

OU CI Bowker®
Open Ukrainian Citation Index

International Science Group
ISG-KONF.COM

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Collective monograph

ISBN 979-8-88992-707-5

DOI 10.46299/ISG.2023.MONO.PED.2

BOSTON(USA)-2023

ISBN – 979-8-88992-707-5

DOI – 10.46299/ISG.2023.MONO.PED.2

*Modern conceptual models and
trends in the development of
pedagogical education and
philology*

Collective monograph

Boston 2023

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

ISBN – 979-8-88992-707-5

DOI – 10.46299/ISG.2023.MONO.PED.2

Authors – Budanov M., Budanov O., Атаманчук П., Атаманчук В., Букатова О.М., Мордвінов С., Юденко О., Отрошко О., Юденко О., Клішевич Н., Лях Т., Федорова О.В., Хомич О., Виноградова О., Тарабасова Л., Шахова К., Яренчук Л.Г., Piven M., Pochapska I., Yakushko K., Zablotska L., Cherniy L., Meleshchenko V., Davydova N., Dekusar G., Paliei T., Varava S., Ivlieva S., Liubetska V., Yakushko K., Доброштан Т., Романчук С., Мичак Н.

REVIEWERS

Kazachiner Olena – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Human Health, Rehabilitation and Special Psychology, Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda.

Published by Primedia eLaunch

<https://primediaelaunch.com/>

Text Copyright © 2023 by the International Science Group(isg-konf.com) and authors.

Illustrations © 2023 by the International Science Group and authors.

Cover design: International Science Group(isg-konf.com). ©

Cover art: International Science Group(isg-konf.com). ©

All rights reserved. Printed in the United States of America. No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required.

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe and Ukraine. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science.

The recommended citation for this publication is:

Modern conceptual models and trends in the development of pedagogical education and philology: collective monograph / Budanov M., Budanov O. – etc. – International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2023. 346 p. Available at : DOI – 10.46299/ISG.2023.MONO.PED.2

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT
OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

TABLE OF CONTENTS

1.	EDUCATION	
1.1	<p>Budanov M.¹, Budanov O.¹</p> <p>FORMATION OF INFORMATION AND DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE MILITARY LAWYERS</p> <p>¹ Department of Pedagogy, Methods and Management Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy</p>	6
1.2	<p>Атаманчук П.¹, Атаманчук В.²</p> <p>ДИДАКТИЧНИЙ СУПРОВІД СВІТОГЛЯДНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ-ПЕДАГОГА</p> <p>¹ Кафедра фізики та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка</p> <p>² Відділ інформаційно-дидактичного моделювання Національного центр «Мала академія наук України»; відділ навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України</p>	16
1.3	<p>Букатова О.М.¹</p> <p>ДЕЯКІ ПИТАННЯ НАВЧАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ STEAM-ОСВІТИ</p> <p>¹ Ізмаїльський державний гуманітарний університет</p>	26
1.4	<p>Мордвінов С.¹, Юденко О.²</p> <p>СОЦІАЛЬНИЙ ЗАПИТ СЬОГОДЕННЯ: ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗСУ НА ЗАСАДАХ ЕТНОПЕДАГОГІКИ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОГІЙ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ І СПОРТУ</p> <p>¹ кафедра теорії, методики та організації фізичної підготовки і спорту, Національного університету оборони України, м. Київ</p> <p>² науково-дослідний центр проблем фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту, Національного університету оборони України, м. Київ;</p>	57
1.5	<p>Отрошко О.¹, Юденко О.², Клішевич Н.³, Лях Т.³</p> <p>СФОРМОВАНІСТЬ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ БАКАЛАВРІВ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УНІВЕРСИТЕТУ: СУЧАСНИЙ СТАН</p> <p>¹ кафедра фізичного виховання гуманітарно-педагогічного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ</p> <p>² кафедра теорії, методики та організації фізичної підготовки і спорту, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського м. Київ</p> <p>³ кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини, Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ</p>	72

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT
OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

1.6	Федорова О.В. ¹ ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ¹ Ізмаїльський державний гуманітарний університет	95
1.7	Хомич О. ¹ , Виноградова О. ¹ , Тарабасова Л. ¹ , Шахова К. ¹ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕФЛЕКСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ¹ кафедра дошкільної та початкової освіти, комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради	126
1.8	Яренчук Л.Г. ¹ ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ¹ Ізмаїльський державний гуманітарний університет	136
2.	GENERAL PEDAGOGY	
2.1	Piven M. ¹ PEDAGOGIZATION OF PHYSICAL AND HEALTH- IMPROVING ACTIVITIES FOR PILOT CADETS ¹ Flight Academy of National Aviation University, Kropyvnytskyi	145
2.2	Pochapska I. ¹ SAFETY DISCIPLINES ROLE IN THE FORMATION OF HUMANITARIAN PROFILE SPECIALISTS ¹ Department of Civil Safety, Lviv Polytechnic National University	167
2.3	Yakushko K. ¹ THE CONTENT OF ENGLISH COURSE TO TRAIN BACHELORS IN PHYSICAL CULTURE ¹ Department of English for Technical and Agrobiological Specialities, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine	176
2.4	Zablotska L. ¹ , Cherniy L. ¹ , Meleshchenko V. ¹ FORMATION OF UNDERGRADUATE STUDENTS' INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE ¹ Department of Foreign Languages, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University	213

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT
OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

3.	LINGUISTICS	
3.1	<p>Davydova N.¹, Dekusar G.¹</p> <p>TEXT AS A REPRESENTATIVE OF INVARIANT STRUCTURES OF COMPOSITION-LINGUISTIC COMMUNICATIVE FORMS</p> <p>¹ Ukrainian Studies and Foreign Languages Department, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs</p>	226
3.2	<p>Paliei T.¹</p> <p>SPECIFICITY OF ETHNIC STEREOTYPES IN AMERICAN, BRITISH AND UKRAINIAN NATIONAL CULTURES</p> <p>¹ Department of Foreign Philology, Kyiv National University of Culture and Arts</p>	234
3.2.1	STEREOTYPES AS AN OBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH	235
3.2.2	ETHNIC STEREOTYPES IN BRITISH, AMERICAN AND UKRAINIAN CULTURES	249
3.3	<p>Varava S.¹, Ivlieva S.², Liubetska V.²</p> <p>INTERCULTURAL DIALOGUE WHILE STUDYING FOREIGN LANGUAGES</p> <p>¹ Language Training Department, V .N. Karazin Kharkiv National University ² Ukrainian Language and Foreigners' Language Training Department, Odesa I. I Mechnikov National University</p>	262
3.4	<p>Yakushko K.¹</p> <p>THE LINGUISTIC EXERCISES TO DEVELOP PROFESSIONAL SPEECH OF FUTURE ENGINEERS IN AGRICULTURAL SPHERE</p> <p>¹ Department of English for Technical and Agrobiological Specialities, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine</p>	277
3.5	<p>Доброштан Т.¹</p> <p>ФРАЗЕОЛОГІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЙ ЛЮДИНИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ СЛОВНИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ)</p> <p>¹ Кафедра східної і слов'янської філології, Київський національний лінгвістичний університет</p>	308
3.6	<p>Романчук С.¹, Мичак Н.²</p> <p>ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ</p> <p>¹ Кафедра журналістики, Буча, ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», кафедра української мови, Київ, Український державний університет імені Михайла Драгоманова ² Кафедра психології та педагогіки, Буча, ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»</p>	317
	REFERENCES	331

SECTION 1. EDUCATION

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.PED.2.1.1

1.1 Formation of information and digital competence of future military lawyers

Сьогодні, в умовах воєнного стану, для підвищення якості професійної підготовки майбутніх військових юристів, при вирішенні юридичних та правових проблем в екстремальних умовах, необхідно вдосконалити методику проведення практичних занять із курсантами-юристами військово-юридичних факультетів (ВЮФ) закладів вищої освіти (ЗВО) України, на основі інформаційно-цифрових комп'ютерних технологій (ІТ) із застосуванням автоматизованих навчальних засобів (АНЗ).

Оскільки основним завданням практичної підготовки курсантів-юристів ВЮФ ЗВО України є набуття умінь та навичок для майбутньої військово-юридичної діяльності (ВЮД), то в ході навчального процесу, курсанти-юристи повинні оцінювати ситуацію і формувати вибір варіанта прийняття правового рішення, не тільки в залежності від наявності тих чи інших правових та юридичних ознак, які властиві цій проблемі, але й у зв'язку з моментом їх реалізації і тому, можна стверджувати, що будь-яка ознака інформації використовується як завдання контролю та управління у співвідношенні з моментом часу його реалізації [1-3].

В умовах побудови та розширення цифрового освітнього середовища у ЗВО України проблема формування та розвитку базових професійних компетенцій майбутніх військових юристів набуває актуального значення.

Для цього запропоновано розглянути різні аспекти реалізуемого на практиці компетентнісного підходу до юридичної освіти, щоб визначити місце і значення базових компетенцій при підготовці кваліфікованих військових юристів, для майбутньої військово-юридичної діяльності в екстремальних умовах, а також в умовах воєнного стану [4-7].

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Відомо, що в даний час підготовка майбутніх військових юристів здійснюється на основі освітніх стандартів для різного рівня освіти.

У стандартах також можна знайти різнопланові класифікації компетенцій для цілей навчання. Наприклад, стандарт бакалаврату виділяє загальнокультурні (ОК), загальнопрофесійні (ЗПК), професійні (ПК) компетенції; стандарт магістратури – загальнокультурні (ЗК) та професійні (ПК) компетенції.

Відповідно до державних стандартів, до інформаційно-цифрових компетенцій у процесі професійної підготовки курсантів-юристів належать:

- комунікація у цифровому освітньому середовищі;
- саморозвиток за умов невизначеності;
- креативне мислення;
- стресостійкість;
- комунікабельність;
- здатність до саморозвитку;
- управління цифровою інформацією та даними;
- критичне мислення у цифровому середовищі;
- вміння користуватись спеціальним програмним забезпеченням та іншими електронними базами даних, типовими офісними програмами (Word, Excel та ін.), онлайн-платформами, електронними ресурсами держорганів України;
- орієнтуватись в онлайн-законодавстві України;
- володіння навичками підготовки та розроблення правових документів, презентацій, аналітичних юридичних довідок в електронному (цифровому) вигляді.

Аналіз літературних джерел [8-11] показав, що до факторів, що перешкоджають формуванню у курсантів-юристів ВЮФ ЗВО України базової інформаційно-цифрової компетентності майбутніх військових юристів до майбутньої військово-юридичної діяльності можна віднести:

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

- відсутність у ЗВО належної матеріально-технічної бази щодо використання автоматизованих навчальних засобів, що позбавляє цифрову складову професійної підготовки курсантів-юристів;

- наявність застарілих вимог до проведення практичних занять;

- недостатній рівень нормативно-правового регулювання освітнього процесу ЗВО;

- відсутність у професорсько-викладацького складу ЗВО необхідних знань та навичок щодо використання на всіх видах занять сучасних комп'ютерно-інформаційних засобів навчання, як правило, прихильність низки викладачів традиційним методам (навіть за наявності необхідних знань та навичок) у зв'язку з віковими категоріями;

- індиферентне (байдуже, апатичне) ставлення курсантів до нововведень в освітньому процесі ЗВО, а також відсутність необхідності практикувати свої навички у сфері застосування інформаційно-цифрових засобів навчання через брак часу для освоєння цифрової грамотності.

Для удосконалення професійної підготовки курсантів-юристів в освітньому процесі на юридичних факультетах ЗВО запропоновано розглянути сучасні підходи для формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх військових юристів, до яких можна віднести:

- володіння основними методами, способами та засобами отримання, зберігання, переробки цифрової інформації юридично-правового характеру;

- освоєння навичок роботи з персональним комп'ютером як засобом управління інформацією юридично-правового характеру;

- здатність працювати з інформацією у глобальних комп'ютерних мережах та електронно-довідкових правових базах даних юридично-правового характеру;

- використання інформаційно-телекомунікаційних мереж для правозастосовної діяльності, а також здатності застосовувати нормативні правові акти, реалізовувати норми матеріального та процесуального права у професійній військово-юридичній діяльності;

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

- оволодіння навичками підготовки юридичних документів, зокрема електронних (цифрових) документів;
- проведення експертно-консультаційної військово-юридичної діяльності за допомогою застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій;
- оволодіння здатністю давати кваліфіковані юридичні висновки та консультації у конкретних видах військово-юридичної діяльності;
- вміння вирішувати завдання професійної військово-юридичної діяльності на основі інформаційної та бібліографічної культури із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій та з урахуванням основних вимог інформаційної безпеки;
- оволодіння професорсько-викладацьким складом здатності викладати юридичні та військово-юридичні дисципліни на високому теоретичному та методичному рівні за допомогою застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій;
- освоєння здатності у курсантів-юристів керувати самостійною роботою щодо вирішення нестандартних правових завдань;
- проведення наукових досліджень у галузі військового законодавства, у процесі дипломного проектування та вирішення поставлених правових завдань у кваліфікаційній роботі магістра.

Проте перелічені підходи для формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх військових юристів пов'язані як з умінням витягти необхідну інформацію, так і проаналізувати її за допомогою відповідних обчислювальних програмних інструментів.

У зв'язку з цим виникає суперечність між необхідністю аналізу наявної юридично-правової інформації та можливістю побудови правових прогнозів та недостатньою практикою використання математичних та статистичних методів для вирішення поставлених правових завдань.

Вирішити цю суперечність можливо за рахунок включення до програми професійної підготовки майбутніх військових юристів на військово-юридичних факультетах ЗВО таких курсів, дисциплін або модулів, які сформують у його

світогляді розуміння можливості та важливості застосування математичних та статистичних (програмних) методів при аналізі юридичних даних.

При цьому, майбутній військовий юрист, орієнтуватиметься не лише у просторі права, а й у «інформаційно-цифровому» просторі військового законодавства [6, 7].

У сучасних умовах, для навчання курсантів-юристів з юридичних спеціальностей, доцільно говорити про ІТ-компетенцію, яку можна розуміти не тільки як вміння вирішувати правові завдання для мирного часу, а й значною мірою для екстремальних умов воєнного стану, які характеризуються нестандартними (нештатними) правовими завданнями з обмеженням та дефіцитом часу при їх вирішенні.

Для цього необхідно внести корективи до освітнього процесу на військово-юридичних факультетах ЗВО, шляхом укомплектування математичним понятійним апаратом, математичними методами та обов'язково оглядом інструментальних систем для створення програм або нового програмного забезпечення [8 – 11]. Наприклад, необхідно застосовувати сучасні пакети статистичного аналізу, щоб курсант-юрист міг орієнтуватися у різноманітті статистичних підходів та програмних продуктах у галузі військової юриспруденції [6].

В якості рекомендацій, розглянуто доцільність застосування математичних імітаційних методів та симуляційних моделей для обробки юридичних даних з метою встановлення кількісних залежностей між юридично-правовими подіями чи явищами, які надають можливість об'єктивно оцінювати результати професійної підготовки для майбутньої військово-юридичної діяльності (наприклад, розслідування військового злочину в умовах воєнного стану), а також підвищують якість узагальнень та дають підставу для продуктивних практичних висновків при вирішенні нестандартних (нештатних) правових завдань. [7].

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Розглянемо структуру професійної підготовки курсантів-юристів, яка є основою для об'єднання вищезазначених підходів при формуванні інформаційно-цифрової компетентності майбутніх військових юристів (рис. 1).

Основними елементами ІТ-компетенції є можливості володіння різними методами отримання, обробки та зберігання інформації про дані правового характеру з використанням автоматизованих систем навчання (персональний комп'ютер, програмне забезпечення) та глобальної інформаційної мережі (браузер, пошукова система, соціальна мережа, інтернет-послуги та ін.).

Формування ІТ-компетенції здійснюється, відповідно до стандарту, в рамках дисциплін «Інформаційні технології у військово-юридичній діяльності» або «Правова інформатика», можливо, в рамках інших курсів, де вміння та навички, що розглядаються, є як метою вивчення курсу, так і основою професійної компетентності та придатності в цілому.

Для вдосконалення існуючих методик навчання з використанням ІТ, особливу увагу запропоновано приділяти подачі навчального матеріалу на основі потреб покоління digital, тобто отримання інформації через цифрові канали, а саме структурування правових та бібліотечних ресурсів, судової практики, позначення доктринальних підходів та дискусійних точок зору.

Для кращої візуалізації матеріал має бути проілюстрований великою кількістю схем, таблиць, рисунків, зроблений акцент на дефініціях, висновках, інтернет-ресурсах.

Також, для сформованості інформаційно-цифрової компетентності майбутніх військових юристів, необхідно розробити електронну навчальну літературу, а особливо інноваційний web-підручник, який, зокрема, міститиме гіперпосилання на нормативні правові та судові акти, інтернет-джерела, а також фрагменти відеолекцій викладачів та вебінарів за участю досвідчених військових юристів.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Рис. 1. Структурна схема етапів використання інформації правового характеру у автоматизованих системах навчання курсантів-юристів

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Визначимо послідовність процесу підготовки та ухвалення правового рішення курсантами-юристами з використанням інформаційних технологій в освітньому процесі на основі застосування АНЗ. Для цього, запропоновано етапи підготовки та ухвалення правового рішення курсантами-юристами, в ході проведення самостійної підготовки, для відпрацювання моделі-сценарію, щодо прийняття правового рішення в екстремальних ситуаціях.

Розглянемо етапи моделювання алгоритму прийняття правового рішення з використанням автоматизованого навчального засобу, при проведенні самостійного практичного заняття з курсантами-юристами, при вирішенні навчальних моделей-сценаріїв в екстремальних ситуаціях.

Запропоновані в роботі етапи моделювання алгоритму прийняття правового рішення курсантами-юристами, в залежності від обраної моделі-сценаріях в екстремальних умовах, мають загальний характер і в деяких випадках в залежності від складності моделі-сценаріях, можуть коригуватися і змінюватися самостійно.

Курсанти-юристи, повинні оцінювати ситуацію і формувати вибір варіанта прийняття правового рішення, не лише в залежності від наявності тих чи інших правових та юридичних ознак, які властиві цій проблемі, але й у зв'язку з моментом їх реалізації і тому, можна стверджувати, що будь-яка ознака інформації використовується, як завдання контролю та управління у співвідношенні з моментом часу його реалізації.

Пропонується наступний алгоритм відпрацювання імітаційної моделі-сценарію, на вибір варіанта правильного вирішення правової проблеми в екстремальних умовах.

На першому етапі, імітаційна модель-сценарій, що використовуються для опису і аналізу правових та юридичних ознак, притаманних правовій проблемі, яка вводиться курсантом-юристом самостійно.

На другому етапі алгоритму, для поточної правової ситуації за допомогою банку, в якому зберігаються законодавчі та нормативно-правові акти,

формується множник інформаційно - знакових моделей, поведінка яких раніше мала місце, в частково адекватних модельних правових ситуаціях.

На третьому етапі алгоритму, на основі формальних правил, приймаються можливі рішення, які порівнюються з рядом рішень, отриманих з банку юридичних даних і виробляється обмежена кількість найбільш адекватних правових рішень, близьких за змістом ознак моделі-сценарію вирішуваної правової проблеми.

На четвертому етапі алгоритму, відбувається прогнозування розвитку процесу до кожного з відповідних правових рішень. Оцінюються наслідки правових рішень курсантами-юристами і виробляються їх інтегральні характеристики. У разі неправильно обраного варіанту правового рішення, тобто неадекватного варіанту можливих правових рішень, підсистема прогнозування розвитку ситуації виробляє сигнал на повторення аналізу правових ситуацій і цикл повторюється.

На основі використання в навчальному процесі ІТ на основі АНЗ, змодельована модель проведення самостійного зайняття, яка дозволяє курсантам-юристам удосконалити свої практичні навички та вміння, щодо вирішення правових та юридичних завдань в екстремальних умовах, у режимі реального часу.

Запропоновані підходи та етапи до розробки моделей-сценаріїв та алгоритму автоматизованого навчального засобу, можуть бути рекомендовані, при ухваленні правових рішень військовими юристами при самостійній професійній підготовці для військово-юридичної діяльності в екстремальних умовах.

Однак необхідно зазначити, що інтеграція предметної галузі військової юриспруденції та ІТ-технологій повинна здійснюватися не тільки у формі автоматизації зберігання даних та оцифрування документації, але і як інтелектуальна переробка інформації даних юридично-правового характеру, як показано на рис.1.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Таким чином, застосування нових підходів та сформульованих пропозицій для формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх військових юристів, дозволить на основі удосконаленої методики навчання, значно знизити негативні фактори, що перешкоджають формуванню у курсантів-юристів «інформаційно-цифрової» компетенції.

1.2 Дидактичний супровід світоглядного становлення фахівця-педагога

STEM-інтеграційні інновації та мульти-дисциплінарність [12–17] нинішньої природничо-наукової системи освіти спонукають до необхідності оптимізації процесу розв'язання проблеми управління компетентнісним та світоглядним становленнями майбутнього фахівця будь-якого профілю. В цих умовах необхідно забезпечити вдумливий дидактичний супровід компетентнісно-світоглядного становлення фахівця, що виступатиме запорукою доцільного використання апробованих і визнаних наукових напрацювань та узагальнень. Здавна відомо, що ідейно-теоретичною передумовою (своєрідним пусковим механізмом) прогнозування виступає освітня доктрина (рис.1).

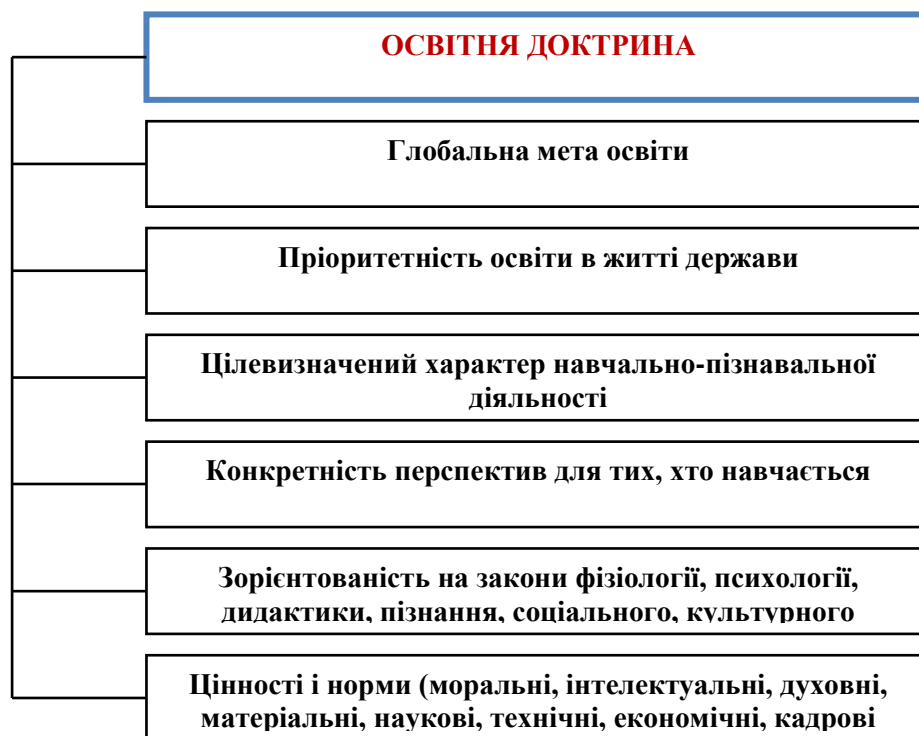

Рис.1. Функції освітньої доктрини

Фактично, **освітня доктрина** – це теоретично обґрунтована система поглядів, задумів, установок, цінностей та норм, яка є визначальником освітніх пріоритетів та механізмів їх впровадження на державному рівні. На ціннісному рівні вирішальна роль належить механізму, що зумовлюється зорієнтованістю освітньої доктрини на термінальні цінності, тобто такі, які визначають,

формують чи складають мету життя індивіда. Інші механізми сучасної освітньої доктрини орієнтують на перехід від інформаційно-виконавської до пошуково-креативних систем навчання, забезпечують розвиток мислення і світосприймання як на раціональному, так і на почуттєвому рівні, сприяють формуванню поведінкових якостей, духовності та соціальної активності школяра, студента, працівника. Звісно, що освітня доктрина – це окреслення життєво-важливих пріоритетів: *всесторонній розвиток суб'єкта пізнання, любові до істини, гнучкості мислення; озброєння знаннями, вміннями і навичками з позицій принципу цілісності, відображеного в мисленні, почуттях і діях; турбота про зміцнення духовно-душевного і фізичного здоров'я людини; гармонійний розвиток особистості на рівні спортивних, ремісничих, соціальних, художніх, інтелектуальних та етичних здібностей; формування життєствердної соціальної відкритості, відповідальності і готовності до участі в створенні вільного і демократичного устрою; підготовка до життя в гармонії з природою, розвиток ціннісно-результативної активності, стимулювання самодіяльності в проведенні розумного дозвілля тощо.*

Зупинимось на окремих, (важливіших, з нашого погляду), напрацюваннях та узагальненнях авторів: трактування теоретичних засад наукового світогляду, основи формування наукового світогляду [19]; технологічні основи управління формуванням світогляду як однієї із базових людських якостей, дидактичні особливості моделювання професійної компетентності [12, с. 28–32]; виділення компонентів та показників сформованості світогляду [18]; моделювання вигаданої (фікційної) свідомості індивіда як показника реального світосприймання [13, с. 42–51]; цифрові гуманітарні проекти в освітньому процесі як специфічні чинники впливу на сприйняття індивідом реального світу [14, с. 45–57]; забезпечення життєдіяльності людини, охорона праці в галузі, цивільний захист – пріоритети цивілізованого світу [20, с. 13–166].

Категорія світогляду (рис. 2) формувалася завдяки постійному прагненню індивіда зрозуміти смисл і мету свого життя: що робить людина і для чого, які її

прагнення в житті як вона сприймає сукупність уявлень про світ та своє місце і роль в ньому? На цій підставі світогляд трактують як сукупність поглядів, оцінок, принципів та норм, якими окреслюється загальне усвідомлення та розуміння навколишнього світу, місце людини в ньому та її ціннісні пріоритети.

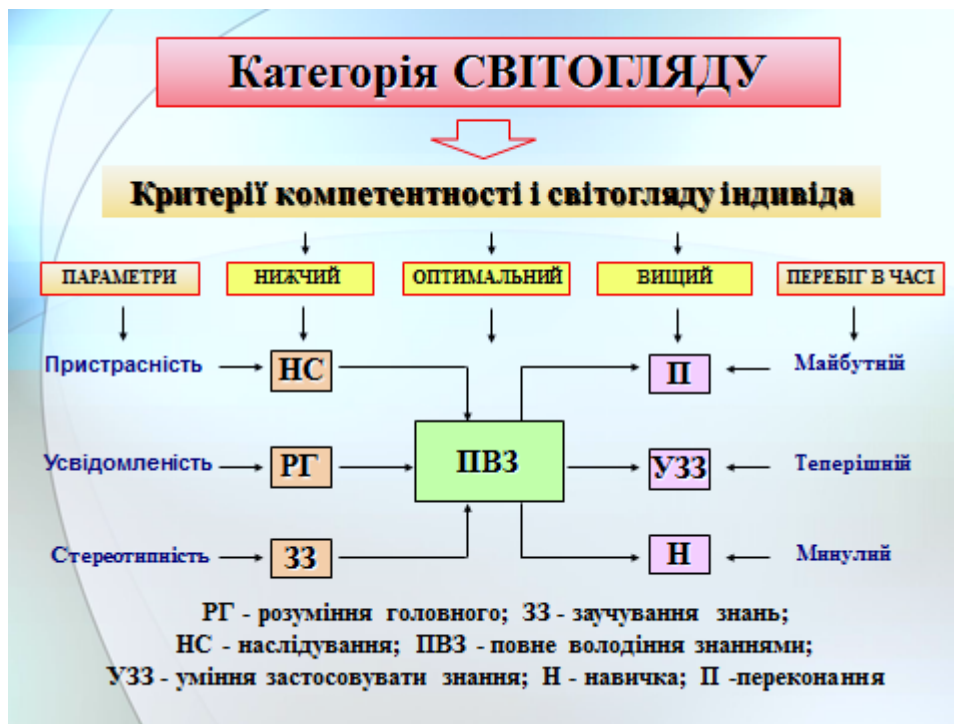

Рис. 2. Світогляд як інтегральна категорія для індивіда

Усвідомлення та розуміння навколишнього світу людиною безперечно, що відбувається в часовому просторі, а часова розгорнутість процесів відображення реального світу проявляє себе в людській свідомості через такі його характеристики як пристрасність, усвідомленість та стереотипність (згорнутість) [15, с. 139–146]. Наведені характеристики складають цілісну систему для будь-якого людського пізнання, оскільки вони інтерпретують його через призму осмислення минулого (стереотипність), теперішнього (усвідомленість) та майбутнього (пристрасність). Тому, вважаємо за доцільне використання **пристрасності, стереотипності та усвідомленості** в якості основи для виділення рівнів (еталонів, критеріїв) якості знань, що можна буде успішно використовувати для реалізації цілеспрямованого управління процесом навчання [15, с. 5, с. 6].

Характеризуючи рівні знань за параметром **усвідомленості** можна виділити такі якісно різні рівні засвоєння навчального матеріалу, що

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

відповідають нижчому, оптимальному та вищому критичним значенням:

Індивід (учень, студент, фахівець) засвоїв пізнавальну задачу настільки, що це дозволяє йому сформулювати й передати основний зміст її розв'язку одноактною дією, а саме, за допомогою одного судження; таке засвоєння називаємо **розумінням головного (РГ)**;

Індивід (учень, студент, фахівець) не тільки розуміє основний зміст пізнавальної задачі, але й може продуктивно активно відтворити усі її елементи в будь-якій структурі викладу, тобто **повністю володіє знаннями (ПВЗ)**, що складають зміст цієї задачі;

Індивід (учень, студент, фахівець) так володіє знаннями, що може вільно включати головну ланку пізнавальної задачі в нові інформаційні зв'язки, раціонально, творчо використовувати їх для самостійного розв'язання нових пізнавальних задач, інакше кажучи, **уміє застосовувати знання (УЗЗ)** в нових навчальних ситуаціях.

Стереотипність, як відомо, характеризує те, наскільки зміст пізнавальної задачі закріпився в інтелектуальній і моторній пам'яті індивіда. Тому еталони контролю навчальної діяльності за параметром стереотипності будемо фіксувати на основі розгортання пізнавальної задачі в зв'язку з необхідністю підвищити ступінь запам'ятовування знань.

Щодо оптимізації навчально-пізнавальної діяльності та підвищенні якості засвоєння пізнавальної задачі за параметром стереотипності, можна вказати на три замкнуті цикли пізнавальної діяльності, що відповідають таким рівням засвоєння навчального матеріалу

Індивід (учень, студент, фахівець) може відтворити зміст пізнавальної задачі в об'ємі і структурі її засвоєння як механічно **завчені знання (ЗЗ)**, що відповідає першому, або нижчому еталону;

Індивід (учень, студент, фахівець) осмислено **повністю володіє знаннями (ПВЗ)** в межах конкретної пізнавальної задачі - другий (оптимальний) еталон;

Індивід (учень, студент, фахівець) може використовувати зміст

пізнавальної задачі в однотипних стандартних ситуаціях діяльності як **навичку (Н)** – третій (вищий) еталон.

Конкретний зміст пізнавальної задачі на першому етапі сприймається на гостро емоційному рівні і стає індивідуальним надбанням як результат простого наслідування, побудованого на почуттях. Емоційний досвід пережитих почуттів складає основну опору тих понять, що тут формуються. Зрозуміло, що засвоєння буде тим ефективніше, чим сильніший, так званий, "пусковий сигнал", який може викликати цілу гаму обставинних сигналів, що складають основний зміст пізнавальної задачі.

Аналізуючи динаміку засвоєння навчального матеріалу виділимо такі еталони контролю (навчання) за параметром пристрасності:

Індивід (учень, студент, фахівець)) відтворює основні дії пізнавальної задачі як просте **наслідування (НС)**, що відповідає нижчому рівню засвоєння;

Індивід (учень, студент, фахівець) свідомо **повністю володіє знаннями (ПВЗ)** в межах конкретної пізнавальної задачі - оптимальний рівень;

Індивід (учень, студент, фахівець) включає зміст пізнавальної задачі в свою життєдіяльність як особисті **переконання (П)**, що відповідає вищому еталону пізнавальної діяльності.

Вказані особливості та еталони контролю повинні враховуватися при організації сприйняття навчального матеріалу різного виду, цілеспрямованої діяльності з формування в учнів (студентів) відповідних розумових операцій (аналізу, порівняння, співставлення, виділення загального, часткового і особливого, абстрагування, узагальнення, синтезування, і т.д.).

Підводячи підсумки аналізу можливостей забезпечення фахової підготовки майбутніх учителів природничо-наукових галузей вкажемо на наступні технологічні моменти.

З дидактичної точки зору – світогляд поєднує в собі переконання, ідеали, цілі, мотиви поведінки, інтереси, ціннісні орієнтації тощо. Формування

світогляду відбувається внаслідок засвоєння індивідом **знань**, як категорії, що поєднує в собі істину і віру (рис. 3):

Рис. 3. Тракткування категорії знання

Отже, **істина** формується на основі науково обґрунтованих тверджень, **віра** утверджується на причинно-наслідкових зумовленостях та законах діалектики. Для навчального процесу архі-важливо – педагогічна профілактика хибних знань у здобувача освіти! – З появою світоглядних ідеалів людина набуває здатності здійснювати оцінку цінності подій, які відбуваються навколо неї (зокрема: війна і мир; добро та зло; брехня і правда; тощо) [19]. Однак, не менш важливо оберігати кристалічної чистоти свідомі істину та віру від формування світоглядних фікційних (хибних) знань індивіда типу: *віра у вічне життя, нація «голубої» крові та інші подібні абсурди.*

Метою [16, с. 447–457] нашого матеріалу була ілюстрація досліджень теоретичних та практичних основ підготовки майбутнього фахівця природничо-наукового профілю щодо набуття ним здатності управління процесами формування компетентнісних та світоглядних якостей здобувачів освіти на основі завдань еталонного характеру: нижчого, оптимального та вищого рівнів (див. слайд – Рис. 2. Світогляд як інтегральна категорія для індивіда).

Систему поглядів людини на навколишній світ, на місце в ньому називають світоглядом. Такий підхід дає можливість зробити висновок про те, що основи світогляду закладаються практично з моменту народження людини. Засвоєні нею моральні норми, ідеали, принципи, правила поведінки зводяться у цілісну систему, яка дає змогу не тільки зрозуміти навколишній світ, а й відшукати своє місце в ньому, сформувані своє ставлення до нього та зміст свого життя [18, с.

8]. У своїх же дослідженнях [12–17] ми трактуємо світогляд людини на основі інтегральних компетентнісних та світоглядних характеристик особистості (*сукупність уявлень про світ та особливі місце і роль у ньому людини*): переконання – це знання, які є незаперечними для особистості, які вона свідомо долучає у свою життєдіяльність, в істинності яких вона упевнена і готова їх обстоювати, захищати в рамках дії механізму діалектичного сумніву (тобто, нові наукові факти можуть скоригувати точку зору, яка обстоювалась).

Саме тому, одним із головних завдань, які спливатимуть перед майбутнім педагогом та важливішою прогнозованою ознакою сформованості світоглядно-компетентнісних якостей майбутнього фахівця є успішна його робота із відповідними завданнями рівневого характеру (результати вирішення таких завдань водночас інформують і самого виконавця про доцільність проведення додаткової роботи стосовно розширення свого професійного статусу).

Вочевидь, що наступний крок – співвіднесеність з науково-методичним забезпеченням основ роботи з рівневими завданнями, застосування яких створюватиме умови для організації цілеспрямованої навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Такий підхід орієнтує на формування таких інтегральних особистісних знань індивіда вищого рівня, як **навички, уміння, переконання** (див.: Рис. 2. Світогляд як інтегральна категорія для індивіда).

Відомо [12–17], що в процесі формування професійних якостей фахівця

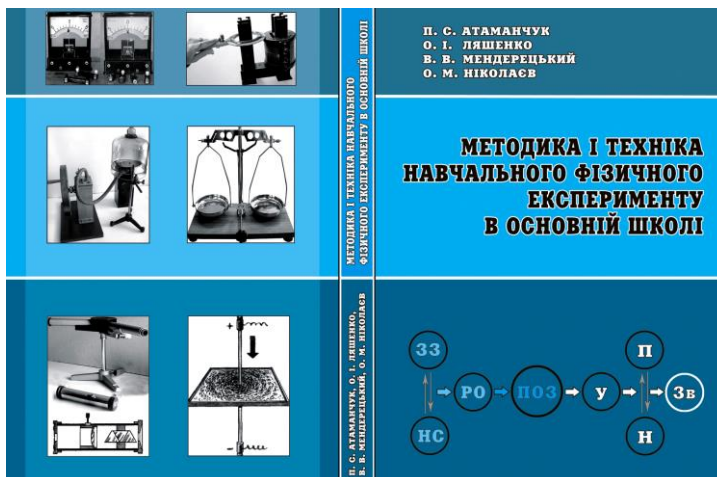

Рис. 4. Макет обкладинки 1-го

підручник є надійним засобом трансляції змісту та ідеології конкретного освітнього стандарту. Автори проєкту (рис.4, рис.5) підручників (*1. Атаманчук П.С., Ляшенко О.І., Мендерецький В.В., Ніколаєв О.М. **Методика і техніка навчального фізичного експерименту в основній школі:***

Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, 2010, – 292 с.; 2. Атаманчук П.С., Ляшенко О.І., Мендерецький В.В., Ніколаєв О.М. *Методика і техніка навчального фізичного експерименту в старшій школі: Підручник для студентів вищих навчальних закладів.* – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, 2010, – 392 с.), основним призначенням яких є забезпечення умов формування професійних якостей майбутнього учителя фізики, вперше у вітчизняній і світовій практиці обґрунтували та впровадили технологію бінарних цільових орієнтацій (зокрема: **фізика + методика її навчання**). Окреслений підхід [12–17], синтезуючи у собі технологію управлінських впливів на процедуру, виступає надійною передумовою дієвості навчання (формування компетентнісно-світоглядних якостей майбутнього учителя фізики).

Рис. 5. Макет обкладинки 2- го

впливу на функціонування раціонально-логічного та емоційно-ціннісного діяльнісно-мисленнєвих начал студента. Дія механізму формування прогнозованих компетентностей індивіда зводиться до гарантованого підвищення міри його обізнаності та досвіду (отже й –світогляду) в рамках п'яти можливих рівнів навчально-пізнавальних досягнень (див., наприклад: [12, с. 28–32]): буденної обізнаності, нижчого, оптимального, вищого та об'єктивно нового наукового знання.

Відомо, що репродуктивна активність студентів у навчанні ще якось здатна себе виявляти на раціонально-логічному рівні пізнавальної діяльності, однак,

Окреслимо коротко основні інновації щодо особливостей побудови навчального матеріалу презентованих підручників.

В умовах реформування освіти прогнозовані рівні навчальних досягнень набувають ознак самочинності, якщо вступає в дію механізм цілеспрямованого

пошукова та креативна активність немислима без поєднання обох сторін пізнавального акту – раціонально-логічного та емоційно-ціннісного. Тільки внаслідок такого поєднання впливів на активність студента у навчанні маємо шанс цілеспрямовано формувати його обізнаність (досвід) від рівня буденних знань до вищих меж компетентності та світогляду – власного професійного (педагогічного) кредо. Проте в чинних освітньо-професійних програмах та освітньо-кваліфікаційних характеристиках прогнозовані рівні фахових компетентностей і світогляду ще недостатньо детермінуються об'єктивними чинниками. Для усунення такого протиріччя, – зміст навчально-пізнавальної діяльності, з одного боку, і відсутність конкретизованих цілей цієї діяльності, з іншого, – орієнтуємось на бінарну цільову програму [15–17], яка забезпечує можливість одночасного співвіднесення змісту конкретної навчальної дисципліни зі змістом методичної підготовки майбутнього фахівця.

Зусилля щодо обґрунтування вироблення та впровадження методології результативного і дієвого навчання майбутніх фахівців мають формувати водночас інноваційну ідеологію цього процесу [15, с. 139–146]. Матеріалізація інноватик у професійному становленні майбутніх фахівців відбувалась і відбувається на основі використання методичних, технологічних, сценаричних та середовищних (в матеріально-технічному та ідейно-ресурсному втіленні) знахідок, відображених в авторському інтелектуальному продукті (специфічному інтегративному навчально-методичному комплексі): монографії, підручники, посібники, збірники, методичні рекомендації, сценарії різних видів навчальної діяльності, інструктивні матеріали, моделі, програми, засоби навчання, прилади, навчальні установки тощо (див. скорочену версію авторського доробку – [12–17]).

Тим не менше, необхідно визнати, що сьогодні ще відносно мало уваги приділяється аналізу можливого впливу ультра-нових наукових досягнень і технологічних винаходів на плин світових соціальних процесів, освіти й науки, врешті-решт на основи побудови антропосфери та щоденне буття людини. *За таких умов, даремними можуть стати сподівання на розбудову суспільства*

знань (суспільства, в якому навчання відбувається упродовж усього життя), оскільки ті, хто навчатиме, приречені будуть на «відставання» від потреб часу за рівнями і змістової, і фахової обізнаності. На жаль, започаткований на вітчизняному рівні досвід переходу на стандарти середньої і вищої освіти не розв'язує сповна вказаного протиріччя і навіть його підсилює, перш за все, внаслідок наявної змістової та ідейно-методологічної неузгодженості між цими стандарта. Поглиблені дослідження аналогічного характеру, як на вітчизняному, так і на світовому рівнях, необхідно, на наш погляд, відповідально продовжувати. Варто при цьому також усвідомлювати, що основою формування професійних якостей майбутнього фахівця є його **залучення** до активної навчально-пізнавальної діяльності, причому такої, щоб «теоретик» більше практикував, а «емпірик» більше теоретизував [12–20]; дієвий рівень обізнаності фахівця формується тільки через належне **навіювання відношень** до об'єкта пізнання [12, с. 2]; **принцип динамічного балансу** раціонально-логічного і почуттєво-емоційного у сприйнятті і засвоєнні [17], покладений в основу навчання, сприяє формуванню у студентів належних професійних якостей та власного педагогічного кредо [12–16].

Отже, за умови компетентно заданих психологічних установок (належна вмотивованість), якщо професійну підготовку здійснювати на основі цільової освітньо-професійної програми, побудованої за бінарним принципом (**конкретна навчальна дисципліна + методика її навчання**), суть якого полягає у чіткому визначенні і забезпеченні досягнення еталонних рівнів змістової (з конкретного навчального предмету) і професійної (методичної) обізнаності, то це спричинює до формування таких фахових якостей майбутнього учителя, які вдовольняють потребі розбудови суспільства знань.

Цілком очевидно, що дослідження варто продовжувати, на основі вдумливого дидактичного супроводу світоглядного становлення фахівця, в аспекті вироблення його управлінських здатностей щодо забезпечення процедури формування цілісного авторського кредо майбутнього педагога.

1.3 Деякі питання навчання технологій у системі STEAM-освіти

У сучасному освітньому просторі нашої країни набирає популярності тренд STEAM-освіти. Виходячи з аббревіатури, STEAM-освіта охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering), мистецтво (Art) та математику (Mathematics).

Популярність STEAM-освіти визначається тим, що у всьому світі спостерігається тотальний дефіцит фахівців з техніко-технологічних напрямків. Це спричиняє швидке зростання попиту на них, ніж на інших спеціалістів, таким чином, у відповідь на запити часу, цей тип освіти (STEAM) виходить на перший план.

Однак, слід зазначити, що STEAM-освіта – це не просто технічна освіта. STEAM-освіта має значно ширше поняття, тобто вдале поєднання технічних знань з креативністю.

Наприклад, під час рішення задачі, щодо комплексного проектування «розумного будинку», учні повинні не тільки використати технічні знання а й залучити творчу уяву і спроектувати такий будинок який би був не тільки зручним для життя а й виглядав привабливо.

Такі країни як Австралія, Китай, Великобританія, Ізраїль, Корея, Сінгапур та США давно зрозуміли цей тренд і з успіхом впроваджують в галузі STEAM-освіти державні програми. Лідируючу позицію у цьому процесі зайняв Сінгапур, де ще у 2002 році була запущена ініціативна програма «Перетворення Сінгапуру». Метою такої програми було зробити навчальні програми STEAM-орієнтованими. Це проявляється в таких аспектах:

- учень став замовником знань, а не їхнім пасивним споживачем;
- вчитель став безпосереднім наставником, який не тільки пояснює а й допомагає використовувати потенціал кожної технології та застосовувати його як для власної користі так і для користі суспільства.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Щодо нашої країни, то ще у 2016 році Міністерство освіти та науки опублікувало першу версію «Концептуальних засад реформування середньої освіти» та Концепцію Нової Української Школи (НУШ), де одними із основних компетентностей здобувачів освіти є:

- уміння логічно і математично мислити,
  - наукове розуміння природи і сучасних технологій,
  - впевнене користування інформаційно-комунікаційними технологіями
- обізнаність і самовираження у сфері культури.

Однак, важливо долучити і вчителів до змін, тому що саме вони мають стати справжніми агентами освітньої реформи.

Слід зауважити, що під час уроків STEAM спрямування в центрі уваги постає не вчитель, а те практичне завдання, яке необхідно вирішити.

Щодо здобувачів освіти, то вони на таких уроках навчаються вирішувати такі практичні завдання творчо, тобто шляхом проб і помилок.

Прикладом може бути виконання одного з цікавих кейсів, а саме: будівництво повністю автоматизованої теплиці силами здобувачів освіти. Під час такого процесу використовуються знання з різних дисциплін:

- фізика (парниковий ефект),
- інформатика (АСУ теплицею),
- трудове навчання (процес будівництва теплиці)
- біологія (вирощування певних агрокультур).

Таким чином, для повноцінної реалізації цього проєкту обов'язковим є наявність STEAM-лабораторій, до обладнання яких входять голографічні фото та відео студії, 3D принтери, набори навчальної електроніки та різноманітні сучасні технічні засоби.

Звертаючи увагу на вищезгаданий Сінгапур, то там для здобувачів освіти було закуплено більш 100 000 micro:bit, міні-комп'ютерів з програмуванням від Microsoft.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Таке обладнання надає змогу кожній дитині запрограмувати найпростіші речі, наприклад роботу гідро-поливної системи. Що в свою чергу надає знання коли, чому і як вмикається та вимикається поливна система.

Слід зазначити, що все наше життя супроводжується знаннями з різних наук і дисциплін, наприклад, під час купівлі товарів в магазинах, походів до кінотеатру, проїзду на транспорті та ін.

В цьому випадку, завдання сучасного закладу загальної середньої освіти навчити дитину самостійно приймати рішення у різних життєвих ситуаціях та правильно застосовувати ті чи інші знання у своєму житті.

Досить часто цей процес не проходить без помилок, отже STEAM-освіта й вчить дитину вдало комбінувати та використовувати отримані знання для успішного вирішення будь-яких життєвих ситуацій в реальному часі.

Як результат - дитина виходить в доросле життя більш підготовленою до нього і до вирішення проблем та труднощів, що зустрічаються.

STEAM-освіта допомагає вчителям пояснювати необхідний матеріал більш наочно, бо поруч з теорією вчителем відразу надається практичне застосування того чи іншого процесу або дії в реальному житті.

STEAM-освіта сприяє зацікавленості дітей у навчанні. Як показує досвід, вони ще довго знаходяться під враження після STEAM-уроків та жваво і зацікавлено обговорюють між собою набуті знання.

Таким чином, якщо порівнювати STEAM-лабораторії та звичайні комп'ютерні класи саме вони створюють ідеальні умови для теоретичного навчання та застосування набутих нових знань на практиці.

Це пояснює, чому попит на STEAM-спеціалістів постійно зростає. Наприклад, відповідно до даних дослідження Change the education, яке проходило в США, конкуренція в галузі STEAM-вакансій (програмісти, біологи, інженери) становить 1,7 людини на посаду, в інших сферах же 4,1 людини на вакансію.

Таким чином, фахівцю, який отримав STEAM-освіту знайти роботу можна буде набагато легше – приблизно вдвічі.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Америка особливо відчуває проблему браку фахівців, які STEAM-освіту. Власних кадрів у них катастрофічно не вистачає, а пропозиція робочих віз в галузі інженерно-технічних наук перевищує попит. Ще й, оплата таких фахівців одна з найбільших на ринку. Ось чому американські школи, коледжі та університети почали організовувати освіту згідно з принципами STEAM-освіти ще з 1980 років і не дарма.

Головною перевагою STEAM-освіти для здобувачів освіти є їхня підготовка до реального дорослого життя.

В контексті роботи останнього Світового економічного форуму у Давосі однією з головних тем була кординальна зміна сучасного ринку праці. Біля 60% сучасних професій можуть зникнути, бо їх замінять роботи, що є величезною проблемою для людства.

STEAM-підхід у освіті сприяє вихованню у дітей гнучкості та критичності, практичності мислення. У цьому зв'язку, на перше місце виходить здатність вчитись та правильно реагувати на зміни, а не знання, які досить швидко стають застарілими.

STEAM-підхід дає впевненість батькам, що у майбутньому їхні діти будуть мати глибоке розуміння життя у сучасному швидкозмінному світі.

STEAM можна знайти в кожному аспекті життя. Методика може бути застосована практично до будь-якої дисципліни, де б її не викладали – чи то у молодшій школі, чи у старшій. STEAM відповідає усім вимогам сучасної української школи, сприяє інноваційності, розвитку творчого та критичного мислення.

Протягом останніх декількох років рух «від STEM до STEAM» набирає обертів у якості позитивного способу дій, щоб дійсно відповідати потребам економіки 21 століття. Кінцевими результатами STEM - освіти є молоді люди, які беруть на себе продумані ризики, беруть участь у осмисленому навчанні, творчо вирішують проблеми та злагоджено співпрацюють у команді. STEAM підносить STEM на наступний рівень, це дозволяє учням застосовувати свої знання разом із практикою мистецтва, елементами та принципами дизайну,

STEAM усуває обмеження та замінює їх фантазією, критикою, запитом та інноваціями.

STEAM передбачає творчість, а інновації та творчість – це ключ до успіху на майбутньому ринку праці. Значна частина робочих процесів уже зараз піддається автоматизації, а в майбутньому, як пророкують аналітики, дедалі більше професій потраплятиме в зону ризику і зникатиме, залишаться спеціальності які потребують емпатії та емоційного інтелекту. Розуміння потреб людини і творче переосмислення завдань, які стоять перед нами, є прерогативою фахівців, які знайомі з гуманітарними аспектами розвитку особистості, творчістю, мистецтвом, філософією. Ось далеко не повний перелік професій, які пов'язані зі STEAM, є сучасними та цікавими для молоді: архітектор, сучасний планувальник міст та населених пунктів, механік та інженер-будівельник, розробник веб-сайтів, біомедичний інженер, дизайнер продукції, аніматор, звукорежисер, дизайнер відеоігор, астрофізик, графічний дизайнер, телеведучий, модельєр, дизайнер інтер'єру, фотограф, всі професії пов'язані з кіноіндустрією (дизайнер освітлення, майстер / виробник реквізиту, дизайнер костюмів) та ін.

STEAM надихає учня ставити запитання, як вчений; розробляти дизайн, як технолог; будувати, як інженер; творити, як художник; доводити, як математик і при цьому мотивує до вивчення іноземної мови.

Основні принципи STEM/STEAM-завдань

1. Зосередженість на інтеграції (*поєднання понять, які здаються не поєднуваними*);
2. Встановлення актуальності (*актуальна (поточна) подія, глобальна проблема*);
3. Вдосконалення умінь 21 століття (*доступ до інформації (засобом є англійська мова), творче вирішення завдання, співпраця та робота у команді*);
4. Виклик для учнів (*не надто важке завдання, щоб учні могли виконати і не надто легке, щоб їм не було нудно*);
5. Змішані види роботи (*проблемне навчання, проектне навчання*).

Переваги STEAM-освіти

1. Змінюється звична для нас форма викладання, коли урок побудований навколо вчителя. За STEAM методикою, в центрі уваги знаходиться практичне завдання чи проблема. Учні вчаться знаходити шляхи вирішення шляхом спроб та помилок.

2. Працюючи над STEAM-проектами учень/учениця отримує набагато більше автономності, вчиться бути самостійним, приймати власні рішення та брати за них відповідальність.

3. Учні здобувають навички критичного мислення.

4. Великого значення відіграє практичне застосування отриманих знань. Школярі не просто знайомляться з новими поняттями, а вчаться реалізовувати теоретичні знання у вирішенні практичних проблем.

5. Отримання необхідної інформації з першоджерел та можливість поширювати і обмінюватись інформацією з представниками інших країн є мотивацією для вивчення іноземної мови.

6. Створюються умови для розкриття творчого потенціалу обдарованих дітей, а також умови для залучення дітей з різним рівнем розвитку здібностей.

STEAM допомагає школярам опанувати чотири навички, які потім на кожному кроці будуть їм потрібні у житті: озвучення бажаної мети; план вирішення; дії відповідно до плану; презентація результату роботи.

STEAM-освіта в Україні розвивається бурхливо, є чудовим інструментом для розвитку логічного мислення. Здобувач освіти, який займається STEAM, покращує оцінки з математики, фізики, інформатики, іноземної мови. До того ж, це можливість застосувати одержані знання та вміння з мистецького циклу предметів (наприклад, образотворчого мистецтва, музики).

Діти вчаться швидко орієнтуватись в нюансах технологій, спілкуватися, співпрацювати, засвоювати знання паралельно з кількох дисциплін. Такі діти у майбутньому будуть успішними й займатимуться улюбленою справою.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Освіта повинна бути випереджувальною, відповідати тенденціям розвитку суспільства в майбутньому. Широке впровадження ІКТ у навчальний процес вимагає певного перегляду традиційних освітніх концепцій.

Мета STEAM-освіти – формування і розвиток розумово-пізнавальних і творчих якостей молоді, рівень яких визначає конкурентну спроможність на ринку праці і здатність до навчання упродовж всього життя.

STEAM-урок це аналог класичного уроку з акцентом на самостійність учнів. Цей напрям не потребує додаткового часу й індивідуальної роботи, це можливість розробити свій урок так, щоб учень міг сам креативно мислити та обґрунтовувати свої дії. Змінюється звична для нас форма викладання, коли урок побудований навколо вчителя. За STEAM методикою, в центрі уваги знаходиться практичне завдання чи проблема. Такий урок розвиває здатності до дослідницької, аналітичної роботи, експериментування, критичного мислення та уміння.

Завдання сучасного вчителя – модернізувати навчальний процес так, щоб забезпечити його пошуковий та дослідницький характер шляхом упровадження інноваційних технологій навчання з метою формування життєвих компетентностей. Одним з шляхів розвитку закладу освіти є інноваційна діяльність, вона спонукає педагогічних працівників, до створення й поширення нового освітнього продукту.

Педагогічна інновація – це новий педагогічний продукт, результат процесу створення нового, що оновлює педагогічну теорію і практику, забезпечуючи досягнення поставленої освітньої мети. Ще одна перспектива STEM програм – це застосування проблемного навчання. Цей підхід добре зарекомендував себе у викладанні природничих наук, і в реалізації підходів STEM-вирішення проблемних ситуацій, пошук вірних відповідей, подолання перешкод на шляху до запланованого рішення можуть бути реалізовані найкращим чином. Тут важливим моментом є формування в учнів особливого стилю розумової діяльності, дослідницької активності і самостійності.

На заняттях STEAM невід'ємною частиною роботи учнів є використання комп'ютерних програм для проектування та розрахунків. Для цього можна використовувати цифрові вимірювальні комплекси, наприклад цифрова лабораторія Einstein™. З використанням даного програмного забезпечення, доступного на сьогоднішній день кожному учневі середньої ланки, можливо тестування технічних властивостей та ефективності кінцевого продукту на електронному прототипі. Наприклад, можна перевірити на відповідність реальним умовами характеристик глибоководної дослідницької станції, використовуючи дані про водне середовище, такі як щільність, температура, тиск і закономірності кінетики.

Для реалізації інтегрованих програм можливо використовувати додаткову освіту, наприклад факультативи з конструювання та робототехніки, біотехнології або нанотехнології, а також гуртки і секції різних напрямків. У 2015 році був підписаний Меморандум, який дозволяє створити Коаліцію STEM-освіти в Україні. Цю ініціативу підтримали багато компаній, спільноти і навчальні заклади країни. Вцілому планується створити співтовариство з 90 учасників, які будуть допомагати розвивати сферу STEAM-освіти в нашій країні. Найпопулярніші STEAM- спеціальності 2018 року: IT-спеціалісти; Програмісти; Інженери; Спеціалісти високотехнічних виробництв; Спеціалісти біо- та нанотехнологій. І на цьому прогрес не зупиняється, а широкими кроками їде вгору.

Розвиток особистості із застосуванням STEAM-підходу можливий не лише в навчальних закладах, але й в дошкільному віці з використанням STEAM-іграшок. Такі іграшки вчать досліджувати та опановувати закони природи, а також дають уявлення про те, як функціонує наш світ.

У STEAM-навчанні в центрі уваги знаходиться практичне завдання чи проблема. Учні вчаться знаходити шляхи вирішення не в теорії, а прямо зараз шляхом спроб та помилок. Структура уроку повинна включати основні предметні знання, узагальнені (наскрізні) поняття, наукові та інженерні навички.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Використання STEAM-освіти на практиці це прекрасна можливість навчити учнів мислити та знаходити необхідну інформацію, вирішувати складні завдання, приймати рішення, організовувати співпрацю з іншими учнями та вчителем. Учень вчиться створювати ідеї та втілювати їх в життя, презентувати результати власних досліджень.

Запровадження STEAM-навчання має відбуватися поступово. З метою залучення учнів до практичної діяльності бажано розширити діапазон форм і методів навчання, способів навчальної взаємодії. Практика роботи показала плідність інтеграції, виявила перспективи подальшого розвитку та удосконалення такого підходу до навчання.

Для формування предметних компетентностей здобувачів освіти учитель має спиратися на систему інтегрованих завдань, спрямованих на застосування знань для розв'язування задач у змодельованих життєвих ситуаціях. Впровадження в освітній процес STEAM дозволить сформувати в учнів найважливіші характеристики, які визначають компетентного фахівця та дають принципово нову модель природничо-математичної освіти з новими можливостями і результатами, як для вчителів, так і для учнів.

На сьогоднішній день існує нагальна потреба в підготовці та перепідготовці вчителів, які б могли працювати в даному напрямі і перевести процес впровадження STEAM-освіти з поодинокого на масовий рівень. Потрібно забезпечити навчальні заклади необхідними матеріальними ресурсами (конструкторами, комп'ютерами тощо). Переглянути підходи до оцінювання і стимулювання всіх учасників STEAM-навчання.

Отже, на відміну від класичної, в нашому розумінні, освіти, за STEAM дитина отримує набагато більше автономності. На процес навчання набагато менше впливають стосунки, що склалися між учнем та вчителем, що дає можливість більш об'єктивно оцінювати прогрес. За рахунок такої автономності, дитина вчиться бути самостійною, приймати власні рішення та брати за них відповідальність. А модель STEAM-навчання здатна стати тим

фактором, що значно підвищить якість освіти в аспекті підготовки майбутніх фахівців.

Можна впевнено говорити, що широке впровадження STEAM-освіти здатне сильно змінити економіку нашої країни, зробити її більш інноваційною та конкурентоспроможною, а сьгоднішнім здобувачам освіти – допомогти стати успішними професіоналом.

Розглядаючи STEAM-освіту як інструмент реалізації інтегрованого природничо-математичного навчання, слід зазначити, що питання інтеграції змісту освіти у вітчизняних загальноосвітніх навчальних закладах є однією з основних педагогічних проблем, пов'язаних з соціальними запитами до здобувачів освіти, обумовленими глобалізацією та орієнтацією на діяльну і ціннісну парадигму суспільства.

Відповідно до Статті 12 Закону України «Про освіту» метою сучасної повної загальної середньої освіти є формування конкурентоспроможного, всебічно інтелектуально розвиненого громадянина, який володіє цілісним уявленням про світ та розуміє зв'язки між явищами та процесами, на які він спирається.

У зв'язку з цим, перед здобувачем освіти постає завдання не просто набути певну суму знань з навчальних предметів, а сформувати вміння нестандартно мислити у незнайомих ситуаціях і спрямовувати здобуті знання та вміння на розв'язання життєвих проблем.

У контексті сказаного, актуальним є розвиток школярів у науково-технічному напрямі, зокрема, орієнтуючись на STEM- та STEAM-освіту.

Як відомо, STEAM-освіта – це загальноприйнята світова аббревіатура: природничі науки (Science), технології (Technology), технічна творчість (Engineering), мистецтво (Art) та математика (Mathematics).

Суперечності та перспективи STEAM-освіти у своїх дослідженнях розглядають О. Коршунова, С. Галата, Н. Морзе, О. Стрижак, О. Патрикєєва, І. Сліпучіна та інші. Питання аспектів реалізації STEM-освіти висвітлювали такі дослідники та педагоги-новатори, як В. Гайда І. Савченко, М. Бойченко, І.

Данильченко, О. Андреев, Н. Джелалія, С. Дембіцька, М. Джелалія, І. Стеценко, О. Янковська, О. Патрикеева та інші. Дослідженням можливостей розвитку та мотивації здобувачів освіти до науково-дослідної діяльності у STEM-навчанні займалися С. Гальченко, Т. Андрущенко, Л. Глоба, К. Гуляєв, Н. Гончарова, Л. Ніколенко, Е. Клімова, В. Камишин, Р. Норчевський, Н. Поліхун, О. Лісовий, І. Сліпухіна, Є. Шаповалов, О. Стрижак, М. Попова, І. Чернецький та інші.

Однак, попри активне обговорення в академічній сфері, питання реалізації ідей інтегрованого природничо-математичного навчання у контексті STEAM-освіти є досить складним та потребує докладнішого вивчення.

Обмежені людські ресурси та безмежність інформації – це протиріччя освіти, які зараз намагаються вирішити в академічній спільноті. Забезпечення комплексного міждисциплінарного підходу на основі інтеграції та взаємозв'язку навчальних предметів, як єдиного цілого є необхідною ланкою для якісної реалізації нових запитів та тенденцій суспільства. STEAM-освіта – новий напрям освіти, що потребує належної уваги.

Як свідчить аналіз останніх публікацій, розширення та доповнення законодавчої нормативно-правової бази, розроблення концепцій, положень та ключових ідей, методичних рекомендацій щодо реформування загальної середньої школи та впровадження STEAM-освіти у позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладах України відбувається на державному рівні.

Дослідження показало, що метою STEAM-освіти є забезпечення цілеспрямованого створення зв'язків між навчальним процесом і викликами сучасного світу в аспекті розвитку природних здібностей учня. Рівень набутих навичок визначатиме успішну самореалізацію дитини як під час навчання, так і поза школою. В процесі навчання дитина не просто сприймає цікаві ідеї, але й відразу втілює їх у життя, навчається планувати свою діяльність, виходячи з поставленого завдання і наявних ресурсів.

Українська освіта зараз знаходиться на шляху інноваційного розвитку. Але, з урахуванням великої кількості концепцій, рекомендацій, методичних

розробок, методологічних досліджень, центрів, які стосуються STEAM-освіти, не кожний заклад загальної середньої освіти зможе реалізувати всі вимоги до такого навчання. Матеріально-технічна база кабінетів у кількісному та якісному вимірах потребує оновлення. Тому вчителям необхідно будувати навчальний процес у відповідності до наявного матеріального забезпечення, використовувати інформаційні Online-середовища та власне бачення.

Таким чином, інтегрований підхід до навчання здобувачів освіти у форматі STEAM-освіти усуває розрив між теоретичними знаннями та їх практичним втіленням. Практично-орієнтований спосіб отримання знань та навичок у контексті STEAM- проекту – це процес спільного творчого пошуку оптимальних рішень поставленого завдання.

STEAM-орієнтоване освітнє середовище базується на таких основних поняттях, що виникли у зв'язку з розвитком ІКТ на початку ХХІ століття, як «комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище» (далі – КОНС) й «відкрите освітнє середовище».

Так, В. Ю. Биков виокремлює два види КОНС: закрите та відкрите. Учений вважає, що «закрите комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище – це ІКТ-навчальне середовище педагогічних систем, в якому окремі дидактичні функції передбачають педагогічно доцільне використання комп'ютерних і комп'ютерно орієнтованих засобів навчання, електронних освітніх ресурсів (далі – ЕОР), а також засобів і сервісів локальних інформаційно-комунікаційних мереж (далі – ІКМ) навчального закладу».

Відкрите комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище відрізняється від закритого тим, що до його складу, окрім ІКТ-системи навчального закладу, входять ресурси і сервіси відкритих ІКМ (Інтернет).

При визначенні функцій КОНС В. Ю. Биков передусім акцентує увагу на тлумаченні функції як характеру діяльності системи, її призначенні або властивості, що використовуються в динаміці. Науковець доводить, що опис функціонування організаційної системи в термінах функцій відображає цільове призначення системи та характеризує зовнішній вияв її функціонування як

властивостей деякого об'єкта в певній системі відносин. Ми погоджуємося з його думкою про те, що функції такого середовища залежать від формувальної частини навчальної задачі та визначаються відповідно до підбору даних (значення, складу, структури) та їх сукупностей (баз даних), що підлягають уведенню, телекомунікаційному отриманню або передаванню, опрацюванню, зберіганню або відображенню (числа, тексти, таблиці, графіка, звук, відео тощо); способів (алгоритмів) розв'язання задачі; типу пристроїв, через які відбуваються процеси передачі та отримання даних.

Ю. О. Жук, досліджуючи навчальне середовище закладу освіти, визначає КОНС як особистісно орієнтоване навчальне середовище, до складу якого відносять апаратно-програмні засоби інформаційно-комунікаційних технологій, що необхідні для його підтримки. Він уточнює, що таке середовище забезпечує освітній процес інформаційно-комунікаційними засобами, через використання яких учень перебуває в стані співбесіди сам із собою. Це, зокрема, діада «питання – пошук відповіді – питання для уточнення (в разі неповноти відповіді або нерозуміння відповіді) – відповідь – питання тощо», в якій основним фактором є вирішення навчального завдання. Крім того, робота учнів з екранним образом дає їм змогу самостійно визначати критерії аналізу результатів діяльності на основі зорового сприйняття на екрані комп'ютера результатів співвіднесення даного образу із встановленими критеріями досягнення мети навчальної діяльності, що формує в них продуктивні структури поведінки, які надають можливість успішно виконувати навчальне завдання. Учений стверджує, що КОНС покликаний підтримувати функції звичайного навчального середовища закладу освіти, оскільки воно є відображенням рівня технологічного розвитку соціуму, в якому здійснюється підготовка суб'єктів навчання до існування в цьому соціумі.

STEAM-орієнтоване освітнє середовище згідно з вищезазначеними тлумаченнями КОНС базується на STEAM-освіті, яку вчені визначають як:

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

- навчання, в процесі якого кожен предмет викладається окремо зі сподіванням учителів, що учнями буде застосований синтез дисциплінарних знань;

- систематичне та інституціоналізоване навчання в галузях науки, техніки, інженерії та математики на всіх рівнях освіти учнів, а також дослідження «в широкому спектрі дисциплін і професій, зокрема сільського господарства, фізики, психології, медичних технологій та автомобільної інженерії»;

- інтегративна освіта на основі методу навчальних проєктів;

- трансдисциплінарний педагогічний підхід, коли учням надається можливість через використання методу проєктів самостійно вирішувати реальні проблеми, які можуть виникати в побуті, а також навчальні завдання, поставлені вчителем, у процесі розв'язання яких педагог виконує роль фасилітатора.

Дослідники зазначають, що навчання учнів природничим дисциплінам та технологіям не може відбуватися без використання ними різних галузей мистецтва, що мають впливати на розвиток почуттєвої особистості та їхнього креативного критичного мислення. Серед таких галузей передусім виокремлюють:

- комплекс наук (гуманітарних), предметом яких є ті чи інші прояви людської духовності: філологія, етика, філософія, історія, естетика та ін.

- промисловий дизайн, архітектура та індустриальна естетика;

- письмо, риторика, література, театральне мистецтво, танці, малювання, музичне мистецтво;

- музика, танці, візуальні мистецтва, література, театральне мистецтво, гумор або будь-яка інша діяльність, що пов'язана зі споживанням мистецтва (відвідування, слухання, спостереження, читання тощо).

Із планами навчальних проєктів, які пропонуються вчителям для впровадження STEAM-підходу в закладах загальної середньої освіти, у вільному доступі можна ознайомитися на порталі «Освітній архів» (Education Closet), який є своєрідним сховищем електронних освітніх ресурсів, що використовуються для підтримки та розвитку вмінь і навичок учителів, а також мотивують учнів до

участі у навчальних STEAM-проектах. Так, вибір галузі мистецтва для підготовки учнями проекту в межах галузей STEAM відбувається відповідно до проблем вирішення ними завдань.

Наприклад: при дослідженні складу води та клітини дітям пропонується проаналізувати картини Художньої галереї аборигенів (Aboriginal Paintings; <https://www.aboriginal-art-australia.com/>); при створенні машини для малювання учням необхідно віднайти та проаналізувати програми для малювання, спроектувати робота для малювання різних геометричних фігур тощо (<https://educationcloset.com/2018/11/01/steam-upcreative-thinking-with-art-bots/>); при з'ясуванні, чому друкарство є ефективним методом демонстрації геологічних шарів, школярам необхідно спочатку ознайомитися з основними шарами землі та їх характеристиками, і лише після цього дослідити розмежування друку та інших інструментів (фарба, ручка, чорнило, вугілля та ін.) для передавання зображень (<https://educationcloset.com/2018/02/01/earth-science-lesson/>). Це обов'язково слід урахувати при створенні STEAM-орієнтованого освітнього середовища закладу освіти.

Варто також розглянути досвід вітчизняних закладів освіти щодо впровадження STEAM-освіти. Зокрема, О. Є. Стрижак, Н. І. Поліхун, І. А. Сліпухіна, І. С. Чернецький зазначають, що для розвитку STEAM-освіти, разом із традиційними навчальними та науковими джерелами, використовуються глобальні й локальні бази даних, профільні експертні системи для вивчення та аналізу явищ, наукових експериментів, моделювання, на базі яких створюються спеціальні середовища навчання з використанням ІКТ, онтологічні кабінети, віртуальні STEM/ STEAM-лабораторії, музеї науки та ін. Особливої уваги заслуговують віртуальні центри STEAM-освіти, які з погляду методології проектуються із залученням когнітивних і соціальних технологій, трансферу знань та трансдисциплінарних підходів. Також учені відзначають віртуальний ресурс «STEM-лабораторія МАНЛаб» (<http://stemua.science>), який створено у НЦ МАН України. Розробниками означеної освітньої платформи пропонується система добору дослідницьких проєктів для здобувачів освіти відповідно до

визначених інтересів у дисциплінах STEAM. Ця лабораторія містить матеріали за розділами: інформаційно-технологічне забезпечення дослідницької роботи, що охоплює методики, лабораторне обладнання, центри колективного користування, видання ДАК України (ВАК) та SCOPUS; інформаційно-технологічне забезпечення навчального процесу, що надає дані для проведення навчальних програм та проєктів із дисциплін природничо-математичного циклу.

З огляду на вищезначене та відповідно до Закону України «Про освіту», STEAM-орієнтоване освітнє середовище закладів загальної середньої освіти спрямоване на виконання таких завдань:

- підтримувати формальне навчання: середовище має надавати здобувачам освіти можливості виконувати лабораторні, контрольні, самостійні роботи на заняттях в аудиторії;

- учителям – створювати лабораторні, контрольні, самостійні роботи для проведення аудиторних занять та оцінювати роботи здобувачів освіти;

- розвивати неформальне навчання: середовище має сприяти мотивації учнів самонавчатися в галузях STEAM, працювати в групі над навчальним проєктом, спілкуватися з фахівцями в галузях STEAM тощо;

- підтримувати інформальне навчання: середовище має сприяти самоорганізованому здобуттю особою компетентностей у галузях STEAM, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською, родинною або іншою діяльністю.

Згідно з аналізом результату опитування педагогів та наукової літератури виокремимо функції, які STEAM-орієнтоване освітнє середовище закладу загальної середньої освіти має забезпечувати для підтримки впровадження та розвитку STEAM-освіти в Україні:

- технологічна – передбачає забезпечення комунікації між суб'єктами освітнього процесу, підтримку виконання лабораторних, практичних, контрольних робіт та їх оцінювання, доступ до різних джерел даних (баз даних, конференцій, електронних бібліотек тощо);

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

- психологічна – допомагає у мотивації суб'єктів освітнього процесу (вчителів; учнів; батьків; фахівців певних галузей освіти, науки, бізнесу та ін.) до участі у навчальних проєктах у галузях STEAM; сприяє формуванню в учнів відповідальної поведінки при виконанні цих проєктів та розвитку професійної компетентності вчителів для заохочення суб'єктів освітнього процесу брати участь у них;

- навчальна – сприяє формуванню в учнів компетентностей відповідно до навчальних дисциплін програми закладу загальної середньої освіти, знань, яких вони набувають під час навчання в закладі освіти, орієнтирів щодо їхньої подальшої професійної кар'єри;

- виховна – покликана формувати у здобувачів освіти відповідальну поведінку щодо їх участі у навчальних STEAM-проєктах, під час групової діяльності та при захисті цих проєктів;

- дидактична – передбачає доцільне використання комп'ютерно орієнтованих засобів навчання, ЕОР, засобів і сервісів локальних ІКМ закладу освіти для сприяння здійснення освітнього процесу відповідно до календарно-тематичних планів навчальних дисциплін.

Зважаючи на представлені вище функції, зауважимо, що STEAM-орієнтоване освітнє середовище закладу освіти покликане забезпечити здобувачів освіти в ході реалізації STEAM-підходу та в процесі їхньої взаємодії і творчого самовираження інструментами для інтелектуальної діяльності.

Отже, створення STEAM-орієнтованого освітнього середовища вважаємо суттєвим кроком у розвитку STEAM-освіти, оскільки його функціональна підтримка сприятиме: забезпеченню комунікації між суб'єктами освітнього процесу; виконанню навчальних завдань у галузях STEAM та їх оцінюванню; доступу суб'єктів освітнього процесу до різних джерел даних, підвищенню їх мотивації до участі у навчальних проєктах та формуванню відповідальної поведінки при їх виконанні; доцільному використанню комп'ютерно орієнтованих засобів навчання, ЕОР, сервісів локальних ІКМ закладу освіти з

метою здійснення навчально-виховного процесу відповідно до календарно-тематичних планів навчальних дисциплін.

Сучасне навчання – це не просто передача знань від учителя до учнів, це спосіб розширення свідомості молодого покоління і формування вмінь, які можна застосувати у житті. Компетенції сформовані на різних навчальних предметах повинні об'єднуватись у систему, що зможе бути використана як основа для подальшого неперервного самостійного навчання протягом життя. Одним із актуальних на сьогодні напрямів інноваційного розвитку освіти є STEAM-орієнтований підхід до навчання.

Основні ключові компетентності концепції «Нової української школи», а саме: спілкування державною та іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова грамотність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні й громадянські компетентності, підприємливість, загальнокультурна, екологічна грамотність і здорове життя, гармонійно входять в систему STEAM-освіти, створюючи основу для успішної самореалізації особистості і як фахівця, і як громадянина.

Система знань сформована у процесі STEAM-освіти буде тим міцніша, якщо інформаційні зв'язки цієї системи будуть усвідомлені учнем. Таким чином, учень чіткіше буде «бачити» навколишню дійсність крізь «призму наукових законів і закономірностей».

Завданням сучасного вчителя трудового навчання та технологій сформувати стійкі системні зв'язки наукових знань, які б спрямовували сприйняття предметного середовища спираючись на сучасні досягнення науки, техніки і мистецтва. Так, елементарні речі побуту можна сприймати як просту річ і не замислюватись над правильністю її експлуатації і ремонту, застосовуючи загальновідомі правила сформовані на побутовому рівні.

З іншого боку, якщо розглядати розуміння фізичних процесів, які супроводжують експлуатацію побутового об'єкту, історію створення і модернізацію конструкції, довершеність, естетику зовнішніх форм, раціональність технічних параметрів і технологічних операцій виготовлення

виробу, то можна продовжити термін використання даного предмету, підвищити якість ремонту, внести, за можливості, додаткові технічні характеристики, розширити функціональність, додати індивідуального оздоблення.

Наприклад, якщо розглянути звичайну для нас побутову річ – дерев'яний табурет (обов'язковий об'єкт меблювання кухні), то не кожний замислюється над тим чи залежить термін використання від умов експлуатації чи ні. Найчастіше табурет викидають, коли втрачається міцність шипових з'єднань ніжок і царг. Проведені відновлювальні ремонтні роботи зачасту не приносять бажаного результату і через невеликий проміжок часу проблема виникає знову. Причинами цьому може бути різне: неправильне сидіння на табуреті, тобто перенесення ваги тіла на дві ніжки чи на одну, що перевантажує шипове з'єднання і створює додаткові небажані консольні навантаження (які саме і спричиняють роз'єднування шипа від провусини); висихання деревини збільшує зазори шипових з'єднань, що зменшує їх міцність. Під час ремонту повторне проклеювання шипового з'єднання не дає такого ефекту як первинне виконання даної технологічної операції, тому табурет не буде довго міцним і надійним. Знання фізичних законів, які виникають під час утримання ваги тіла людини табуретом можуть спонукати до створення нового більш надійного стільчика, або модернізації вже існуючого, з більшим терміном експлуатації.

Сформувати звичку системного STEAM-підходу до бачення проблем у предметному середовищі на основі загальноосвітніх знань – це завдання вчителя трудового навчання та технологій. Реалізувати його можна в процесі виконання учнями творчих проектів. Зміст проектно-технологічної діяльності і ґрунтується на розв'язанні техніко-технологічних проблем через розробку нової конструкції, естетичної форми чи технології для створення об'єкту з новими властивостями. Для досягнення успіху учню необхідно розглядати об'єкт проектування під різними кутами зору, різних наук, навчальних предметів.

Виконання творчого проекту «Табурет» зможе продемонструвати звичайний об'єкт побуту у новому науковому світлі STEAM-освіти.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

По-перше, учні розглядають історію виникнення конструкції, різноманітність призначення, форм конструкції, функціональності та конструкційних матеріалів у різних народів і епохах, що спонукає звернути увагу на роль даного об'єкту і культуру використання у житті людей.

По-друге, обґрунтування вимог та аналіз аналогів, спонукає розглянути фізичні процеси, які мають місце під час експлуатації стільців та визначення проблеми над якою у подальшому будуть працювати учні.

Створення нової конструкції, чи модернізація вже існуючої, створить інше ставлення до предмету, його цінність буде вищою, що спричинить більш правильне експлуатування та збільшить термін використання. Для покращення конструкції табурета можна додатково встановити ближче до рівня підлоги пронижку. Це збільшить міцність шипових з'єднань за рахунок перерозподілу навантаження між більшою кількістю шипів і зменшить величину консольної складової під час розкачування на стільці.

Проектування передбачає не тільки креслення конструкції табурету, але й зображення ескізу майбутнього виробу з урахуванням принципів композиції, пропорції та вимог образотворчого мистецтва. Подальший процес вибору конструкційного матеріалу та обчислення його кількості не обходиться без знань алгебри і геометрії, а розрахунок собівартості виробництва табурета формує фінансову грамотність учнів. Під час технологічного етапу проектно-технологічної діяльності учнів формується технологічна компетентність. Розроблення технологічного процесу передбачає вивчення і розуміння учнем технологій виробництва і організації раціональної праці. Учні вивчають: інструменти, технологічне обладнання та їх призначення, технологічні операції, технологічні пристосування.

Захист творчого проекту кожен учень проводить у форматі публічної презентації. Для підготовки обов'язково необхідно: проаналізувати свою діяльність, оцінити успіхи, створити мультимедійну презентацію та написати доповідь.

Організуючи на уроках трудового навчання і технологій виконання учнями всіх етапів творчого проекту, вчитель гармонійно залучає їх до STEAM-освіти. Створюючи продукт від задуму до втілення, в учнів виникає розуміння теорії і видима практична значимість знань з суміжних дисциплін: історії, фізики, математики, алгебри, геометрії, інформатики, хімії, біології, географії, української і англійської мов. У подальших дослідженнях планується розглянути особливості організації виконання дослідницьких проектів і формування в учнів наукових понять.

STEAM – нова система навчання, заснована на інноваційних технологіях 21 століття, основною метою якої є розвиток у дітей мислення нового типу. Це принципово новий підхід, який різко відрізняється від традиційної моделі навчання у закладах загальної середньої освіти і ґрунтується на розвитку творчих та аналітичних навичок.

Навчальний простір STEAM надає людям ефективний навчальний інтерактивний підхід спільно з самопідготовкою і вмінням працювати в команді. Давайте ближче розглянемо такий навчальний процес: що тут відрізняється від традиційного типу навчання і як розвивається дитяче мислення.

Наприклад, ось як у другому класі дається тема «навколишнє середовище». Спочатку діти дивляться короткий документальний фільм, грають в ігри або роблять спеціальні завдання з викладачем. У них з'являється уявлення про різні живі істоти і природні зони, разом вони малюють їх або роблять вироби на цю тему, таким чином діти отримують знання дослідним шляхом. Потім вони вивчають кожну тему окремо: малюки дивляться відео, слухають аудіо-записи, переглядають потрібні сайти в інтернеті, це час для самопідготовки. Потім дітей тестують, щоб визначити, наскільки добре вони розібралися в цій темі, і вже після цього учні самі роблять аудіо- або відео-матеріали або пишуть в свій власний блог на тему навколишнього середовища. Цей етап називається створенням сенсу. І фінальний крок, весь клас разом знімає 10 хвилинне відео по темі змін у навколишньому середовищі, а саме: як зменшити викиди

вуглекислого газу. На даному етапі всі діти показують свої знання з теми (все те, чого вони навчилися).

Звичайно ж, ви бачите, що STEAM-підхід значно відрізняється від традиційного:

– Діти приділяють більше часу самопідготовки, вчать знаходити проблеми і вирішувати їх самостійно.

– Діти діляться між собою своїм вдалим і невдалим навчальним досвідом, працюють разом над проектами або вирішенням певних проблем.

– Однокласники допомагають і підтримують один одного, вирішуючи навчальні завдання за допомогою нових навичок і знань.

В кінцевому підсумку STEAM-підхід перш за все спрямований на розвиток навичок навчання, а не зазубрювання матеріалу, даного викладачем. В основі нього лежать: здатність до створення нових ідей, навички самопідготовки, спільна робота, постійне виправлення помилок і рішення навчальних задач.

Основна ідея STEAM-підходу така: практика так само важлива, як і теоретичні знання. Тобто, навчаючись, ми повинні працювати не тільки мізками, а й руками. Навчання лише в стінах класу не встигає за стрімко мінливим світом. Основною відмінністю STEAM-підходу є те, що тут діти використовують і свої мізки, і свої руки для успішного вивчення безлічі предметів. Знання, які вони отримують, вони «добувають» самостійно.

STEAM-підхід – це не тільки метод навчання, а й спосіб мислення. В освітньому середовищі STEAM діти отримують знання і відразу ж вчать їх використовувати. Тому, коли вони виростають і стикаються з життєвими проблемами в реальному світі, будь то забруднення навколишнього середовища або глобальні зміни клімату, вони розуміють, що вирішити такі складні питання можна тільки спираючись на знання з різних областей і працюючи всім разом. Покладатися на знання тільки по одному предмету тут недостатньо.

STEAM-підхід змінює наш погляд на навчання і освіту. Роблячи акцент на практичних здібностях, учні розвивають свою силу волі, творчий потенціал,

гнучкість і вчаться співпраці з іншими. Ці навички та знання і складають основну навчальну задачу, тобто то, до чого прагне вся ця система освіти.

Яким буде процес навчання через рік, п'ять чи навіть десять років? Коли тренди в освіті динамічно змінюються під впливом багатьох чинників. І як би не були успішні традиційні методи викладання, сучасна реальність вимагає пошуку нових і ефективних форм навчання.

Чому і як вчити сьогодні, щоб наші діти були успішними завтра – це головна ідеологія сучасної освіти. Прищепити навички самостійного навчання протягом усього життя, навчити взаємодії на різних рівнях, розвивати самостійне і критичне мислення – ці та багато інших принципи складають стратегію розвитку сучасних освітніх технологій.

Якщо ми готуємо здобувачів освіти до життя після школи, то ми повинні дозволити їм використовувати ті інструменти, які в подальшому все одно стануть частиною їх повсякденного життя.

При організації роботи з використанням STEAM-технології необхідно враховувати основні педагогічні принципи:

- інтегративності, що передбачає взаємозв'язок всіх компонентів процесу навчання, що визначає цілепокладання, зміст навчання, його форми і методи;
- свідомості і активності, що передбачає вироблення глибоких і осмислених знань, на основі власної пізнавальної активності дитини, що забезпечує визначення логічних зв'язків між відомим і невідомим, розуміння причинно-наслідкових зв'язків між предметами і явищами, що враховує індивідуальні інтереси здобувачів освіти;
- наочності навчання, що забезпечує наочну ілюстрацію інформації, яка містить строго зафіксовані наукові закономірності;
- системності, що забезпечує взаємозв'язок змісту і форм виховання учнів в залежності від їх віку;
- доступності і послідовності, що забезпечує єдність взаємозв'язку навчання і виховання дитини;

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

- природосообразности, що забезпечує виховання та навчання дитини відповідно до законів його фізичного і духовного розвитку;

- співпраці: єдність взаємодії сім'ї і установи освіти у вихованні та освіті дитини.

В ході роботи над проектом учні взаємодіють, приймають рішення, використовують різні інструменти оцінювання, тобто опановують універсальними навчальними діями. Тут не вчителі показують, що вони знають і вміють, як вони працюють, а самі учні.

Зрозуміло, що проводити кожен урок, ґрунтуючись на інтеграції і на проектному навчанні навряд чи представляється можливим, тому що такі уроки складно вмістити в стандартні 40-45 хвилин, часом в школах просто відсутнє обладнання, яке потрібно б використовувати при реалізації якогось проекту. Тому тут виникає необхідність співпраці між учителем і педагогом додаткової освіти для того, щоб освіта була забезпечена якісно і повноцінно. Але важливою умовою при цьому є узгодженість програм навчання педагогів додаткової освіти зі змістом навчальних предметів, які в більшій мірі могли бути пов'язані із змістом його додаткової освітньої програми. Таким чином з'являється можливість для виходу за рамки уроку для розширення навчального матеріалу.

Переваги загальної та додаткової освіти очевидні. Додаткова освіта забезпечує посилення варіативної складової загальної освіти і сприяє реалізації знань учнів, отриманих під час уроків. Крім того, основний зміст додаткової освіти як правило, практико-орієнтований. Тобто тут дитина самостійно шукає способи вирішення практичних завдань, отримує знання під час досліджень і спостережень за об'єктами, явищами природи. Таке навчання, звичайно, може бути тільки творчим, що створює умови для пошуку дитиною власних шляхів розвитку відповідно до того, що їй цікаво.

Крім зв'язку предметів з реальним життям, цей підхід відкриває можливість для творчості учня. При такому підході проектна діяльність здобувачів освіти ставить ряд завдань, які необхідно вирішити. Єдиного вірного рішення немає, учневі дається повна свобода творчості. За допомогою подібних

завдань дитина не просто генерує цікаві ідеї, але і відразу втілює їх у життя. Таким чином, вона вчиться планувати свою діяльність, виходячи з поставленого завдання і наявних ресурсів, що обов'язково стане в нагоді їй в реальному житті.

Також одним з основних постулатів STEAM-освіти є парне навчання в невеликих групах. Так, наприклад, на заняттях з робототехніки двоє учнів працюють за одним комп'ютером і збирають один конструктор. Це зроблено зовсім не для економії навчальних матеріалів. Такий підхід передбачає навчання дітей співпраці, допомагаючи дітям вчитися працювати в команді, розвивати навички спілкування та працювання в групі.

У багатьох країнах STEAM-освіта в пріоритеті з наступних причин:

- У найближчому майбутньому в світі буде різко не вистачати: ІТ-фахівців, програмістів, інженерів, фахівців високотехнологічних виробництв і ін.

- У віддаленому майбутньому з'являться професії, які зараз навіть уявити важко, всі вони будуть пов'язані з технологією і високо технологічним виробництвом на стику з природничими науками. Особливо будуть затребувані фахівці біо- і нанотехнологій.

- Фахівцям майбутнього потрібно всебічна підготовка і знання з самих різних освітніх областей природних наук, інженерії та технології.

Багато хто може сказати, що все нове - це добре забуте старе. Так, звичайно, STEAM схожа на методики, які використовувалися і раніше. Здобувачі освіти, що навчаються за програмою «STEAM-освіта», крім фізики і математики, вивчають робототехніку, програмування, конструюючи і програмуючи власних роботів. На заняттях використовується спеціальне технологічне лабораторне та навчальне обладнання, таке як 3D-принтери, засоби візуалізації та інше обладнання. Можна сказати, що філософія STEAM-освіти заснована на старих добрих підходах навчання дітей професіями на уроках праці, хіба що інструменти змінилися і способи навчання.

Інтеграція STEAM – це один з основних трендів в світовій освіті. Виховуючи інтерес в галузі природничих та суспільних наук у дітей, ми значно підвищуємо шанси на успіх STEAM в закладах загальної середньої освіти і

вищих навчальних закладах. Реалізація проєктної та навчально-дослідницької діяльності з застосуванням міждисциплінарного прикладного підходу дозволяє створити кращу основу для освоєння важливих дисциплін в сфері ІТ-технологій.

Дана освіта має починатися з самого раннього дошкільного віку, а тому потрібно впроваджувати програми в заклади дошкільної освіти.

Мова науки - англійська мова. Якщо хочеш вивчати науку і бути вченим – потрібно знати цю мову.

Наука повинна бути святом, вона повинна захоплювати і бути цікава учням.

Таким чином, майбутнє за технологіями, а майбутнє технологій – за вчителями нового формату, які позбавлені забобонів, не сприймають формального підходу і можуть своїми знаннями «підірвати мозок» учням і розширити їх кругозір до нескінченності.

Уроки за STEAM-технологією дозволяють не тільки вивчати теоретичний матеріал, але і закріплювати знання за допомогою можливостей практичного застосування різноманітних завдань, які можуть бути настільки цікаві, що їх трудність не викликатиме неприйняття в учнів.

Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури свідчить, що концептуальні підходи та практичні напрями реалізації STEAM-освіти цікавлять багатьох науковців, зокрема фахівців з методики навчання.

STEAM-технології мають великі можливості у навчанні, орієнтованому на розвиток практичних навичок, формування готовності випускників закладів загальної освіти продовжити реалізовувати творчі ідеї в навчальних закладах і в подальшій професійній діяльності.

Розвиток критичного мислення – ще одна можливість STEAM-навчання. Критичне мислення передбачає самостійний неупереджений погляд на наявну ситуацію, вміння ставити під сумнів відомі факти, самостійний аналіз наявних даних з метою створення власних рішень, Це один із двигунів науки в цілому, і в сучасній науці існує безліч перспектив поново поглянути на існуючу реальність і підійти до відкриттів в галузі природничих наук. Критично мислячий підліток

зможе найбільш ефективно взаємодіяти з інформаційним простором, зможе оцінити і знайти суперечності в будь-якій інформації. Особливо цінна ця здатність у дітей з їх відсутністю обмежень в мисленні, коли фантастичні на перший погляд ідеї можуть стати ключем до вирішення проблем в охороні здоров'я, створенні стійкої екосистеми в майбутньому або інших інновацій.

Наприклад, на заняттях учні самостійно створюють прототипи продукту, використовуючи сучасні матеріали і обладнання, ґрунтуючись на простих і доступних інженерних рішеннях. Для створення кінцевого продукту учні можуть використовувати деталі вже існуючого обладнання, або створити модель із пластику і картону, але в будь-якому випадку отримують досвід комбінування різних матеріалів, навчаються враховувати властивості речовин і зрозуміють, як найкращим чином з'єднати структурні компоненти моделі, щоб зробити її максимально функціональною і ефективною.

Потрібно згадати ще одну перспективу STEAM-програм – це застосування проблемного навчання. Цей підхід добре зарекомендував себе у викладанні технологій та природничих наук, і в реалізації підходів STEAM для вирішення проблемних ситуацій, пошук вірних відповідей, подолання перешкод на шляху до запланованого рішення можуть бути реалізовані найкращим чином. Тут важливим моментом є формування в учнів особливого стилю розумової діяльності, дослідницької активності і самостійності.

Наприклад, у створеній моделі екологічно дружнього будинку може не працювати система контролю природного освітлення, для усунення цієї проблеми потрібно знайти причину проблеми, розробити послідовність етапів її вирішення, використовувати знання математики, фізики, характеристик природних матеріалів для її вирішення.

Не можна переоцінити і перспективу використання інформаційних технологій в реалізації STEAM-програм. На сьогоднішній день все більш затребуваними стають випускники навчальних закладів, які використовують інформаційні технології в медицині, будівництві, хімії, фізиці, біотехнології та інших областях наук. На заняттях STEAM невід'ємною частиною роботи учнів є

використання комп'ютерних програм для проектування розрахунків, а в більшості проєктів перед конструюванням матеріальної моделі створюється її електронний прототип. З використанням відповідного програмного забезпечення, доступного на сьогоднішній день кожному учню середньої ланки, можливо тестування технічних властивостей та ефективності кінцевого продукту на електронному прототипі.

Розглядаючи питання STEAM-освіти в сучасному закладі загальної середньої освіти, доцільно звернути увагу, що учитель має готувати учнів до комплексного вивчення світу, а не сприйняття його у вигляді ізольованих частин. Досягати цього можна, насамперед, через використання у навчанні міжпредметних зв'язків, впровадження міжпредметних проєктів, розв'язування прикладних задач, проведення інтегрованих уроків. Здобувачів освіти слід дедалі ширше залучати до постановки проблеми, пошуку шляхів її розв'язування. А тому виникає проблема залучення тих, хто навчається, до самостійної дослідницької діяльності. За доцільного застосування набуває значної ваги такий метод навчання як дослідження.

Учителю потрібно ґрунтовно продумувати способи інтеграції теми, виокремивши певні тематичні дні чи блоки навчальної програми, спонукати учнів до обрання тем, які мають практичний зміст. Відштовхнутися можна від прикладів, яких зараз є чимало у мережі Інтернет, а у подальшому їх удосконалити, наприклад, розширюючи напрямки дослідження.

Для прикладу, при розробці проєкту за ключовим словом «Вода», «математики» можуть визначати втрати води, якщо не відремонтований кран, а також кошти, які необхідні на повторну її очистку.

При вивченні тем «Многогранники», «Тіла обертання» пропонувати учням створювати з паперу чи інших матеріалів, наприклад, макети меблів у кімнаті, виготовляти макети будинків, певних локацій на природі. Адже мейкерство є одним із STEAM-підходів у навчанні.

Слід зазначити, що викладачі STEAM можуть реалізовувати програми навчання на основі проєктів. У сучасній педагогічній практиці прекрасним

прикладом STEAM-освіти може служити технологічна освіта школярів в рамках предмета «Технології».

Метою вивчення «Технологій» є формування уявлень про складові техносфери, сучасне виробництво і поширених в ньому технологіях.

Технологія як навчальний предмет сьогодні сприяє професійному самовизначенню школярів в умовах ринку праці, орієнтує їх на використання проектно-дослідницької, дизайнерської та науково-технічної діяльності.

Навчально-пізнавальна діяльність учнів в предметній області «Технологія» базується на природничо-наукових, науково-технічних, технологічних, підприємницьких і гуманітарних знаннях. Немає жодної іншої дисципліни в школі, яка б використовувала у своїх цілях матеріал такого широкого діапазону фундаментальних і прикладних наук. Однак на викладання предмету «Технології» виділяється досить мало часу, і тому виконання проєктів здійснюється в рамках неформальної і інформальної освіти, що становить певні труднощі для вчителів технологій.

Виходом зі сформованої ситуації може бути створення і розвиток міждисциплінарних науково-освітніх «творчих просторів» у форматі науково-освітніх центрів, пріоритетно орієнтованих на створення середовища для ефективної міждисциплінарної проектної роботи здобувачів освіти над замовленнями, ініційованими реальним промисловим сектором.

Однією з основних ролей таких майданчиків повинна бути роль інтеграторів наукового, освітнього, бізнеспромислового середовища, що забезпечують на своїй території з'єднання знань і досвіду з різних сфер. Досвід створення таких «творчих просторів» мається на зарубіжних університетах (наприклад, Design Factory в Aalto University, Finland, мережа FabLab і інші). Цей досвід вимагає окремого розгляду, але одним із важливих питань є ступінь інтегрованості таких центрів в стандартизований навчальний процес.

Іншими словами, важливо, чи розглядається «творчий простір» як невід'ємна і основна структура, що забезпечує весь навчальний процес, або він займає нішу «вільного практикуму», який тільки допомагає в освоєнні

навчального плану і не є обов'язковим. Це питання є дискусійним і має безліч рішень, хоча саме для навчальних закладів України з відносно низькою самостійністю здобувачів освіти за доцільне є створення таких центрів як структур не додаткового, а обов'язкового навчання.

Відмінною особливістю «творчих просторів» має бути вільна побудова навчального процесу на основі проєктного методу навчання із забезпеченням доступу учнів до максимально можливого масиву навчальних матеріалів з обов'язковою експертизою викладачами достовірності і релевантності використовуваних навчальних матеріалів.

Самостійність навчання повинна бути обов'язковою умовою навчання в таких науково-освітніх центрах. Очевидно, що найбільш ефективно ці центри могли б працювати за програмами підготовки магістрів, коли основна освітня база вже освоєна на рівні бакалаврату. Створення таких науково-освітніх центрів на підставі досвіду зарубіжних університетів дозволило б реалізувати поступове реформування вищої школи і зробити цей процес відносно безболісним для його учасників.

При організації роботи з використанням STEAM-технології необхідно враховувати основні педагогічні принципи:

- інтегративності, що передбачає взаємозв'язок всіх компонентів процесу навчання, що визначає цілепокладання, зміст навчання, його форми і методи;
- свідомості і активності, що передбачає вироблення глибоких і осмислених знань, на основі власної пізнавальної активності дитини, що забезпечує визначення логічних зв'язків між відомим і невідомим, розуміння причинно-наслідкових зв'язків між предметами і явищами, що враховує індивідуальні інтересиобучаючогося;
- наочності навчання, що забезпечує наочну ілюстрацію інформації, що містить строго зафіксовані наукові закономірності;
- системності, що забезпечує взаємозв'язок змісту і форм виховання учнів в залежності від їх віку;

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

- доступності і послідовності, що забезпечує єдність взаємозв'язку навчання і виховання дитини;
- природосообразности, що забезпечує виховання та навчання дитини відповідно до законів його фізичного і духовного розвитку;
- співпраці єдність взаємодії сім'ї і установи освіти у вихованні та освіті дитини.

В ході роботи над проектом здобувачі освіти взаємодіють, приймають рішення, використовують різні інструменти оцінювання, тобто опановують універсальними навчальними діями. Тут не вчителі показують, що вони знають і вміють, як вони працюють, а самі учні.

Підводячи ризик всього вищесказаного, можна відзначити, що потреба у формуванні STEAM-освітнього середовища в Україні актуальна не менш ніж в інших країнах.

В даний час спостерігається сплеск інтересу серед інвесторів, бізнес-агентів, великого бізнесу до науково-інноваційних проектів. А для появи безлічі прогресивних розробок, безумовно, необхідно і створення STEAM-центрів, і включення таких дисциплін як робототехніка, інтеграції основ програмування в предмет «інформатика» в програму закладів загальної середньої освіти, і використання існуючого досвіду шляхом об'єднання педагогів в тематичні об'єднання тощо.

Тільки об'єднуючись разом, ми дорослі, в силах змінити майбутнє наших дітей, приклавши зусилля.

1.4 Соціальний запит сьогодення: здоров'язбереження військовослужбовців ЗСУ на засадах етнопедagogіки та інноваційних технологій фізичної підготовки і спорту

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в десятки разів за 425 днів повномасштабного вторгнення північного сусіда збільшилась кількість осіб із наслідками бойової травми та травм війни як військовослужбовців Сил оборони України різних підрозділів, так і цивільних громадян, які потребують якісної, кваліфікованої та невідкладної реабілітаційної допомоги. Повернення військовослужбовців в соціум та в поле професійної діяльності, внаслідок отриманих поранень і неможливості в повному обсязі виконувати завдання за призначенням потребує створення таких програм різного рівня (державного та приватного), які дозволять їм максимальнор-можливим чином відновитися фізично, психо-емоційно та соціально, оволодіти (за потреби) новою або дотичною професією, щоб відчувати себе активним та повноцінним членом суспільства. Відповідно, провідним соціальним запитом сьогодення є створення сучасної системи надання реабілітаційних, корекційно-відновлювальних та фізкультурно-спортивних послуг (далі – ФСП) всім без виключення категоріям населення України, які зазнали травматичного впливу подій війни.

Формування та розвиток сучасної ефективної системи реабілітації осіб, які постраждали внаслідок російсько-української війни 2014-2023 років та відновлення максимальнор-можливим чином їх здоров'я (у фізичній, психічній та соціальній сферах) є вкрай актуальним питанням сьогодення в нашій державі. В першу чергу це стосується військовослужбовців, які отримали важкі бойові травми; тривалий час знаходяться в місцях виконання завдань за призначенням і мають потребу в корекції та відновленні ментального здоров'я, корекції порушених комунікаційних зв'язків із родиною; оптимізації рівня фізичної та розумової працездатності після знаходженні в стані хронічного стресу (фізичного та психо-емоційного); покращенні функціонального стану опорно-рухового апарату (далі – ОРА) після довготривалого застосування засобів

індивідуального бронезахисту, тощо. Це обумовлено необхідністю відновлення якості здоров'я осіб, повернення їх побут та соціум, адаптація до умов життєдіяльності, які змінилися внаслідок вимушеного переселення, перебування під окупацією; надання якісної кваліфікованої допомоги мультидисциплінарних команд тим, хто перебував у полоні, а також тим, хто отримав інвалідізацію або іншу шкоду здоров'ю людини внаслідок подій війни. Особливої уваги на нашу думку тут потребують фахівці різних галузей (лікарі, реабілітологи, психологи, соціологи, юристи, волонтери, тощо).

Важливими шляхом вирішення цього питання ми вбачаємо у створенні відповідної законодачої бази в Україні. Процес вже розпочато через прийняття та впровадження таких важливих документів державного значення як: Закон України («Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [37]; «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» [38]; «Про фізичну культуру і спорт» [39]) та Указів Президента України (№ 342 / 2020 «Питання розвитку національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни» [49]; № 574 / 2020 «Про започаткування соціального проекту «Активні парки – локації здорової України»» [50]) та інші.

Фахівці також наголошують на тому, що на сьогодні актуальним має стати питання щодо обґрунтування і надання дієвих механізмів досягнення вказаних цілей розвитку ФКіС на рівні громад, особливо це стосується якості надання ФСП на рівні органів місцевого самоврядування з урахуванням досвіду діяльності і наявної інфраструктури кожної громади.

Рисунок 1 Вплив військовослужбовців на формування та розвиток соціальних, професійних та особистісних зв'язків

Військовослужбовці нав сьогодні мають непереоцінний вплив на громадське суспільство: а) їх вважають особистим прикладом для власних вчинків багато верств населення; б) вони є прикладом та гордістю кожної української родини сьогодні (надаль, багато родин мають загиблих Героїв); в) військовослужбовці на сьогодні тісно співпрацюють із представниками різних галузей, надають допомогу такого формату (евакуація, доставка гуманітарних та медичних вантажів, тощо), яку до подій повномасштабного вторгнення виконували інші служби; г) до 90-95% населення нашої держави на сьогодні мають беззаперечну довіру до військовослужбовців та підтримують їх, прислухаються до їх думки, зважають на їх життєвий досвід; д) більшість військовослужбовців на власному прикладі показують членам родин, побратимам та іншим, що відновлення після травм можливе, життя продовжується, є повноцінним, різноманітним (навіть при інвалідізації внаслідок бойової травми); вони свідчать про те, що можна дновлюватися в професійному полі, повертатися до активного соціального життя, очолювали різні проекти,

отримувати гранди – бути координатором і генератором корисних, позитивних ідей, які в першу чергу сам реалізуєш. Формування позитивного, здорового образу ветерана в сучасному суспільстві вкрай важлива – вона руйнує міф про те, що колишні військові можуть лише деградувати соціальними сходами після важких наслідків бойової травми.

Цей вплив на формування суспільної думки, на наше глибоке переконання є дуже важливим. В першу чергу, цей вплив формується в межах мікросоціуму – в родині (хочеш щоб твоя дитина, дружина займалися руховою активністю – вдягай кросівки та роби це разом із ними). В такий спосіб ми відновлюємо розірвані та травмовані війною комунікативні та соціальні зв'язки; вчимося повному вирішувати окремі завдання взаємодії із оточуючим середовищем. Часто в ігровій формі цьому навчитися набагато легше. Ідеї такого спеціалізованого використання різновидів рухової активності з метою подолання наслідків травматичних подій війни відображено у навчально-методичному посібнику «Спорт заради розвитку («Щаслива та захищена дитина – активна та здорова родина і нація») [47]. В цьому виданні [47] здійснено аналіз та узагальнення інформації щодо особливостей використання національних різновидів рухової активності з метою корекції та відновлення стану здоров'я осіб, які зазнали травматичного впливу подій військовосного конфлікту на Сході України із 2014 року. Зазначимо, що важливий вклад у відновлення засобів та традицій національно-патріотичного виховання можемо відзначити у дослідженнях О. Бік, Г. Гуменюка, О. Жданової, Г. Зганяйко, О. Іванашко, В. Левків, П. Мартина, Є. Приступи та інших вітчизняних фахівців.

Зазначимо, що за 425 днів повномаштабного вторгнення спостерігається значна активізація населення України в питаннях щодо використання мови агресора, прослуховування їх музики, читання літератури різного профілю (від наукового до культурного), приділення уваги будь-яким етнічним та національним особливостям регіонів країни агресорки, тощо... Виявлено, що більшість «культурних цінностей рф» це так звані запозичені речі або плагіат у інших народів, етносів і культур. Переважна частина українців після 24 лютого

минулого року принципово відмовилися від користування мовою, музикою та літературою окупантів; люди різних вікових груп докладають зусилля до вивчення мови (якщо вони до цього спілкувалися російською), історії окремих регіонів, досліджують історичні факти та особливості формування окремих професійних галузей.

Зросла увага до традицій українського народу, пов'язаних із річними святами, особливостями святкування яких були активні забавки – змагання, ігри, руханки, хороводи тощо. Ввіздначається патріотичне піднесення, що призводить до вивчення етнічних та національних особливостей розвитку суспільства, комунікації в родині. Значна увага приділяєть дослідженню та вивченню особливостей виховання українців в різних регіонах, формуванню та розвитку системи освіти. Все більше на сьогодні стають популярними народні засоби та методи збереження і відновлення здоров'я особистості внаслідок різних причин (захворювання, травми, вплив екстримальних подій, стреси); віднолюються і поширюються засади козацької педагогіки, етнопедагогіки.

Поняття «етнопедагогіка» ми використовувати в тлумаченні авторів «Енциклопедія сучасної України» [34]. Його визначають як «галузь емпіричних знань про виховання підрастаючих поколінь, здобутих упродовж історичного розвитку того чи іншого етносу». Автори наголошують на тому, що етнопедагогіка «розкриває мету, зміст і методи виховання з урахуванням вікових особливостей, фізичних і психічних можливостей дітей; є важливими чинником чинником соціалізації людини, засвоєння нею норм суспільної моралі й поведінкової культури, навичок трудової діяльності, духовних, художньо-естетичних ідеалів, що забезпечує єдність поколінь народу, суспільних цінностей; вона спрямована на гармонійний розвиток особистості у психологічно близькому оточенні і сприяє формуванню творчих можливостей людини» [34]. Фахівці підкреслюють, що засобами етнопедагогіки слід вважати дитячий фольклор, ігри й іграшки, звичаї та обряди, залучення дітей до посил. праці відповідно до віку і статі, до занять ремеслами й мистецтвом [34]. В українській етнології традиції народного виховання розглядають як невід'ємну складову

етнічної культури. Значний вклад у формування етнопедагогіки в Україні зробили такі науковці як П. Чубинський, О. Маркович, М. Максимович, М. Драгоманов, І. Франко, Леся Українка, А. Онищук, Д. Лепкий, О. Малинка та ін. серед української діаспори проблему цінності традиційно-народного виховання ідеалів у житті українського народу вивчав Г. Ващенко. К. Ушинський обґрунтував принцип народності у вихованні з погляду психології, і одним із засобів народної педагогіки вважає казку (биль) – там закладені засади національного виховання.

В світлі вище означеного хотілося б звернути увагу на таку національно-патріотичну систему виховання та діяльності людини в суспільстві, як «Пласт». Вона ґрунтовно описана в дослідженнях [30, 35, 45, 46, 48, 51, 52]. Організація є неполітичною, позаконфесійною, діяльність якої спрямована на виховання свідомої особистості із активною громадянською позицією, яка вміє приймати рішення та нести за них відповідальність перед місцевою, національною та світовою спільнотами [35, 45, 50]. Ю.М. Жданович (2004) [35] вперше здійснив цілісне висвітлення «виховного процесу в скаутській організації «Пласт»; проаналізував зміст, форми, методи та організаційно-педагогічні умови виховання пластунів, розробив критерії їх вихованості й оцінювання ефективності виховного процесу; подав рівні та соціально-педагогічну характеристику вихованості пластунів; перевірів ефективність пластової методики виховання особистості». В монографії та дисертації Ю. М. Візитів «Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період» (2006) [30, 31] «досліджено передумови зародження і розвитку пластового руху (української національної скаутської організації) на Волині у 20-30-ті роки ХХ ст.; розкрито етапи організаційно-ідеологічного становлення; визначено засади обґрунтовано і форми і методи військово-патріотичного виховання в осередках Пласту; з'ясовано головні напрямки практичного пластування; відображено основні історичні факти розвитку молодіжного руху Західної України; висвітлено роль та місце пластунів у боротьбі за Українську державу, їх зв'язки з УВО та ОУН; визначено особливості культурно-просвітницької діяльності пластунів, їх участь

у громадських, освітніх товариствах і політичних партіях; висвітлено політику польської влади щодо українського молодіжного руху» [30, 31].

Поняття «пласт» використано є аналогом англійського слова «скаутинг» (англ. scouting – розвідка). Слово походить від назви козаків-пластунів, які виконували функції розвідників у козацькому війську [30, 35, 45, 46, 48, 51, 52]. Це легендарна українська організація, яка сприяє всебічному патріотичному розвитку дітей та молоді, усіх охочих; об'єднує скаутів і формує почуття відповідальності за долю країни, виховує свідомих та гідних громадян – провідників суспільства. Засновниками «Пласту» є І. Боберський та його друзі і однодумці – відомий вітчизняний пілот початку ХХ ст. П. Франко, О. Тисовський та І. Чмола.

На сьогодні «Пласт» є найбільше українське молодіжне утворення, яке вже понад 100 років виховує свідомих українців – це національно-патріотична організація. Чесноти, які прищеплюють вихованцям це чіткі моральні принципи, гідність, патріотизм, демократизм, громадянська активність, свідомість, відповідальність, дисциплінованість, принциповість, почуття справедливості, піклування про здоров'я та оточуюче середовище, повага до старших, жага знань (за принципом навчання впродовж життя) – саме культивується в «Пласті» [30, 35, 45, 51, 52]. Вірність Богу вимагає від пластуна ведення вірцевого морального особистого життя. Підкреслимо, що з початком Першої світової війни більшість пластунів воювали в лавах Січових Стрільців [45, 52]. З 1919 р. діяльності пластунів сприяло Міністерство освіти УНР та кооперативний рух. Цікавим історичним фактом є те, що всі головні командири УПА, начальники головного штабу є вихованцями «Пласту»; 6 із 9 генералів УПА і близько 50 % офіцерів вищого командного складу українського руху опору пройшли пластовий вишкіл.

Видатними вітчизняними пластунами вважати осіб представлених нижче, зокрема, С. А. Бандеру; Р. Шухевича; П. Франко; донька С. Петлюри; син П. Скоропадського, Л. Гузара; Б. Гудзяка; Б. Д. Гаврилишина; Р. Волошина; Ребета Лева; Стефанишин-Пайпер Гайдемари; Фіголь Атанаса; Квітку Цісик; В. Кука; М. Лебідь; Ю. Логуша; О. Тисовського; Ф. Черника; І. Чмолу; В. Янішевського;

О. Степанів та багато ін.. Частина цих людей є патронами куреня (вони повинні бути видатною особою з минулого в Україні, яка відповідає пластовому ідеалу українського громадянина) [35, 45, 46, 52].

Наголосимо на тому, що «філософський та освітній аспекти відіграють дуже важливу роль в діяльності пластової організації., оскільки велика увага приділяється вивченню і дослідженню історії України, життєдіяльності видатних осіб, які були представниками «Пласту» на протязі його понад 100 річної історії; збереженню національних традицій та мови, літературної спадщини рідного народу, прищеплюється повага до національних та етнічних традицій; значна увага приділяється вихованню свідомої, всебічно розвинутої та здорової особистості [45, 46, 51, 52].

У пластунів вірність Україні означає вважати себе частиною української громади, бути патріотом держави; вона символізована у пластовому гербі, де пластова лілея нерозлучно переплетена з українським тризубом. Наша держава – ціла українська спільнота, поселена на прадідівській землі та поза її межами; це культура, мова, церква та інші матеріальні і духовні надбання, здобутки народу впродовж століть його існування. Діти та молодь систематично: 1) вивчають і використовують українську мову; 2) вивчають літературу, історію, географію і культуру українського народу, українську спадщину; 3) знають українську національну символіку та гімн; 4) плекають українські звичаї, знають і дбають про українське суспільство [30, 45, 46, 52].

Слід підкреслити, що в пластовій системі виховання важливу роль мають традиційні засоби фізичного виховання такі як: 1) фізичні вправи (різні види гімнастики, спортивні та рухливі ігри, туристична діяльність); 2) оздоровчі сили природи (сонячне опромінення, повітряні і водянні процедури); 3) гігієнічні фактори (чітко дозований режим праці та відпочинку, організована діяльність; раціональне харчування і питний режим; чистота в приміщеннях щотижневих зборів – вологе прибирання, провітрювання, тощо) [45, 51, 52]. В. Я. Луцьким [43] висвітлено особливості туристично-краєзнавчої діяльності у молодіжних

пластунських організаціях, зокрема такої як «Пласт». І. Огірко & О. Огірко [44] звертали увагу фахівців на духовно-моральні аспекти фізичного виховання.

Ми вважаємо, що саме означена практична діяльність доводить сутність Статуту, Мету та Цілі національно-патріотичної організації «Пласт». Головні обов'язки, які бере на себе пластун добровільно під час складання присяги є певними дороговказами для щоденного ефективного життя, а саме: 1) Бути вірним Богові та Україні; 2) Допомогати іншим; 3) Жити за Пластовим законом і слухатись пластового проводу [30, 35, 45, 51, 52].

У відповідності до Закону України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху» ми можемо констатувати, що *«метою підтримки пластового руху є сприяння його розвитку шляхом забезпечення доступності такого руху для українських дітей та молоді, реалізації пластових, скаутських освітніх (навчальних) програм»* [36], у відповідності до мети визначають *«основні завдання підтримки пластового руху є: 1) формування серед дітей та молоді європейської ідентичності, сприяння інтеграції українського пластового, скаутського руху в європейську та євроатлантичну спільноту; 2) сприяння інституційному розвитку пластового, скаутського руху шляхом реалізації програм, проектів, спрямованих на досягнення пластової, скаутської освітньої (навчальної) програми; 3) сприяння громадянській освіті дітей та молоді як відповідальних і активних громадян, які сповідують та відстоюють демократичні цінності; 4) формування почуття гордості за Україну та поваги до законодавства; 5) підтримка дітей та молоді, які виявляють громадянську активність, досягають успіхів у різноманітних сферах суспільного життя; 6) сприяння неформальній та інформальній освіті дітей та молоді, інтеграції молоді у європейський та світовий демократичний простір; 7) підвищення рівня свідомого ставлення молоді до активного та здорового способу життя; 8) сприяння створенню та розвитку інфраструктури пластового, скаутського руху; 9) сприяння становленню і розвитку пластового, скаутського руху в світі у порядку, встановленому законодавством»* [30, 45, 51].

М. Сербін [46] узагальнюючи досвід викладений в навчальному посібнику «Військова історія України» (Ю. В. Котляр) констатує, що він є важливим для вивчення розвитку ЗСУ від княжих часів до сьогодення, основних засад побудови українського козацького війська (XVI-XVIII ст.), особливостей діяльності пластунських та січовий рухів в Україні в кінці XIX – на початку XX ст.; дослідженню ролі в цьому процесі українського повстанства, дій видатних полководців цієї доби та факти знищення Запорізької Січі, передісторії та підґрунтя створення Збройних сил незалежної України, її законодавчу базу, роди військ [46].

Дослідники [46, с. 398] підкреслюють, що «окрема сторніка болю цієї безжальної війни – загиблі «Воїни світла» у найпекельніших точках фронту під Києвом, на Донеччині, Луганщині, Харківщині, Херсонщині». Серед пластунів, які віддали своє життя за незалежність та мирну Україну сьогодні за 140 днів активної фази російсько-української війни імена Героїв як В. Барчук; В. М. Дерех; А. Димид; Б. Кривицький; О. Тарасьєв [46, с. 399]. Всі вони були активними учасниками Революції Гідності, приймали участь в АТО / ООС і не змогли залишитися осторонь і в лютому 2022 р. Згадуємо імена Воїнів, які власним життям довели, що лишилися вірними пластовій присязі, захищаючи честь, свободу та незалежність України (2014-2022 рр.). Автори переконанні [46, с. 399], що саме система «Пласт» в Україні та світі заснована на засадах компетентнісного та особистісно-орієнтованого підходів до виховання особистості.

Необхідним вважаємо наголосити на тому, що виконання завдань за призначенням військовослужбовцями Сил оборони України, зокрема і представниками підрозділів ССО та ДШВ, ґрунтується на якісному всебічному відборі претендентів, оскільки завдання є різноплановими, а їх виконання потребує від військових перебування в екстримальних умовах (фізичних та психо-емоційних), застосування різноманітних фізичних якостей та здібностей для досягнення результату у виконанні бойового завдання; часто в умовах бойових дій від збереження власного здоров'я залежить також і життя та

здоров'я побратимів; вкрай втомлений боєць не може максимально повноцінно та якісно виконувати поставлену задачу, що також створює небезпеку життю і здоров'ю не лише персональному, а і колективному (наприклад, підрозділу).

Типові завдання за призначенням для представників підрозділів ССО подано нами на рисунку 2.

Рисунок 2 Типові завдання професійної діяльності військовослужбовців ССО – високий рівень здоров'я та фізичної підготовки як важлива умова реалізації завдань за призначенням

Т. І. Дорофєєва [33, с. 44], наголошує на тому, що «розвиток ФКіС в умовах територіальних громад підпорядковується вимогам стратегічного планування і управління орієнтованого на результат – першочергово, на забезпечення високої якості ФСП, що надаються населенню». Авторкою підкреслюється необхідність дотримання таких основоположних принципів як «орієнтованості на споживача та процесний підхід» [33, с. 44]. Ми впевнені, що надання якісних та результативних послуг можливо лише тоді, коли ти щиро ставишся до виконання своїх професійних обов'язків (іноді навіть дієшь на громадських засадах, як волонтер), але впершу чергу тобою рухає бажання допомогти людині вирішити його негайну потребу у відновленні здоров'я,

відновленні якісного руху, покращенні самопочуття і отриманні позитивних емоцій від досягнення цілі заняття.

В нашому дослідженні ми спираємося на визначення поняття «здоров'язбережувальна компетентність», яке надається вітчизняними науковцями Д. Вороніним і Н. Беліковою [32, с. 5]. Д. Воронін [32] розглядає це поняття як «інтегральну рису особистості, що виявляється в здатності організувати й регулювати свою здоров'язбережувальну діяльність; оцінювати свою поведінку; зберігати та реалізовувати власні здоров'язбережувальні позиції, виходячи з особисто усвідомлених і засвоєних моральних норм та принципів». Н. Белікова [29, с. 164] тлумачить його як «інтегративну якість особистості майбутнього фахівця, яка має складну системну організацію і виступає як сукупність, взаємодія і взаємопроникнення мотиваційного, когнітивного і діяльнісного компонентів». Авторка [29, с. 164] наголошує, що важливими показниками цієї компетентності є «уявлення про здоров'я, про чинники, що впливають на здоров'я та про здоровий спосіб життя; значущість здоров'я як загальнолюдської цінності; уміння відстежувати і фіксувати позитивні та негативні зміни в стані власного здоров'я і здоров'я навколишніх; уміння складати ефективну і дієву програму збереження власного здоров'я на основі моделі уявлення про себе як про здорову людину; уміння складати ефективну і дієву програму збереження та відновлення здоров'я, володіння різними здоров'язбережувальними технологіями та ін.». Ці підходи до визначення поняття поділяє у своїх наукових працях і відома українська дослідниця Н.А. Башавець [29].

О. Юденко та М. Сербін [46, с. 399-400] акцентують увагу на тому, що «відповідальність за власне здоров'я та своїх близьких, його збереження та підтримання на належному рівні, є важливою складовою життєвої компетентності людини в умовах сучасного суспільства». Відповідно автори вважають, що «національно-патріотична система виховання «Пласт» є важливою складовою комплексної системи надання сучасних фізкультурно-спортивних та реабілітаційних послуг особам, які зазнали травматичного впливу подій

російськоукраїнської війни і може ефективно реалізовуватися в умовах ТАР для військовослужбовців та членів їх родин [25], вимущено переміщених осіб; на базі активних парків у відповідності до реалізації відповідних Указів Президенту (№ 342 / 2020 «Питання розвитку національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни» [49]; № 574 / 2020 «Про започаткування соціального проекту «Активні парки – локації здорової України»» [50])).

В попередніх дослідженнях О.В. Юденко [46] наголошує на тому, що «Пласт» має зайняти в умовах сучасного суспільства провідну роль і місце в сучасній системі виховання та освіти нового покоління українців; в процесі комплексного надання корекційно-відновлювальних послуг особам, які зазнали травматичного впливу подій війни, компетенції, якими повинен володіти фахівець, який працює із подоланням наслідків травматичних подій війни. Основні підходи на засадах яких здійснюється фізкультурно-спортивна та реабілітаційна діяльність з означеним контингентом населення України висвітлено автором у попередніх дослідженнях (2017-2023 рр.).

Також вбачаємо вкрай важливою потребу у створенні спеціалізованого інформаційного контенту для військовослужбовців із наслідками БТ та членів їх родин, а також цивільних осіб, які зазнали травматичних подій російсько-української війни, важливими складовим елементом якого повинен бути (освітній, когнітивний). Його наповнення та обов'язковий відкритий доступ до інформації дозволить користувачам цих послуг якісною навчально-методичною та науковою інформацією, мати доступ до тематичних публікацій, інформації щодо проведення різних спеціалізованих заходів, визначати локації, які максимально близько розташовані до місця проживання споживачів ФСП та ФСР; заплановано через цю інформаційну платформу обднання та залучення через мережу Інтернет до фізкультурно-оздоровчої діяльності тих, осіб, які з різних причин не можуть бути присутніми особисто на занятті – впровадження системи дистанційних занять, контакт і консультації із командою тренерів-

інструкторів, тощо. На сьогодні важливим є питання активного використання інноваційних (хмаро орієнтованих) технологій [41].

Важливими для нашої подальшої роботи вважаємо вивчення результатів досліджень О.В. Юденко у співавторстві із такими дослідниками як: А.С. Білоус, К.В. Вінніченко (арт-терапія на засадах етнопедагогіки для осіб, з ознаками травми особистості внаслідок війни в Україні; 2022) [27]; О.А. Романюк (активні парки: матеріально-технічна база системи фізкультурно-спортивних послуг для осіб з ознаками травми внаслідок війни; 2022) [26]; С.С. Партика та Ю.В. Муштатов (змагання «Race Nation» як складова сучасної системи фізкультурно-спортивних послуг для військовослужбовців з наслідками бойової травми; 2021) [40]; Д. Оленєв, Н. Пеценко (інноваційні технології (освітні кейси) у системі фізкультурно-спортивної реабілітації учасників військових конфліктів з ознаками бойової травми; 2022) [41].

Особливості корекційно-відновлювальної діяльності із використанням інноваційних засобів ФКіС в реабілітації осіб, які зазнали травматичного впливу подій війни відображено в спеціальному розділі навчального посібника «Легка атлетика та прискорене пересування» (2023) [42].

Хочемо звернути увагу на те, що на сьогодні військовослужбовців Сил оборони України є тими, хто може впливати на формування суспільної думки та рушійної сили, яка має бути за своїм змістом та результатами позитивною, прогнозованою і пролонгованою, здоров'язберезувальною та стабілізуючою. Виховання починається в мікро-соціумі в родині, тому на це слід звернути першочергову увагу – саме в цій ланці (родинному вихованні) слід починати впроваджувати засади збереження здоров'я протягом всього життя. Тоді це стане природнім для дорослої, сформованої людини, яка виконує свої професійні обов'язки, а якість їх реалізації багато в чому залежить від рівня здоров'я фахівця. Для того щоб бути ефективною бойовою одиницею щоденно військовослужбовець має бути навчений на теоретичному та практичному рівнях, яким чином можна застосувати прості і доступні засоби рухової активності з метою активного відпочинку, відновлення рівня фізичної та

розумової працездатності; налагодженні соціально-комунікативних зв'язків та взаємодії. Хочемо відзначити, що для вирішення завдань комплексної фізичної та фізкультурно-спортивної реабілітації важливо формування потреб у оволодінні різними видами рухової активності, мотивації до систематичних занять руховою активністю. Отже, у відповідності до засад педагогіки це необхідно реалізовувати за допомогою різних форм підвищення рівня теоретичної обізнаності (бесіди, лекції, конференції, показові виступи та зустрічі із спортсменами / тренерами, тренінги, спеціалізовані семінари тощо.

Актуальним вважаємо подальше визначення рівня теоретичної обізнаності військовослужбовців Сил оборони України (зокрема ССО та ДШВ) щодо особливостей формування та розвитку здоров'язбережувальної компетентності в процесі навчання в освітньому середовищі ВВНЗ; дослідження особливостей використання військовослужбовцями національних та етнічних традицій, а також інноваційних технологій з метою збереження, корекції та відновлення здоров'я на засадах особистісно-орієнтованого, компетентнісного, мультидисциплінарного, холістичного та біопсихосоціального підходів із урахуванням потреб і вимог виконання завдань за призначенням в умовах воєнного стану.

1.5 Сформованість здоров'язбережувальної компетенції бакалаврів гуманітарно-педагогічних спеціальностей через використання педагогічних технологій в освітньому просторі університету: сучасний стан

Актуальним питанням сьогодення залишається модернізація освіти, яка спрямована на удосконалення змісту, форм та методів освітньої діяльності в умовах освітнього середовища, що надасть змогу особистості для прийняття креативних рішень, застосування як традиційних, так і інноваційних форм та методів вирішення професійних завдань, сприятиме розвитку і навчанню упродовж всього життя. Особливо важливими означені питання стали для загальної та вищої школи в Україні із впровадженням обмежень у пересуванні та спілкуванні, що було обумовлено Всесвітньою пандемією COVID-19, а також повномасштабним вторгненням північної країни-сусіда на територію України.

Через активні бойові дії які, розпочато 24.02.2022 р. ситуація погіршилась внаслідок знищеного звичного укладу та режиму життя кожної родини, зруйнованої інфраструктури міст і селищ, окупації багатьох регіонів України (близько 30 % населення є вимущено внутрішньо переміщеними особами; а близько 10-15 % населення (жінки, діти, молодь) виїхали за кордон). Мова про реалізацію освітнього процесу в таких умовах традиційним способом навчання звичайно ж не ведеться – до початку квітня 2022 р. більшість ЗВО країни взагалі припинили навчальний процес. Далі він поступово відновився, але всі заходи здійснюється в режимі он-лайн (через платформи та додатки Moodle, Zoom, Google-Meet; спілкування та консультування здобувачів освіти в Telegram- та Viber-групах, активне використання E-mail та інших ресурсів ефективного дистанційного навчання). Лише окрема частина деокупованих регіонів України змогла відновити формат офф-лайн навчання. Виключенням стали вищі військові навчальні заклади, де курсанти навчаються та паралельно виконують завдання у відповідності до штатного розкладу та означених щоденних задач.

Такі умови навчання за останні 4 роки можемо назвати екстремальними, які вкрай негативно відбиваються на фізичному, психічному та соціальному

здоров'ї здобувачів вищої освіти, не дають студенту повноцінного уявлення про освітнє середовище університету та його роль і місце в житті студентської молоді. Означені вище обмеження людини в просторі та пересуванні призвели до певних дисфункцій діяльності нервової системи (депресивні розлади, агресія, іноді неконтрольована, апатія, прояви ПТСР, тощо), зменшення рухової діяльності призвело до збільшення ваги, переміщення із режиму спілкування в реальному просторі до «мережевого життя» (із всіма негативними наслідками, включаючи булінг); підвищило ризик виникнення / загострення захворювань ССС, ШКТ, НС, ОРА та інших систем життєзабезпечення. Негативно і гостро відбивається на фізичній та розумовій працездатності людини, і студенти не є виключенням, рівні фізичної підготовленості, функціональному стані систем життєзабезпечення перенесення COVID-19 у важкій формі – це задишка, швидка втомлюваність, постійний кашель, задуха, панічні атаки і інші розлади оптимального функціонування серцево-судинної, дихальної, нервової, імунної та інших систем організму людини.

При цьому ми вважаємо, що вище визначені фактори зовнішнього середовища потребують застосування відповідних індивідуальному стану людини простих, але водночас ефективних засобів корекційно-відновлювального, профілактичного або реабілітаційного впливу; проведення систематичних заходів для налагодження комунікативних зв'язків із студентською молоддю, частина з яких перебувають вимушено за кордоном через події війни, хтось є внутрішнім вимушеним переселенцем. Ці обставини потребують того, щоб ми оговорювали особливості функціонування організму в критичних обставинах, яким чином це може відбиватися на нашому фізичному та ментальному здоров'ї, які існують прості та доступні засоби подолання ознак і дисфункцій впливу подій війни на організм людини, яким чином відновлюватися після перенесення захворювання на COVID-19 (в залежності від ступені складності); слід дискутувати із молодим поколінням щодо того яким чином можна долати негативні наслідки впливу зовнішніх обставин на організм і залишатися в ресурсі, бути ефективним і продуктивним членом суспільства,

який готовий застосовувати набуті професійні компетенції в освітньому середовищі університету на благо держави та суспільства. Компетенції, якими оволодівають майбутні фахівці гуманітарно-педагогічних спеціальностей повинні сприяти адаптації до реальних умов сьогодення як в особистісному, так і в соціальному просторі; реалізації засад здоров'язберезувального освітнього середовища в сучасних університетах України, яке ґрунтується на впровадженні різноманітних форм і методів навчання (переважно в дистанційному режимі).

Фахівці кафедри медицини катастроф та військової медицини [65] підкреслюють думку про те, що «проблема збереження здоров'я та працездатності осіб, що піддавалися впливу факторів екстремальних ситуацій» стає останнім часом дедалі актуальнішою. Це обумовлено тим, що «щорічно десятки і сотні тисяч людей стають жертвами різноманітних природних, технологічних чи соціальних лих і катастроф; стихійні лиха, техногенні катастрофи та аварії, захоплення заручників, терористичні акції створюють ситуації, небезпечні для здоров'я та благополуччя людини», не зважаючи на вік, стать, професійну приналежність – ці події не можуть оминати організм без будь-яких відбитків на стані її здоров'я [65]. В нашому дослідженні ми дотримуємося холістичного і біопсихосоціального підходів до здоров'я людини тому мова йде як про фізичне здоров'я, так і про соціальне і психічне також. Отже, за 425 днів війни процес навчання в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах повністю заблоковано в Донецькій, Луганській, Херсонській, частинах Запорізької, Миколаївської, Сумської, Харківської областей внаслідок окупації і безперервних боїв.

В Наказі МВС № 747 [62] зазначається, що «екстремальні умови» є «винятковими, особливими, надзвичайними обставинами, що загрожують життю і здоров'ю людей, мають вплив стрес-факторів, сприймаються та оцінюються як небезпечні, складні, безвихідні ситуації, унаслідок чого підвищують тривожність, емоційну напруженість, створюють психотравмуючий вплив на психіку людини». Наразі наша держава всю діяльність здійснює в умовах «воєнного стану» такого «особливий правовий режим, що вводиться в

Україні (в окремих місцевостях) у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям, органам місцевого самоврядування повноважень для відвернення загрози, відсічі збройної агресії, забезпечення національної безпеки». В. В. Кальниш [55, с. 25] вважає, що «участь в бойових діях сприяє формуванню у людини таких якостей як рішучість, ініціативність, спритність, здібність до самостійного прийняття адекватних рішень, оскільки в цих умовах виживає той, хто в більшому ступені має означені цінні якості».

Нажаль, головною особливістю сучасного суспільства є його нестійкість і невірноваженість, що виявляється у надмірній кількості різноманітних подій, які виходять за межі звичайного людського досвіду та компетенцій особистості, що дозволяють долати їх наслідки. Отже, без ретельного вивчення впливу різних ситуацій екстремального та надзвичайного характеру на людину, її поведінку та реакції просто неможливо функціонально зберегти опірність екстремальними параметрами зовнішнього середовища, без шкоди для життя та здоров'я, і залишитися ефективною фаховою одиницею в професійному полі, яка може компетентно, конструктивно та самостійно вирішувати складні задачі.

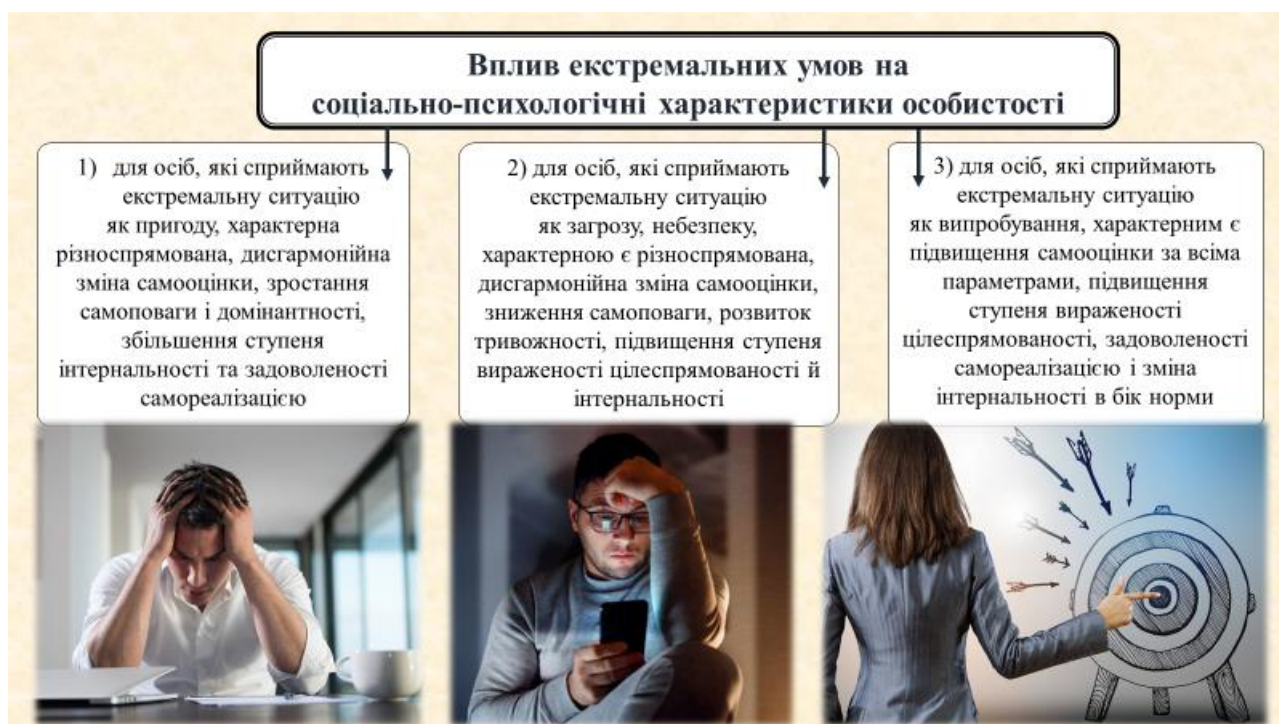
Особливості життєдіяльності і вирішення професійних завдань в екстремальних умовах до цього часу, переважно, розглядалося для фахівців військових спеціальностей, служб НС, галузі медицини та фахівців із змінними графіком роботи або безперервного виробництва (наприклад фахівці металургічних виробництв, атомних станцій, лікарень, тощо): В. В. Кальниш [57].

Спеціалісти кафедри медицини катастроф та військової медицини [62] визначають поняття «екстремальна ситуація» як похідне від латинського терміну «*extremus*», що означає у перекладі «крайній», «критичний» і є визначенням такої ситуації, що «виникла раптово, загрожує або суб'єктивно сприймається людиною як загрозна життю, здоров'ю, особистісної цілісності, благополуччю». На думку фахівців, «екстремальність ситуації визначають

фактори, до яких людина ще неадаптована і не готова діяти в їхніх умовах; при цьому ступінь екстремальності ситуації визначається силою, тривалістю, новизною, незвичністю проявів цих факторів». Ані до пандемії COVID-19, ані тим паче до відкритого військового протистояння ми виявилися не готовими – коли в наше життя прийшли ці події, переважна більшість населення не знала, як на них реагувати. Нажаль, вже сьогодні це має негативні наслідки для здоров'я українців. І всі ланки суспільства, студентська молодь в тому ж числі, на сьогодні змушені терміново адаптуватися до обставин, що кардинально змінилися навколо, вчитися пристосовуватися до них, фізично, функціонально, морально, емоційно, психологічно, соціально, економічно...

Вітчизняні та закордонні фахівці наголошують на тому, що окремою специфічною рисою осіб, які тривалий час виконують професійні завдання та перебувають доволі довго в зоні факторів підвищеного ризику для життя та здоров'я, можуть бути під впливом невизначеності через брак інформації, часу, високим ступенем відповідальності за прийняті рішення, за життя і здоров'я своїх підлеглих [57, с. 31]. Дослідник [57] зазначає, що «вплив екстремальних умов праці часом призводить до пошкодження організму працівника, яке супроводжується проявом болю та іншими дискомфорними відчуттями». В таких випадках, людину, яка виконує відповідальну частину професійного завдання необхідно замінити, за можливості. В такому стані фахівець може неадекватно оцінювати часові інтервали (в значній мірі це залежить від змісту професійної діяльності та умов її реалізації), для людини час ніби «пришвидшується» (при сильному хвилюванні), «уповільнюється». Зокрема порушення орієнтації в просторі і часі є однією із важливих причин розвитку стресу, особливо за умов виконання професійних завдань в зоні надмірної небезпеки. Загально відомим є той факт, що живий організм може оптимально виконувати всі свої фізіологічні та функціональні завдання лише за умов постійної рівноваги між резервами організму людини та стресовими факторами впливу (фізичними, психо-емоційними, термічними, механічними, хімічними, тощо) [57, с. 31]. Автор [57] звертає увагу на той факт, що «коли виникає

ситуація «боротьби за життя» (в умовах пандемії, війни) часто при роботі в екстремальних умовах темп використання внутрішніх резервів для забезпечення життєстійкості організму значно зростає; життєвий потенціал зменшується; збільшується функціональна ціна тієї задачі, що виконується; функціональні «втрати» організму стають непоправними». На думку фахівця [57], за таких умов виникає високий ризик руйнування організму, оскільки його функціонування здійснюється в нестандартному режимі, який не може тривати нескінченно довго без розвитку серйозних патологій або може призвести, навіть, до летального випадку внаслідок довготривалої перенапруги всіх систем життєзабезпечення.

Рисунок 1. Характеристики особистості (соціально-психологічні), які змінюються в результаті перебування в екстремальних умовах [63, с. 13]

Ми вважаємо, що для майбутніх бакалаврів гуманітарно-педагогічних факультетів має бути доволі актуальною з професійної точки зору інформація про те, що «основними завданнями психології катастроф є: «1) дослідження впливу екстремальних факторів на психічні стани; 2) розробка методів прогнозування ймовірних психічних реакцій та станів після катастрофи на основі врахування індивідуально-психологічних характеристик людини; 3) розробка методів

ефективної корекції функціонального стану в екстремальних умовах; 4) пошук ефективних методів психологічної корекції та реабілітації після перебування в екстремальних ситуаціях з метою профілактики гострих і посттравматичних стресових розладів, реадаптації до умов життєдіяльності й відновлення працездатності; 5) виявлення обґрунтованих методів саморегуляції психічних станів, емоційно-вольової стійкості і стресовій толерантності» [61, с. 10]. Вважаємо ці теоретичні відомості є вкрай важливими для всіх без виключення фахівців в галузі 01 «Освіта» в умовах освітнього середовища в Україні із 2019 року, із подальшим погіршенням зовнішніх обставин, що вплинули на освітнє середовище, що обумовлено об'єктивними обставинами в яких опинилась наша держава через повномасштабне вторгнення рф. Графічно подано на рисунку 1.

Результати досліджень С. Шарлебуа & Л. Фоті дозволяють констатувати той факт, що «навчання на реальних кейсах – є саме тою формою оволодіння навчальним матеріалом, якого очікує сучасна молодь в освітньому просторі університетів – вони пропонують ширший контекст практичного застосування сформованих компетенцій; створюють більше цікавих складнощів для учасників освітнього процесу, і надають можливість фасілітатору процесу оцінити, яким чином працюють інноваційні технології та інструменти на практиці». В освітньому середовищі університету це на сьогодні є здобувачі вищої освіти, а головним завданням НПП є максимально можливе збереження їх життя і здоров'я, в процесі навчання, за можливістю надання можливості опанувати ті практичні уміння і навички, які допоможуть вижити в умовах військових дій і поза межами освітнього процесу. Саме тому зараз працівники ЗВО мають підвищений рівень психологічного навантаження, який супроводжується сильним емоційним переживанням подій оточуючого середовища, підвищеною фізіологічною ціною діяльності, яку необхідно щоденно виконувати, певним дисбалансом систем, які керують оптимальною діяльністю організму, зниженням працездатності (фізичної та розумової), надійності діяльності, а також відзначається значне емоційне виснаження всіх учасників 425-денного протистояння військовій навалі рашистів. Ми повністю поділяємо думку

дослідників [57, с. 10] про особливості і змін поведінкових реакцій людини в умовах екстремальних подій і необхідності виконання чітких професійних завдань.

Вважаємо у вирішенні означеного завдання ефективними застосування традиційних та інноваційних педагогічні технології – вони сприяють формуванню загальних і фахових компетенцій майбутніх фахівців, в тому числі, і у бакалаврів гуманітарно-педагогічних факультетів. О. Юденко, Д. Оленев, О. Романюк & Н. Пеценко [56, с. 395] зазначають, що «провідна роль на часі має належати «навчанню впродовж цілого життя «від колиски до домовини» (from cradle to grave)» – філософія, концептуальною основою та організаційним принципом усіх форм навчання є інклюзивні, гуманістичні та демократичні цінності; є всеохоплюючою та невід’ємною в баченні суспільства, заснованого на знаннях». Автори [56, с. 397] звертають увагу на те, що освітяни знаходяться останні роки в екстремальних умовах вирішення професійних завдань, а причинами тому є: «1) вимушена професійна діяльність в дистанційному форматі через всесвітню пандемію COVID-19 для науково-педагогічних працівників, інструкторів АФК та фітнесу, фахівців з фізичної терапії, тренерів з видів спорту; 2) тимчасове повне припинення професійної діяльності і відновлення її в дистанційному режимі з квітня 2022 р. через повномасштабне військове вторгнення рашистів».

Фахівці [62] підкреслюють той факт, що для «опису психологічних станів людей, що перебувають під дією екстремальних факторів, часто поряд із терміном «криза» вживають поняття «стрес» (це широке коло станів та дій людини, яка намагається активно протидіяти різноманітним екстремальним впливам (стресорам))». Автори наголошують на тому, що «залежно від виду стресору та характеру його впливу виділяють 2 групи стресів: 1) *фізіологічні* (біль, голод, спрага, надмірне фізичне навантаження, занадто висока або низька температура і т.д.); 2) *психологічні* (фактори, що діють через свої сигнальні значення: небезпека, обман, образа, інформацій- ні перевантаження і т.д.)». Отже, фізіологи констатують той факт, що «стрес пов’язаний з внутрішнім

напруженням», а Г. Сельє визначав цей стан як «неспецифічну реакцію організму (різні стани організму, що зводяться переважно до психофізіологічного виснаження) на екстремальні події – стресори» [62].

С. Литвинова & О. Тебенко [60] підкреслюють думку про те, що «інформаційно-комунікаційний освітній простір є віртуальним середовищем, що включає безліч освітніх ресурсів для підтримки навчальної діяльності і вирішення завдань навчання на базі глобальних комп'ютерних комунікацій».

В нашому дослідженні ми спираємося на визначення поняття «здоров'язбережувальна компетентність», яке надається такими науковцями як Н. Белікова та Д. Воронін. Вчені тлумачать його як: 1) «інтегративну якість особистості майбутнього фахівця, яка має складну системну організацію і виступає як сукупність, взаємодія і взаємопроникнення мотиваційного, когнітивного і діяльнісного компонентів» (Н. Белікова; 2009) [54, с. 164] тлумачить його як; 2) «інтегральну рису особистості, що виявляється в здатності організувати й регулювати свою здоров'язбережувальну діяльність; оцінювати свою поведінку; зберігати та реалізовувати власні здоров'язбережувальні позиції, виходячи з особисто усвідомлених і засвоєних моральних норм та принципів» (Д. Воронін; 2006) [55] розглядає це поняття як;

Вчена [54, с. 164] вважає, що важливими показниками цієї компетентності на сьогодні є «уявлення про здоров'я, про чинники, що впливають на здоров'я та про здоровий спосіб життя; значущість здоров'я як загальнолюдської цінності; уміння відстежувати і фіксувати позитивні та негативні зміни в стані власного здоров'я і здоров'я навколишніх; уміння складати ефективну і дієву програму збереження власного здоров'я на основі моделі уявлення про себе як про здорову людину; уміння складати ефективну і дієву програму збереження та відновлення здоров'я, володіння різними здоров'язбережувальними технологіями та ін.». Ці підходи до визначення поняття поділяє у своїх наукових працях і відома українська дослідниця Н.А. Башавець (2013) [53].

В. В. Кальниш [57, с. 32] підкреслює, що «для реалізації захисної дії психофізіологічного «панциру» мають бути виконані мінімум 3 наступні умови,

а саме: «1) фундаментом реалізації захисту є відповідні фізіологічні резерви організму, які відображуються в реальному функціональному стані людини; 2) людина повинна мати інформацію про необхідні дії для адекватного реагування на екстремальну ситуацію, що виникла – важливо створити умови для функціонування механізмів антиципації; 3) провідним на початковому етапі розвитку екстремальної ситуації є здібність людини виділяти серед існуючих факторів виробничого середовища саме той фактор, який несе найбільшу небезпеку для життя, здоров'я, і при цьому успішного виконання виробничого / професійного завдання». Дослідник [57, с. 32] наголошує на тому, що «навіть нейтральність повідомлень, які поступають про розвиток обставин і стану екстремальної ситуації є значною складовою, що призводить до суттєвих змін стійкості організму до стресу». Автор [57, с. 31] акцентує увагу фахівців на загальновідомому факті про те, що «больовий синдром викликає збільшення потужності спектру високочастотної біоелектричної активності кори головного мозку, зменшує показники пам'яті та уваги в ранньому посттравматичному періоді, але відзначається збереження помірного когнітивного дефіциту в пізньому посттравматичному періоді». Відповідно, зростання больового синдрому викликає порушення працездатності людини та обумовлює застосування відповідних рекреаційних або реабілітаційних засобів, серед яких головним засобом будуть рухові дії (стречінг, міофасціальний реліз, фізичні вправи на розслаблення, елементи самомасажу, тощо).

В. Kirkcaldy та R. J. Shephard констатують, що «наслідками протікання хронічного больового процесу може бути нервово-психічні перенавантаження. І як наслідок – виникає порушення психофізіологічних функцій» [65]. Цієї ж думки дотримується у своїх дослідженнях В. В. Кальниш [57, с. 32]

В.В. Кальниш [57, с. 32] звертає увагу фахівців на те, що «реакції організму, які сприяють функціонуванню всіх систем життєзабезпечення, завжди відповідають викликам зовнішнього середовища і повинні призводити до формування адекватних відповідей, які сприяють стабілізації зін, що виникли, як реакція на стрес». Констатуємо, що стресом в умовах сучасного середовища

можна вважати надмірні фізичні навантаження; значні зусилля під час розумової діяльності (наприклад, навчання в прискореному режимі через військовий стан; опрацювання великого об'єму навчальної інформації в період підготовки до відповідальних етапів діяльності в освітньому середовищі університету – заліки, экзамени, оформлення і захист кваліфікаційної роботи, тощо); психо-емоційний стрес від несподіваної звістки, на яку жодним чином не може вплинути людина, а наслідки події є вкрай важливими для її життя (смерть, важка хвороба близької людини; втрата майна внаслідок природної катастрофи, бойових дій, тощо).

Нажаль, з 24 лютого 2022 р. означені спеціалістами засади із подолання травматичних подій війни завдяки використанню засобів ФКіС стали актуальними майже для кожного українця, і студентство не стало виключенням. Можемо наголосити на тому, що означені вище авторами механізми адаптації, які відбуваються в організмі людини під впливом засобів ФКіС, зокрема спортивних ігор, є традиційною реакцією за фізіологічними показниками, не зважаючи на особливості професійного спрямування. Отже, ми рекомендувати застосовувати для подолання негативних наслідків подій війни та пандемії COVID-19 для студентської молоді такі засоби ФКіС як рухливі та спортивні ігри. В межах занять ФК в освітньому середовищі університету, зокрема НУБП, здобувачів вищої освіти надають перевагу таким спортивним іграм як футбол, баскетбол, настільний теніс, волейбол, бадмінтон, міні-футбол. Студенти із задоволенням приймають участь в секційних заняттях з різних видів спорту (провідне місце належить спортивним іграм) і змаганнях, які реалізуються педагогічним колективом кафедри фізичного виховання НУБП.

Саме тому ми вважаємо, що вкрай важливим та необхідним є з позицій сьогодення розширення теоретичних відомостей для здобувачів вищої освіти про особливості вибору індивідуальних засобів відновлення здоров'я після впливу стресових факторів; здійснювати профілактичні та превентивні заходи щодо прояву наслідків травматичних подій пандемії та війни в Україні; добирати максимально ефективні традиційні / інноваційні технології навчання;

формування та розвиток практичних навичок щодо застосування корекційно-відновлювальних та профілактичних засобів.

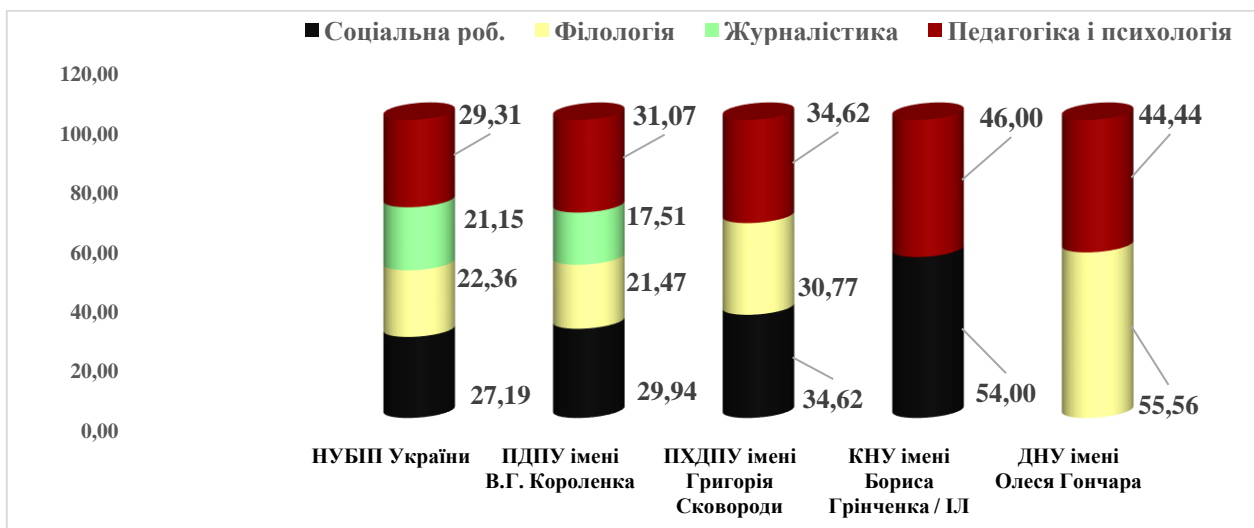
Раніше (2021) [61] ми представили проміжні результати констатувального етапу досліджень щодо особливості формування в умовах пандемії COVID-19 здоров'язбережувальної компетенції у бакалаврів гуманітарно-педагогічних факультетів України за результатами експертних оцінок. Отже, абсолютно задоволені рівнем здоров'я балакаврів гуманітарно-педагогічних факультетів тільки 13,27 % експертів ДНУ імені Олеся Гончара; 50 % експертів КНУ імені Бориса Грінченка; 43,90 % експертів НУБІП України; 49,02 % респондентів ПДПУ імені В. Г. Короленка та 12,5 % експертів ПХДПУ імені Григорія Сковороди [61]. Відповідно *повністю задоволені рівнем фізичної підготовленості*, яку демонструють студенти I-II курсу під час занять ФК 11,22 % НПП ДНУ імені Олеся Гончара; 47,14 % НПП КНУ імені Бориса Грінченка; 42,68 % НПП НУБІП України; 49,02 % респондентів ПДПУ імені В. Г. Короленка та 12,5 % експертів ПХДПУ імені Григорія Сковороди [61].

Далі нами представлено результати констатувального етапу дослідження, яке отримано під час здійснення опитування майбутніх бакалаврів гуманітарно-педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти України (далі – ЗВО) щодо особливостей формування здоров'язбережувальної компетентності в освітньому середовищі університету із застосуванням педагогічних технологій. Для обробки даних дослідження на констатувальному етапі було використано статистичний пакет програми Microsoft-Excel-2019. Бланки-опитування подані автором в додатку Google-Форми із відповідним посиланням для кожного закладу вищої освіти, а також подано у паперовому варіанті.

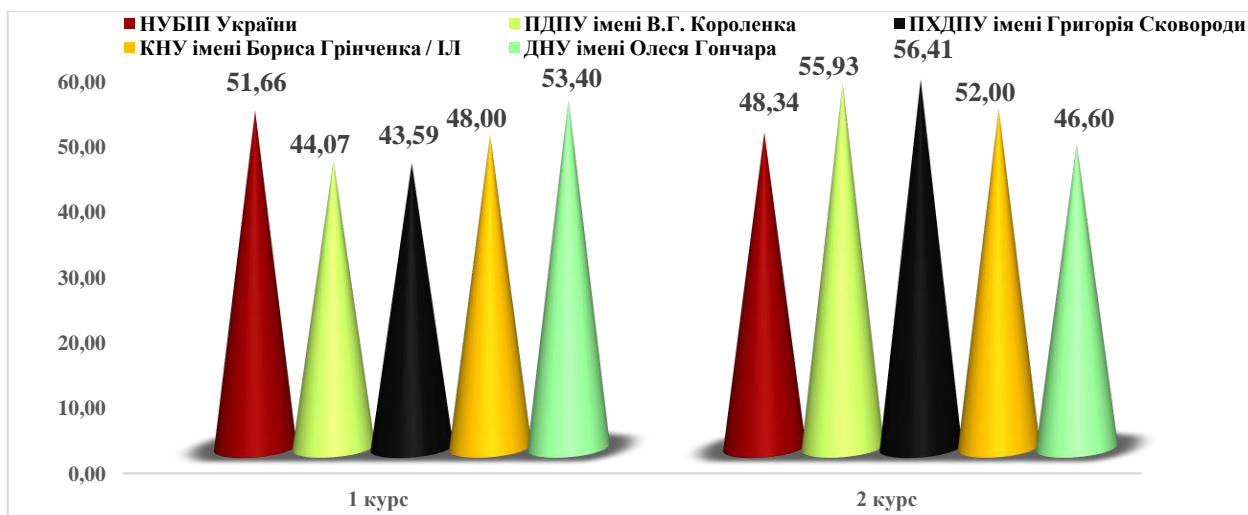
На констатувальному етапі дослідження приймали участь 988 здобувачів вищої освіти першого бакалаврського рівня ЗВО України серед яких були студенти таких вищів як: 1) Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (ДНУ імені Олеся Гончара; 324 студенти); 2) Київський національний університет імені Бориса Грінченка / Інститут людини; Педагогічний інститут (КНУ імені Бориса Грінченка; 100 студентів); 3) Національний університет

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

біоресурсів і природокористування України – гуманітарно-педагогічного факультету (психологія, соціальна робота, філологія) (НУБП України; 331 студент); 4) ПДПУ імені В. Г. Короленка – Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка (177 студентів); 5) Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди (ПХДПУ імені Григорія Сковороди; 78 здобувачів вищої освіти).

Рисунок 2. Розподіл здобувачів вищої освіти за спеціальностями

Рисунок 3. Розподіл здобувачів вищої освіти гуманітарно-педагогічних факультетів – учасників дослідження за курсами навчання

На рис. 2 і 3 нами подано розподіл майбутніх бакалаврів гуманітарно-педагогічних спеціальностей – учасників дослідження за спеціальностями і курсами навчання. Переважна частина опитаних студентів навчаються за спеціальностями «Педагогіка і психологія», «Філологія» та «Соціальна робота».

Порівняльний аналіз відповідей здобувачів вищої освіти України (%)

№	Вищий навчальний заклад України	Чи вважаєте Ви, що маєте достатньо теоретичних відомостей щодо того, що таке здоров'я людини та які фактори і яким чином на нього впливають в умовах сучасного суспільства та оточуючого середовища?				Чи можете Ви сказати, що маєте достатньо теоретичних відомостей щодо особливостей формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх бакалаврів гуманітарних спеціальностей в освітньому середовищі університету із використанням засобів педагогічних технологій?			
		Варіант відповіді				Варіант відповіді			
		Так, вважаю	Ні, не вважаю	Частково погоджуюсь з цією	Важко відповісти	Так, вважаю	Ні, не вважаю	Частково ознайомлений, але хотів би мати більше	Важко відповісти
1	ДНУ імені Олесея Гончара	39,2	29,01	26,23	5,56	29,32	29,01	32,72	8,95
2	КНУ імені Бориса Грінченка	54,00	8,00	26,00	12,00	54,00	8,00	24,00	14,00
3	НУБІП України	54,68	2,72	34,74	7,85	54,98	18,13	20,54	6,34
4	ПДПУ імені В.Г. Короленка	44,07	6,21	40,11	9,60	43,50	6,78	38,42	11,30
5	ПХДПУ імені Григорія Сковороди	52,56	3,85	29,49	14,10	50,00	3,85	32,05	14,10

Відповіді на питання «Чи вважаєте Ви, що маєте достатньо теоретичних відомостей щодо того, що таке здоров'я людини та які фактори і яким чином на нього впливають в умовах сучасного суспільства та оточуючого середовища?» дають можливість констатувати той факт, що: зазначають, що мають достатній рівень означених знань 39,2% студентів ДНУ імені Олесея Гончара; 54,00% респондентів КНУ імені Бориса Грінченка; 54,68% студентів НУБІП України; 44,07% респондентів ПДПУ імені В.Г. Короленка та 52,56% студентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди. Зазначили, що частково задоволені рівнем цих знань

від 26,00% до 40,11% респондентів (*табл. 1*). Такий розподіл відповідей свідчить про достатньо високий рівень обізнаності здобувачів вищої освіти про те, яким чином різноманітні зовнішні фактори впливають на здоров'я людини.

Розподіл відповідей на питання «Чи можете Ви сказати, що маєте достатньо теоретичних відомостей щодо особливостей формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх бакалаврів гуманітарних спеціальностей в освітньому середовищі університету із використанням засобів педагогічних технологій?» свідчить про те, що мають достатній рівень означених теоретичних відомостей 29,32% респондентів ДНУ імені Олесея Гончара; 54,00% студентів КНУ імені Бориса Грінченка; 54,98% НУБІП України; 43,50% респондентів ПДПУ імені В.Г. Короленка та 50,00% здобувачів вищої освіти ПХДПУ імені Григорія Сковороди. Частково задоволені рівнем теоретичних відомостей від 20,54% до 38,42% респондентів (*табл. 1*). Отримані дані свідчать про достатній рівень особливостей формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх бакалаврів гуманітарних спеціальностей в освітньому середовищі університету із використанням засобів педагогічних технологій.

Відповіді на питання «Чи задоволені Ви в цілому власним рівнем працездатності та функціонального стану організму, яку демонструєте в позаурочній діяльності у повсякденному житті?» свідчать про те, що абсолютно задоволені рівнем працездатності 32,72% респондентів ДНУ імені Олесея Гончара; 52,00% студентів КНУ імені Бориса Грінченка; 51,66% респондентів НУБІП України; 38,42% здобувачів вищої освіти ПДПУ імені В.Г. Короленка та 34,62% студентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди. Частково задоволені, але хотіли б покращити власний рівень працездатності від 27,00% до 50,00% здобувачів вищої освіти. Такі результати дозволяють стверджувати про те, що незважаючи на доволі тривалий період впливу на організм людини зовнішніх стресових та екстремальних факторів, на разі здобувачів освіти в умовах освітнього середовища університету адаптувалися та навчилися відновлювати оптимальний рівень фізичної та розумової працездатності. Це важливо для

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

щоденного виконання певних освітніх завдань в межах оволодіння навчальними дисциплінами, які передбачені ОПП в умовах освітнього середовища ЗВО.

На питання «Чи задовольняє Вас одержаний рівень теоретичних відомостей під час навчання в освітньому середовищі університету щодо особливостей використання засобів педагогічних технологій збереження та відновлення здоров'я людини в умовах сучасного суспільства?» ми отримали ствердні відповіді 38,89% студентів ДНУ імені Олесея Гончара; 52,00% респондентів КНУ імені Бориса Грінченка; 61,63% студентів НУБІП України; 38,42% студентів ПДПУ імені В.Г. Короленка та 33,33% респондентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди. Констатують, що частково задоволені означеними знаннями від 22,66% до 42,94% здобувачів вищої освіти. Отримані дані можна розглядати як задовільні, але за твердженнями самих здобувачів освіти для них є цікава ця тематика і вони хотіли б отримувати більше цікавої практично спрямованої інформації щодо збереження та відновлення здоров'я.

Відповіді на питання «Чи задовольняє Вас рівень практичних умінь та навичок здобутих в освітньому середовищі університету, які дозволяють застосовувати особистісно-орієнтовані педагогічні та інноваційні технології з метою збереження та відновлення оптимального рівня здоров'я фахівця гуманітарних спеціальностей в умовах сучасного суспільства, враховуючи особливості вирішення професійних завдань?» дають можливість констатувати, що 38,58% здобувачів вищої освіти ДНУ імені Олесея Гончара; 52,00% студентів КНУ імені Бориса Грінченка; 58,31% респондентів НУБІП України; 38,42% студентів ПДПУ імені В.Г. Короленка та 32,05% студентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди задоволені отриманими практичними вміннями та навичками. Також від 23,87% до 40,68% студентів частково задоволені означеними практичними вміннями і навичками, але готові докладати зусиль щодо їх систематичного покращення.

Результати опитування також свідчать про те, що 34,57% студентів ДНУ імені Олесея Гончара; 53,00% респондентів КНУ імені Бориса Грінченка; 65,56% студентів НУБІП України; 38,98% студентів ПДПУ імені В.Г. Короленка та

32,05% здобувачів вищої освіти ПХДПУ імені Григорія Сковороди. Також від 20,00% до 34,57% частково задоволені, але готові систематично удосконалювати показники сформованості когнітивного структурного компоненту щодо того як майбутня професійна діяльність впливає на рівень здоров'я фахівця гуманітарних спеціальностей. Ці результати свідчать про те, що майбутніх бакалаврів турбує стан їх здоров'я та працездатності в межах професійного поля, які фактори можуть його покращувати, а які впливають на нього негативно.

Хотілося б звернути увагу на такі дані, що 54,94% респондентів ДНУ імені Олеся Гончара; 77,00% студентів КНУ імені Бориса Грінченка; 55,00% студентів НУБІП України; 70,62% респондентів ПДПУ імені В.Г. Короленка та 64,10% студентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди наголосили на тому, що повністю згодні із тим, що навчальна дисципліна «Фізична культура» є важливою в освітньому середовищі університету в межах якої можна та необхідно формувати здоров'язбережувальну компетентність, яка спрямована на відновлення здоров'я фахівця гуманітарних спеціальностей з урахуванням особливостей професійної діяльності. Частково згодні із цією думкою від 15,00% до 31,79% респондентів ЗВО України. Отже, здобувачі вищої освіти надають важливу роль такій навчальній дисципліні як «Фізична культура» серед всіх інших складових ОПІ для бакалаврів гуманітарно-педагогічних спеціальностей.

Порівняльний аналіз відповідей респондентів представлений в *таблиці 2* свідчить про те, що повністю задоволені власним рівнем здоров'я (фізичного, соціального та психічного) 23,77% студентів ДНУ імені Олеся Гончара; 52,00% студентів КНУ імені Бориса Грінченка; 43,2% здобувачів вищої освіти НУБІП України; 39,55% респондентів ПДПУ імені В.Г. Короленка та 41,03% студентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди. Від 27% до 44,87% респондентів зазначили, що хотіли б мати кращий рівень здоров'я. Кількість респондентів, які повністю не задоволені рівнем власного здоров'я становить 6,41-27,78%, що можна пояснити особливостями регіонів та рівнем захворюваності на COVID-19 у здобувачів вищої освіти, в період проведення опитування. Дані опитування

(таблиця 2) свідчать про те, що власним рівнем фізичної підготовленості, яку демонструють на заняттях із фізичної культури в освітньому середовищі університету повністю задоволені 29,63% респондентів ДНУ імені Олеся Гончара; 52,00% студентів КНУ імені Бориса Грінченка; 45,02% НУБІП України; 38,42% здобувачів вищої освіти ПДПУ імені В.Г. Короленка та 35,90% ПХДПУ імені Григорія Сковороди.

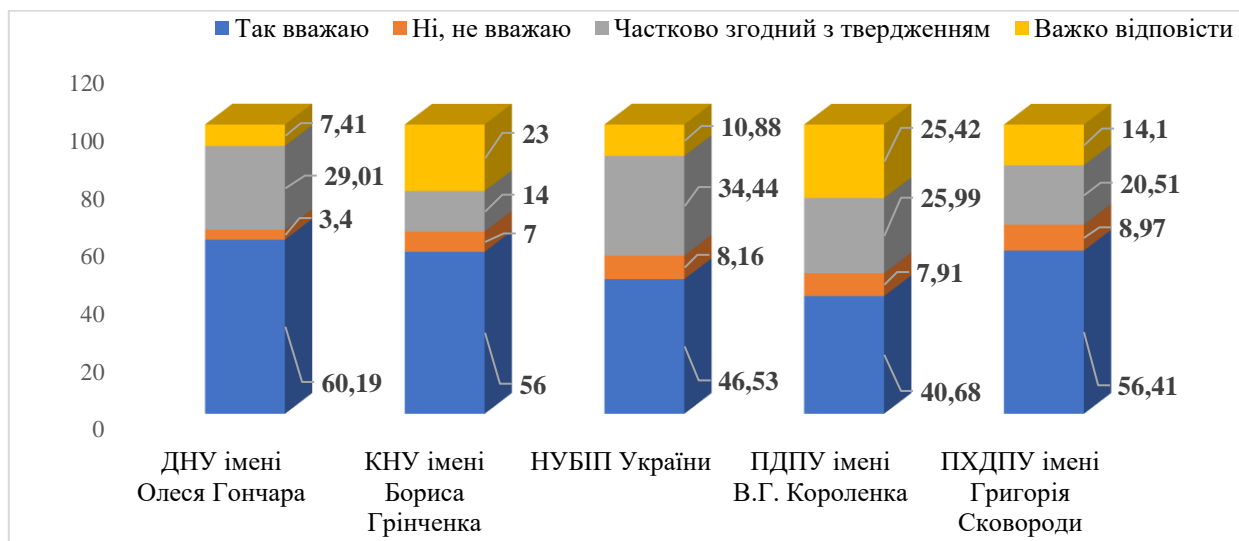
Таблиця 2

**Порівняльний аналіз відповідей здобувачів вищої освіти України
щодо задоволеності рівнем здоров'я та фізичної підготовленості (%)**

№	Вищий навчальний заклад України	Чи задоволені Ви власним рівнем здоров'я (фізичного, соціального та психічного)?				Чи задоволені Ви в цілому власним рівнем фізичної підготовленості, яку демонструєте на заняттях із фізичної культури в освітньому середовищі університету?			
		Варіант відповіді				Варіант відповіді			
		Так, задоволений	Ні, не задоволений	Хотів би мати кращий	Важко відповісти	Так, задоволений	Ні, не задоволений	Хотів би мати кращий рівень	Важко відповісти
1	ДНУ імені Олеся Гончара	23,77	27,78	42,59	5,86	29,63	29,94	31,79	8,64
2	КНУ імені Бориса Грінченка	52,00	14,00	27,00	7,00	52,00	14,00	27,00	7,00
3	НУБІП України	43,2	6,65	44,11	6,04	45,02	7,25	41,69	6,04
4	ПДПУ імені В.Г. Короленка	39,55	19,21	34,46	6,78	38,42	20,90	32,77	7,91
5	ПХДПУ імені Григорія Сковороди	41,03	6,41	44,87	7,69	35,90	10,26	47,44	6,41

В таблиці 2 подано порівняння відповідей респондентів щодо того чи мають здобувачі вищої освіти першого бакалаврського рівня достатньо теоретичних відомостей щодо того, що таке здоров'я людини та які фактори і яким чином на нього впливають в умовах сучасного суспільства та оточуючого середовища і наскільки вони задоволені рівнем власних теоретичних відомостей

щодо особливостей формування здоров'язберезувальної компетентності майбутніх бакалаврів гуманітарних спеціальностей в освітньому середовищі університету із використанням засобів педагогічних технологій. На перше питання мають абсолютно стверджувальну думку 39,2% респондентів ДНУ імені Олеся Гончара 54,00% студентів КНУ імені Бориса Грінченка; 54,68% респондентів НУБІП України; 44,07% студентів ПДПУ імені В.Г. Короленка та 52,56% студентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди. Частково задоволені означеними знаннями від 26 до 40,11% респондентів. Відповіді на друге питання засвідчили, що повністю задоволені рівнем означених теоретичних відомостей 29,32% студентів ДНУ імені Олеся Гончара; 54,00% респондентів КНУ імені Бориса Грінченка; 54,98% здобувачів вищої освіти НУБІП України; 43,50% студентів ПДПУ імені В.Г. Короленка та 50,00% респондентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди.

Рисунок 4. Ставлення здобувачів вищої освіти до матеріали, які розміщені на навчальних електронних платформах Вашого закладу вищої освіти (Zoom, Moodle, Google Meet Google Classroom та ін.) сприяють формуванню у фахівців гуманітарних спеціальностей здоров'язберезувальної компетентності

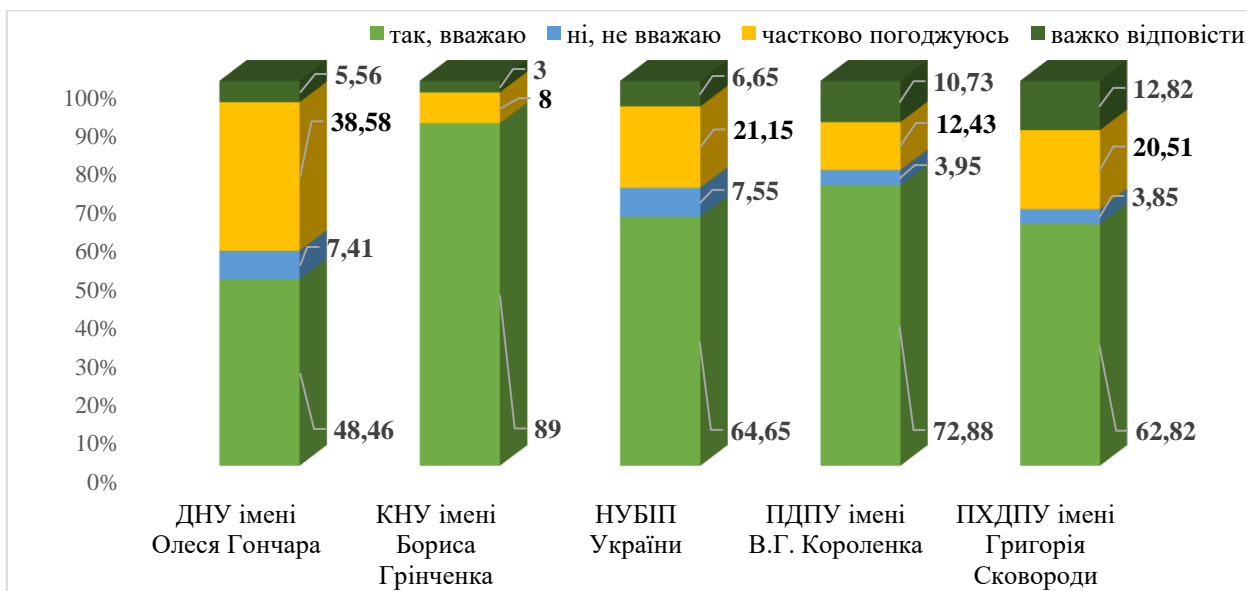
Подальший аналіз отриманих результатів опитування свідчить про те, що від 40,68% до 60,19% респондентів ЗВО України повністю погоджуються із тим, що матеріали, які розміщені на навчальних електронних платформах Вашого

закладу вищої освіти (Zoom, Moodle, Google Meet Google Classroom та ін.) сприяють формуванню у фахівців гуманітарних спеціальностей здоров'язбережувальної компетентності в освітньому середовищі університету. Це графічно представлено нами на рисунку 4.

Відповіді на питання «Чи достатньо на Вашу думку, в освітньому середовищі університету де Ви навчаєтесь приділяється часу та уваги різним аспектам формування здоров'язбережувальної компетентності у фахівців гуманітарних спеціальностей?» свідчать про те, що повністю погоджуються із цією думкою 36,73% респондентів ДНУ імені Олеся Гончара; 67,67% студентів КНУ імені Бориса Грінченка; 60,12% студентів НУБІП України; 38,42% респондентів ПДПУ імені В.Г. Короленка та 28,21% студентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди. Слід відзначити, що від 20,54% до 33,02% респондентів частково згодні із цим твердженням, що ще раз підкреслює важливість тематики нашого дослідження.

Відповіді на питання «Чи вважаєте Ви, що Вам як здобувачам вищої освіти І-ІІ курсів надано достатній об'єм навчально-методичної літератури, яка розкриває і характеризує особливості формування здоров'язбережувальної компетентності фахівця гуманітарних спеціальностей в освітньому середовищі університету?» дозволяють нам стверджувати, що повністю задоволені наявним обсягом навчально-методичних видань з означеної тематики 32,72% студентів ДНУ імені Олеся Гончара; 55,00% студентів КНУ імені Бориса Грінченка; 57,4% респондентів НУБІП України; 44,63% студентів ПДПУ імені В.Г. Короленка та 30,77% респондентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди. Також від 17,51% до 31,48% студентів частково задоволені наявною навчально-методичною літературою. Це свідчить про те, що розробка навчально-методичних видань для здобувачів вищої освіти ЗВО України за тематикою, яка цікава студентам в межах освітнього середовища університету є актуальним питанням сьогодення.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Рисунок 5. Необхідність і доречність проведення тренінгів, майстер-класів (%)

На рис. 5 представлено розподіл відповідей на питання «Чи вважаєте Ви, що необхідно та доречно проводити спеціалізовані тренінги та майстер-класи, на яких більш фахівці більш ґрунтовно розкривали б зміст та особливості формування здоров'язберезувальної компетентності фахівців гуманітарних спеціальностей в освітньому середовищі університету?». Дані свідчать про те, що більшість студентів вважають актуальною таку форму навчання як проведення спеціалізованих, професійно спрямованих тренінгів, майстер-класів, тематичних освітніх курсів, тощо. За останні роки студенти констатують той факт, що за власної ініціативи вони в різних форматах (он-лайн та офф-лайн) намагаються підвищувати рівень професійних компетенцій, удосконалити власні уміння щодо вирішення завдань за професійним спрямуванням.

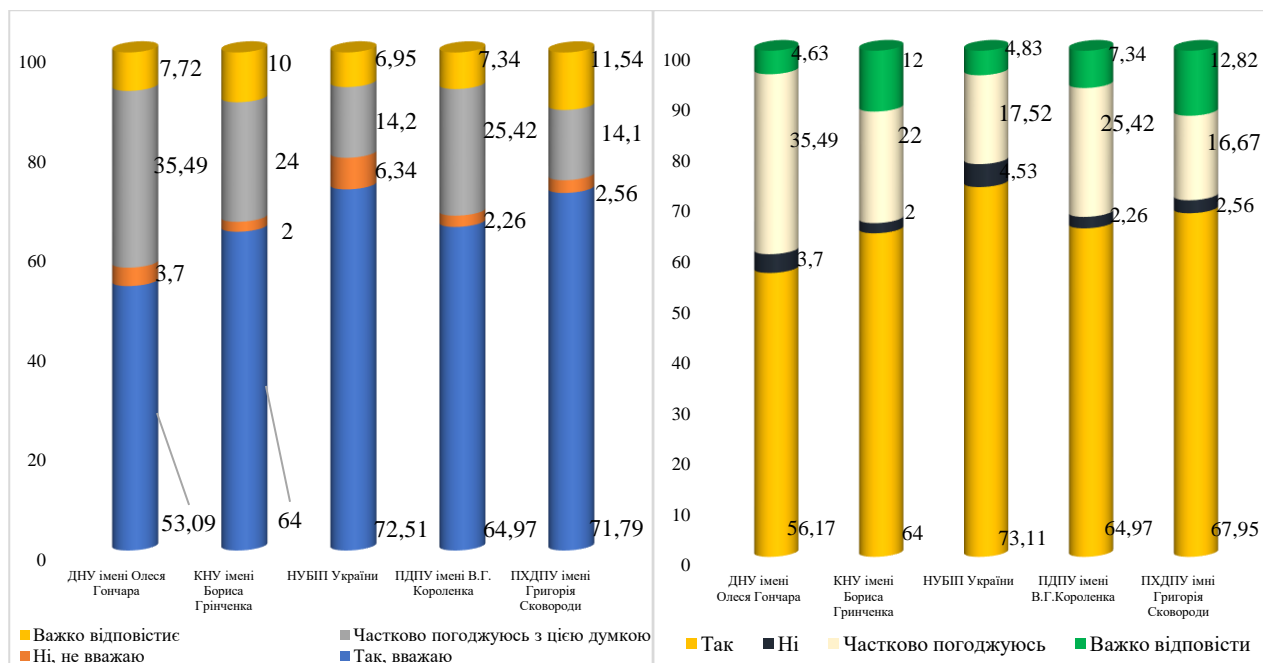
Відповіді на питання «Чи вважаєте Ви ефективним проведення on-line консультацій із науково-педагогічними працівниками (особливо в умовах навчання під час пандемії COVID-19, повномасштабного вторгнення рф), які спрямовані на оволодіння окремими уміннями та навичками застосування педагогічних технологій з метою формування здоров'язберезувальної компетентності здобувачів вищої освіти I-II курсів гуманітарних спеціальностей в освітньому середовищі університету?» свідчать про те, що від 38,46% до 54,94% респондентів повністю погоджуються із цим твердженням. Ще від

13,00% до 33,95% студентів частково поділяють цю думку. Такі дані на нашу думку свідчать про те, що студентська молодь вважають необхідним продовжувати опанування освітньою програмою в межах освітнього середовища університету, незважаючи на складність зовнішніх обставин.

Подальший аналіз результатів опитування свідчить про те, що від 58,97% до 74,58% респондентів повністю згодні із тим, що ефективним є використання інноваційних форм, методів та технологій, які сприяють формування здоров'язбережувальної компетентності у здобувачів вищої освіти I-II курсів гуманітарних спеціальностей в освітньому середовищі університету. Можемо констатувати, що від 14,12% до 28,40% здобувачів вищої освіти ЗВО України частково згодні із представленим твердженням.

На рисунку 6 нами також подано розподіл відповідей майбутніх бакалаврів гуманітарно-педагогічних факультетів щодо того наскільки важливою умовою, на їх думку оптимальний та високий рівні здоров'я, для того, щоб фахівець його професійної галузі був ефективний та конкурентоспроможний на сучасному ринку праці. Повністю погодилися із цим твердженням 56,17% студентів ДНУ імені Олеся Гончара; 64,00% респондентів КНУ імені Бориса Грінченка; 73,11% студенти НУБІП України; 64,97% студентів ПДПУ імені В.Г. Короленка; 67,95% студентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди. Вказали, що частково згодні із цією думкою 35,49% студентів ДНУ імені Олеся Гончара; 22,00% студенти КНУ імені Бориса Грінченка; 17,52% студентів НУБІП України; 25,42% студентів ПДПУ імені В. Г. Короленка; 16,67% студентів ПХДПУ імені Григорія Сковороди. Негативну відповідь на це питання надали не більше 4,53% респондентів ЗВО України; не змогли визначитися із відповіддю на питання від 4,63% до 12,82% респондентів ЗВО.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Рисунок 6. Думка бакалаврів щодо того наскільки важливий рівень здоров'я фахівцю гуманітарно-педагогічних факультетів для того щоб залишатися ефективним та конкурентоспроможним на сучасному ринку праці (%)

Отже, дані отримані нами на констатувальному етапі дослідження в процесі опитування здобувачів вищої освіти на бакалаврському рівні щодо особливостей застосування педагогічних технологій формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх бакалаврів в освітньому середовищі університету свідчать про те, що: вони потребують більшого забезпечення навчально-методичними матеріалами; із задоволенням приймають участь в заняттях де застосовуються інновацій та активні методик навчання, із задоволення відвідують професійно спрямовані тренінги, майстер-класи під час яких можна визначити наскільки сформовані «hard» & «soft» skills важливі для вирішення професійних завдань фахівцем гуманітарно-педагогічних напрямків.

Означенні для вирішення проблемні моменти дозволять ефективно опанувати професійні навички під час вирішення спеціалізованих завдань в умовах сучасного ринку праці, долати будь-які зовнішніх стресові фактори, залишаючись конкурентоспроможним фахівцем галузі 01 «Освіта».

1.6 Підготовка педагогічних працівників технологічної освіти до використання інноваційних технологій в освітній діяльності

Вирішення проблем освіти починається з професійної підготовки педагогічних працівників. У зв'язку з цим надзвичайно актуальним стає таке навчання майбутніх вчителів закладів загальної середньої освіти та викладачів закладів вищої освіти, яке засноване не лише на фундаментальних знаннях у обраній галузі (математика, хімія, біологія, література тощо), у педагогіці та психології, а й на загальній культурі, куди входить інформаційна культура.

Педагоги нового покоління повинні вміти кваліфіковано вибирати та застосовувати саме ті технології, які повною мірою відповідають змісту та цілям вивчення конкретної дисципліни, сприяють гармонійному розвитку здобувачів освіти з урахуванням їх індивідуальних особливостей. Сучасний педагог повинен не тільки вміти викладати «свій» предмет, а й досконало володіти інноваційними та інформаційними технологіями, а також творчо застосовувати їх у конкретній освітній галузі.

Відповідно до аналізу наявної літератури та наших досліджень під інноваційною діяльністю в галузі використання освітніх технологій ми розуміємо впровадження відповідних нововведень як в організацію та проведення уроку технологій, так і впровадження нововведень у навчальні програми з технологій, наприклад, розробку програм для профільної школи та для інноваційних навчальних закладів (гімназій, ліцеїв, експериментальних майданчиків та ін.).

Педагог має зрозуміти, що інноваційна освіта це спосіб формування гармонійної особистості. Для цього не підходять готові шаблони, важливо постійно підвищувати свій власний інтелектуальний рівень. Вчитель, який позбувся «комплексів», психологічних бар'єрів, вже готовий стати повноцінним учасником інноваційних перетворень. Одним із завдань сучасної системи освіти стає розкриття потенціалу всіх учасників педагогічного процесу, надання їм

можливостей вияву творчих здібностей. Вирішення цих завдань неможливе без здійснення варіативності освітніх процесів, у зв'язку з чим з'являються різні інноваційні типи та види освітніх засад, які потребують глибокого наукового та практичного осмислення.

Нововведення, або інновації, характерні для будь-якої професійної діяльності і тому природно стають предметом вивчення, аналізу та впровадження нових технологій.

Що стосується педагогічного процесу — інновація означає запровадження нових цілей, змісту, методів та форм навчання та виховання, організацію спільної діяльності педагога та здобувача освіти.

Педагогічна інновація — нововведення у педагогічну діяльність, зміни у змісті та технологіях навчання та виховання, які мають на меті підвищення їх ефективності.

У освітніх системах, що розвиваються, інноваційні процеси реалізуються у наступних напрямках: формування нового змісту освіти, розробка та впровадження нових педагогічних технологій, створення нових видів навчальних закладів. Крім цього, педагогічний колектив окремих освітніх закладів займається впровадженням у практику інновацій, які вже стали історією педагогічної думки. Наприклад, альтернативних освітніх систем початку ХХ століття М. Монтесорі, Р. Штайнера тощо.

На сьогодні у загальній середній освіті застосовують різні педагогічні інновації. Це залежить насамперед від традицій та статусності установи. Проте, можна назвати такі найбільш характерні інноваційні технології.

1. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) у предметному навчанні. Впровадження ІКТ у зміст освітнього процесу передбачає інтеграцію різних предметних галузей з інформатикою, що веде до інформатизації свідомості учнів та розуміння ними процесів інформатизації у суспільстві (у його професійному аспекті). Істотного значення досягає усвідомлення тенденції процесу інформатизації закладів загальної середньої освіти: від освоєння здобувачами освіти початкових відомостей про інформатику до використання комп'ютерних

програмних засобів при вивченні загальноосвітніх предметів, а потім до насичення елементами інформатики різних структур та змісту освіти, здійснення корінної перебудови всього навчально-виховного процесу на базі застосування інформаційних технологій.

В результаті в освітній методичній системі з'являються нові інформаційні технології, а випускники закладів загальної середньої освіти мають підготовку до освоєння нових інформаційних технологій у майбутній трудовій діяльності. Даний напрямок реалізується за допомогою включення до навчального плану нових предметів, спрямованих на вивчення інформатики та ІКТ. Досвід застосування ІКТ у закладах загальної середньої освіти показав, що:

а) інформаційне середовище закладу загальної середньої освіти відкритого типу, що включає різні форми дистанційної освіти, суттєво підвищує мотивацію учнів до вивчення предметних дисциплін, особливо з використанням методу проектів;

б) інформатизація навчання приваблива для учня в тому, що знімається психологічне напруження спілкування шляхом переходу від суб'єктивних відносин «вчитель-учень» до найбільш об'єктивних відносин «учень-комп'ютер-вчитель», підвищується ефективність учнівської праці, збільшується частка творчих робіт, розширюється можливість в отриманні додаткового навчання з предмета у стінах закладу загальної середньої освіти, а у майбутньому усвідомлюється цілеспрямований вибір закладу вищої освіти, престижної роботи;

в) інформатизація викладання приваблива для вчителя тим, що дозволяє підвищити продуктивність його праці, підвищує загальну інформаційну культуру вчителя.

У цих умовах стоїть завдання підготовки не просто вчителя, який володіє інформаційними технологіями, а дослідника, новатора та експериментатора, особистість, здатну до творчих пошуків, критичної оцінки історичної педагогічної спадщини, здатної до адаптації у суспільстві та постійних змін у техніці та технологіях. Необхідно підготувати вчителя до інноваційної

діяльності в закладах загальної середньої освіти, що включає поглиблену підготовку в галузі інформаційних технологій, готовність до інноваційної діяльності в галузі використання інформаційних технологій і готовність до навчання здобувачів освіти відповідно до вимог сучасного суспільства.

2. Особистісно орієнтовані технології у викладанні предмета. Особистісно орієнтовані технології ставлять у центр усієї загальної середньої освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних, безконфліктних та безпечних умов її розвитку, реалізації її природних потенціалів.

Розробка особистісного підходу — дуже складна теоретична і практична проблема. Її складність зумовлена перш за все тією обставиною, що особистість є чи не найскладнішим утворенням у світі і одночасно — суб'єктом перетворення цього світу і самого себе. Серед спеціалістів набуває все більшого визнання думка, що всебічне дослідження і розвиток особистості — це фундаментальна комплексна наукова проблема, яка потребує міждисциплінарного дослідження. Водночас ключову роль у розв'язанні цієї проблеми відіграє психологія, оскільки особистість — це передусім психічне новоутворення. Тому психологічні закономірності посідають центральне місце у загальнонауковому уявленні про особистість, її розвиток та діяльність.

У цьому контексті особистісний підхід доцільно розглядати як важливий психолого-педагогічний принцип, основу якого становить сукупність вихідних теоретичних положень про особистість та практичних методичних засобів, що сприяють її цілісному розумінню, вивченню та гармонійному розвитку. Інакше кажучи, особистісний підхід — це певний методологічний інструментарій, розробка якого має спиратися на синтез видобутих психологічною та педагогічною наукою закономірностей будови, функціонування та розвитку особистості.

Особистісно-орієнтована освіта реалізується через діяльність, яка має не тільки зовнішні атрибути спільності, а й своїм внутрішнім змістом передбачає співпрацю, саморозвиток суб'єктів навчального процесу, виявлення їх особистісних функцій.

3. Інформаційно-аналітичне забезпечення навчального процесу та управління якістю навчання здобувачів освіти.

Застосування такої інноваційної технології, як інформаційно-аналітична методика управління якістю навчання, дозволяє об'єктивно, неупереджено простежити розвиток у часі кожної дитини окремо, класу, паралелі, закладу освіти в цілому. При деякій модифікації може стати незамінним засобом під час підготовки класно-узагальнюючого контролю, вивченні стану викладання будь-якого предмета навчального плану, вивчення системи роботи окремо взятого педагога.

Нами запропонована класифікація інформаційно-аналітичного забезпечення навчального процесу у закладах освіти, тобто необхідно розрізняти інформаційно-аналітичне забезпечення сформоване на початковому, дослідному і завершальному етапах.

Так, до інформаційно-аналітичного забезпечення початкового етапу навчального процесу можна віднести формування навчального плану в частині дисциплін вільного вибору здобувача освіти.

Інформаційно-аналітичним забезпеченням дослідного етапу виступає формування навчально-методичних комплексів з дисциплін.

Інформаційно-аналітичним забезпеченням завершального етапу навчального процесу є проведення комплексних контрольних робіт з метою виявлення рівня залишку знань з відповідних дисциплін.

За компонентами навчального процесу виділяють таке інформаційно-аналітичне забезпечення даного процесу: цільове; мотиваційне; змістове; процесуальне; контрольне; результативне.

Інформаційно-аналітичне забезпечення цільового компоненту навчального процесу полягає у формуванні викладачем і сприйнятті здобувачами освіти цілей та завдань теми, розділу навчальної дисципліни. Цілі та завдання навчального процесу визначаються у відповідності до вимог навчальної програми з урахуванням особливостей спеціальності здобувачів освіти.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Інформаційно-аналітичне забезпечення мотиваційного компоненту навчального процесу охоплює систему прийомів для формування у здобувачів освіти зацікавленості, потреби у розв'язанні поставлених перед ними завдань. Результатом стимулювання є виникнення у здобувачів освіти позитивної мотивації у навчанні, яка виявляється на всіх етапах навчального процесу.

Інформаційно-аналітичне забезпечення змістового компоненту навчального процесу формується навчальною програмою і фаховою літературою. Викладачем конкретизується зміст з урахуванням окреслених завдань, специфіки спеціальності, навчальних потреб. Викладач може надавати здобувачам освіти посилання на доступну для них наукову, навчальну та методичну літературу, а також на електронні ресурси та інші джерела інформації, у тому числі іноземні та міжнародні, які мають дозвіл власника авторських прав на вільне використання в освітньому процесі. Як джерела інформації здобувачам освіти необхідно рекомендувати доступні для них: друковані наукові, навчально-методичні, науково-популярні та інші видання; електронні видання; відкриті державні реєстри; оприлюднені документи та офіційні сайти органів статистики, інших установ та організацій; відкриті бази даних; аудіо та відеозаписи; інші матеріали та джерела інформації.

Інформаційно-аналітичне забезпечення процесуального компоненту навчального процесу реалізується за допомогою оптимальних методів, засобів і форм організації викладання у закладах освіти.

Інформаційно-аналітичне забезпечення контрольного компоненту навчального процесу передбачає, як контроль викладача за розв'язанням поставлених завдань, так і самоконтроль здобувачів освіти за правильністю їх виконання, точністю відповідей, тощо.

Інформаційно-аналітичне забезпечення результативного компоненту навчального процесу охоплює оцінювання викладачами і самооцінювання здобувачами досягнутих у процесі здобуття освіти результатів, з'ясування відповідності їх поставленим завданням, виявлення причин певних прогалин у знаннях.

Інформаційно-аналітичне забезпечення навчального процесу за відношенням до суб'єктів даного процесу поділяють на: регламентоване; незалежне; договірне. Регламентоване інформаційно-аналітичне забезпечення навчального процесу формується і регламентується виключно законодавчими та нормативно-правовими актами України. Незалежне інформаційно-аналітичне забезпечення навчального процесу стосується методів навчання і засобів та прийомів перевірки знань у здобувачів освіти тощо. Договірне інформаційно-аналітичне забезпечення навчального процесу формує договірне середовище із суб'єктами навчального процесу (договори щодо здобуття освіти, щодо проходження практик тощо).

На нашу думку закладам освіти необхідно приділяти більшу увагу саме договірному інформаційно-аналітичному забезпеченню навчального процесу. Так, за використанням систем підтримки прийняття рішень в договірному процесі інформаційно-аналітичне забезпечення навчального процесу розрізняють: з використанням систем підтримки прийняття рішень в договірному процесі; без використання систем підтримки прийняття рішень в договірному процесі.

Система підтримки прийняття рішень в договірному процесі – це інтерактивна комп'ютерна система, взаємодіюча з іншими системами для надання допомоги освітнім установам у прийнятті рішень стосовно нетипових проблем в договірному процесі. Важливим аспектом системи підтримки прийняття рішень в договірному процесі освітньої установи є формування спеціалізованої бази даних, яка постійно оновлюється і структурується, що надає змогу формувати будь-які запити і вибірки, які необхідні в договірному процесі освітньої установи.

Формування інформаційно-аналітичного забезпечення навчального процесу дасть можливість закладу освіти не тільки використовувати раціональні методи і форми організації даного процесу, але і значно підвищити якість освітніх послуг. Саме тому інформаційно-аналітичне забезпечення навчального

процесу відіграє надзвичайно важливу роль в діяльності самого закладу освіти і, зокрема, у формуванні стратегії його розвитку в майбутньому.

4. Моніторинг інтелектуального розвитку.

Аналіз та діагностика якості навчання кожного учня за допомогою тестування та побудови графіків динаміки успішності.

5. Виховні технології як провідний механізм формування сучасного учня – є невід'ємним чинником в умовах навчання. Реалізується у вигляді залучення учнів у додаткові форми розвитку особистості: участь у культурно-масових заходах за національними традиціями, театром, центрами дитячої творчості та ін.

Категорія виховних систем закладу загальної середньої освіти допомагає адекватному розумінню багатьох сучасних педагогічних реалій. Так, новаторський рух педагогів переходить від пошуку окремих, часткових засобів підвищення ефективності виховного процесу до вироблення цілісних моделей освітніх виховних систем.

Успішність реалізації освітніх функцій закладу загальної середньої освіти залежить від таких інтегральних характеристик, як соціально-психологічний клімат, дух закладу, стиль життєдіяльності.

Важливим показником системності щодо закладу загальної середньої освіти як соціально-педагогічного об'єкта є впорядкованість.

Розуміння сутності виховної системи значною мірою залежить від того змісту, який вкладається в поняття виховання. На наш погляд, конструктивним є розуміння виховання як процесу розвитку дитини – суб'єкта культури і власної життєтворчості, передачі їй творчих і соціокультурних цінностей у процесі особистісної взаємодії та діалогічного спілкування педагога та учня.

Основою виховання людини як творчої, гуманістичної особистості є, безумовно, багатогранність, альтернативність системи духовних цінностей – моральних, етичних, світоглядних та інших ідей, ідеалів, що служать для зростаючої особистості базою для вибору і конструювання власного суб'єктивно значущого життєвого ідеалу, оскільки лише той ідеал, до творення якого дитина

докладе чималі зусилля, стає реальним, внутрішнім регулятором її дій, вчинків, поведінки в цілому.

6. Дидактичні технології як умови розвитку навчального процесу. Тут можуть реалізовуватися як вже відомі прийоми, що зарекомендували себе, так і нові. Це самостійна робота за допомогою навчальної книги, гра, оформлення та захист проєктів, навчання за допомогою аудіовізуальних технічних засобів, система «консультант», групові, диференційовані способи навчання – система «малих груп» та ін. Зазвичай у практиці застосовуються різні комбінації цих прийомів.

7. Психолого-педагогічне супроводження впровадження інноваційних технологій у процес навчання в закладах загальної середньої освіти. Передбачається науково-педагогічне обґрунтування використання тих чи інших інновацій. Їх аналіз на методичних порадах, семінарах, консультації з провідними спеціалістами у цій галузі.

Таким чином, досвід сучасного має в своєму розпорядженні найширший арсенал застосування педагогічних інновацій у процесі навчання. Ефективність їх застосування залежить від традицій, що склалися в загальноосвітньому закладі, здатності педагогічного колективу сприймати ці інновації, матеріально-технічної бази установи.

Сьогодні багатьма вчителями з метою досягнення результативності навчання застосовуються сучасні технології та інноваційні методи навчання у школі. Ці методи включають активні та інтерактивні форми, що застосовуються у навчанні. Активні передбачають діяльну позицію учня стосовно викладача та тих, хто здобуває освіту разом з ним. Під час уроків із застосуванням використовуються підручники, зошити, комп'ютер, тобто індивідуальні кошти, що використовуються навчання.

Завдяки інтерактивним методам відбувається ефективно засвоєння знань у співпраці з іншими учнями. Ці методи належать до колективних форм навчання, під час яких над матеріалом, що вивчається, працює група учнів, при цьому кожен з них несе відповідальність за виконану роботу.

Інтерактивні методи сприяють якісному засвоєнню нового матеріалу. До них належать: вправи, які мають творчий характер; групові завдання; освітні, рольові, ділові ігри, імітація; уроки-екскурсії; уроки-зустрічі з творчими людьми та фахівцями; заняття, спрямовані на творчий розвиток; уроки-вистави, створення фільмів, випуск газет; використання відеоматеріалів, інтернету, наочності; вирішення складних питань та проблем за допомогою методів «дерево рішень», «мозковий штурм» тощо.

Тому інноваційні методи навчання у закладі загальної середньої освіти сприяють розвитку пізнавального інтересу у дітей, вчать систематизувати та узагальнювати матеріал, що вивчається, обговорювати та дискутувати. Осмислюючи та обробляючи отримані знання, учні набувають навичок застосування їх на практиці, набувають досвіду спілкування. Безперечно, інноваційні методи навчання мають переваги перед традиційними, адже вони сприяють розвитку дитини, вчать її самостійності у пізнанні та прийнятті рішень.

Характеристики інноваційної діяльності педагога технологічної освіти, які зустрічаються у літературі вказують на різноманітні підходи до трактування розуміння її структури. Цікавою є концепція інноваційної діяльності педагога технологічної освіти Л.С. Подимової і В.А. Сластьоніна. За визначенням авторів цієї концепції інноваційна діяльність спрямована на перетворення існуючих форм і методів освіти, створення нових цілей і засобів її реалізації, саме тому вона є одним з видів продуктивної творчої діяльності. Л.С. Подимова і В.А. Сластьонін представляють компоненти інноваційної діяльності педагога у вигляді моделі (рис. 1).

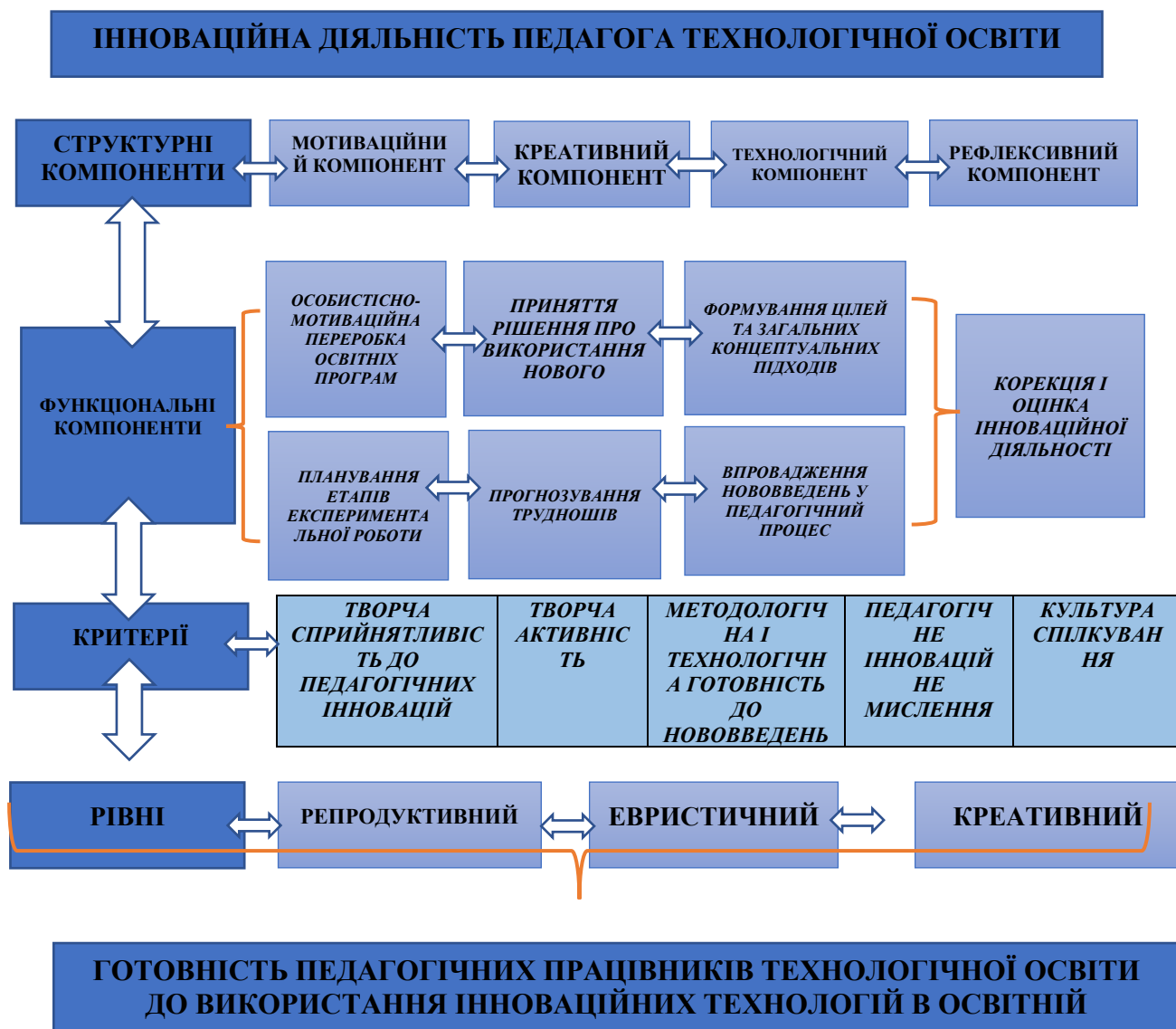

Рис. 1. Модель підготовки педагогічних працівників технологічної освіти до використання інноваційних технологій в освітній

Уявімо зміст, відносини і зв'язки між структурними компонентами інноваційної діяльності педагога технологічної освіти.

Мотиваційний компонент інноваційної діяльності педагога технологічної освіти може бути розглянуто в двох напрямках. По-перше, з точки зору місця професійної мотивації в загальній структурі мотивів, по-друге, оцінивши ставлення педагога до змін, тобто потреби в педагогічних нововведеннях, їх сприйнятливості, що визначає змістовну сторону творчої спрямованості професійної діяльності. Традиційно мотивацію поділяють на зовнішню та внутрішню, маючи на увазі джерело спонукання. Види мотивів вчителя технологічної освіти, з великої області факторів: матеріальні стимули,

спонукання, пов'язані з самоствердженням, професійні мотиви і мотиви особистісної самореалізації.

Розглянемо, як будується інноваційна діяльність педагога технологічної освіти при явному домінуванні одного з перерахованих мотивів.

1. Зовнішні стимули, пов'язані з матеріальною винагородою за ті чи інші елементи (або всю діяльність) по впровадженню інновацій. До таких стимулів можна віднести матеріальну винагороду, присвоєння більш високого розряду, задовільні умови праці, послаблення вимог, контролю та ін. Педагог з такою мотивацією байдужий до змін в своїй праці, якщо і вносить якісь нововведення, то часто лише через «службові необхідності». Така зовнішня мотивація веде до зниження ефективності професійної діяльності в цілому, а також завдає шкоди учням в плані їх особистісного розвитку.

2. Мотиви зовнішнього самоствердження педагога (через зовнішню позитивну оцінку оточуючих). У цьому випадку педагог займається введенням інновацій заради позитивного суспільного резонансу на його працю. Педагогічна діяльність при домінуванні мотивів самоствердження приваблива тим, що часткове задоволення потреб можливо на рівні досягнення самоствердження щодо учнів та їх батьків.

3. Професійні мотиви. Вони виступають в найбільш загальному вигляді як бажання вчити і виховувати дітей. Професійно мотивовані педагоги найбільш послідовні і наполегливі. Професійні мотиви, поєднані з високим рівнем креативності, забезпечують оптимальний результат педагогічної діяльності. Для таких педагогів характерні пошук інноваційних форм і методів роботи, осмислення своєї діяльності, створення власних концепцій виховання і навчання дітей. Характерним для даного виду мотивації є спрямованість інноваційної діяльності педагога на учнів, пошук можливостей для особистісно-орієнтованого навчання.

4. Мотиви особистісної самореалізації. Діяльність таких педагогів відрізняє високий рівень сприйнятливості нововведень, постійний пошук себе в

цьому новому, потреба в створенні нового бачення різних форм педагогічної дійсності.

Другим компонентом інноваційної діяльності педагога технологічної освіти являється креативність. У вітчизняній філософії креативність розглядається як «златність до творчості», творчі можливості людини, як деяка особлива властивість (стійка особливість) людського індивідуума, що обумовлює здатність проявляти соціально значиму творчу активність. При цьому вже розведення понять «творчість» і «креативність» користуються двома характеристиками: процесуально-результативною (для позначення творчості) і суб'єктивно-зумовлюючою (для позначення креативності). Творчість як процес і результат, креативність як особлива властивість, творчої можливості.

Великого значення щодо розвитку креативності надають особистісні особливості індивіда, його емоційні та мотиваційні чинники.

Наступним компонентом інноваційної діяльності педагога технологічної освіти – є технологічний компонент. Аналіз структури діяльності, а також сутності інноваційних процесів дозволили В.А. Сластьоніну і Л.С. Подимовій виділити основні складові технологічного компонента інноваційної діяльності. Ця структура може бути представлена наступним чином:

- особистісно-мотивована переробка наявних освітніх процесів, їх самостійна інтерпретація, обчислення та класифікація проблемних педагогічних ситуацій, активний пошук інформації, ознайомлення з нововведенням;
- професійно-мотивований аналіз власних можливостей щодо створення або освоєння нововведення, прийняття рішення про використання нового;
- формулювання цілей і загальних концептуальних підходів до етапів експериментальної роботи;
- реалізація інноваційних процесів: впровадження нововведення в педагогічний процес і відстеження ходу його розвитку;
- здійснення контролю і корекції впровадження нововведення і всієї інноваційної діяльності, оцінка результатів впровадження, рефлексія самореалізації педагога.

Рефлексивний компонент інноваційної діяльності В.А. Сластьонін і Л.С.

Подимова характеризують наступними положеннями: «вчителю необхідно опанувати наукової рефлексією, яка дозволяє співвідносити ту чи іншу інноваційну систему з безліччю завдань конкретного дослідження. Методологічна рефлексія пов'язана з усвідомленням суб'єктом сукупності методів і засобів, з точки зору адекватності їх цілям інноваційної діяльності, її об'єкту і результату».

Рефлексія - процес пізнання і аналізу учителем явищ власної свідомості та діяльності.

Самооцінка, як умова володіння власними алгоритмами з оцінювання своєї діяльності і її компонентів - потреб, мотивів, цілей, способів досягнення цілей і результатів, виступає також умовою рефлексивної позиції вчителя.

Рефлексія як діяльність в аспекті наслідків запровадження нововведень, передбачає проведення аналізу зміни умов діяльності. Педагог-інноватор при цьому повинен володіти здібностями розділяти свої і чужі оцінки наслідків впровадження нововведень, передбачати далекі наслідки.

Процес рефлексії індивідуальний. Активізація рефлексивної позиції в інноваційній діяльності вчителя, безсумнівно, пов'язана з особистістю педагога, з його орієнтацією на саморозвиток. Джерелом цього процесу виступає система усвідомлюваних педагогом суперечностей у педагогічній діяльності саме тому необхідно створювати в навчально-професійній діяльності такі ситуації, які актуалізували б рефлексивну позицію, формували позитивне самосприйняття, стимулювали процеси самоствердження.

Підводячи підсумки характеристики мотиваційного, творчого, операціонального і рефлексивного компонентів інноваційної діяльності, слід зазначити, що діяльність з освоєння нововведень, складна, що виключно велика залежність її ефективності від того чи буде педагог розуміти сенс вживання тих чи інших нововведень, здійснювати їх пошук, вибір і застосування. Тому ефективна інноваційна діяльність може бути здійснена тільки особистісно та професійно орієнтованим суб'єктом з креативним рівнем інтелектуальної

ініціативи на тлі домінанти мотиву особистісної самоактуалізації в професійній сфері.

В.А. Сластьоніним та Л.С. Подимовою запропоновано наступну послідовність підготовки вчителя до інноваційної діяльності.

Перший етап – розвиток творчої індивідуальності вчителя, формування у студентів здатності виявляти, формулювати, аналізувати та вирішувати творчі педагогічні завдання, а також розвиток загальної технології творчого пошуку: самостійне перенесення раніше засвоєних знань та умінь у нову ситуацію, бачення проблеми в знайомій ситуації, визначення структури об'єкта, бачення альтернативи рішення або його способу, комбінування раніше засвоєних способів діяльності в новій ситуації стосовно до проблеми, розвиток критичності мислення.

Другий етап – оволодіння основами методології наукового пізнання, педагогічного дослідження; введення в інноваційну педагогіку. Майбутні педагоги знайомляться із соціальними та науковими передумовами виникнення інноваційної педагогіки, її основними поняттями, що творчо інтерпретують альтернативні підходи до організації закладів загальної середньої освіти, вивчають основні джерела розвитку альтернативних навчальних закладів, знайомляться з різними типами інноваційних навчальних закладів тощо.

Третій етап – освоєння технології інноваційної діяльності здобувачі освіти знайомляться з методикою складання авторської програми, етапами експериментальної роботи у закладах загальної середньої освіти, беруть участь у створенні авторської програми, аналізують і прогнозують розвиток нововведення, проблеми застосування.

Четвертий етап – практична робота на експериментальному майданчику щодо впровадження нововведення в педагогічний процес, здійснення корекції, відстеження результатів експерименту; самоаналіз професійної діяльності. На цьому етапі формується інноваційна позиція вчителя як система його поглядів та установок щодо нововведення.

Виходячи з цього, для підготовки випускників вузів до інноваційної діяльності, на наш погляд, потрібне, по-перше, запровадження нових дисциплін, які б формували необхідні знання та компетенції, щодо застосування інноваційних технологій у професійній діяльності педагога. Їхнє завдання – відбір, вивчення та класифікація нововведень, формування у педагогів чіткого розуміння сутності інноваційних процесів у освіті, вміння здійснювати їх з урахуванням специфічних закономірностей та принципів.

По-друге, необхідне включення до дисциплін з педагогічної підготовки розділів щодо інновацій в освіті (використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, сучасних засобів оцінювання результатів навчання та ін.).

По-третє, потрібна розробка та використання у навчальному процесі нових методик та технологій. Так наприклад, застосування розробленої авторами методики розвитку контрольно-оцінної діяльності у навчальному процесі допомагає здобувачам освіти використовувати набуті знання, розробляти власну методику формування контрольно-оцінних умінь.

По-четверте, потрібне створення творчої атмосфери у процесі навчання як основи педагогічних інновацій.

З погляду вивчення педагогічних досягнень та поширення передового досвіду інноваційна діяльність вчителя досліджується Ю.К. Бабанським, М.М. Поташником; особливості інноваційних явищ у сучасній системі освіти розглянуті М.С. Бургін, В. Кларіним, С.Д. Поляковим, Л.С. Подимовий, А.В. Хутірським.

Щодо педагогічної діяльності інновація означає введення нового в цілі, зміст, методи та форми навчання та виховання, в організацію спільної діяльності вчителя та учня, вимагаючи від педагога високого рівня сформованості проєктивних умінь.

На думку В. І. Загвязинського, нове в педагогіці - це не тільки ідеї, підходи, методи, технології, які ще не використовувалися, але це і той комплекс елементів або окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивний

початок, що дозволяє змінюватися умовах та ситуаціях досить ефективно вирішувати завдання виховання та освіти.

В.А. Сластьонін та Л.І. Подимова розглядають інновацію як цілеспрямовану зміну, яка вносить у певну соціальну одиницю – організацію, поселення, суспільство, групу – нове, щодо стабільні елементи. Таким чином, автори розглядають інновацію як процес із цілеспрямованою діяльністю педагогів-інноваторів. Відповідно до вчених педагогінноватор – це той, хто вносить у педагогічну дійсність конструктивну новизну; приходиться до нового внаслідок власних пошуків.

Науковий пошук дослідження феномена «інновація» включав також вивчення зарубіжного досвіду у сфері педагогічної інноватики та показав, що у таких роботах розглядаються окремі теоретичні та практичні аспекти інноваційних процесів, конкретні зміни у системі освіти з допомогою впровадження педагогічних нововведень. Так, у роботах американських та англійських учених Х. Барнет, А. Ніколс, Н. Гросс, М. Майлз, А. Хаберман, Р. Хейвлок та ін. аналізуються питання управління інноваційними процесами; організації змін освіти; умови, необхідні для «життєдіяльності» інновацій; планування інновацій; розробляються способи їхнього поширення; пропонуються ефективні рекомендації. Досить глибоко розроблено соціально-психологічний аспект поширення інновацій в американській інноватиці (Е. Роджерс та ін.).

Крім того, вивчаються фактори та джерела їх виникнення та функціонування, перешкоди на шляху освоєння та поширення інновацій; уточнюється нова роль вчителя-дослідника в інноваційних школах; аналізуються специфічні проблеми введення, освоєння та застосування нововведень у різних ланках системи освіти, відпрацьовується методика дослідження нових явищ.

Велике значення для розробки теорії та практики інноваційної діяльності педагога має дослідження М.В. Кларіна, який пропонує теоретичний аналіз та характеристику інноваційних пошуків у побудові навчального процесу у сучасній зарубіжній педагогіці.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Узагальнюючи точки зору та результати досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, вважаємо за можливе, дослідити інноваційну діяльність педагога з позицій процесуального, технологічного, діяльнісного (змістовного) та результативного аспектів.

У рамках процесуального розгляду інновація постає як процес зі створення, освоєння, використання та поширення нововведень, новизни. Розгляд власне діяльнісного аспекту у структурі інноваційної діяльності педагога вимагає врахування основних змістовних компонентів діяльності: потреб, мотивів, цілей, операцій, що забезпечують її успішну реалізацію на інноваційному рівні. Технологічний аспект розгляду звертає увагу до можливості вивчення інновації у структурі педагогічної діяльності як засобу, прийомів, способів дій.

Багато вчених, досліджуючи інновації, акцентують увагу на їхньому результативному аспекті. Вони розглядають інновацію як результат наукового пошуку, як наслідок творчої діяльності, спрямований на подальше поширення нових ефективних методів, технологій.

Уточнення глибини та інших аспектів дослідження інноваційної діяльності педагога стосувалося вивчення актуальних дисертаційних досліджень сучасних науковців, психологів О.В. Рєпіна, Т.П. Жигунова, Н.М. Панкова, Л.І. Горбатова, С.Г. Григор'єва.

Науковий інтерес нам представляє робота Т.Д. Куранова. Автором досліджено та обґрунтовано новий підхід до процесу формування інноваційних умінь майбутнього педагога в системі багаторівневої педагогічної освіти; виділено критерії та рівні готовності до інноваційної діяльності майбутнього педагога; розроблено спеціальну систему компонентів творчої інноваційної діяльності, що використовується в процесі вивчення педагогічних дисциплін, що сприяє більш глибокому усвідомленню ролі та місця інновацій у системі педагогічної підготовки педагога.

У дослідженні Є.Ю. Ібатуліної розроблено концепцію корекції професійного консерватизму педагогів на основі формування у них готовності

до інноваційної діяльності, в рамках якої визначено та науково обґрунтовано систему критеріїв (когнітивний, аксіологічний, мотиваційно-поведінковий, діяльнісно-регулятивний) оцінки ступеня професійного консерватизму, виявлено форми, методи його корекції та рівень сформованості готовності педагога до інноваційної діяльності.

Виявлено та розкрито філософські, психолого-педагогічні, соціальні передумови інноваційної діяльності педагога, розкрито сутність, структуру та особливості інноваційної діяльності педагога, виявлено педагогічні умови організації інноваційної діяльності педагога у роботі Т.А. Вайзер присвяченій вивченню інноваційної діяльності педагога у початковій школі.

Як видно, пошук інноваційних основ успішної професійної діяльності педагога продовжує залишатися пріоритетним у психолого-педагогічних дослідженнях.

У науковій літературі, у періодичній пресі, у дисертаційних дослідженнях, на конференціях освітян сьогодні багато йдеться про різні аспекти інновації, специфіку інноваційної діяльності педагога, про інноваційні технології в освіті. Проте все ще не вивчені належним чином здібності, готовність педагога проектувати інноваційну діяльність і досягати бажаних, прогнозованих результатів.

Для ефективної інноваційної діяльності педагогу необхідні як аналітичні, гностичні, комунікативні вміння, так і проєктні. Оскільки проєктні вміння дозволяють педагогу забезпечувати змістовний, оперативний, матеріальний аспекти його інноваційної діяльності, у нашому дослідженні проєктні вміння визначаються, як уміння передбачати, прогнозувати цілеспрямований діяльнісний процес, його результати, умови та перспективи розвитку. Відповідно, вони розкриваються у здібності педагога модифікувати спільні цілі та завдання, планувати, проектувати та конструювати педагогічний процес на інноваційному рівні.

Таким чином, ми вважаємо, що без сформованості проєктивних умінь інноваційна діяльність педагога буде утруднена та недостатньо ефективна.

Подальший науковий пошук буде спрямований на виявлення структурно-змістовних та рівневих характеристик проектних умінь педагога у реалізації інноваційної діяльності.

Що стосується поняття «інноваційна діяльність», то його необхідно розглянути у просторі певної практики. З погляду конкретного суб'єкта цієї інноваційної практики можна вважати будь-яку діяльність, що призводить до її суттєвих змін у порівнянні з існуючою традицією.

Інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на рішення комплексної проблеми, що породжується зіткненням сформованих норм практики, що стають, або невідповідністю традиційних норм або новим очікуванням. Тоді інновація виправдана, більше того, потрібна. Коли інноваційний досвід здійснення цієї діяльності стає доступним іншим людям, відбуваються фіксація інноваційного досвіду, його культурне оформлення та механізми трансляції.

Якщо інноваційна діяльність відповідає трьом попереднім умовам, то її особливий зміст полягає у спрямованості на перетворення існуючої практики чи породження принципово нової практики. І тут у ній має бути присутнім вектор «інституціалізації», організаційно-управлінське оформлення нововведень та їх нормативне закріплення у змінній практиці.

Інноваційна діяльність представляє цілісну систему взаємопов'язаних видів робіт, сукупність яких забезпечує появу дійсних інновацій, а саме:

– науково-дослідна діяльність, спрямована на отримання нового знання про те, як щось може бути («відкриття»), та про те, як щось можна зробити («винахід»);

– проектна діяльність, спрямована на розробку особливого, інструментально-технологічного знання про те, як на основі наукового знання в заданих умовах необхідно діяти, щоб вийшло те, що може чи має бути («інноваційний проект»);

– освітня діяльність, спрямований професійний розвиток суб'єктів певної практики, формування у кожного особистого знання (досвіду) про те, що і як вони мають робити, щоб інноваційний проект втілювався у практиці («реалізація»).

Інакше кажучи, власне інноваційна діяльність спрямована на те, щоб відкриття перетворити на винахід, винахід – на проєкт, проєкт – на технологію реальної діяльності, результати якої, по суті, і виступають як новація.

Ще одне принципове розрізнення необхідно провести між поняттями «новація» та «інновація». Підставою такого розрізнення повинні бути конкретні форми, зміст та масштаб перетворювальної діяльності. Так, якщо діяльність короткочасна, не носить цілісного та системного характеру, ставить своїм завданням оновлення (зміна) лише окремих елементів якоїсь системи, ми маємо справу з новацією. Якщо діяльність здійснюється на основі деякого концептуального підходу та її наслідком стають розвиток даної системи або її принципове перетворення, ми маємо справу з інновацією.

В. В. Краєвський та О. В. Хуторський поняття «інновація» та «нововведення» розглядають як синоніми.

Інновація (нововведення) у навчанні – введення нового в цілі, зміст, методи та форми навчання та виховання, в організацію спільної діяльності педагога та учня; зміни у стилі мислення.

Як педагогічна категорія, цей термін відносно молодий, і в цьому одна з причин того, що існують різні підходи до визначення даного поняття. У найзагальнішому сенсі інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений нового чи вдосконаленого продукту; нового чи вдосконаленого технологічного процесу.

Педагогічна інновація – це зміни, створені задля поліпшення розвитку, виховання та навчання об'єктів освіти.

Інновації в освіті розуміються в широкому значенні як внесення нового, як зміна, вдосконалення та покращення існуючого. Новизна завжди носить конкретно-історичний характер. Не має значення, чи є нині ідея, концепція, технологія об'єктивно новими чи ні, можна визначити час, коли вони були новими. Тому педагогу потрібно постійно стежити за новаціями в освіті та здійснювати інноваційну діяльність.

Таким чином, під інновацією розуміється не просто створення, поширення нововведень, а зміни, які мають суттєвий характер, супроводжуються змінами в образі діяльності, стилі мислення. Найважливішими складовими педагогічної інновації вважатимуться наявність

відповідного дослідницького, проектного, управлінського компонентів.

Інноваційний процес – це процес розвитку, об'єкт управління розвитком освітнього закладу, процес розробки та освоєння нововведень.

Інноваційні технології – це виробництво (винахід) нового компонента системи освіти.

Нововведення – це процес введення «нововведень» – таких компонентів або зв'язків, яких раніше не було в освітній системі. Процес переходу системи з одного якісного стану до іншого на основі впровадження інновацій. За допомогою конструювання нововведень можна керувати розвитком освітніх систем як на рівні школи, так і на рівні регіону країни.

В основу класифікації інновацій можна покласти певні критерії, на основі яких вона проводитиметься. Перший критерій пов'язані з областю, де здійснюються нововведення. Другим загальним критерієм вважатимуться спосіб виникнення новаторського процесу, третім – широту і глибину новаторських заходів, а четвертим – основу, де проявляються, виникають нововведення.

За першим критерієм, тобто, залежно від того, в якій галузі, в якому секторі освіти проводяться нововведення, можна виділити такі інновації: у змісті освіти, у технології, в організації, у системі та управлінні, в освітній екології.

Залежно від способу здійснення нововведень (другий критерій) їх можна поділити на: систематичні, планові, заздалегідь задумані; стихійні, спонтанні, випадкові.

Залежно від широти та глибини новаторських заходів можна говорити про масові, великі, глобальні, стратегічні, систематичні, радикальні, фундаментальні, істотні, глибокі та ін; часткових, малих, дрібних тощо.

Термін «інновація» як вид педагогічної діяльності в цілому означає внесення у навчальний процес нового (факти, методи, прийоми), що покращує

діючу систему освіти. Дослідники проблем інноваційних процесів, творчості педагогів, педагогічного досвіду та педагогічної майстерності (К. Ангеловскі, В. І. Загвязинський, М. Н. Скаткін, В. М. Короток, Н. В. Кузьміна та ін.) виділяють два основних аспекти інновацій у педагогіці як наслідок педагогічного досвіду: педагогічна майстерність та власне новаторство. Перший аспект, як правило, після деякого періоду боротьби визнається суспільством як зразок для наслідування, і на цій основі можуть бути створені новітні педагогічні технології. Другий аспект визнання педагогічної громадськості, як правило, не отримує, але підживлює перший, тобто веде до педагогічної майстерності.

На думку О. М. Тубельського, до інноваційних закладів освіти можуть бути віднесені лише ті, які самі повністю розробляють та реалізують комплексні інноваційні програми «від задуму до втілення», а не просто впроваджують готові розробки. Заклад освіти в цьому випадку одночасно виконує функції і наукової лабораторії та експериментального майданчика і є простором життєдіяльності дітей та дорослих. Тому в якості інноваційного може розглядатися заклад освіти, який:

- розробляє або реалізує відмінну від загальноприйнятої модель організації життєдіяльності учнів;
- розробляє принципово відмінний від традиційного зміст освіти;
- розробляє новий зміст та способи діяльності педагога.

У педагогічній науці та практиці при характеристиці педагогічних інновацій використовується поняття «педагог-новатор» – головна дійова особа, суб'єкт реалізації нововведень. У перекладі з латинської «новатор» – людина, що вносить і здійснює нові, прогресивні принципи, ідеї, прийоми у тій чи іншій галузі діяльності.

Крім диференціації понять «інновація», «новація», «нововведення» тощо, ще однією проблемою у розгляді терміна «інновація» є ставлення до поняття «псевдоновизна». Феномен «псевдоновизни» полягає в прагненні до оригінальності за будь-яку ціну, прожектерство, прагнення зробити не так краще, скільки інакше. Псевдоновизна в процесі модернізації освіти проявляється в

наступних явищах: у підлаштовуванні нововведень під колишні норми, що віджили, («приручення нововведень»); у формальній зміні назв та вивісок; у кон'юнктурному відтворенні історичних форм навчальних закладів; у формальному залученні до закладів освіти титулованих наукових керівників («загравання з науковими структурами»); у масове створення різних «інтелектуалізованих» служб (методологічних, соціологічних) та формальних експертних рад.

Поняття «інноваційна діяльність» має широкий змістовий діапазон. У педагогіці воно розглядається як вид педагогічної діяльності, як творчий процес щодо планування та реалізації педагогічних нововведень, спрямованих на підвищення якості освіти як соціально-педагогічний феномен, що відображає творчий потенціал педагога.

У педагогічній науці інноваційна діяльність розуміється як цілеспрямована педагогічна діяльність, заснована на осмисленні (рефлексії) свого власного практичного педагогічного досвіду за допомогою порівняння та вивчення, зміни та розвитку навчального процесу з метою досягнення вищих результатів, здобуття нового знання, якісно іншої педагогічної практики.

Модель інноваційної діяльності включає: інноватора, нормативні розпорядження, середовище нововведення, процесуальний компонент, нововведення, утворення.

Нововведення при такому розгляді розуміється як результат інновації, а інноваційний процес включає, принаймні, три етапи: генерування ідеї (у певному випадку – наукове відкриття), розробку ідеї у прикладному аспекті, реалізацію нововведення на практиці.

До основних функцій інноваційної діяльності вчителя належать:

- прогресивні (бездефектні) зміни педагогічного процесу та його компонентів: зміна з метою;
- зміни у змісті освіти; нові засоби навчання; нові ідеї виховання; нові способи та прийоми навчання, розвитку, виховання та ін.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Інноваційну діяльність у педагогіці також можна розглядати на одному рівні одночасно у кількох паралелях. Звідси виділяють такі види інновацій всередині одного рівня педагогічного процесу: технологічні, методичні, організаційні, економічні, соціальні, юридичні.

Інноваційні процеси в освіті розглядаються у трьох основних аспектах: соціально-економічному, психолого-педагогічному та організаційно-управлінському. Від цих аспектів залежать загальний клімат та умови, в яких відбуваються інноваційні процеси. Наявні умови можуть сприяти чи перешкоджати інноваційному процесу. Інноваційний процес може бути як стихійним, так і свідомо керованим.

Інноваційний процес у навчанні є сукупністю процедур та засобів, за допомогою яких дидактичне відкриття або методична ідея перетворюються в освітнє нововведення.

Характер протікання інноваційних процесів визначається трьома взаємозалежними силами:

- особливостями нововведення, що вводиться;
- інноваційним потенціалом новаторів середовища;
- особливостями інноваційної діяльності ініціаторів та учасників нововведення.

Інноваційні процеси слід відрізняти від локального експерименту чи впровадження окремих нововведень. Наприклад, введення додаткового елективного курсу в заклад освіти, що робить його інноваційним.

Інноваційну діяльність можна трактувати як особистісну категорію, як творчий процес та результат творчої діяльності; вона передбачає наявність певної міри свободи дій у відповідних суб'єктів.

Цінність інноваційної діяльності особистості пов'язана з можливістю самовираження, застосування своїх здібностей, з творчістю. Труднощі, що виникають у процесі інноваційної діяльності, постають перед особистістю як перспектива можливості їх вирішення самотужки.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Таким чином, діяльність, яка забезпечує перетворення ідей на нововведення, а також формує систему управління цим процесом, і є інноваційною діяльністю.

Розглядаючи питання підготовки педагогічних працівників технологічної освіти до використання інноваційних технологій в освітній діяльності, слід зазначити, що сучасний вчитель має вміти орієнтувати навчальний процес на особистість учня, здійснювати педагогічну рефлексію, тобто сприймати та регулювати свою навчальну роботу як процес, що фокусується на закономірних етапах формування особистості, ситуацій, що розкривають її творчий потенціал, а не як сукупність занять та заходів.

Майбутньому педагогові необхідно оволодіти технологією створення інноваційних ситуацій з різними освітньо-виховними функціями. Він також має вміти використовувати цілісну систему дидактично-виховних засобів під час навчання здобувачів освіти своєму предмету, що забезпечить подальше формування особистості.

При цьому майбутньому вчителю важливо навчитися викладати свій предмет у тісному зв'язку з різними видами діяльності, соціальним досвідом учнів, застосовувати методи імітаційного моделювання різноманітних соціальних ситуацій.

Одне з головних місць у системі підготовки майбутніх учителів технологій до педагогічної діяльності займає сьогодні їхнє вміння орієнтуватися в інноваційних процесах, які відбуваються в теорії та практиці сучасної освіти. Як засіб розвитку інноваційного мислення майбутнього вчителя технологій багатьма педагогами-дослідниками апробувалася система педагогічних завдань (виявлялися дидактичні умови запровадження інноваційних педагогічних завдань та ситуацій у зміст предметів педагогічного вищого навчального закладу).

Щоб майбутній педагог технологічної освіти якісно виконував педагогічну діяльність, йому слід опанувати свій предмет не лише як «чисту» науку, а й як засіб виховання та розвитку особистості здобувача освіти. Поняття «готовність

до педагогічної діяльності» включає опанування спеціальними та загальноосвітніми знаннями майбутнім учителем до ступеня їхнього професійного застосування. Важливим резервом інтенсифікації процесу формування майбутнього фахівця є включення завдань, проблем, ситуацій, що відображають інноваційні процеси, у зміст навчання до всіх предметів закладу освіти.

Йдеться про фрагменти, пов'язані з розширенням деякої проблемної педагогічної ситуації, з вибором чи оцінкою шляхів вирішення інноваційних завдань, що виникають у педагогічній практиці. Їхнє призначення – стимулювати професійну мотивацію та професійне мислення майбутнього вчителя. При включенні до процесу навчання завдань, які потребують різних нововведень, учні усвідомлюють місце та специфіку інновацій у структурі педагогічної діяльності, у системі своїх майбутніх професійних функцій. Завдання сприяє організації діяльності учня, приводить його до чіткого усвідомлення ситуації, обумовленої дефіцитом якогось життєво-важливого ресурсу, постановки цілей її перетворення, виявлення умов та способів дії. Будь-яке рішення, безумовно, включає намір, план, креативність, надання сенсу, прийняття певної відповідальності, оцінювання результату. А це вже особисті аспекти рішення.

У цьому сенсі завдання – це подія, яка потребує переходу від однієї життєвої ситуації до іншої.

Слід зазначити, більшість досліджень пов'язані з застосуванням інноваційних педагогічних завдань на практичних заняттях з дисциплін психолого-педагогічного циклу. Інноваційні педагогічні завдання мають на меті вивчення студентами вузівських дисциплін, що є необхідною умовою підвищення професійної спрямованості більшості спеціальних та загальноосвітніх дисциплін. Найбільший інноваційний потенціал мають завдання, що вимагають відшукання якісно нових технологій навчання (імітаційне та математичне моделювання, опорні сигнали, інтегрування наукової інформації, навчально-ділові ігри та ін.), навчання здобувачів освіти навичкам

аналізу пояснення та оцінки педагогічних явищ, самоаналізу та корекції своєї поведінки.

У цьому контексті виникає певний ряд дидактичних проблем: які цілі введення таких завдань у процес засвоєння «непедагогічних» предметів, чи це не порушить специфічну логіку даних дисциплін, що може стати змістом таких інновацій (особливо у плані відображення інноваційних процесів) та як слід організувати процес їх вирішення, який вплив застосування педагогічних завдань-ситуацій на загальний професійний розвиток здобувачів освіти.

Досліджуючи дані проблеми, ми спиралися на аналіз природи педагогічної діяльності, основу якої складає рішення системи певного роду завдань, що належать до організації навчально-виховного процесу, що органічно включає елементи інновацій.

Інноваційні педагогічні ситуаційні завдання, що розглядаються в нашому дослідженні, пов'язані з основними компонентами педагогічної діяльності, а саме: аналізом педагогічної ситуації, постановкою мети її перетворення та вибором необхідних для цього виховних та дидактичних засобів, реалізацією проекту педагогічної дії на практиці (у рамках проведеного дослідження це здійснювалося під час імітаційної гри). Ми виділили три типи інноваційних педагогічних завдань:

- 1) орієнтовно-аналітичні;
- 2) проєктно-цілепокладаючі;
- 3) практико-імітаційні.

Для того щоб ці завдання набули інноваційного характеру, ми включили до їх змісту фрагменти, пов'язані з аналізом передового досвіду, коли на тлі традиційних педагогічних технологій здобувачі освіти мали виділити педагогічні інновації за самостійно обґрунтованими критеріями. Вони вчилися відбивати з метою освіти гуманістичні ставлення до особистості (загальнолюдські цінності, гідність, толерантність).

Найбільший інноваційний потенціал містили завдання третього типу, які вимагають відшукування якісно нових технологій навчання та виховання

(імітаційне та математичне моделювання, опорні сигнали, інтегрування наукової інформації, модульне навчання, навчально-ділові ігри та ін.). Безумовно, ці завдання-ситуації не покривають усю багатогранну структуру педагогічної діяльності, проте вони є репрезентативними для інноваційної діяльності вчителя. Функція завдань першого типу – навчання майбутніх педагогів навичкам аналізу пояснення та оцінки педагогічних явищ, другого – цілепокладання та проектування педагогічного процесу, третього – навчання вмінням педагогічного спілкування, самоаналізу та корекції своєї поведінки.

Ми розглядаємо готовність здобувачів освіти до вирішення перерахованих типів завдань як основну частину загальної готовності майбутнього педагога технологій до творчої діяльності. Ми також виділяємо мотиваційні, змістовні та процесуальні компоненти у структурі цієї готовності. Характеристику готовності здобувачів освіти до вирішення інноваційних типів завдань проведено за критеріями, що відображають вміння:

- аналізувати приховані можливості педагогічних засобів, відповідність їх педагогічним цілям;
- оцінювати навчальні можливості учнів;
- проектувати предметну сферу діяльності учнів;
- аналізувати власні організаторські, дидактичні та інші дії;
- здійснювати педагогічний задум, давати оцінку та коригувати форми педагогічної взаємодії.

Розроблена методика діагностування готовності випускників спеціальності «Середня освіта. Трудове навчання та технології» до вирішення інноваційних педагогічних завдань дозволила диференціювати навчальні завдання, розвивати творчі нахили майбутніх вчителів. Подаючи матеріал на заняттях як завдання, викладач формує у здобувачів освіти елементи нестандартного педагогічного мислення, орієнтування в ситуаціях, педагогічну рефлексію.

В основу класифікації було покладено відмінність завдань щодо змісту модельованої в ході їх вирішення педагогічної дії. Так, були виділені дії

педагогічного аналізу, цілепокладання та безпосереднього педагогічного спілкування.

Одна з проблем полягала у виявленні джерел, шляхів розробки, запровадження та умов ефективного застосування інноваційних педагогічних завдань-ситуацій. Джерелами таких завдань при вивченні спеціальних та загальноосвітніх дисциплін, як ми припустили, можуть виступати:

- інформація про ефективні способи та загальні труднощі при викладанні свого предмета в школі;
- взаємозв'язок матеріалу, що вивчається, з гуманітарною проблематикою;
- перенесення знань у різні сфери практичної діяльності;
- передовий досвід закладів освіти та інноваційні експерименти та ін.

Слід зазначити, що у процесі підготовки до професійної діяльності майбутньому педагогові технологій необхідно набути певного досвіду участі в інноваційній ситуації, тобто набути інноваційної компетентності.

Конкретизація поняття «інноваційна компетенція педагога» полягає у його розгляді у вигляді рівня володіння педагогом уміннями проектування, створення нового та його впровадження в освітній процес, що забезпечує перетворення інтелектуального, мотиваційного та творчого потенціалів особистостей учнів та педагога.

При виявленні та обґрунтуванні педагогічних умов, що впливають на успішність формування інноваційної компетенції, ми спиралися на:

- визначення інноваційної компетенції сучасного педагога;
- досягнення педагогічної теорії та практики щодо обґрунтування та опису педагогічних детермінант, у тому числі процесу підвищення кваліфікації;
- цільове, змістовно-методичне та технологічне забезпечення моделі формування інноваційної компетентності педагога.

Компетентнісний підхід дасть змогу розробити інноваційну компетентність майбутнього педагога технологічної освіти, яка ще більше мобілізує здобувачів у системі освіти та розширить можливості працевлаштування молодих спеціалістів.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Інноваційна компетентність передбачає володіння спеціалістом дослідницької, стратегічної, креативної, системо-утворюючої, комунікативної компетенції. Усі представлені компетенції є структурними компонентами інноваційної компетентності, але з різним змістовним наповненням. Саме цей підхід найбільш глибоко відбиває основні аспекти процесу підготовки майбутніх педагогів до інноваційної діяльності у системі освіти.

Отже, вирішуючи інноваційні педагогічні завдання, потрібно актуалізувати такі аспекти, як правильне сприйняття цієї ситуації, мислення за допомогою випереджаючих прогностичних моделей, вибір першорядних цілей, володіння знаннями для прогнозування розвитку подій, оцінка своєї компетентності.

Крім того, майбутньому вчителю технологій треба займатися безперервною самоосвітою та підвищенням ефективності своєї теоретичної підготовки; він має вміти приймати вірні рішення, вибудовувати логіку здійснення проєкту, приймати на себе відповідальність за результати інноваційної діяльності.

Застосовуючи інноваційні педагогічні завдання як один з елементів технології навчання та аналізуючи ставлення майбутніх вчителів до фрагментів професійнозначущого матеріалу, ми відзначили, що у них зростає інтерес до таких занять, якщо в ці заняття включені педагогічні завдання та професійна інформація. Під впливом даних завдань студенти усвідомлюють як загальнокультурну, так і власне професійну значущість загальноосвітнього та спеціального предмета.

Таким чином, в основі реального здійснення інноваційної діяльності лежить побудова концептуальної основи педагогічного нововведення, яке включає діагностику, прогнозування, розробку програми експерименту або програми дій, аналіз їх здійснення, діяльнісна реалізація інноваційної програми, відстеження ходу і результату впровадження, корекція і рефлексія інноваційних процесів.

1.7 Особливості розвитку рефлексивної компетентності вчителів початкових класів в системі неперервної освіти

Рефлексія розуміється як один із важливих механізмів, що забезпечує основні функції свідомості: виділення людиною себе з навколишнього середовища та протиставлення себе йому як суб'єкта об'єкту; узагальнене та цілеспрямоване відображення зовнішнього світу; впізнавання, розуміння, тобто зв'язування колишнього досвіду з отриманою новою інформацією; контроль та управління поведінкою особистості, її здатність усвідомлювати те, що відбувається. Рефлексія є предметом дослідження багатьох наук, в особливості філософії, психології, педагогічної психології.

Термін «рефлексія» походить від латинського «reflexion» і означає звернення назад, відображення. Л. С. Виготський визначив теоретичні підходи до вивчення рефлексії як важливого компоненту самосвідомості з позиції теорії психічного розвитку [71]. На думку Л. С. Виготського, рефлексія допомагає людині спостерігати себе «у світлі власних почуттів, внутрішньо диференціювати «Я» діюче й «Я» оцінююче» [71, с. 245].

Вчені (Н. Алексеєв, А. Зак, Ю. Кулюткин, Б. Вульф, С. Максименко, В. Моляко, С. Рубінштейн, О. Савченко, І. Семенов, С. Степанов, Г. Щедровицький, Т. Яценко та ін.) наголошують на тому, що рефлексія є засобом усвідомленого формування діяльності людини. Завдяки рефлексії відбувається накопичення нового способу дій, набуття внутрішнього досвіду, оцінного ставлення до здійснюваної діяльності тощо. В результаті рефлексивного аналізу власної діяльності особистість усвідомлює пріоритетні для себе сфери буття (В. Ляудіс, В. Фурман, В. Шадриков, Ю. Швалб та ін.).

Поняття «особистісна рефлексія» у дослідженнях І. Беха, Н. Гуткіної, М. Марусинець, О. Мирошник, розглядається в одному синонімічному ряду з поняттям «рефлексивних умінь». Рефлексивні вміння виступають як процес осмислення особистісних змістів, який приводить до їх поступальних змін та

породжує новоутворення особистості. Характерним для більшості цих робіт є розуміння рефлексивних умінь як дослідницького акту, спрямованого людиною на саму себе як суб'єкта життєдіяльності. Зазначений феномен розглядається як механізм самосвідомості, особливий акт самодослідження, за якого індивід вивчає власний внутрішній світ і самого себе як дослідника.

Академік АПН України І. Бех порушив важливе питання, пов'язане з формуванням мотивації до особистісної рефлексії. Його вирішення забезпечує детермінацію діяльності індивіда, предметом якої виступає його образ «Я» [72].

О. Мирошник розглядає рефлексію як функцію свідомості, спрямованої на самопізнання певних перешкод, що виникають у предметній діяльності, соціально-психологічній взаємодії або проблемній ситуації. Ця функція активується внаслідок загострення внутрішніх і зовнішніх суперечностей за наявності когнітивного конфлікту й забезпечує зміну позиції особистості до себе як суб'єкта пізнання, діяльності і спілкування. Продуктом рефлексії є пошук і створення особистістю нових смислів, цінностей як якісних складових самосвідомості особистості, що істотно змінюють її ставлення до себе, до інших і предметної ситуації. Результатом рефлексії є особистісний розвиток, формування суб'єктності як творчого ставлення до життєвого шляху [73].

Можемо зазначити, рефлексія є найважливішою складовою людського буття, присутня у всіх видах людської діяльності, але в педагогічній практиці рефлексія особливо актуальна як один з чинників професійної майстерності вчителя.

У концепції «Нова українська школа» декларується для вчителя значний простір задля свободи вибору та творчої реалізації його педагогічних ідей. Тому, чим вищий рівень рефлексивної компетентності вчителя, тим більш вираженою буде тенденція до його самоактуалізації, самоаналізу, самоосмислення професійного «Я», що розвиває і формує рефлексивну позицію в ситуаціях змін.

Педагог досягає професійної майстерності за умови вчасної та гнучкої адаптації до змін у професійній діяльності, володіння сформованою здатністю глибоко розуміти себе та навколишніх людей, прагнення до постійного

професійно-особистісного самовдосконалення. Для досягнення цієї мети вчителю необхідно мати розвинену рефлексію як інструмент самопізнання, аналізу власної свідомості та діяльності, усвідомлення того, як інші сприймають його особистість.

Окремі аспекти розвитку рефлексії педагогів були предметом уваги дослідників З. Карпенко, А. Карпова, В. Лефевра, С. Максименка, С. Рубінштейна, І. Семенова, С. Степанова, Г. Щедровицького та ін.

Ідеї професійної педагогічної рефлексії у теорії і практиці педагогічної освіти останнього часу розробляли М. Алексєєв, І. Зимня, Ф. Кортхаген, М. Марусинець, В. Рубцов, О. Савченко та ін.; у дослідженні групових процесів Л. Найдьонова, І. Семенов й ін.; рефлексивних процесів щодо готовності фахівця до творчої самореалізації та подальшого самовдосконалення – Ю. Кулюткін, С. Сисоєва, М. Солдатенко, Г. Сухобська й ін.

На сучасному етапі проведено ряд досліджень, в яких вивчається процес становлення і формування професійної рефлексії педагогів. Робота А. П. Гурєєва присвячена формуванню рефлексії професійної діяльності педагогів, А. М. Максимов приділяє увагу формуванню рефлексивної компетентності майбутнього педагога фізичної культури. Н. Б. Крашеніннікова описує процес розвитку педагогічної рефлексії під час підготовки майбутнього вчителя. Ю. В. Кушеверська розглядає особливості формування рефлексивної компетентності студентів в освітньому процесі педагогічного коледжу. А. А. Веремєєва досліджує рефлексивну компетентність вчителя іноземної мови. Дослідження даних авторів підтверджують положення про те, що в освітньому процесі рефлексія є одним з основних компонентів діяльності, а отже, рефлексивна компетентність виступає як необхідна складова професійної діяльності вчителя та зростання його педагогічної майстерності.

За визначенням багатьох дослідників можемо констатувати, що професійна рефлексія – це співвіднесення себе, можливостей свого «Я» з тим, що вимагає обрана професія, у тому числі з існуючими про неї уявленнями. Вона являє собою єдність людського (здатність до самоосвіти, аналіз причинно-

наслідкових зв'язків, реалізація ціннісних орієнтацій, робота над собою) та професійного (тобто застосування цієї здібності до важких умов і обставин професійного життя). Ці уявлення розвиваються і допомагають людині сформулювати отримані результати, передбачити цілі подальшої роботи, скоректувати свій професійний шлях.

Сучасні науковці окреслюють таку структуру рефлексивної компетентності вчителя: готовність до прояву рефлексивної компетентності (мотиваційний компонент); володіння знаннями змісту рефлексивної компетентності (когнітивний компонент); досвід прояву рефлексивної компетентності у різних ситуаціях (поведінковий компонент); ставлення до змісту рефлексивної компетентності і об'єкту її застосування (ціннісно-смысловий компонент); емоційно-вольова регуляція процесів і результатів прояву рефлексивної компетентності [74].

Дослідження вчених формулюють об'єктивну потребу в розвитку рефлексивної компетентності педагога як неодмінної умови його професійної майстерності. Важливе місце в цьому процесі належить системі післядипломної педагогічної освіти, яка за своїм призначенням орієнтована на сприяння професійному вдосконаленню вчителів. Рефлексія в цьому контексті трактується як системостворювальний елемент парадигми сучасної післядипломної освіти, в основу якої покладено ідеї неперервності, гуманізації, демократизації, випередження та проєктивності, особистісно орієнтований та компетентнісний підходи.

У зв'язку з цим постає необхідність у розробленні нових підходів до підвищення професійної кваліфікації вчителів в умовах післядипломної педагогічної освіти з опорою на підвищення їхньої рефлексивної компетентності як здатності задіяти внутрішні ресурси поліпшення власної професійної практики та педагогічної майстерності. Не вимагає доказу той факт, що високих результатів у діяльності досягають ті фахівці, яким властивий самоаналіз, самоконтроль, розумна самокритика, високий рівень професійної мотивації, що підкріплюється самоорганізацією та дисципліною.

Актуальність проблеми, її соціальна значимість, недостатня теоретична та практична розробленість визначили тему нашого дослідження: «Ефективні засоби розвитку рефлексивної компетентності педагога у системі підвищення кваліфікації та становлення рефлексивних умінь майбутніх вчителів початкової освіти». Слід зазначити, що на вибір теми дослідження вплинули особливості діяльності нашого закладу вищої освіти – післядипломне підвищення кваліфікації педагогів та підготовка (навчання) бакалаврів - майбутніх вчителів початкової освіти.

Метою дослідження проблеми було теоретичне обґрунтування і визначення ефективних засобів розвитку рефлексивної компетентності педагога в системі підвищення кваліфікації та формування рефлексивних умінь майбутніх фахівців з початкової освіти.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають: концептуальні положення щодо особистісного розвитку (Л. Виготський, Л. Божович, О. Леонтьєв, С. Максименко, С. Рубінштейн), концептуальні підходи до розвитку рефлексії (О. Анісімов, С. Максименко, В. Моляко, М. Найдьонов, І. Семенов, С. Степанов, Г. Щедровицький, І. Якиманська та ін.) та педагогічної рефлексії, зокрема (С. Максименко, М. Марусинець, О. Савченко та ін.); підходи до ролі та місця рефлексії в становленні особистості фахівця (Г. Балл, І. Бех, Р. Павелків, М. Савчин, В. Семиченко, Т. Титаренко та ін.), а також зміст та методика підвищення професійної майстерності педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти (О. Бондарчук, В. Олійник, Є. Чернишова та ін.), дидактичний супровід професійної рефлексії вчителів в умовах післядипломної освіти (В. Метаєва та ін.).

Теоретичний розгляд наукової літератури та аналіз практики професійного вдосконалення вчителів свідчить про те, що в умовах післядипломної педагогічної освіти йдеться переважно про підвищення фахових знань і вмінь, але недостатньо стимулюється творча активність фахівців, розвиток рефлексії тощо.

У процесі дослідження рівня розвитку рефлексії вчителів брали участь 520 осіб, які навчались на курсах підвищення кваліфікації в Дніпровській академії неперервної освіти. Використовувалися діагностичні методи (тестування, анкетування, ранжування, бесіда), які спонукали вчителів до самостереження, самовизначення, самоаналізу. Це дозволило виявити рівень рефлексивної компетентності, мотивацію до рефлексії у професійній діяльності вчителів початкової освіти, суспільно-гуманітарних та природничо-математичних дисциплін. Також нам було важливо визначити відмінності в розвитку рефлексії вчителів залежно від їхньої спеціальності.

За результатами дослідження було виявлено, що мотивація до рефлексії у професійній діяльності достатньо виражена у вчителів природничо-математичних дисциплін, дещо менше у вчителів суспільно-гуманітарних дисциплін, і, меншою мірою – у вчителів початкової школи.

Аналіз анкет допоміг з'ясувати, що вчителі суспільно-гуманітарних дисциплін більше обізнані з сутністю рефлексії та її розвитком порівняно з учителями природничо-математичних дисциплін. Найменший показник володіння сутністю явища і механізмами розвитку професійної рефлексії у вчителів початкової школи.

Наведене вище стало підґрунтям для розроблення нових підходів до професійного вдосконалення вчителів саме початкових класів. В умовах післядипломної педагогічної освіти є необхідність проводити спеціальні заняття з розвитку рефлексії, як здатності вчителя виокремити основи власної професійної діяльності, вчинків, стосунків, професійних проблем та шляхів їх розв'язання.

На основі положень рефлексивно-діяльнісної педагогіки були розроблені методичні рекомендації щодо використання сучасних засобів, технологій післядипломної освіти для розвитку рефлексивної компетентності вчителів початкової школи.

Основним засобом розвитку рефлексії вчителів в умовах післядипломної педагогічної освіти є тренінг, який реалізується переважно у груповій діяльності,

рефлексії її успішності із урахуванням професійного досвіду вчителів і наданням безоцінного зворотного зв'язку.

Особливим завданням тренінгу є освоєння технології рефлексивного мислення, що здійснюється через систему різних процедур та тренінгових вправ. Це дозволяє залучати педагогів до рефлексивного аналізу своїх дій, установок, поглядів, особистісних якостей, спонукати їх до дослідження власної поведінки та діяльності. Серед них можна виділити такі прийоми, як:

«рефлексивний консилиум» – обговорення учасниками (усім складом або малими групами) будь-якої конкретної професійної проблеми; «рефлексивні дебати» – ігровий прийом на кшталт «сократического діалогу»; «рефлексивне інтерв'ю» – комунікативна методика, що розвиває як «мистецтво ставити запитання», так і внутрішню установку на вдумливий пошук відповідей; «рефлексивні уроки» – авторський метод американського психолога D. Cruickshank, який ми адаптували для вчителів відповідно до умов нашого навчального закладу. D. Cruickshank ототожнює рефлексивне навчання з роздумом вчителя щодо того, що відбувається на уроці, альтернативних засобів виконання поставлених їм цілей та завдань. «Суб'єктом рефлексивного навчання на уроці є викладач. Рефлексія з приводу технології уроку є засобом його професійного вдосконалення»[75, с.187].

Отже, ми дійшли висновку, що існує об'єктивна потреба у розвитку рефлексії педагогів початкової освіти як неодмінної умови їх професійного вдосконалення та підвищення професійної майстерності. Такий процес можна ініціювати в умовах післядипломної педагогічної освіти в спеціально організованому інтерактивному навчанні з урахуванням професійного досвіду вчителів.

Також проведені дослідження спонукало до осмислення необхідності розвитку рефлексивних умінь ще на етапі навчання майбутніх педагогів початкових класів.

В освітньо-професійній програмі «Початкова освіта» з підготовки бакалаврів в Дніпровській академії неперервної освіти, в програмах дисциплін

«Основи педагогіки», «Загальна психологія», «Основи педагогічної майстерності» сформульовані очікувані результати навчання: здатність до самонавчання та саморозвитку; вміння визначати рівень особистісного і професійного розвитку, моделювати траєкторію особистісного самовдосконалення, виявляти здатність до самоорганізації професійної діяльності. Це визначає важливість формування рефлексивних умінь у майбутніх педагогів початкової освіти, що дасть їм змогу перевести особистісну позицію із пасивного сприймання змісту професійної підготовки у позицію активного суб'єкта педагогічної діяльності.

Систематизація матеріалів до проблеми рефлексивного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців початкової освіти стало підґрунтям для запровадження сучасних технологій навчання студентів.

Одним з ефективних шляхів розв'язання проблеми розвитку рефлексії у студентів як майбутніх фахівців і професіоналів є розроблення й упровадження до процесу вищої професійної освіти рефлексивно-діяльнісних моделей і технологій навчання, що передбачають як навчальні спецкурси та спецпрактикуми з психології рефлексії, тренінги з розвитку професійного самопізнання й самосвідомості, так і сучасні інноваційні рефлексивно-діяльнісні технології.

Для формування рефлексивної позиції майбутньому вчителю з початкової освіти необхідно навчитися усвідомлювати мету власної діяльності та давати відповіді на запитання: «Що Я роблю?»; «Як Я це зроблю?»; «Як зробити, щоб не нашкодити?»; «Як буде, якщо Я ...?»; «Чому або навіщо Я це роблю?». Майбутній фахівець, який намагається таким чином мислити або рефлексувати, завжди усвідомлює мету професійної діяльності, а також визначає ланцюжок послідовних для виконання завдань, які сприяють її досягненню. Технологічно це реалізується через систему навчальних ситуацій/завдань.

Прикладом навчальних завдань є:

– аналітичні (відпрацювання вмінь аналізувати й оцінювати ситуації професійної діяльності);

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

- проєктивні (формування вміння самостійно шукати й застосовувати способи вирішення завдань, які поставлені перед студентом як майбутнім учителем початкових класів);
- ігрові (завдання, що моделюють ситуації професійної діяльності та реальну взаємодію вчителя з учнями);
- алгоритмічні (завдання на визначення послідовності міркувань у побудові рефлексивних суджень, використання алгоритму для формування рефлексивних умінь);
- рефлексивно-евристичні (завдання, що дають змогу визначити евристичну роль професійної рефлексії у вирішенні нових для студентів професійних завдань) [76].

Педагогічне супроводження рефлексивної діяльності студентів має проводитись в процесі вивчення всіх курсів, а не лише в межах окремої дисципліни. На різних етапах практичних (семінарських) занять необхідно використовувати різні види навчальної діяльності: створення ментальних карт, проєктування уроків, вирішення педагогічних ситуації тощо. Для створення умов для самоспостереження студентів на занятті ефективним є метод незакінченого речення: Мені сьогодні було важко... Я вважаю за краще діяти... У мене виходить робити... Перш ніж я почав сьогодні роботу... Мої дії на наступному занятті.

Використання запропонованих засобів навчання надають змогу активізувати навчально-професійну діяльність майбутніх фахівців початкової освіти у напрямі розвитку й саморозвитку професійно важливих і особистісно значущих якостей.

Якщо перефразувати автора рефлексивної педагогіки М. Уоллеса (Wallace, M.) [77, с. 25], то можемо визначити, що рефлексивні компетентності, які формуються на заняттях з майбутніми педагогами, стають джерелом професійного зростання лише за умов, коли вони є об'єктом структурованого аналізу. Подальшому професійному розвитку, становленню педагогічної майстерності сприяє рефлексія навчальної діяльності студента. Від рівня

сформованості рефлексивних умінь бакалавра залежить його професійна компетентність як педагога.

Зазначимо, що рефлексивна компетентність визначається як професійна якість особистості. Професійна рефлексія вчителя забезпечує процес розвитку і саморозвитку, сприяє творчому підходу до професійної діяльності, досягненню її максимальної ефективності й результативності.

Формування рефлексивної компетентності на етапі післядипломної освіти вчителів можливо за умови спеціального курсу, інтегрованого в освітній процес підвищення кваліфікації і структурованого з урахуванням компонентного складу рефлексивної компетентності.

Особливим є те, що специфіка діяльності нашого навчального закладу - підготовка майбутніх фахівців (спеціальність «Початкова освіта») і підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, створює систему неперервності освіти. Практика організації навчальних занять у вищому навчальному закладі показала ефективність наступності у розвитку рефлексивної компетентності: від засвоєння бакалаврами предметно-практичних дій рефлексії до підвищення мотивації щодо професійної рефлексії у вчителів початкової освіти.

Така послідовність у становленні рефлексивної компетентності педагога створює умови для саморозвитку особистості та її творчої самореалізації, сприяє оволодінню новими знаннями зі спеціальності й зростанню професійної майстерності.

Перспективи подальших досліджень полягають у діагностиці стану сформованості рефлексивної позиції майбутнього вчителя початкових класів та розробленні програми тренінгу з формування цієї якості у студентів під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

1.8 Деякі питання проблеми формування технічної компетентності майбутніх учителів технологій

Розвиток економіки на найближчі роки передбачає розробку та впровадження прогресивних інноваційних технологій, які потребують відповідного кадрового забезпечення. Потреба суспільства у підготовці високотехнологічних, компетентних фахівців технічного профілю вимагає, своєю чергою, перегляду системи загальної середньої та професійної освіти.

Прогресивні інноваційні технології, яким у нашій країні приділяється дедалі більшої уваги, можна створити лише на основі власних науково-технічних проєктів. Успішність цих технологій залежить від ефективності їх інструментального (техніка) та інтелектуального забезпечення – компетентного професіонала, який створює та обслуговує цю техніку.

У зв'язку з цим, підростаюче покоління необхідно готувати до ефективного функціонування в умовах виробництв, що швидко розвиваються, адаптації до значних і швидких змін у техногенному середовищі, активного інтегрування у світову економіку, яка все більше набуває глобальних масштабів.

У підготовці майбутніх спеціалістів до змін в економічній структурі суспільства значна роль відводиться освітній галузі «Технології». У зв'язку з цим змінилися вимоги до майбутнього вчителя технологій. Діяльність сучасного вчителя технологій все більше орієнтується на передачу учням елементів інженерно-технічних знань, умінь та навичок, на підготовку їх до уміння добувати нові політехнічні знання та використовувати їх на практиці, що відповідає потребам суспільства.

Зміст підготовки майбутніх вчителів технологій має бути відображенням програми «Технології» у закладах загальної середньої освіти, відображати досягнення фундаментальних, природничих та інженерних наук у високих технологіях сучасного техногенного світу. Такий зміст є актуальним в умовах

впровадження у виробництво вищих, матеріало- та енергозберігаючих, наукомістких інноваційних технологій.

Існуюча практика організації навчання у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів технологій показує, що посиленню політехнічної спрямованості навчання приділяється недостатня увага, рівень технічних здібностей випускників не повною мірою відповідають сучасним вимогам та потребам суспільства, економіки, освітньої галузі «Технології» та самого випускника.

Окремим напрямком у галузі професійної підготовки майбутніх вчителів технологій присвячені роботи вітчизняних та закордонних науковців, а саме таких як: Ю.І. Аскерко, П.Р. Атутова, К.Ш. Ахіярова, В.М. Білоусова, О.А. Булавенка, А.С. Валєєва, Г.І. Круглікова, В.П. Овечкіна, В.А. Полякова, Є.В. Романова, О.М. Сергєєва, В.Д. Симоненко, І.С. Хамітова, Ю.Л. Хотунцева та інших дослідників, у яких досить широко та різнобічно розглядаються питання теорії та методики технологічної освіти, формування технологічної культури, інформаційної компетентності, графічної компетентності, навчально-професійної діяльності, проектної діяльності, розвитку технічного мислення та інші аспекти підготовки майбутніх фахівців.

Проблема нашого дослідження полягає у визначенні шляхів підвищення ефективності процесу формування технічної компетентності майбутніх вчителів технологій у процесі професійної підготовки у закладах вищої освіти.

Актуальність проблеми дослідження зумовлена сучасною соціальною та економічною дійсністю, зміни в якій визначають напрямки модернізації системи освіти України.

На основі аналізу теорії та практики в галузі професійної підготовки майбутніх вчителів технологій нами виділено протиріччя, що підтверджують актуальність проблеми формування технічної компетентності майбутніх вчителів технологій між:

- значимістю формування технічної компетентності як необхідної та важливої складової процесу професійної підготовки майбутніх вчителів

технологій та недостатньою теоретичною та практичною розробленістю даної проблеми;

- об'єктивною потребою суспільства, освітньої галузі «Технології» та самих майбутніх вчителів технологій у підвищенні якості їхньої професійної підготовки в умовах швидкого розвитку техногенного середовища та існуючими традиційними недостатньо ефективними підходами до здійснення цієї підготовки,

Зважаючи на необхідність вирішення виділених протиріч, ми констатуємо актуальність цієї проблеми, її недостатню теоретичну та практичну розробленість, що зумовило вибір теми нашого дослідження: «Деякі питання формування технічної компетентності майбутніх вчителів технологій».

Перед педагогічною наукою та освітою постає завдання пошуку таких шляхів та підходів удосконалення процесу професійної підготовки фахівців, за яких вони отримали б не тільки знання, вміння та навички, а й навчилися швидко та самостійно добувати їх в умовах стрімкого розвитку високих та передових технологій.

У підготовці підростаючого покоління до умов, що змінюються, істотна роль відводиться освітній галузі «Технології», ключовою фігурою в якій є вчитель технологій, що володіє мобільністю, розвиненим мисленням, необхідними компетенціями, у тому числі технічними, для якісної організації освітнього процесу.

При розгляді проблеми формування технічної компетентності майбутніх вчителів технологій найбільш складним є питання про її зміст та структуру, оскільки розуміння змісту та структури зумовлює можливість визначення шляхів формування технічної компетентності.

Схема процесу проектування змісту професійної підготовки розгортається за логікою – від визначення головної кінцевої мети проектування до кінцевого результату.

Процес професійної підготовки розглядається в педагогічній науці як система, що складається з взаємопов'язаних компонентів.

Формування технічної компетентності ми також розглядаємо як підсистему, похідну від системи професійної підготовки майбутніх вчителів технологій. Тому найбільш загальні компоненти та ознаки системи професійної підготовки притаманні цій підсистемі. Залежно від компоненти технічної компетентності ми розглядаємо ті, виділення яких сприятиме формуванню технічної компетентності майбутніх учителів технологій.

Існуюча система має низку істотних недоліків, через які повільно зростає ефективність професійного навчання. Протягом десятиліть, незважаючи на різні нововведення (технічні засоби навчання, комп'ютеризацію, стимулювання інтенсивного запам'ятовування, організацію програмованого навчання, впровадження методу проектів тощо), немає помітного поліпшення якості та скорочення термінів досягнення кінцевого результату навчання — справжнього професіоналізму працівника. Професійне навчання триває довго та недостатньо ефективно. Це відбувається (поряд з іншими причинами) через деяку недосконалість усієї системи професійного навчання, яка характеризується слабкою практичною, але водночас цілком задовільною теоретичною підготовкою випускників (робітників, техніків, інженерів, вчителів, лікарів, агрономів тощо).

Об'єктивна логіка навчання вимагає формування вміння практично застосовувати набуті знання, проте суб'єктивно ця вимога не реалізується. Фактично навчання закінчується отриманням знань, частина яких втрачається ще під час процесу навчання. Все вищесказане повною мірою відноситься і до проблеми підготовки майбутнього вчителя технологій, яка пов'язана з підвищенням ефективності формування технічної компетентності вчителів технологій. у конкретному виді діяльності, а саме у практичній діяльності вчителя технологій.

Одна з основних причин недостатньої практичної підготовки майбутніх вчителів технологій полягає в тому, що в процесі навчання претендентів на освіту спеціальним технічним дисциплінам наголос робиться на формуванні теоретичних знань на шкоду навчанню практичному використанню цих знань, а також відсутність інтегративних зв'язків між навчальними дисциплінами, що

призводить до того, що в об'єктивно достатніх знаннях здобувачі освіти відчують труднощі під час вирішення професійних завдань. На наш погляд, у цих умовах оволодіння системою інтегративних знань, яка буде основою майбутньої практичної діяльності, стає необхідним критерієм оцінки якості професійної підготовки майбутніх учителів технологій у контексті формування їхньої технічної компетентності.

Незначна частина навчального часу приділяється навчанню застосування знань на практиці, але і в цьому випадку справа найчастіше обмежується повідомленням знову практичних знань: це або ілюстрації на життєвих прикладах, або вирішення кількох найпростіших (типових) навчальних практичних завдань, або погано організована технологічна практика, або стажування з виробництва, де вони надані найчастіше самим собі, бо для виконання виробничих завдань вони мають надто слабку практичну підготовку (у свою чергу виробникам навчати практикантів не вигідно). У результаті майбутні вчителі технологій про практичну діяльність знають або за словами інших, або за зовнішнім спостереженням на виробництві, або за деякими уривчастими фактами особистого зіткнення з практичною діяльністю.

На заняттях у навчальних майстернях, у рамках технологічного практикуму в силу його короткостроковості та невисокої ефективності методів навчання, що застосовуються, у студентів також не формується на належному рівні технічна компетентність. Отже, в рамках традиційної системи професійного навчання у студентів не можуть повною мірою сформуватися реальні вміння та навички практичної діяльності у вибраній галузі, які сприяють формуванню технічної компетентності майбутніх учителів технологій.

Технічна компетентність вчителя технологій є цілісна багаторівнева освіта, яка виступає як мета та результат політехнічної підготовки. Становлення технічної компетентності детерміновано формуванням технічної спрямованості особистості на основі освоєння технічних цінностей, розвитком суб'єктної позиції, рефлексії, технічних здібностей, політехнічних та педагогічних якостей особистості.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Методологічне мислення вчителя технологій відображає його готовність та здатність до перетворення теоретичних знань на метод пізнавальної та професійно-творчої діяльності з технічної підготовки учнів закладів загальної середньої освіти.

Технічна компетентність вчителя технологій виступає як усвідомлена, емоційно виражена орієнтація на техніко-педагогічну діяльність і проявляється у професійних знаннях, відносинах, здібностях, якостях особистості.

Рефлексивна свідомість педагога з технологій відображає здатність особистості до теоретичного осмислення логіки здійснення технічної та професійної педагогічної діяльності та власних дій, їх моделювання, саморегуляції, самовдосконалення.

Суб'єктна позиція вчителя технологій постає як позиція професійно-особистісного саморозвитку і є показником ступеня особистісної залученості до технічної та педагогічної діяльності.

Зміст технічної підготовки майбутніх учителів технологій загалом визначається Державним стандартом вищої педагогічної освіти, розробленими на його основі навчальними планами та освітніми програмами.

У техніці, як у будь-якій галузі людського знання, відбувається процес безперервного накопичення інформації у напрямі пояснення різних явищ і процесів, формулювання принципів; виявлення нових закономірностей та ін. Від того, якою мірою у кожного майбутнього вчителя сформовано інтерес до науково-технічних знань, залежить їх поповнення, оновлення, готовність узгоджувати свою практичну діяльність з розвитком науки та техніки.

Система загальнотехнічних знань є діалектичним взаємозв'язком теоретичного знання про закономірності, сутність, принципи організації виробництва та емпіричного знання про технологічні факти, як конкретного відображення реальної виробничої практики, емпіричного базису технічної теорії.

Знання теорії техніки дозволяє майбутнім вчителям технологій правильно розуміти та пояснювати політехнічні факти та явища, ефективно будувати свою

роботу з їхнього роз'яснення, створює можливість передбачення результатів діяльності вчителя технологій щодо формування технічних знань учнів.

Загальнотехнічні знання створюють основу для оволодіння майбутніми вчителями технологій механізмами професійної політехнічної діяльності, її змістовною та операційною сторонами. Відбиваючи ці сторони, загальнотехнічні знання є, по-перше, знання про сутність та зміст технічної діяльності, по-друге, знання про науково обґрунтовані способи організації процесу виробництва. Ці два компоненти загальнотехнічних знань повинні бути тісно пов'язані одне з одним і являти собою єдину систему технічних знань, а згодом, і технічної компетентності.

Як основні структурні елементи системи загальнотехнічних знань виступають:

- знання фундаментальних ідей, концепцій, закономірностей розвитку загальнотехнічних явищ;
- знання провідних технологічних теорій, основних категорій та понять;
- знання основних виробничих фактів;
- прикладні знання про загальну методикау технічної освіти здобувачів загальної середньої освіти.

Технічні компетенції є складовою політехнічної підготовки вчителів і разом із знаннями входять у загальну структуру політехнічної компетентності.

Процес формування технічних компетенцій майбутнього вчителя технологій може бути представлений як послідовне виконання наступних дій: оволодіння цільовими діями; засвоєння операційного складу процесів; оволодіння принципами вибору дій; усвідомлення методів процесів.

У структурі кожної професійної компетенції вчителя можна виділити чотири компоненти;

- інформаційну основу (теорію);
- орієнтовну основу (знання про те, з чого виходити і що, як і коли робити);
- виконавчу основу (відпрацювання безпосереднього виконання дії);
- контролюючу основу.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Процес освоєння професійних компетенцій відбувається у кілька послідовних етапів:

1 етап – рецептивний (сприйняття). На цьому етапі відбувається здобуття здобувачами освіти знань педагогічної та технічної теорії та техніки. Завданнями даного етапу є, по-перше, переробка, інформації про об'єкт та дії з об'єктом (поняття, терміни, закономірності, принципи, методи); по-друге, формування домінуючої мотивації (тобто розуміння того, що робити). На цьому етапі застосовуються такі форми організації загальнопедагогічної підготовки як лекція, а також самостійна індивідуальна робота студентів з науково-педагогічною літературою. Зміст діяльності майбутніх вчителів складає сприйняття навчальної інформації, обмірковування її, складання конспектів, планів, тез.

2 етап – репродуктивний (відтворення). Цей етап передбачає відпрацювання знань педагогічної та політехнічної теорій та техніки. Завдання цього етапу: по-перше, відпрацювання знань про об'єкт та дії з об'єктом (відпрацювання; понять, (між)зовні три понятійних зв'язків, знань, методичних прийомів, навчального матеріалу); по-друге, створення настановної та пускової аферентації (тобто розуміння того, як і коли робити). Тут найефективніші семінарсько-практичні заняття та організація індивідуальної самостійної роботи здобувачів освіти за спеціально підібраними завданнями. Зміст діяльності на цьому етапі включає відтворення отриманої інформації в усній та письмовій формах, додаток теорії до практики, спостереження за зразком виконання окремої дії та виконання дії за зразком.

3 етап – акцептивний (створення ідеального способу дії). Тут здійснюється відпрацювання способу професійної дії. На цьому етапі вирішуються такі завдання: по-перше, безпосереднє виконання дії в лабораторних умовах; по-друге, формування блоку пам'яті професійної дії як основної організаційної форми підготовки, де застосовується лабораторно-практичне заняття в аудиторних умовах. Зміст діяльності здобувачів освіти на цьому етапі передбачає вирішення спеціально поставлених практичних завдань, використання знань у різних ситуаціях та комбінаціях.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

4 етап - аплікативний (накладення та застосування). На цьому етапі відбувається відпрацювання дії у складі професійної діяльності. Завданнями цього етапу є: по-перше, спостереження дії у складі професійної діяльності; по-друге, зіставлення інформації про дію, вилюченої з діяльності, що спостерігається, з ідеальним чином дії (накладення); по-третє, застосування ідеального способу дії при самостійному моделюванні діяльності. Змістом діяльності даного етапу служить спостереження та аналіз реальної політехнічної роботи - готової моделі діяльності, до складу якої входить дія, що відпрацьовується.

5 етап – продуктивний (отримання результату). Продовжується відпрацювання дії у складі професійної компетенції. Як завдання етапу виступають: по-перше, включення в реальну трудову діяльність у навчанні, по-друге, оцінка та коригування результатів реальної дії склад діяльності. Змістом діяльності майбутніх учителів технологій на цьому етапі стає реальна участь в організації та здійсненні трудового процесу у закладі загальної середньої освіти в період педагогічної практики.

6 етап – творчий (вдосконалення дії у складі професійної діяльності та вдосконалення самої діяльності). Починається формування індивідуального стилю професійної політехнічної діяльності майбутнього вчителя технологій. Завдання етапу: застосування загальнотехнічних знань у нестандартних ситуаціях. Форма організації підготовки здобувачів освіти на даному етапі - педагогічна та навчальна практики. Зміст діяльності включає пошук нестандартних рішень для досягнення цілей конкретних видів політехнічної діяльності.

Таким чином, формування технічної компетентності майбутнього вчителя технологій у вищій педагогічній школі є процес становлення його особистості, розвиток його загальних та професійних компетенцій, що виступає умовою та передумовою ефективності майбутньої професійної діяльності.

SECTION 2. GENERAL PEDAGOGY

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.PED.2.2.1

2.1 Pedagogization of physical and health-improving activities for pilot cadets

The issue of development the ability of Pilot Cadets to show independence in physical education has a huge role among the problems of improving the quality of professional education for future aviation specialists in flight institutions. Nowadays, the organization of physical training needs to be changed. In particular, it is necessary to create favorable pedagogical conditions for the Pilot Cadets self-realization in the process of forming psychophysiological readiness for future professional activity. In this situation, the best way to solve this problem can be an organic combination of the efforts of the instructor and the cadet in educational activities. This can help to activate the mechanisms of individual self-improvement and independence in the formation of physical culture and health-improving competence for future aviation specialists.

One of these ways is the possibility and expediency of organizing physical education and health-improving activities according to such scheme: -educational classes - independent training according to program material - physical education amateur activities - autodidactic skills. This scheme ensures the integrity of the pedagogical process, in the center of which is the personality of the Pilot Cadet. Only in the personal context an effort to be the person who constantly encourages the development of physical culture and health-improving activities acquires realistic outlines in professional and personal self-improvement.

At the end of the 20th century, a new systemic vision of the problems in physical training led to the need for broader ideas about the nature, methods and approaches of the formation of physical and psychophysiological readiness for future professional aviation activity. The complexity of aviation equipment operation and the problems of assimilation to information influences of various means in aviation professional training sharply raised the problem of the psychophysiological reliability formation for future pilots. The subject of Physical Training began to be considered in conjunction

with other subjects as an integral means of forming the psychophysiological reliability for flight personnel within the framework of psychophysiological training system (R. Makarov, 1980-2001). Such way, for the first time, physical training facilities were considered as the basic substructure of the professional education system for future aviation specialists. In addition to physical training, this system included real professional activity (its psychophysiological aspect), simulator training (flights modelling) and theoretical training. It was a systematic approach to the organization of physical and psychophysiological training that made it possible to scientifically approach the design of various models in general, special and corrective physical training of Pilots Cadets. Exactly in these models, the alternately accented use of means of general and special orientation in physical exercises was realized in order to ensure effective interaction in the system: on the one hand - with other substructures of the system, on the other - with the human body as the carrier of all didactic influences [82].

Special physical training had high indicators for the formation of psychophysiological reliability among all means of ground training of flight personnel. This was expressed in the indicators of rapid formation of psychophysiological, psychological and physical qualities; in reducing the "psychophysiological cost" of professional activity; in the qualitative and reliable performance of professional functions in abnormal conditions of flight; in strengthening health and in improving the functional performance of future aviation specialists.

A wide range of scientific studies and the long-term practice of systematic organization of physical training were held in the higher educational institution the last decade. They indicate that one of the possible solutions to the problem of extremely relevant for flight practice of forming the psychophysiological reliability of cadets in the flight institutions is competently oriented physical and psychophysiological training. It is based on personal and professional motives to consolidate the importance of means of physical training for the formation of physical and health - improving competencies in general and special direction. Under such conditions, the physical training of the cadets can achieve its goal to set up a situation of demand for the creative forces of individual [83].

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

The personally oriented situation in the system of physical and psychophysiological training for future aviation specialists acts as a kind of unity of the content, procedural and personal aspects of educational activity. On the one hand, it acts as a problem or a task that carries the aspect of identifying and disclosing physical capabilities and influences of general and special physical exercises. On the other hand, it becomes a system of a cadet action, resulting in the realization and determination of the essential forces of the individual, his physical culture and health-improving competence. It is this way that can motivate cadet youth to regular physical exercises, to change the cadets' attitude to specially organized classes in physical and psychophysiological training in flight institutions.

Thus, competently oriented physical and psychophysiological training is an effective factor in the formation of the cadet's personality. At the same time, this is the implementation of psychophysiological mechanisms of adequate adaptation of the cadet's body to tests in a dangerous profession. So, his body will be able to withstand the effects of the environment and actively operate with internal conditions far as he is ready to perform professional tasks effectively. Actually, the psychophysiological mechanisms formed in the process of competently oriented physical and psychophysiological training activity is a tool for forming the basic foundations of the psychological readiness of future aviation specialists for profession activity.

In the system of professional education of future aviation specialists, the formation of physical education and health-improving competence implies the complementarity and interdependence of all elements in the educational process. But its core is not just a motivated cadet, but a cadet as a creator who, in his creation, relies on the conceptual foundations of an open personality and basic needs - to feel competent, capable of self-determination and meaningful relationships (E. Deci, R. Ryan). As a result, their own constructive and transformative forces are enriched with "living personal knowledge" (V. Zinchenko) and individual spiritual experience of self-creation [84-86]. And this is the essence of the leading value from regular physical exercises in flight institutions. A set of personally significant and valuable aspirations, ideals, beliefs, views, attitudes to educational activities and to professional education in flight higher institutions in

general; understanding of fitness competencies as one of the leading professional and social values, allows us to talk about the Pilots Cadets readiness for self-movement in educational activities. These allow us to speak about the ability to show their independence, adequately correlate their intentions and potencies with the nature and complexity of the problem situation, choose the arsenal of its solution, be ready to bear responsibility for their actions [87]. The ability of cadets to self-movement in educational activities implies that they have the ability to construct own personality and to content the authorship of self-creation.

Actually, we are talking about mastering the entire spectrum of physical culture and health-improving competencies. But achieving this goal is possible if the person has a need for constant self-improvement, self-creation and constructive-transformation. With the help of this a cadet is able to transform physical and health influences for the most complete actualization and realization of individual potential opportunities in educational activities. On this basis he is able to determine the algorithm of professional and personal self-development, realize the most important personal meanings, values and motives in physical and psychophysiological training.

According to this interpretation, competently oriented physical and psychophysiological training is a form of creative way for professional and personal self-development. It is legitimate to consider it as a technology for transferring educational activities to the mode of personal development when the cadet becomes the subject of educational activities and the subject of integration of psychological and pedagogical knowledge. The fact of subjectification allows you to achieve a holistic reflection in the mind of the cadet the real educational situation at the classes of physical training. This act specifies interdisciplinary connections, interdisciplinary psychological-pedagogical and physical education knowledge and skills, ways of solving educational problems, specific problem situations based on the unity of the physical and mental states of the individual; on the unity of his thoughts and actions. So, the cadet is a harmonious person who has a balance in contradictions (the term of A. Voznyuk), has enormous power (the term of P. Weinzweig) to self-transcendence and self-creation (the term of V. Tatenko) in educational activities. Self-transcendence

and self-creation is a personal meaning created through combinations of different aspects of interaction in educational activities [85]. Personal meaning is such an inner act, that primordial and contributes to the ordering of chaos in the formation of physical and health-improving competencies and its transformation into a tool for transforming the cadet's personality into the subject of self-creation. It also contributes to the development of the individual's ability to holistically integral comprehension of competently oriented physical and psychophysiological training.

To find a key that can create opportunities for scientific filling of the process of personal growth is on the ways of understanding the developmental potential of the educational environment [88, 89]. The cadet's focus on his own professional and personal growth in physical education is the ideal moment of his motivation to implement the transcendent essence of individual creative thinking to organize independent educational activities.

Consequently, the independence and constructive position of future aviation specialists should become a priority in physical education and health - improving activity. This will instrumentally equip the personality of the cadet in the manifestation of self-movement in educational activities, and meaningfully fill the authorship of his own personal and professional self-improvement in the process of physical exercises.

One of the sources for studying such a position are the ideas of authorship of a living human subject in the creation of social structures in the works of T. Lukman, P. Berger, A. Furman, O. Marchenko, M. Borishevsky, V. Tatenko and others. So, A. Furman notes that educational activity is a metadata of a special (social-cultural - psychological) content, structure, design, canonized in such a complex phenomenon of the highest cultural affirmation of a man as creation

Naturally, its authentic theoretical knowledge is possible only from the meta-scientific standpoints, first of all as a deep scientific reflection and the highest methodological synthesis of all the ideas, theories, and concepts previously obtained in the history of psychological and pedagogical thought. To master the art of parity complicity in the educational process for cadets is to go through the school of independent production, cultivation and creation [90]. Actually, a meta-objective space

is formed, in which the main focus (center) is not the cadet who forms the information baggage about the profession and is able to apply this knowledge in practice, but the cadet who is the subject of the creation of his profession and himself in it [91].

The "goal" from the Greek word "meta" means "over, after" and symbolizes the movement to the own "I" and the acceptance of others as subjects of activity. It emphasizes the influence of the educational environment on the individual, on the one hand. On the other hand, it is the constructive power of the individual in health-improving the educational environment in his own inner experience. Thus, a synergistic meta-form of organizing one's own educational environment is born, where the subjective abilities of the individual are the driving force of a stable self-organizing whole: the constructing individual and the educational space constructed by him constitute a procedural unity. In this unity, the meta-individuality of a person (V. Merlin) is fully manifested as a leading personality property that contributes to its inactivation (the term of F. Varela) into the educational space.

In our opinion, the interaction of the outlined areas of meta-individuality forms the basis for synergistic meta-forms of organization and self-organization of physical education and health-improving activities in flight institutions. Exactly in the institutions the authorship of the cadet as a subject of educational activities can be fully represented. Therefore, the educational activity itself under certain conditions can become a space for the development of self-learning skills and thereby serve the professional and personal self-improvement of a young specialist. Besides the cadet's creative adaptation to various organizational forms can be provided: from training in physical aerobic training, independent training, independent physical education and health-improving activities to self-training (auto-didactics).

The idea of the possibility and expediency of organizing physical training in flight institutions according to the scheme "training sessions - independent work according to program material - physical education amateur activity - autodidactic skills" ensures the integrity of the pedagogical process, in the center of which is the personality of the Pilot Cadet. Only in the personal context is one who constantly encourages the development of competently oriented physical and psychophysiological training

acquires realistic outlines in professional and personal self-improvement. In the cadet's mind this is the main way of emergence of the goal in physical improvement as a tool for transforming his own personality into the subject of self-creation.

However, the authorship of self-organization, self-improvement, self-creation of self-regulation and other didactic phenomena for which the internally determined activity of a person is common, which is aimed at developing its potential, is possible only under the condition of mature awareness of the desire and orientation of the individual to the manifestation of independence and autonomy in activity. It is known that the power of authorship in personal and professional growth ultimately depends on the autodidactic skills of the cadet's personality. There is no and cannot be authorship outside of his creative constructive abilities, outside of interaction with the professional and educational space

It is known that autodidactic skills are as the state as the quality of the personality, which are aimed at effectively constructing cadet's professional and educational space. To some extent they are also self-realization of his creative abilities both in learning and in creating his own authorship. The cadet's autodidactic skills are action - acceptance, action - dependence, action - possession and action - authorship.

In this space, the cadet creates a new mediated idea about himself and his inner space by force of his thought, on the one hand. On the other hand, he creates a new idea about the objective external professional and educational environment, about interaction with other subjects of educational activity, etc.

This representation exists at a qualitatively new level. It creates conditions for self-movement in educational activities and for personal and professional self-improvement. The movement of the cadet beyond his own space and his own "I" and the acceptance of others as subjects, capable of creative self-development, contributes to the formation of new meta-individual position of the individual, such as creative interaction. This way subjects continuously share with each other the experience of "self-improvement," "amateur performance" and, thus, contribute to the awareness of almost the only way to specify their own limitations, probable ways of overcoming it and creating only the individual (original) self-transcription algorithm.

The meta-individual position of a cadet in educational activities is a dynamic process of interaction and design of external capabilities and internal conditions which are resources for professional and personal growth. Its essence is revealed through the ability of the cadet as a subject of educational activity to provide a "golden proportion" (according to V. Petrovsky) between the internal aspirations of the individual and the external conditions for their implementation. It is provided the cadet to be at high level of independence (subjectivity) and competence development.

The analysis of Ukrainian and foreign scientists works as for confronting the problems of self-creation, in particular the self-creation of the personality in educational activities, show that the personality is permanently facing not only problematic tasks, but also the need for self-transcendence and self-transformation.

Outlined processes have a common source which is the motivation for growth. Many studies confirm that the personality in the activity strives for perfection. Of particular importance for the understanding of independence and autonomy in activity are the studies of K. Rogers and A. Maslow. The authors emphasize that personality is represented not only as something that is in the process of development, but also as a subject consciously striving for autonomy and self-development.

L. Serdyuk believes that personal autonomy is one of the main structural components of self-creation. The process of self-creation itself is an integral self-deterministic, difficult to organize phenomenon, mediated by a complex of personality parameters, in particular the value of self-development; the integrity of the perception and the life path; self-acceptance; faith in oneself; readiness for self-change, etc. The ability to self-determination, self-development, self-improvement and self-creation is realized when a person becomes a real subject. At the same time, self-improvement acts as a mechanism for the process of self-creation. The driving forces of personal development are localized in the personality itself, and external factors can lose their programming role [92].

The formation of a person as a real subject is expressed in a gradual change in the relationship between "external" and "internal": from the predominant orientation "external through internal" to the increasing dominance of the tendency "internal

through external" (V. Chudnovsky). And " self-development, self-education, self-formation occupies an increasing place as a person grows older and, accordingly, a greater proportion belongs to internal conditions, through which all external causes, influences, etc., always act" (G. Kostyuk). I. Zyazyun notes that the process of the creative potential development of the individual in educational activities will become effective in implementing such mutually agreed psychological and pedagogical conditions as: stimulating activity, independence, inner freedom; the use of reflection in the process of personal and professional formation and development; designing and organizing the educational process based on personal and professional values; defining a humanistic and creative paradigm; widespread use of a creative approach in educational practice; saturation with creativity of subjects educational space for educational activity [93].

Recently, there has been a certain "breakthrough" in the development of self-training (autonomy) of the individual in the professional education of future aviation specialists. Ukrainian post-psychological autodidactic shows that personal self-improvement as a complex education can be determined by numerous factors, the full coverage and transformation of which ensures the acquisition of a creative personality capable of independent and responsible choice [94].

To clarify the process of emergence in the personality structure of the goal for self-creation by means of physical training, certain psychological and pedagogical factors should be distinguished. First of all, this concerns the motivational and value orientations of the individual. The cadet's focus on his own professional and personal growth in educational activities is the ideal moment of motivating the cadet to self-creation.

It motivates the cadet to implement the transcendent essence of creative thinking of the individual, to simulate the meta-form of synergistic organization with regular physical exercises. Actually, the motivational component in the system of competently oriented physical and psychophysiological training reflects the cadet's attitude to regular physical exercises, which is expressed in aim settings. The motivational component includes the need for the formation of psychophysiological reliability and

psychological readiness for future activities; dynamic health and professional longevity; the desire for physical and sports improvement; interest in technologies and methods of professional and personal self-development, health-improving techniques; innovations in the formation of a healthy lifestyle; increasing the level of physical fitness; functional performance and motor activity. A set of personally significant and valuable aspirations, ideals, beliefs, views, attitudes to the results of physical improvement, to the physical and psychophysiological training system in the flight institutions as a whole; realizing of physical and health competencies as one of the leading professional and social values allows us to talk about the readiness of the cadet to self-movement in educational activities, about the ability to show his independence, adequately correlate his intentions and potencies with the nature and complexity of the problem situation; choose the arsenal of its solution and to be ready to bear responsibility for his actions.

An important significance in the implementation of the transition from the formalized requirements of the training session on physical training to the self-organization of physical education is a strong-willed factor. In the process of physical education during the overcoming of difficulties, volitional efforts are necessary, which, depending on its specifics, characterize the manifestations of the corresponding volitional qualities. We can confidently say that the problem of the formation of volitional qualities of Pilots Cadets must be solved precisely through the study of the nature of volitional effort, the possibility of their external stimulation and self-stimulation in the process of performing tasks of a different nature. Volitional qualities are not only manifested, but also formed through volitional efforts. The manifestation of volitional efforts in accordance with the features of the difficulties overcome in extreme activity contributes to the formation of appropriate skills of volitional actions, as well as the formation of volitional qualities. Volitional qualities characterize the potential side of volitional efforts and become a kind of guarantee of readiness for their stable and effective manifestation [86]. Volitional qualities of a person are manifested in its activities, while the same qualities can be manifested in different ways depending on the types of activities. In this regard, we can assume that the manifestation of

volitional efforts depends on the characteristics of the activities carried out, and this should be taken into account in the process of physical and psychophysiological training of Pilot Cadets.

In psychology, volitional efforts are understood as a manifestation of the active and conscious nature of overcoming obstacles in different levels of complexity. The basis of volitional efforts is the conscious motives of the activity carried out, which perform a meaningful, directing, stimulating function.

The volitional forces themselves perform an organizing, controlling, realizing function. Conscious motives do not always determine the manifestation of will. It depends on the level of development in a person of appropriate volitional qualities and awareness of the need to carry out certain activities related to overcoming difficulties. At the same time, the availability of appropriate practical skills, the development of the ability to self-stimulation with the use of various techniques, such as: self-hypnosis, self-conversion and self-punishment. Motivational determination of volitional efforts is facilitated by certain emotional states: confidence, readiness, mobilization, excitement, etc., which arise on the basis of actualization of the corresponding motives of achievement and claims of the individual [82, 86]. For the manifestation of will during exercise, conscious prediction of the reality to achieve the intended results is important. Volitional efforts only achieve high efficiency when they are subordinated to goals of different levels and values. At the same time, promising aims determine the stability of the manifestation of volitional efforts, and the nearest goals stimulate their intensity. The presence of a volitional installation plays a significant role in this. Volitional attitude is formed on the basis of an objective assessment by the subject of its capabilities adequately to the requirements of future competitions. The formation of volitional attitude is preceded by cognitive and prognostic activity with the analysis of emotional and value attitudes towards physical improvement [87].

Volitional efforts provide the creative side of physical education, contribute to the formation of such motives that are associated with self-improvement. Depending on the orientation and peculiarities of readiness for volitional efforts, one can judge the formation of various volitional qualities of a person. The installation on the

manifestation of volitional efforts that contribute to the formation, maintenance and implementation of promising goals characterizes such a volitional quality as purposefulness, the leading feature of which is a volitional orientation.

One of the psychological and pedagogical conditions under which the physical activity of Pilot Cadets achieves high performance in the formation of physical education and health-improving components is the mandatory self-analysis (reflection). Reflection comes from lat. *return back* and means self-analysis, self-observation, the return of the process of knowledge by a person to himself, to his own activity and the spiritual world, to the study of his own process of knowledge and transformation of the world. Today, most specialists in the process of professional training of Pilot Cadets claim the mandatory reflection as a stage of training. In the system of competently oriented physical and psychophysiological training, self-analysis is the driving force of the Pilot Cadet's self-movement in educational activities, in particular:

- 1) self-analysis at the classes acts as a way to assimilate the knowledge and skills of organizing physical education, the development of professionally important physical, psychological and psychophysiological qualities, health, professional longevity;
- 2) self-analysis creates conditions for the Pilot Cadets to realize the methods and results of their own physical education activities both in the process of planned physical training and in the process of self-organization;
- 3) introspection provides an internal career of the cadet's personality.

The ability to think about educational activities in the subject of Competently Oriented Physical Training, which is organized by the cadet independently and which is correlated with his competence, makes it possible to release the natural desire of a person to improve, on the one hand. On the other hand, it creates conditions for the transformation of fitness competence from a treasury of knowledge into an instrument of self-creation. Such way, the cadet's physical activity in its manifestations unfolds on the border of the inner and outer space of the individual, acting as a way of integrating the outlined tools in the general professional educational space.

Consequently, reflection allows us to open access to the internal psychological resources of the individual, to facilitate the use of the inexhaustible wealth which is the source of creativity and inner integrity and is inherent in the inner world of the cadet. It is reflection, based on the integrative nature of its arsenal and the developed algorithm without excessive intellectualization, that represents a reliable path to master the cadet's inner integrity, to experience a feeling of incompleteness with the meaning of one's own physical education amateur activity.

It is quite reasonable from these positions to believe that in the course of physical education amateur professional and personal self-development of the individual is already moving from disparate processes and systems to holistic education, so called self-creation. This requires certain internal conditions, in particular the formed skill of autodidact. In this regard V. Kurinsky notes: "each development of approaches to a new exercise in material should become a school for improving autodidactic skill. A master is a master of skills. We can say more broadly: the personality itself is a skill, because non-specific, unearned manifestations of personality do not exist. Personality is determined by the working capacity of the soul, which is demonstrated in actions, authenticity in relation to assessments (axiological apparatus), etc. - and all this indicates those basic skills that characterize it as a figure, a living subject. The main thing in self-development is to observe how a skill is formed in you " [94, p. 191].

The autonomy of the cadet is an important condition that provides a transformative impact on the individual and that makes the process of professional and personal self-development constructive, holistic and meaningful. Under the autonomy of the cadet we understand not only the actions which can lead to independent work in physical and psychophysiological training in the content of training programs, but also the self-organization of his training; the ability of the cadet to carry the phenomenon of development; to be the subject of self-creation in his own physical education.

At the same time, the act of development is carried out only under the conditions when the cadet will record, reflect and turn self-change into an arsenal of a new experience in the development of physical and health-improving competencies and enrich his own potential for professional and personal self-development. At the

moment of reflexive fixation of self-change, the cadet experiences his future as a new state that enriches his experience of self-creation. In this regard, the autonomy of the cadet is an important condition that provides a transformative effect on the individual and which makes the process of professional and personal self-development in regular physical exercises meaningful, constructive and holistic.

Actually, the experience of self-study of a cadet is a long-term, dynamic, flexible and multi-vector process of creating a personal didactic arsenal of self-creation in educational activities. The experience of self-creation gained by the cadet forms a certain "channel" of the most effective autodidactic techniques, which stabilizes the content of the cadet's self-movement in physical exercises, provides psychological unity of the internal state of the individual, correlates the individual capabilities and states of the cadet with the tasks facing him. Autodidactic skills are aimed at qualitative self-changes in health and professional longevity, at self-management in the form of an "internal leader" (according to V. Kurinsky), the development of confidence in their own internal forces, which significantly affects the integrity of the inner world of the individual, his spiritual component, concentrates his responsibility in the process of personal and professional growth, the creative evolution of his personality by means of physical training and the formation of the specific algorithm. It is the algorithm of autonomous educational activity of the cadet that provides self-regulation of the development of outlined competencies and internal processes.

Thanks to the algorithm, the cadet feels power over his abilities and features of the psyche, his own competence in the self-organization of educational activity and self-creation, forms the so-called algorithmic thinking. The creation of an algorithm and its application as a tool for the formation of physical and health competencies contributes to the technological feasibility of self-learning.

An essential feature of creating a self-learning experience in physical exercises is the inactivated combination of algorithmic thinking with the creativity of the cadet. Recall the famous words of P. Torrens: "Creativity means to dig deeper, look better, correct mistakes, talk with a cat, dive deep, go through walls, light the sun, build a castle on the sand, welcome the future." It is no coincidence that V. Kurinsky believed

that “the individual pedagogical creativity of each of us should become a source for any other creativity. Moreover, the first is integral to the second. Unimaginable for us remains a serious mental activity without the skill of an internal teacher. Tracing one's own spiritual and physical-skill development in the reverse order becomes a great assistant in acquiring teacher skills necessary in relations with oneself ”(14, p.214). In general, creativity is the interaction of purpose, state, intuition and possibilities. One does not exist without the other, since abilities, states, intuition and chances are organically interrelated and complementary phenomena in achieving the goal. At the same time, creativity is understood as the search for extraordinary, non-standard solutions, the emancipation of intellectual imagination, the attempt to predict the future result, the desire and possibility of realizing independence in the chosen business, etc [96]. Therefore, creativity is multifaceted and, most importantly, a phenomenon that determines the essence of self-creation by an individual.

The more understandable and convincing is the exceptional role of creativity when it comes to the psychophysiological reliability of Pilot Cadets and their psychological readiness for flight activities. In addition, these phenomena serve as the basis for structuring the personality, capable of independent choice, making decisions focused on the implementation of the relevant tasks of physical education amateur activities, i.e. the creativity of the future pilot in physical education and health-improving activities is considered as the ability of the individual, which manifests himself in the flexibility and co-structuring of responding to organizational problems in amateur performance and management of the process of self-creation, ability to make non-standard decisions in situations of uncertainty and incomplete information faced by a person. Any effective implementation of the creative activity of Pilot Cadets in the system of competently oriented physical training is impossible without certain thought operations to provide psychological and pedagogical conditions for the formation of autodidactic skills. Flexibility, originality, accuracy, predictability and speed is not the whole list of features for cadets’ creative thinking to solve the problems. As shown by experimental studies, an important condition that provides a positive result in self-creation is the presence in the personality structure of the cadet for key features and

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

abilities, such as psychological and pedagogical competence, emotional stability, initiative, communicatively, intuition, non-standard thinking, need in physical improvement and personal self-creation, self-confidence, criticality, subjectivity. They are the mandatory factor that requires the presence in an explicit or implicit form of creativity and provides a clear understanding of what needs to be created, why and when for their own self-improvement.

According to the definitions, content and effectiveness, the creativity of the individual is integrated into a wider integrity, such as the psychological readiness of future aviation specialists for professional activity. According to the most common understanding of the concept of psychological readiness, it is an integrated education of the individual, characterized by the chosen predicted activity during the preparation and introduction to activity. This concept is appropriate to consider not only in the context of obtaining an aviation profession, but as a general orientation of the individual to self-creation of his own personality and self-realization for subject abilities in educational activities. Since the psychological readiness of Pilot Cadets for flight activity is not formed automatically or spontaneously as a result of professional training, it requires purposeful psychological support for the professionalization of future aviation specialists and the creation in flight.

In general, it can be said that the main task of the classes is to create such conditions under which the opening of an autodidact begins for each cadet, who contemplates his inner life, feels the internal logic of the formation of personal development skills through the awareness of associative flows, structures, states that flow spontaneously, as well as the use of comparisons, introspection, the creation of his own image of physical education. This image is filled with skills, action, health-improving potential for their own personal and professional self-creation. The moment of self-creation for the future aviation specialists is carried out on a triadic basis as a transition from the individual form of the initial level of physical culture development and health-improving competencies through a common meta-form of competence training to the individual form of the highest level in professional and personal self-development.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

In the act of self-creation, the cadet uses his own competence as a tool to overcome, surpassing external and internal boundaries in himself, as a way to transform spontaneous physical activity into an algorithm of creative physical education amateur activity.

Now there is a small number of research works, the authors of which reveal the essence of the holistic process of self-creation of the individual in physical education and health-improving activities. Nevertheless, most experts insist on the opinion that it is physical training classes that are the leading motivator of personal meaning in physical education [97]. To do this, it is extremely important to organize a pedagogical process with a focus on personality, which requires the teacher to constantly search for new modern means and methods of competency training in the subject, taking into account their interests and preferences. Given the important role of the competence of the individual in the process of self-creation, one of the requirements for its organization is the creation of conditions under which the pilots in the air would be able to carry out a conscious and motivated self-movement in educational dialogue. Methodological tools occupy a central place among such conditions.

Today, three groups of methods are used in the system of competently oriented physical and psychophysiological training of future aviation specialists:

- *the first* is aimed at mastering knowledge on the theory of physical and psychophysiological training, on the basics of a healthy lifestyle and motor activity;
- *the second* is aimed at the development of general and special professionally important physical and psychophysiological qualities;
- *the third* is aimed at the formation of automatic skills.

The selection of the leading method in the practice of conducting physical training classes depends on a number of pedagogical conditions. In particular, their choice is determined by:

- 1) the stage of formation of health-improving competencies;
- 2) the nature of the content of educational material, the means used;
- 3) the state of health and the level of cadet's preparedness;
- 4) the time possessed by subjects of educational activities;

- 5) the structure of individual occupations and their parts;
- 6) the peculiarities of the climatic conditions in which the lesson is held (air temperature, wind force, etc.);
- 7) the presence and condition of special and auxiliary equipment, the number of inventory, etc.).

To form of physical education and health-improving competencies of the general direction, all three groups of methods are used for Pilot Cadets. With the help of the first group of methods, the tasks of acquiring and mastering the knowledge of cadets are solved, creating a complete and more accurate image of physical education activity. The success in the development of physical education and health-improving competencies among cadets largely depends on it.

The second group of methods consists of methods for the development of general physical qualities: endurance, quickness, strength, agility and flexibility. Methods of mastering motor skills and skills as well as methods of mastering methodological techniques that would comprehensively contribute to strengthening the state of health, the formation of a stable motivation to engage in physical exercises.

The third group of methods includes autodidactic techniques that provide the process of self-organization of physical education activity, the development of skills in designing and achieving the goal of professional and personal self-development and skills to be a subject of educational activity.

The teacher's compliance with the structure of the classes and the correct use of methods and methodological techniques have the great importance for the qualitative organization of classes in order to develop physical and health-improving competencies of the general direction since the foundations of a motivational and value attitude to physical training is at the initial stages of training the cadets. The same teacher who conducts classes with cadets-pilots must be competent and prepared. The main task of the teacher is:

- to prove to cadets the value of regular physical exercises for professional and personal development using specific examples and simple arguments;

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

- to focus the attention of cadets on the importance of rethinking the informal approach to physical activity in the classroom and the role of independent physical exercises and certain types of motor activity;
- reveal the initial ideas and elementary excerpts from autodidactic and autodidactic direction of physical education activities;
- open internal and external sides of physical activity;
- to familiarize with the method of development of general physical qualities and visually;
- to show the cadets changes in their functional state during the exercise;
- to consolidate the ability to navigate in the methodological arsenal of selection of physical activity and functional recovery, based on the individual characteristics of the organism and the level of physical health improving;
- to focus the attention of cadets on the peculiarities of the organization and content of the preparatory, main and final parts of the lesson;
- provide conditions for mastering the security methodology for organizing independent classes.

The ability of a cadet to autonomous learning activities implies that the individual has autodidact skills (self-learning skills). V. Kurinsky notes in this regard: *"each development of approaches to a new exercise in material should become a school for improving autodidactic skill"* [95, p.191]. With particular expressiveness, the close connection of the cadet's autonomous educational activity with all manifestations of his activity as an autodidact arises through the specific algorithm. It is the algorithm of autonomous educational activity of the cadet that provides self-regulation of amateur activity and internal processes. Thanks to the algorithm, the cadet feels power over his abilities and features of the psyche, his own competence in self-organization of educational activity and self-creation. The creation of algorithms and their application as a tool for the formation of fitness competence contributes to the technological feasibility of self-learning. Algorithm structure is:

- morphologization of attempts in activity and self-creation;

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

- actualization of interests to self-movement in activity and self-creation, self-motivation;
- concentration of autodidactic potential, construction of the image (model) for self-movement in activity and self-creation;
- objectification of self-movement in activity and self-creation, implementation and improvement of the self-movement model;
- self-management of activity and self-creation.

We understand self-management of physical education as a system-organized plan for the internal activities of the cadet's personality to initiate, build, maintain and manage self-movement in educational activities. Based on the idea of Ukrainian scientists about the integrity of the process in self-regulation and the model of self-movement in educational activities, it is possible to determine the functional links that implement a structurally complete process of self-management in the cadet's physical education activities. These include:

- goal setting: this link performs a common system-forming function. The process of self-management is created to achieve a specific educational goal of physical activity in the form in which it is realized by the cadet;
- a subjective model of significant psychological and pedagogical conditions reflects: the complex of those external and internal conditions of physical education; the account of which the cadet considers necessary for a successful solution of the outlined goal of physical activity. Such a model of a complex of conditions and its dynamics carries the function of a source of information, on the basis of which the cadet performs programming of his own physical education activities;
- the program of his activities: the cadet carries out the regulatory function of building, creating a specific program of performing actions regarding the planned physical activity. Such a program is an information that determines the nature, sequence, methods and other (in particular dynamic) characteristics of actions aimed at achieving the outlined goal of physical activity in those conditions that are highlighted by the subject himself as significant, as the basis for the program of physical system of subjective criteria for achieving the goal (success criteria): it is a functional link

specific exactly for the regulation of physical education. It has the function of specifying and clarifying the purpose of physical activity. The cadet overcomes the initial information uncertainty of the outlined goal, creates his own criteria for evaluating the result, in accordance with his subjective understanding of the accepted goal;

- control and evaluation of real results: this is a regulatory link that carries the function of evaluating current and final results in relation to the system of success criteria adopted by the subject. It provides information on the degree of compliance (or discrepancies) between the background indicators of physical education, its staged and final results;

- adjustment: the specificity of the implementation of this function is to correct their own performing actions in the process of physical education.

All links of the regulatory process, which are psychological entities of the cadet's personality, are systemically interconnected and receive their meaningful and functional certainty only in the structure of the holistic process of self-management in physical education.

Consequently, the ability of Pilots Cadets to self-creation depends on the established skills of self-learning. The core of physical education and health-improving activities to form these skills for cadets should be the idea that can radically change their own lives. It means change themselves through competence. The educational activity itself under certain conditions can become a space for the development of self-learning skills and thereby serve the professional and personal self-improvement of a young aviation specialist and provide his creative adaptation to various organizational forms: from training, independent work, independent educational activity to self-learning (autodidactics). The idea of the possibility and expediency of organizing physical training in a flight institutions according to the scheme”-training sessions - independent work on program material - physical education amateur activity – “autodidactic skills ensures the integrity of the pedagogical process, in the center of which is the personality of the Pilot Cadet. Only in the personal context, he is one who constantly encourages the development of competently oriented physical and

psychophysiological training acquires realistic outlines in professional and personal self-improvement. In the mind of the cadet this is the main way of emergence the goal of physical improvement as a tool for transforming his own personality into the subject of self-creation.

The purposeful realization of physical culture improving activity as a tool of self-development and self-creation is filled. It is hard to work in the context of development of the internal possibilities which provide reliable performance of professional skills in any conditions of activity. Actually, the cadet can be competent in self-creation if he carries the phenomenon of development and becomes the subject of self-creation in educational activities; if he develops the skill of fixing, reflecting and turning self-change into an arsenal of new experience of professional and personal self-development into the potential of self-leadership in the form of an "internal leader" (according to V. Kurinsky). At the same time, the autonomy of the cadet in physical education and health-improving activity is an important condition that provides a transformative effect on the individual. It makes the process of professional and personal self-improvement meaningful, constructive and holistic.

2.2 Safety disciplines role in the formation of humanitarian profile specialists

The proportionality between the concepts of safety and danger, depending on which of these concepts is predominant, is a measure of the quality of life of every society. The quality of a person's stay in a particular place is evaluated based on this proportionality.

Every democratic society must ensure the safety of all its citizens, including in the context of their work activities. When we use the term "work activity", we primarily refer to the classical understanding that it is one of the main forms of human activity aimed at creating material goods such as objects, services, intellectual products, or artistic creations, such as by a dancer, artist, or other creative professional.

Here is the key moment that concerns everyone, regardless of the realm in which a person works and what he or she does, he or she may be subject to the same harmful or dangerous factors. Safety does not determine whether the person is a humanitarian or a technical specialist; a man or a woman, a child or an adult, because injury, illness, or death can affect everyone.

A civilized society is called upon to care about every citizen, but social distribution of duties is envisaged. So, parents take care of their children; healthy people take care of people with disabilities, and the state has undertaken to take care of those people who may lose their ability to work in the process of their work activities through employers. The study of safety disciplines, including such disciplines as "Fundamentals of Occupational Health and Life Safety," "Occupational Safety," "Life Safety," and "Occupational Safety in Industry" or "Professional and Civil Safety," implies considering labor relations through the prism of laws and regulatory legal acts.

According to the professional classification system [98], humanitarian professions in Ukraine fall under a wide range of areas, as there is no clear definition of which specialties belong to the humanitarians and which professions have a clear humanistic focus. However, professions related to management, education, arts, and other related fields can be considered as part of the humanities.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

It is necessary to present the above-mentioned disciplines differently to students in technical and humanitarian specialties because they require different approaches and perspectives. The boundary between the technosphere and its opposite lies in the fact that technical specialties are more focused on the development and application of technologies, while humanitarian specialties are more concerned with human values, social relations, and cultural practices. Therefore, it is important to tailor the presentation of these disciplines to the respective fields of study and to provide a clear understanding of their relevance and interconnections.

Are IT specialists humanitarians or "techies", and is management exclusively intellectual work? There are many such questions, but any answer will have a subjective character.

The main difference between teaching safety disciplines to students of humanitarian specialties and technical ones lies in the fact that their perception of information is different.

Typically, humanitarian students perceive safety disciplines as technical subjects (~83%), whereas for technical specialties, this perception is different (~23%) consider subjects as humanitarian, the rest - as humanities and technical. Therefore, it is necessary to teach humanitarian students the discipline in a way that would be interesting and not too difficult to comprehend.

All undergraduate students are taught according to educational programs. According to [99], an educational program is a single complex of educational components (subjects, disciplines, individual tasks, control measures, etc.) planned and organized to achieve defined learning outcomes.

In higher education, there is another definition for this term. An educational (educational-professional, educational-scientific, or educational-creative) program is a system of educational components at the corresponding level of higher education within a specialization, which defines the requirements for the level of education of individuals who can start studying under this program, the list of disciplines and the logical sequence of their study, the number of credits of the European Credit Transfer

and Accumulation System required to complete this program, as well as the expected learning outcomes (competencies) that the degree seeker should master. [100]

The educational program is a comprehensive collection of educational components such as subjects, disciplines, individual tasks, control measures, etc., that are planned and organized to achieve specific learning outcomes.[99]

There is also another definition of the term for higher education. An educational (educational-professional, educational-scientific, or educational-creative) program is a system of educational components at the appropriate level of higher education within a specialty, which specifies the required level of education for individuals who can commence studying under this program. It includes a list of educational disciplines and a logical sequence of their studies, the number of credits of the European Credit Transfer and Accumulation System necessary for the implementation of this program, as well as the expected learning outcomes (competencies) that the holder of the corresponding degree of higher education should acquire.

There are various approaches to teaching disciplines in higher education institutions (HEIs), such as the personal-oriented approach, which is described in [101], but the competence-based approach is more in line with the modern needs of the job market. This concept involves directing the educational process towards achieving integral learning outcomes, which include general (basic, key) and specific (subject-specific) competences of those who are learning. General (basic, key) competences ensure the continuity and sequence of learning throughout a person's life, gradually deepening and enriching depending on their level of education. In higher education and professional training, in addition to general (basic, key) competences, professional (related to the specialty) and specialized (related to the specialization) competences are distinguished. In pedagogy, the approach is defined as "a set of interconnected concepts, ideas, and methods of pedagogical activity", "a methodological tool for solving complex tasks" [102], conceptualized and coordinated views on the educational and upbringing objectives, ways, and methods of their implementation under certain conditions (state educational policy, educational and upbringing environment, etc.) [103].

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

The aim of the paper is to find out the importance of studying occupational health and safety for the formation of professional competences in humanities students.

The course "Fundamentals of Occupational Health and Life Safety" belongs to the cycle of professional training in all educational and vocational programs for junior specialists and bachelors. Such an approach is due to the fact that a person who has obtained higher education can hold management positions, that is, is responsible for subordinates. Thus, a person with higher education is a middle-level manager who, according to job duties, is directly responsible for subordinates and the work process, so the knowledge of ensuring labor safety, maintaining the production environment at an appropriate level, the necessity of involving specialists to create appropriate working conditions makes the study of these disciplines necessary and relevant regardless of the field of activity of future graduates of higher educational institutions.

In order to ensure the possibility of obtaining quality knowledge in the aforementioned disciplines, it is necessary to form and implement a competency-based approach, taking into account the specifics of the professional sphere.

As we know, in Article 1 of the Law of Ukraine "On Higher Education", the concept of "competence" is interpreted as "a the ability of a person to successfully socialize, study and conduct professional activities that arise on the basis of a dynamic combination of knowledge, skills, ways of thinking, views, values and other personal qualities".

Achieving competitive education can be accomplished by increasing the effectiveness of teaching. Competencies, in fact, are the end result of learning and can serve as a guide in preparing a professional. Practical knowledge, which reflects the readiness for professional implementation of a person and the quality of education, is particularly important in the humanities field when it comes to safety and occupational health. It is necessary to learn to recognize potential risks, identify hazards and develop measures to overcome them.

It is well known that the formation of certain competencies, knowledge systems, skills, and abilities for safe living begins in early childhood. The conviction of their truth is realized primarily in educational institutions at all levels, but most intensively

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

in schools, and subsequently during the study of relevant disciplines in higher education institutions.

In the USA, the competency-based approach is already widely used in primary and secondary schools. The competitive instructional approach has been in use since the inception of public schools. Competition is touted as a key component of capitalism, which is the backbone of the United States' industrial and economic engines. Many business leaders believe competitive learning should be experienced by students in school through various curriculum areas and even systematically taught. Besides using competitive instruction between groups through project-based learning as previously noted, it is frequently used through extracurricular activities such as athletics and academic challenge competitions. Honor rolls and annual awards assembly days are other examples of school activities that differentiate the performance of students in a comparative manner. The new trend of digital badging—where students receive a badge or recognition for performing competency through a computer-based learning activity — also allows for performance comparisons among students, but not necessarily by name.

The competitive approach is sometimes used for a very short segment of learning to supplement other instructional approaches. For example, “KAHOOT!” is a technology-based game made up of multiple choice questions that often has high student interest and is used for quizzes, discussions, and surveys. Collaborative, individualized, and competitive instructional approaches to learning can be used effectively in middle school, with the caveat that the competitive approach should be well thought out ahead of time and developmentally appropriate for students. In certain situations, two or more of these approaches can be combined. The key to the effective use of collaborative, individualized, and competitive instructional approaches is a function of the teacher's knowledge of the advantages and disadvantages of each, skills in determining which approach to use and when to use it, and under what conditions to use each. In opinion author, this should be in the context of the developmental level of students and the specific learning goals pursued. [104]

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

The competency approach to the professional training of labor protection specialists and students of humanitarian specialties has significant differences. According to experts, monitoring competence is an important type of professional competence for labor protection specialists. In the field of labor protection, monitoring involves a comprehensive assessment of the production environment and labor process factors, as well as the state of conditions and labor protection [105]. On the other hand, for students for whom labor protection is not a profession, it is necessary to develop skills in identifying potential hazards, measures to eliminate them, and safety rules. Therefore, teaching methods and presentation should be similar to those used in other disciplines such as philosophy, in order to turn formulas and schemes into images that can be perceived comprehensively. This way, students from the humanities will feel more comfortable. To better understand the material, visualization in the form of slides (presentations) or demonstrations of real equipment, models, personal protective equipment, etc., would be the most appropriate.

We have to find the right balance when learning. Students don't need to feel like they have to be the best at everything, but they do need to have the basic knowledge that will help them succeed in their future careers.

The specificity of teaching the discipline "Fundamentals of Occupational Health and Life Safety" lies in its combination of sections that cover a wide range of knowledge from various fields, including law, physiology, chemistry, physics, biology, mathematics, and general concepts of psychology, among others. Another feature of this discipline is that it belongs to the block of compulsory non-professional disciplines. Such multidisciplinary within one discipline sometimes becomes a barrier to the perception of educational material and quality learning. Another problem is the different levels of basic knowledge in the aforementioned subjects. Thus, the first obstacle is the lack of understanding, and under such circumstances, competitiveness in learning is very different. In such circumstances, the task of the teacher becomes to create conditions under which each student finds something "of their own" in which they understand and orient themselves well.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Increased student interest is related to topics that concern practical skills and the integration of such knowledge into everyday life. However, students in humanities have a biased attitude towards issues of safety and maintaining health while performing job duties [106].

According to 87% of respondents, adaptation to the subject occurs after two to three classes (lectures, practical classes, laboratory classes), while the rest consider that adaptation to the teaching methodology and presentation style of the material occurs already in the first class.

Another problematic component is the study of disciplines that are perceived by students as those that are not related to professional training. Sometimes it is difficult for a teacher to explain to a student that knowledge of safe work methods or behavior in emergency situations will definitely work in a critical situation to protect a specific person on a subconscious level, even if at first glance, this knowledge seems unnecessary. [107] According to a survey conducted among 65 students, the majority of them (~55%) believe that their professional activity does not involve clearly defined harmful factors or dangers, and therefore, such knowledge may be superficial.

However, almost 92% of surveyed students noted the originality of the discipline and the presented material compared to others studied in the professional training cycle (Fig. 1). As mentioned by 8% of respondents, the repetitiveness of the discipline covers social issues partially reflected in one of the lectures.

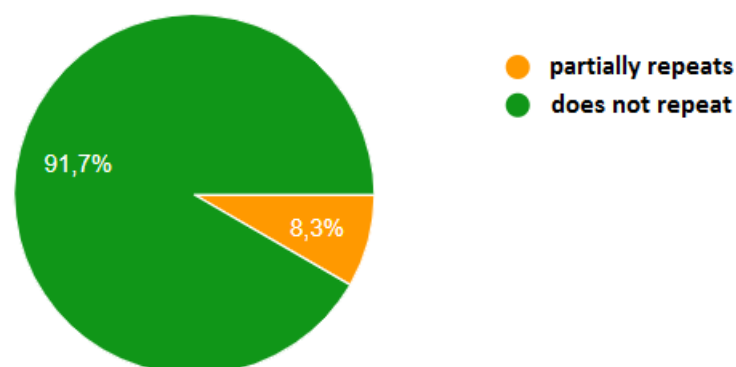

Figure 1. Originality of the discipline's material

A survey conducted among students showed that one of the motivations for studying "Fundamentals of Occupational Health and Life Safety" is the relevance of the acquired knowledge to modern societal needs and the potential for its use in future life. When asked whether the topics covered in the discipline are relevant to modern needs, nearly 67% indicated full relevance, 25% stated that it corresponds to 50%, as the war in Ukraine is ongoing and the issues of action and survival in conditions of war are paramount, and questions of safety in production become secondary; slightly over 8.3% indicated that it partially does not correspond, as it contains information about fundamental concepts that do not have clearly defined practical application.

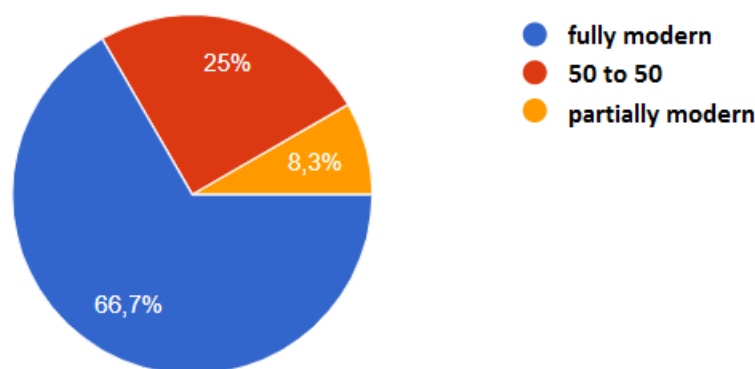

Figure 2. Correspondence of discipline topics to modern needs.

The results presented indicate that an interest in the field of occupational safety and health can be easily achieved, as most of the material is new. The key is to maintain students' interest, which can be achieved through the creation of certain tasks that require a creative approach, and calculations will become only material for further analysis or generalization.

Thus, within the framework of the competitive approach, students, working individually on the task, can compare their results with the results of their classmates. In some cases, competition between small groups working on the same project-based learning problem can also be used.

In summarizing the problem of using a competency-based approach to teaching safety disciplines to humanities students, the following can be highlighted:

- 1) Interest in studying the discipline is easily achieved because it covers material that has not been previously considered;

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

2) When studying the disciplines "Fundamentals of Labor Protection", "Labor Protection", "Safety of Life Activity", orientation towards the application of knowledge in the future, i.e. practical component, should be emphasized;

3) It is advisable to increase the number of hours for laboratory and practical classes, which will allow demonstrating the practical significance of theoretical knowledge in the discipline and better implement the competency-based approach in teaching;

4) The general level of basic knowledge should be taken into account when forming individual tasks.

Overall, according to this study, we confirmed the hypothesis about the effectiveness of tasks requiring a creative approach from students with a humanities education level. The need to study safety disciplines is one of the conditions for obtaining competitive education in order to learn how to recognize potential risks, identify hazards, and be able to avoid or minimize their impact. Along with this, not only the amount of knowledge acquired is important, but also the means and methods of learning in terms of practical implementation of acquired skills and knowledge.

On the basis of the analysis of scientific and pedagogical literature on the problem of competence approach in learning, it can be said that the application of the competence approach develops professional skills, provided that professional orientation is taken into account.

2.3 The content of English course to train bachelors in physical culture

Nowadays it's important to elaborate thematic plans to train specialists in physical culture as specialists to be involved into adequate professionally oriented foreign language environment to keep fit concerning mental and physical health of our society, obtaining the skills of psychologist, medical worker, trainer, journalist, tourist etc. Thus, it's significant activity to light out the content of pedagogical materials to plan the training of future bachelors in physical culture to develop their skills in professional English on the basis of analysis of the adequate literature blocks [108], [110], [111], [112].

Our aim is to inform the details according to the main items concerning English course for the future specialists in physical culture within the Faculty of Pedagogy and Humanities to be within the structure of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine during 2022-2023 studying year.

The most common definition of educational competence in psychological and pedagogical literature is the ability to act qualitatively and productively in relation to a defined range of subjects and processes; experience of integration into the sphere of social relations due to the need for communication; the ability to acquire and improve one's own knowledge system, to apply it to solve various problems; the ability to perceive and generate new ideas, to initiate and carry out productive activities; responsibility, the ability to assess one's strengths and make decisions; model of the language personality of a bilingual student, working out theoretical and practical information blocks and the gradual formation of information culture; heterogeneous thinking skills; confidence in ensuring a high result and readiness for activity, the ability to easily take action, interaction, self-knowledge and self-evaluation, readiness for cooperation, own illustration of the most essential provisions of the course., active learning outside the classroom, respect for learning and allocating a lot of personal free time for learning, provision of diverse interests in design, formation of new motives and value guidelines; tolerance for different opinions; constant search for new

things, self-organization, synthesis of linguistic, strategic, sociolinguistic, cognitive activity, the ability to conduct a heuristic dialogue with a computer, to be flexible to changes, resistant to difficulties, etc.

There is a need to further consider the academic competence of first-year students, first of all, as a detailed palette of primary personal, social and communicative manifestations of knowledge and skills, which a student voluntarily acquires during the mastering of a specialized intra-university work program in English due to the general optimization of foreign language learning and the remote projectivity of learning by using the Internet. 7. There is a need to further make sure that the educational competence of first-year students when working with a certain electronic course is acquired primarily due to motivated activity in the performance of various planned educational tasks - the so-called "study activity".

Psychological and pedagogical teachings about the didactic conditions for the formation of educational competence when learning a foreign language in general technologies of intensive learning will be divided into six subtypes: the implementation of all planned actions and the creation of the so-called "technological maps" or visual diagrams; correct content filling of calendar plans with further analysis - compilation of the "score" of tasks and the lesson plan itself; emphasis on coordination of actions, cooperation and encouragement of independent work; overcoming alienation through adaptation and organic inclusion in the proposed course of work and implementation methodology; development of special methods of intensive training based on traditional optimizing measures both in general and synthesizing various methods of teaching a foreign language based on a system of exercises as a basis for the development of foreign language speech and taking into account the psychological factors of mastering a foreign language.

Psychological and pedagogical teachings about the didactic conditions for the formation of educational competence in learning a foreign language through distance projectivity of learning are divided into five subtypes: wide involvement of remote information sources in the educational process; organization of step-by-step project and research educational activities as a whole, through the involvement of

telecommunication technology with mandatory corresponding verbalization; creation of an experimental model laboratory for pedagogical research through distance learning.; creation of electronic manuals as an alternative to printed publications; involvement of remote automated learning in the general educational process. 10. There is a need to take into account and involve the proposed ways for students to acquire educational competence in learning the English language when modeling practical work with an electronic course in a certain local internal university environment.

Our aim is to observe the content of English course to train specialists in physical culture to be elaborated by the English department for Technical and Agrobiological Specialties in the close collaboration with the Department of Physical Culture within the NUBIP Faculty of Pedagogy and Humanities for 2022/ 2023 studying year practical application because no doubts that «today it is impossible to find any sphere of human activity that is not related to physical culture, since physical culture and sports are universally recognized material and spiritual values of society as a whole and of each person individually. In society, physical culture is an important means of "raising a new person who harmoniously combines spiritual wealth, moral purity and physical perfection» [109].

In foreign countries « physical culture and sports at all levels are a universal mechanism for improving people's health, a way of human self-realization, self-expression and development, as well as a means of combating antisocial phenomena. That is why there is a steady trend of increasing the importance of physical culture in society all over the world, which manifests itself in: in increasing the role of the state in supporting the development of physical culture, public forms of organization of activities in this area; in the wide use of physical culture in the prevention of diseases and strengthening the health of the population in extending the active creative longevity of people; in the organization of leisure time and in the prevention of antisocial behavior of young people; in the use of physical education as an important component of moral, aesthetic and intellectual development of a person; in the involvement of the able-bodied population in physical exercises; in the use of physical

culture in the social and physical adaptation of the disabled, orphans; in the growing volume of sports broadcasting and the role of television in the formation of a healthy lifestyle; in the development of physical culture and health and sports infrastructure, taking into account the interests and needs of the population; in various forms, methods and means offered on the market of physical culture and health and sports services» [109].

In general, English language bachelor's course predicts two years of studying.

We'd like to start our description from the first year program regarding The purpose of the discipline as training the freshmen for professional communication in oral and written forms in English. The basics of professional foreign language speaking are established, taking into account the specifics of the vocabulary of the specialty "Physical Culture and Sport" at the basic level of preparation of students of the first year of the bachelor's degree. The task of the discipline is mastering the main phonetic and grammar categories, basic vocabulary and basic word formation models; the formation of dialogic and monologic skills of foreign language communication and the skills and abilities of independent work with a foreign language text, mastering the basics of crossword puzzles, presentations, work with thematic foreign-language audio-video material, discussion of practical situations in the real life of a specialist in the field of physical culture and sports in general, types of sports, sports of Ukraine, prominent representatives of this field of knowledge, sports equipment, study of anatomical, psychological and physical characteristics of a person, training at the department of physical education NUBiP of Ukraine, professional duties, detailed familiarization with sports rules of various types of physical activity, etc.

The subject of discipline is the formation of knowledge, skills and conversational skills and professional foreign language communication during familiarization with the term system and resources of the electronic course "Foreign language for professional direction FCS 1". After studying the academic discipline, the student should know the basic terminological apparatus, auxiliary grammatical structures and clichés of the design of their own statements in English regarding basic information regarding certain thematic blocks specified in the tasks of the discipline;

to be able to conduct a conversation on the learned topic and according to the content of the texts, to demonstrate the skills of reading, writing, monologue, dialogic speech, listening, cooperation in a team, entering a foreign language environment using Moodle tools, preparing and orally defending submitted works, preparing thematic reports in the form of presentations, business games, dialogues, pass testing in electronic and face-to-face modes, formulate statements using basic terminological apparatus and auxiliary grammar clichés; analyze linguistic phenomena and the processes that cause them, understand by ear the main content of authentic texts and respond to the communicative intentions of the interlocutor, distinguish the necessary information for their own communicative needs, apply components of sociolinguistic competence in the educational environment, use lexical-grammatical units and colloquial clichés in professional activities.

The discipline of professional purpose English for the future specialists in physical culture contains content of 60 hours of practical classes in the first semester and 30 hours of practical classes in the second semester, 30 hours are allocated for independent work in each of the two semesters.

The first semester deals with curricula for three modules: Module 1 “Introduction. University. My Profession”, Module 2 “English for sports. Games. Equipment” and Module 3 “Soccer. Basketball. Running. Gymnastics. Power lifting. Boxing. Wrestling”. The structure of the first semester first course includes from the very beginning the English studying according to the first Module “Introduction. University. My Profession” which includes six topics: theme 1.1 “The basic previous English level of knowledge definition”, theme 1.2 “Introducing myself, family traditions, native town, basic grammar rules, the table of special physical culture terms and communicative intentions. Division into subgroups”, theme 1.3 “University and Faculty. NUBIP Physical Training Department’s activity. Sport development within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine”, theme 1.4 “The types of sport. The development of sport in Ukraine. Famous figures”, theme 1.5 “My profession: imaginary perfect working day. The humour posters, term crosswords and interesting facts”, theme 1.6 “Module 1 review in testing and communication”.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

The items to be noted include such parameters as the topics timing loading, predicted students' results after familiarization with the concrete topic, the topical tasks content and the mark topical awards.

The first Module "Introduction. University. My Profession". According to such parameter as the topics timing loading theme 1.1. The basic previous English level of knowledge definition concerns six hours of class practical work and two hours of individual students' work, theme 1.2 "Introducing myself, family traditions, native town, basic grammar rules, the table of special physical culture terms and communicative intentions. Division into subgroups" occupies two hours of class practical work and two hours of individual students' work and theme 1.3 "University and Faculty. NUBIP Physical Training Department's activity. Sport development within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine" represents four hours of class practical work and two hours of individual students' work. Besides, theme 1.4 "The types of sport. The development of sport in Ukraine. Famous figures" predicts four hours of class practical work and two hours of individual students' work, theme 1.5 "My profession: imaginary perfect working day. The humour posters, term crosswords and interesting facts" takes four hours of class practical work and two hours of individual students' work and Topic 1.6. Module 1 review in testing and communication takes into account four hours of class practical work and two hours of individual students' work.

Thus, almost every topic among Module 1 studying consists of four hours of class practical work and two hours of individual work except more time for studying specific features of university and specialty in general while studying the third topic or the least time for the first introductory topic.

According to such parameter as predicted students' results after familiarization with the theme 1.1 "The basic previous English level of knowledge" definition predicts such result as to know your individual starting level of knowledge, be able to complete the test within the given time, identify gaps in English knowledge and carry out appropriate work on errors and theme 1.2. "Introducing myself, family traditions, native town, basic grammar rules, the table of special physical culture terms and

communicative intentions. Division into subgroups” predicts the achievement to know the contacts of the teacher, the schedule of periods, belonging to a certain subgroup for the implementation of joint projects, the name of the faculty, university, specialty, areas of work of a specialist in physical culture and sports, be able to describe a person according to his schedule, use the content of songs as a means of consolidating grammatical and lexical phenomena, be able to represent the presentation "Homeland", to be able to participate in the game "Journalist", to know and practically use the table of terms and the grammar synopsis in one's own statements, to be able to find additional material and perform training and creative exercises.

It's worth to know that theme 1.3 “University and Faculty. NUBIP Physical Training Department’s activity. Sport development within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine” forecast to know the lexical and grammatical features of the relevant thematic text, be able to find and issue additional information about the activities of the Department of Physical Education of the NUBiP of Ukraine, the development of sports at our university. Moreover, theme 1.4 “The types of sport. The development of sport in Ukraine. Famous figures” predicts students’ knowledge about the lexical-grammatical features of the text related to sports, the development of sports in Ukraine and outstanding Ukrainian athletes and coaches, perform reinforcing exercises and creative tasks as well as the ability to arrange appropriate own conversational situations and dialogue-discussions of the relevant topic, participate in solving and retelling thematic schematic riddles – rebuses. Besides, Topic 1.5 “My profession: imaginary perfect working day. The humour posters, term crosswords and interesting facts” takes into consideration the achievement of knowledge about the main areas of work of a physical culture and sports specialist, to arrange and present an illustration and an essay regarding the ideal imaginary daily routine and professional functions as well as the ability to look up proverbs, humorous facts, interesting facts and crosswords of a given topic and theme 1.6 “Module 1 review in testing and communication” takes into account the ability to present additional material, learned words in a crossword puzzle, questions, analysis of video dialogues regarding the topics of the first module. To be able to work in the Moodle system of

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Module 1, to carry out automatic testing, to analyze errors for the next attempts To be able to present the results of independent work during an oral survey on the topics of Module 1, to be able to react to comments and to work on errors in pronunciation, when writing and constructing own sentences in English, the ability to formulate statements from memory without supporting materials in written form

According to such parameter as topical tasks content theme 1.1 “The basic previous English level of knowledge definition” concerns written test and oral interview, theme 1.2 “Introducing myself, family traditions, native town, basic grammar rules, the table of special physical culture terms and communicative intentions. Division into subgroups” predicts compiling, sending and oral defense of a story about yourself, presentations about your native land with a projection on physical culture and sports as well as forming and sending resumes or participation in a business game, note-taking, essay writing or performance and oral defense of laboratory work, including -learn and theme 1.3 “University and Faculty. NUBIP Physical Training Department’s activity. Sport development within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine” deals with compiling a dictionary and synopsis, working with video material, Internet sources, searching for additional material as well as delivery of laboratory tests works” similar to theme 1.4 “The types of sport. The development of sport in Ukraine. Famous figures” topical tasks content. Theme 1.5 “My profession: imaginary perfect working day. The humour posters, term crosswords and interesting facts” takes work with video material, Internet sources, participation in a business game. Handing over practical work, performing independent work and theme 1.6 “Module 1 review in testing and communication” takes into account. Passing the test in the Moodle system Performing laboratory work in the classroom, independent work, writing an essay, working in subgroups.

According to such parameter as mark topical awards theme 1.1 “The basic previous English level of knowledge definition” concerns the most mark award in five points class practical work and one point individual students’ work, theme 1.2 “Introducing myself, family traditions, native town, basic grammar rules, the table of special physical culture terms and communicative intentions. Division into

subgroups” occupies the most mark award in fifteen points class practical work and two points for individual students’ work and theme 1.3 “University and Faculty. NUBIP Physical Training Department’s activity. Sport development within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine”, the most mark award in twelve points class practical work and two point individual students’ work. Besides, theme 1.4 “The types of sport. The development of sport in Ukraine. Famous figures” predicts the most mark award in thirteen points class practical work and two points concerning individual students’ work, theme 1.5 “My profession: imaginary perfect working day. The humour posters, term crosswords and interesting facts” the most mark award in twenty five points class practical work and two points for individual students’ work. Besides, theme 1.6 “Module 1 review in testing and communication” takes into the most mark award in twenty points class practical work and one point individual students’ work.

English studying Module 2 “English for sports. Games. Equipment” includes five themes: theme 2.1 “English for sports. International sport organizations. The importance of communication with foreign colleagues exempling Summer and Winter Olympic Games speech subject”, theme 2.2 “Sports and games (indoor and outdoor games)”, theme 2.3 “Main sport equipment”, theme 2.4 “The steps to organize sport competitions” and theme 2.5 “Module 2 review in testing and communication”. English studying Module 3 “Soccer.Basketball. Running. Gymnatics. Power lifting. Boxing. Wrestling” deals with perception of four basic themes: theme 4.1 “ Soccer, its importance and rules. Soccer match announcing., Theme 4.2“Basketball. Running. Wrestling’, theme 4.3““The sport gymnatics, boxing and power lifting, theme 4.4“Module 3 review in testing and communication together with taking into account general first semester review, preparation to credit passing 1/

The second semester deals with curricula for three modules: Module 4 “We go in for sports. Teaching and Coaching”, Module 5 “My professional skills: Part 1” and Module 6 “My professional skills: Part 2”

English studying Module 4 “We go in for sports. Teaching and Coaching” focuses on five basic themes: theme 4.1“Volleyball”, theme 4.2“. Tennis (table and

lawn tennis)”, theme 4.3“Swimming. Sports orienteering”, theme 4.4“Skating. Skiing” and theme 4.5“Module 4 review in testing and communication” English studying Module 5 “My professional skills: Part 1” includes four basic themes: theme 5.1 “Human body parts. The means of prevention of sportsman’s body systems overstrain”, theme5.2. “Overcoming negative mental processes, states and properties of a person during physical training” as well as theme 5.3 “Physical state of different people categories improvement.” or theme 5.4 “ Module 5review in testing and communication”.

English studying Module 6 “My professional skills: Part 2” includes five basic themes: theme 6.1 “Pre-medical medical care in emergency situations and pathological processes in the human body”, theme 6.2. “The review of English terms to be undoubtedly used in practical real life situations concerning physical culture and sports”, theme 6.3. “The samples of practical different grammar rules usage while conducting topical conversation concerning physical culture and sport ”, theme 6.4. “ Module 6 review in testing and communication ” and theme 6.5. “General second semester review, preparation to credit passing 2”.

The received English level of knowledge definition”among which the first one considered to be new one and the last three topics are additional but the most important to apply all previous knowledge about physical culture and adequate grammar to form own statements on practice

According to lesson time Module 1 distribution 12 hours for individual work and 24 hours for class work time distribution all abovenamed themes predict four hours for class and two hours for individual work without exceptions,according to lesson t ime Module 2 distribution 10 hours for individual work and 20 hours for class work time distribution all abovenamed themes predict four hours for class and two hours for individual work without exceptions, according to lesson t ime Module 3 distribution 8 hours for individual work and 16 hours for class work time distribution all abovenamed themes predict four hours for class and two hours for individual work without exceptions. Besides, according to lesson t ime Module 4 distribution 10 hours for individual work and 10 hours for class work time distribution all abovenamed

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

themes predict two hours for class and two hours for individual work without exceptions, according to lesson time Module 5 distribution 8 hours for individual work and 8 hours for class work time distribution all abovenamed themes predict two hours for class and two hours for individual work without exceptions, according to lesson time Module 6 distribution 12 hours for individual work and 12 hours for class work time distribution all abovenamed themes predict two hours for class and two class for individual work except of theme 6.2. “The review of English terms to be undoubtedly used in practical real life situations concerning physical culture and sports” with twice more predicted hours because of its direct real life projection.

Thus, the most time perception is focused especially on the first introductory Module 1 and Module 2 themes as well as Module 2 and Module 4 themes reviewing the material about Introduction. University. My Profession,

According to the thematic content with emotional perception theme 2.1 theme 2.1 “English for sports. International sport organizations. The importance of communication with foreign colleagues exempling Summer and Winter Olympic Games speech subject”, theme 2.2 “Sports and games (indoor and outdoor games)”, theme 2.3 “Main sport equipment”, theme 2. 4 “The steps to organize sport competitions” forecast either similar or disimilar studying results prediction. Similar features are in such studying results prediction as involving business game into their content as well as predicting the ability to take part in a relevant business game, performing knowledge fixing exercises and creative tasks or ability to arrange appropriate own conversational situations and dialogue-discussions appropriate to the topic. The disimilar similar part of all mentioned topics content exempling specificating the lexical and grammatical features of the text regarding the importance of the English language for work in the field of physical culture and sports, be able to identify the main international sports organizations, analyze the importance of communication with foreign colleagues based on the discussion of the Winter and Summer Olympic Games for theme 2.1 “English for sports. International sport organizations. The importance of communication with foreign colleagues exempling Summer and Winter Olympic Games speech subject”, knowing the lexical and

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

grammatical features of the text about sports, indoor and outdoor games for theme 2.2 “Sports and games (indoor and outdoor games)”, knowing the lexical and grammatical features of the text about sports equipment, concerning theme 2.3 “Main sport equipment’ as well as knowing the lexical and grammatical features of the text about the organization of a sports competition,’ dealing with theme 2. 4 “The steps to organize sport competitions”.

According to the thematic content with emotional perception theme 3.1 “Soccer.Basketball.Running. Gymnastics. Power lifting. Boxing. Wrestling”, theme 3.2 “Basketball. Running.Wrestling”, Theme 3.3““The sport gymnastics, boxing and power lifting”” predict either similar or disimilar studying results prediction. Similar features are in such studying results prediction as involving business game into their content as well as predicting the ability to take part in a relevant business game, performing knowledge fixing exercises and creative tasks or ability to arrange appropriate own conversational situations and dialogue-discussions appropriate to the topic. The disimilar similar part of all mentioned topics content exempling knowing the lexical and grammatical features of the text about the features, rules and meaning of such a traditional type of football as soccer, representatives of this sport and famous coaches, be able to identify the features of their style of training players in football, take part in a relevant business game, develop an algorithm of actions for organizing a football match after studying theme 3.1 “ Soccer, its importance and rules. Soccer match announcing as well as specificating lexical and grammatical features of the text about the features, rules and meaning of basketball, running, wrestling; to be able to identify representatives of this sport and famous coaches, to be able to identify the peculiarities of their style of training athletes of these sport after studying theme 3.2 “Basketball. Running. Wrestling”, Know the lexical and grammatical peculiarities of the text about the peculiarities of the rules and meanings of gymnastics, boxing and weightlifting; to be able to identify representatives of this sport and famous coaches, to be able to identify the peculiarities of their style of training athletes of the specified sport safter studying Theme 3.3. “The sport gymnastics, boxing and power lifting”.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

According to the thematic content with emotional perception Theme 4.1 “Volleyball”, theme 4.2 “Tennis (table and lawn tennis)”, theme 4.3 “Swimming. Sports orienteering”, theme 4.4 “Skating. Skiing” predict either similar or dissimilar studying results prediction. Similar features are in such studying results prediction as involving business game into their content as well as predicting the ability to take part in a relevant business game, performing knowledge fixing exercises and creative tasks or ability to arrange appropriate own conversational situations and dialogue-discussions appropriate to the topic. The dissimilar similar part of all mentioned topics content exemplifying specifying the lexical and grammatical features of the text about the features of the rule and meaning of basketball; to be able to identify representatives of this sport and famous coaches, to be able to identify the peculiarities of their style of training athletes of the specified sports after studying “ theme 4.1 “Volleyball”, knowing the lexical and grammatical features of the text about the features of the rule and meaning of tennis; to be able to distinguish its types with indoor or outdoor competitions, to be able to identify representatives of this sport and famous coaches, to be able to identify the peculiarities of their style of training athletes of the specified sports after studying theme 4.2 “Tennis (table and lawn tennis)” knowing the lexical and grammatical features of the text about the features of the rules and meanings of swimming and orienteering; to be able to distinguish its types with indoor or outdoor competitions, to be able to identify representatives of this sport and famous coaches, to be able to identify the peculiarities of their style of training athletes of the specified sports after studying theme 4.3 “Swimming. Sports orienteering”, knowing the lexical and grammatical features of the text about the features of the rules and meanings of skiing and skating sports; to be able to identify representatives of these sports and famous coaches, to be able to identify the peculiarities of their style of training athletes of these sports after studying theme 4.4 “Skating. Skiing”

According to the thematic content with emotional perception theme 5.1 “Human body parts. The means of prevention of sportsman’s body systems overstrain”, theme 5.2 “Overcoming negative mental processes, states and properties of a person during physical training”, theme 5.3 “Physical state of different people

categories improvement.”predict either similar or dissimilar studying results prediction. Similar features are in such studying results prediction as involving business game into their content as well as predicting the ability to take part in a relevant business game, performing knowledge fixing exercises and creative tasks or ability to arrange appropriate own conversational situations and dialogue-discussions appropriate to the topic

The dissimilar similar part of all mentioned topics content exemplifying knowledge the lexical and grammatical features of the text regarding the anatomical features of a person and methods of preventing physical overloads in the training of athletes.after studying theme 5.1 “Human body parts. The means of prevention of sportsman’s body systems overstrain” as well as knowledge about the lexical and grammatical features of the text regarding overcoming negative psychological phenomena-cautions for physical activity, how to identify anatomical changes during physical activity after studying theme 5.2 “Overcoming negative mental processes, states and properties of a person during physical training” or know the lexical and grammatical features of the text of the specified topic, know how to determine and calculate the workload for people of various previous physical and psychological training.

According to the thematic content with emotional perception Theme 6.1 “Pre-medical medical care in emergency situations and pathological processes in the human body”and Theme 6.3. “The samples of practical different grammar rules usage while conducting topical conversation concerning physical culture and sport ”are to be noticed because of game content including noting in general that after studying the first topic concerning medical care in emergency situations and pathological processes in the human body the future specialist in physical culture must know not only the lexical and grammatical features of the text of the specified topic or how to provide assistance to solve health problems in force majeure circumstances, identify pathological changes in the human body before, during or after physical exertion but also he must be able to compose a scenario and participate in a scene "Urgent visit to the doctor"to fix the theoretical material in creative tasks while arranging appropriate

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

own conversational situations and dialogue-discussions appropriate to the topic as well as noting in general that the third topic concerning samples of practical different grammar rules usage while conducting topical conversation concerning physical culture and sport predicts the result to Know and highlight the most important grammatical rules and colloquial clichés, different types of questions for formulating one's own statements, give examples of the use of grammatical rules and clichés, be able to recognize by ear the foreign language speech of a fellow group member, participate in the game "Which grammar rule did I use and what term and what were colloquial cliché were in accordance."

Thus according to the thematic content with emotional perception similar feature of all themes is Similar features are in such studying results prediction as involving business game into their content as well as predicting the ability to take part in a relevant business game, performing knowledge fixing exercises and creative tasks or ability to arrange appropriate own conversational situations and dialogue-discussions appropriate to the topic, dissimilar features are in detailed each topic different lexical units loading and focusing on different conversational clichés and grammar rules.

According to the development of Moodle platform testing skills being important for students' mobility in different subjects Theme 2.5. Module 2 review in testing and communication will do in general but its studying result is not limited with the demand be able to work within the Module 3, Moodle system to perform automatic testing, but also it is added with such predicted ability as to analyze errors to improve studying gaps, be able to consolidate own individual Module 6 summary notes perception without additional help. According to the development of Moodle platform testing skills being important for students' mobility in different subjects Theme 3.4. Module 3 review in testing and communication will do in general but its studying result is not limited with the demand be able to work within the Module 3, Moodle system to perform automatic testing, but also it is added with such predicted ability as to analyze errors to improve studying gaps, be able to consolidate own individual Module 6 summary notes perception without additional help. According to the development of

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Moodle platform testing skills being important for students' mobility in different subjects only one theme 4.4 from Module 4 to review in testing and communication will do in general but its studying result is not limited with the demand be able to work within the Module 2, Moodle system to perform automatic testing, but also it is added with such predicted ability as to analyze errors to improve studying gaps closely related to the such indicator as the development of organizing soft skills being important for professional mobility in different areas.

According to the development of organizing soft skills being important for professional mobility in different areas Be able to work in the Moodle Module 3 system, perform automatic testing, analyze errors for the next attempts. To be able to present the results of independent work during an oral survey regarding the topics of Module 3 , to be able to respond to comments and work on errors in pronunciation, when writing and constructing one's own sentences in English, to be able to formulate statements from memory without auxiliary materials in writing. Know the main questions and answers related to the content of the semester, know the structure of the answer sheet, know the stages of assessment, be able to apply the acquired knowledge in practice by taking a mock test, be able to archive the results of the work in the appropriate folder. According to the development of organizing soft skills being important for professional mobility in different areas one Theme 5.4. trains future specialists in physical culture to analyze errors for the next attempts. To be able to present the results of independent work during an oral survey on the topics of Module 5, to be able to react and comment and to work on errors in pronunciation, when writing and constructing one's own sentences in English, the ability to formulate statements from memory without support for supporting materials in writing. According to the development of Moodle platform testing skills being important for students' mobility in different subjects only one Theme 5.4. Module 5 review in testing and communication will do in general but its studying result is not limited with the demand be able to work within the Module 2, Moodle system to perform automatic testing, but also it is added with such predicted ability as to analyze errors to improve studying gaps closely related to the such indicator as the development of organizing soft

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

skills being important for professional mobility in different areas. According to the development of Moodle platform testing skills being important for students' mobility in different subjects Theme 6.4. Module 6 review in testing and communication will do in general but its studying result is not limited with the demand to be able to work within the Moodle system to perform automatic testing, but also it is added with such predicted ability as to analyze errors to improve studying gaps, be able to consolidate own individual Module 6 summary notes perception without additional help.

Thus according to the development of Moodle platform testing skills the involvement is more – less equal concerning passing practical or individual works but the most loading is on the last Modules and semester lessons.

According to the development of organizing soft skills being important for professional mobility in different areas one Theme 5.4. trains future specialists in physical culture to analyze errors for the next attempts. To be able to present the results of independent work during an oral survey on the topics of Module 5, to be able to react and comment and to work on errors in pronunciation, when writing and constructing one's own sentences in English, the ability to formulate statements from memory without support for supporting materials in writing

According to the development of organizing soft skills being important for professional mobility in different areas theme 6.1 “General second semester review, preparation to credit passing 2. The received English level of knowledge definition” will do as well as theme 6.2. “The review of English terms to be undoubtedly used in practical real life situations concerning physical culture and sports”. The improvement is in such fact that the first of these topics predicts the result to be able to present the results of independent work during an oral survey related to the topics of Module 6, to be able to respond to comments and to work on errors in pronunciation, when writing and constructing one's own sentences in English, to be able to formulate statements from memory without auxiliary materials in writing as well as to know the main questions and answers related to the content of the semester or know the structure of the answer sheet, know the stages of assessment. Moreover this topic content predicts

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

the ability to apply the acquired knowledge in practice through the performance of a mock test as well as to archive the results of the work in the appropriate folder. Another improvement is the fact that the second of these topics the result to be able to present in one's own words the main terms of the field of physical culture and sports, which are directly related to the majority of concluded communicative situations and real-life stories of the topics studied during the year. Be able to draw up a synopsis and make a speech with or without support.

According to the varieties of lesson work types English studying Module 2 “English for sports. Games. Equipment” include three main varieties exemplifying Type 1 work (Compiling a dictionary and synopsis, working with video material, Internet sources, participating in a business game. Handing in practical work, performing independent work, (including in elearn) as well as Type 4 work (passing the test in the Moodle system, carrying out independent work, writing an essay, working in subgroups) or Type 5 work (carrying out independent work, preparing a folder-archive of completed works)

According to the varieties of lesson work types English studying Module 3 “Soccer. Basketball. Running. Gymnastics. Power lifting. Boxing. Wrestling” include five varieties exemplifying Type 1 work (Compiling a dictionary and synopsis, working with video material, Internet sources, participating in a business game. Handing in practical work, performing independent work, (including in elearn), Type 2 work (Presentation, oral defense of the dictionary and synopsis for the academic year, writing a dictionary dictation), type 3 work (presentation, oral defense of the learned grammar synopsis for the academic year, writing a grammar test, participation in the business game) as well as type 4 work (passing the test in the Moodle system, carrying out independent work, writing an essay, working in subgroups) or type 5 work (carrying out independent work, writing a mock test, compiling a folder-archive of completed works)

According to the varieties of lesson work types Module 4 “We go in for sports. Teaching and Coaching” include three main varieties exemplifying Type 1 work exemplifying compiling a dictionary and synopsis, working with video material, Internet

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

sources, participating in a business game or handing in practical work, performing independent work, (including in elearn) as well as Type 4 work dealing with passing the test in the Moodle system. carrying out independent work, writing an essay, working in subgroups or type 5 work being devoted to carrying out independent work, preparing a folder-archive of completed works.

According to the varieties of lesson work types English studying Module 5 “My professional skills: Part 1” include three main varieties exemplifying type 1 work dealing with compiling a dictionary and synopsis, working with video material, Internet sources, participating in a business game. Handing in practical work, performing independent work, (including in elearn), as well as type 4 work concerning passing the test in the Moodle system, carrying out independent work, writing an essay and working in subgroups or type 5 work being performed in carrying out independent work, preparing a folder-archive of completed works.

According to the varieties of lesson work types English studying Module 6 “My professional skills: Part 2” include five varieties exemplifying type 1 work (compiling a dictionary and synopsis, working with video material, Internet sources, participating in a business game, handing in practical work, performing independent work, including in e-learn, type 2 work (presentation, oral defense of the dictionary and synopsis for the academic year, writing a dictionary dictation), type 3 work (presentation, oral defense of the learned grammar synopsis for the academic year, writing a grammar test, participation in the business game) as well as type 4 work (passing the test in the Moodle system, carrying out independent work, writing an essay, working in subgroups) or type 5 work (carrying out independent work, writing a mock test, compiling a folder-archive of completed works)

According to marks grade evaluation Module 1 mentioning 90 points for general class and 10 points for individual work includes 2 points for each topic individual additional work among all five topic but the situation is not the same concerning class work marks grade evaluation: theme 1.1 “The basic previous English level of knowledge definition”, is evaluated as 5 points for class work, theme 1.2 “Introducing myself, family traditions, native town, basic grammar rules, the table of

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

special physical culture terms and communicative intentions. Division into subgroups”, is evaluated as theme 1.3. University and Faculty. NUBIP Physical Training Department’s activity. Sport development within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine”, “is evaluated as 15 points for class work, theme.4 The types of sport. The development of sport in Ukraine. Famous figures” is evaluated as 12 points for class work as well as Theme 1.5 My profession: imaginary perfect working day. The humour posters, term crosswords and interesting facts”, is evaluated as 13 points for class work, Theme 1.6. is evaluated as 25 points for class work and theme 1.6. from Module 1 to review in testing and communication is evaluated as 20 points for class work. According to marks grade evaluation Module 2. “English for sports. Games. Equipment” mentioning 90 points for general class and 10 points for individual work includes 2 points for each topic individual additional work among all five topic but the situation is not the same concerning class work marks grade evaluation. Two class themes (theme 2.3 “Main sport equipment” and theme 2.4 “The steps to organize sport competitions”) mark grade predicts 25 points as maximal evaluation, Theme 3.5. “Module 5 review in testing and communication ” is the least in grade evaluation (20 mark grade) and both two themes (theme 2.1 “English for sports. International sport organizations. The importance of communication with foreign colleagues exemplifying Summer and Winter Olympic Games speech subject” and theme 2.2 “Sports and games (indoor and outdoor games”) are evaluated in 10 points

According to marks grade evaluation Module 3 “Soccer. Basketball. Running. Gymnastics. Power lifting. Boxing. Wrestling” mentioning 90 points for general class and 10 points for individual work includes 2 points for each topic individual additional work among all five topic but the situation is not the same concerning class work marks grade evaluation. Only one class theme 3.3 “The sport gymnastics, boxing and power lifting” mark grade predicts 25 points as maximal evaluation, theme 3.2. “Basketball. Running. Wrestling” is 2 points less in evaluation (23 points) and theme 3.1 “Soccer, its importance and rules. Soccer match announcing.” in its turn is 1 point less evaluation than the previously mentioned theme (22 points). Theme 3.4. “Module

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

5r eview in testing and communication ” is the least in grade evaluattion (20 mark grade) but in generaal the difference between all module 5 evaluation is not great varying in maximal 5 points difference.

According to marks grade evaluation Module 4 “We go in for sports. Teaching and Coaching’ mentioning 90 points for generalclass and 10 points for individual work includes 2 points for each topic individual additional work among all five topic but the situation is not the same concerning class work marks grade evaluation.

Either class theme 4.3. Swimming. Sports orienteering.’’ or theme 4.4. “Skating. Skiing’’ mark grade predict 25 points as maximal evaluation, theme 5.4. “ Module 4 review in testing and communication ” predicts 20 mark grade and the least evaluation as 10 points goes to such themes as theme 4.1“Volleyball’’and“Theme 4.2. Tennis (table and lawn tennis) ’’

According to marks grade evaluation English studying Module 5 “My professional skills: Part 1’’imentioning 90 points for generalclass and 10 points for individual work includes 2 points for each topic individual additional work among all five topic but the situation is not the same concerning class work marks grade evaluation. Only one class theme 5.3 “ Physical state of different people categories improvement.’’ mark grade predicts 25 points as maximal evaluation, theme 5.2. “Overcoming negative mental processes, states and properties of a person during physical training’’ is 2 points less in evaluation(23 points) and theme 5.1. “Human body parts. The means of prevention of sportsman’s body systems overstrain’’ in its turn is 1 point less evaluation than the previously mentioned theme (22 points). Theme 5.4. “Module 5r eview in testing and communication ” is the least in grade evaluattion (20 mark grade) but in generaal the difference between all module 5 evaluation is not great varying in maximal 5 points difference.

According to marks grade evaluation English studying Module 6 “My professional skills: Part 2’’ mentioning 90 points for generalclass and 10 points for individual work includes 2 points for each topic individual additional work among all five topic but the situation is not the same concerning class work marks grade evaluation.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Only two class topics obtain equal grades exemplifying 25 points either for theme 6.3. "The samples of practical different grammar rules usage while conducting topical conversation concerning physical culture and sport" or theme 6.4. Module 6 review in testing and communication. A little less evaluation goes to the theme 6.5. "General second semester review, preparation to credit passing 2. The received English level of knowledge definition" to be evaluated in 20 points for class work. Besides, the theme 6.1. "Pre-medical medical care in emergency situations and pathological processes in the human body" to be evaluated in 10 points for class work.

Thus, the most attention is paid to develop skills and area of specialized knowledge concerning Main sport equipment Basketball. Running. Wrestling", and theme 3.1. "Soccer, its importance and rules. Soccer match announcing The sport gymnastics, boxing and power lifting Skating. Skiing Swimming. Sports orienteering Physical state of different people categories improvement, Human body parts. The means of prevention of sportsman's body systems overstrain Overcoming negative mental processes, states and properties of a person during physical training The samples of practical different grammar rules usage while conducting topical conversation concerning physical culture and sport or module in testing and communication as well as General second semester review, preparation to credit passing. The less attention to be proved in different types exercises range is focused on pre-medical and medical care in emergency situations and pathological processes in the human body.

Now we'd like to continue our description from the second year program. The purpose of the discipline is to prepare the second year students for professional communication in oral and written forms in English is to fix and to develop previous year English knowledge to transform it into practical skills. The discipline is designed to develop foreign language business communication skills of second year undergraduate students during the first semester. It contains a meaningful content of 30 hours of practical classes in the first semester and in the second semester, 30 hours are also allocated for independent work in each of the two semesters. The purpose of the discipline is to prepare the student for professional communication in oral and

written forms in English. The basics of professional foreign language speaking are established, taking into account the specifics of the vocabulary of the “Physical Culture and Sport” specialty and the basic level of preparation of students of the second year of the bachelor's degree. The task of the discipline is mastering the main phonetic and grammar categories, basic vocabulary and basic word formation models; formation of dialogic and monologic foreign language communication skills and skills and abilities of independent work with a foreign language text, mastering the basics of crossword puzzles, presentations, working with thematic foreign language audio-video material, discussion of practical situations in the real life of a specialist in the field of physical culture and sports in general, types of sports, sports of Ukraine, prominent representatives of this field of knowledge, sports equipment, study of anatomical, psychological and physical characteristics of a person, training at the department of physical education of the National Academy of Sciences of Ukraine, professional duties, etc. Particular attention is paid to the development of sophomores' skills in conducting a telephone conversation, writing a business letter, developing advertising materials, and conducting interviews. annotating texts and writing scientific theses. The subject is the formation of knowledge, abilities and skills of conversational and professional foreign language communication during familiarization with the terminology and resources of the electronic course “Foreign language for professional direction FCS 1, II”. After studying the academic discipline, the student must know the basic terminological apparatus, auxiliary grammatical structures and clichés for the design of their own statements in English regarding basic information regarding certain thematic blocks specified in the tasks of the discipline; to be able to conduct a conversation on the learned topic and according to the content of the texts, demonstrate the skills of reading, writing, monologue, dialogic speech, listening, cooperation in a team, enter a foreign language environment using Moodle tools, prepare and orally defend the submitted works, prepare thematic reports in the form of presentations, business games, dialogues, take tests in electronic and face-to-face modes, make statements using basic terminological apparatus and auxiliary grammatical clichés; analyze linguistic units, determine their interaction and characterize the linguistic

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

phenomena and processes that cause them, understand the main content of authentic texts by ear and respond to the communicative intentions of the interlocutor, distinguish: grammatical phenomena and lexical units and separate the necessary information for one's own communicative needs, apply components sociolinguistic competence in the educational environment, use lexical and grammatical skills in professional activities.

The first (third) semester Module 1 for the second year future specialists in physical culture deals with refreshing the first course material knowledge (Part 1) to be detailed in 6 adequate topics regarding to 2 hours (one period either for class or for individual work): theme 1.1 "Students' personal basic English level of knowledge definition after vocations and after the first year of studying. Speaking about summer impression", theme 1.2 "Refreshing data about students' personality, family traditions, native town, basic grammar rules, the table of special physical culture terms and communicative intentions. Repeated division into subgroups, theme 1.3. Refreshing data about University and Faculty. NUBIP Physical Training Department's activity. Sport development within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine", theme 1.4 "Refreshing data about types of sport and games. Basic rules, equipment and special features. The organization of competitions", theme 1.5 "Added conversation about future profession: imaginary perfect working day. The humour posters, term crosswords and interesting facts, theme 1.6. "Module 1 review in testing and communication".

This module predicted such results as to know individual initial level of knowledge at the beginning of the second year, taking into account the experience of the first year of studying a foreign language in a professional direction, be able to complete the test within the given time, identify gaps in knowledge of English and carry out appropriate work on errors as well as to be able to speak and discuss the impressions of summer holidays after first theme perception. The second theme from Module 1 forecasts to update knowledge of the teacher's contacts, the schedule of pairs, membership in a certain subgroup for the implementation of joint projects, the name of the faculty, university, specialty, areas of work of a specialist in physical

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

culture and sports, improve the ability to describe a person according to his schedule, use the content of songs as a means of consolidating grammatical and lexical phenomena, to be able to present the presentation "Native land", take part in the game "Journalist" in an expanded composition with more lines as well as to update and improve the ability to practically use term tables and a grammar summary in one's own statements, be able to find additional material and perform training and creative exercises. The third theme from the Module 1 deals with the development of skills to update knowledge about the lexical and grammatical features of the relevant thematic text, to be able to find and expand, to update additional information about the activities of the Department of Physical Education within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, the development of sports at the university based on the latest events in the life of the university, faculty and specialized department. The fourth Module 4 theme is related to the expected result to update knowledge about the lexical and grammar features of the text regarding sports and games as well as to update information about new developments in the formulation of rules and obligations of players and equipment, be able to develop an algorithm and discuss the stages of organizing a certain sports competition, perform strengthening exercises and creative tasks or to be able to arrange appropriate own conversational situations and dialogues-discussions of the relevant topic or to take part in solving and retelling thematic schematic riddles - rebuses. The fifth Module 1 theme Update knowledge about the work of a specialist in the field of physical culture and sports, arrange and present a visual and updated extended essay on the ideal imaginary routine and professional functions. Be able to find additional thematic proverbs, humorous facts, interesting facts and a crossword puzzle. The sixth Module 1 theme concerns the ability to present additional material, learned words in a crossword puzzle, questions, analysis of video dialogues regarding the topics of the first module. To be able to work in the Moodle system of Module 1, to carry out automatic testing, to analyze errors for the next attempts To be able to present the results of independent work during an oral survey on the topics of Module 1, to be able to react to comments and to work on errors in

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

pronunciation, when writing and constructing own sentences in English, to be able to form statements from memory without auxiliary materials in written form.

The first Module 1 theme is evaluated as 5 points for class and 1 point for individual work, the second Module 1 theme is evaluated as 15 points for class and 2 points for individual work, 2 points for individual and 12 points for class work go to the third Module 1 theme, the fourth Module 1 theme is evaluated as 13 points for class and one point for individual work, the fifth Module 1 theme is evaluated as 25 points for class and 2 points for individual work and the sixth Module 1 theme is evaluated as for 20 points class and 1 point for individual work. In general this module studying demands 12 hours (six periods) for class material perception and 12 hours (six periods) for individual work while studying six topics.

There are such types of work as Written test and oral interview, Compiling, sending and oral defense of a story about yourself, presentations about your native land with a projection on physical culture and sports. Participation in a business game, note-taking, essay writing. Performance and oral defense of laboratory work, including e-learn, compiling a dictionary and synopsis, working with videos, Internet sources, searching for additional material, delivery of laboratory tests works, work with video material as well as Internet sources or participation in a business game.

Handing over practical work, performing independent work Passing the test in the Moodle system Performing laboratory work in the classroom, independent work, writing an essay, working in subgroups.

The first (third) semester Module 2 for the second year future specialists in physical culture deals with refreshing the first course material knowledge (Part 1) to be detailed in 6 adequate topics : theme 2.1. “Refreshing data about human body parts. The means of prevention of sportsman’s body systems overstrain”, theme 2.2 “Refreshing data about overcoming negative mental processes, states and properties of a person during physical training” as well as theme 2.3 “Refreshing data about physical state of different people categories improvement”, theme 2.4 “Refreshing data about pre-medical medical care in emergency situations and pathological

processes in the human body” or theme 2.5 “Module 2 review in testing and communication”

This module predicted such results as to update knowledge about the lexical and grammatical features of the text regarding the anatomical features of a person and methods of preventing physical overloads in the training of athletes. Be able to take part in a relevant business game, perform strengthening exercises and creative tasks. Be able to arrange appropriate own conversational situations and dialogues-discussions appropriate to the topic in an extended form with a larger number of participants, cues and visibility after the first Module 2 theme perception. We expect student to know To update knowledge about the lexical and grammatical features of the text regarding overcoming negative psychological phenomena-precautions for physical activity, to identify anatomical changes during physical activity. Be able to take part in a relevant business game, perform strengthening exercises and creative tasks. Be able to arrange appropriate own conversational situations and dialogues-discussions appropriate to the topic in an extended form with a larger number of participants, cues and visibility after the second Module 2 theme perception . Besides, the studying results after the third Module 2 theme perception must be To update knowledge about the lexical and grammatical features of the text of the specified topic, to know how to determine and calculate the workload for people of various previous physical and psychological training. To be able to take part in a relevant business game, to perform reinforcing exercises. To be able to arrange appropriate own conversational situations and dialogues appropriate to the topic in an extended form with a greater number of participants, cues and clarity. The fourth Module 2 theme predicts the results Update knowledge about the lexical and grammatical features of the text of the specified subject. Know how to provide help to solve health problems in force majeure circumstances, detect pathological changes in the human body before, during or after physical exertion, develop a scenario and participate in the scene "Urgent visit to the doctor", perform strengthening exercises and creative task. in an extended form with a larger number of participants, cues and visibility Be able to arrange appropriate own conversational situations and topic-related dialogue-discussions in an extended form

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

with a larger number of participants, cues and visibility. Moreover the students' abilities after the fifth Module 2 theme perception must be Know how and be able to present additional material, learned words in a crossword puzzle, questions, analysis of video dialogues regarding the topics of the second module. To be able to work in the Moodle system of Module 2, to carry out automatic testing, to analyze errors for the next attempts To be able to present the results of independent work during an oral survey on the topics of Module 2, to be able to react to comments and to work on errors in pronunciation, when writing and constructing own sentences in English, the ability to formulate statements from memory without supporting materials in written form.

The predicted time for studying Module 2 four themes within every theme equals 2 hours (one period) either for class or individual work without exceptions. Either the first or second Module 2 themes are evaluated as 10 points for class work and 2 points for individual work as well as 2 points for individual and 20 points for class work go either to the third Module 2 theme or the fourth Module 2 theme, only the fifth Module 2 theme is evaluated separately for class work in 20 points staying on the previous 2 points level evaluating grade for individual work. In general, this module studying demands 10 hours (five periods) for class material perception and 10 hours (five periods) for individual work while studying five topics.

The first (third) semester Module 3 for the second year future specialists in physical culture deals with sport management as the deeper studying in specialty exempling such themes as theme 3.1. "Sport management: business and industry" or theme 3.2 "High-quality daily physical education. Besides, the first (third) semester Module 3 for the second year future specialists in physical culture deals with theme 3.3 "Module 3 review in testing and communication" and theme 3.4 "Preparation to credit passing 1".

This module predicted such results as to know the lexical and grammatical features of the text related to management in sports, be able to perform consolidation and training exercises, prepare and format statements on the specified topic, be able to find additional material and analyze it after the first Module 2 theme perception. We expect student to know the lexical and grammatical features of the text regarding high-

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

quality education in the field of daily physical education. Be able to identify new trends in the given direction after the second Module 2 theme perception. Besides, the studying results after the third Module 2 theme perception must be Know how and be able to present additional material, learned words in a crossword puzzle, questions, analysis of video dialogues regarding the topics of the third module. To be able to work in the Moodle system of Module 3, to carry out automatic testing, to analyze errors for the implementation of subsequent attempts. To be able to present the results of independent work during an oral survey on the topics of Module 2, to be able to react to comments and carry out work on errors in pronunciation, writing and constructing own sentences in English, the ability to formulate statements from memory without supporting materials in written form. The fourth Module 2 theme predicts the results Know the main questions and answers related to the content of the semester, know the structure of the answer sheet, know the stages of assessment, be able to apply the acquired knowledge in practice through the performance of a mock test, be able to archive the results of the work in the appropriate folder.

The predicted time for studying Module 3 four themes within every theme equals 2 hours (one period) either for class or individual work without exceptions The first Module 3 theme is evaluated as 23 points for class work and 3 points for individual work, the second Module 3 theme is evaluated as 23 points for class work and 2 points for individual work, 3 points for individual and 25 points for class work go to the third Module 1 theme, the fourth Module 3 theme is evaluated as 20 points for class work and 2 points for individual work. In general this module studying demands 8 hours (four periods) for class material perception and 8 hours (four periods) for individual work while studying four topics.

The second (fourth) semester Module 4. We go in for sports. Teaching and coaching theme 4.1“ Speaking about winter vocations impressions. We go in for sport”, theme 4.2 “ Modern sport in Ukraine and abroad”, theme 4.3“Coaching and teaching careers in physical education and sport”, theme 4.4“Teaching and coaching responsibilities”, theme 4.5 “ Module 4 review in testing and communication”.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

This module predicted such results as to update knowledge about the lexical and grammatical features of the text regarding the anatomical features of a person and methods of preventing physical overloads in the training of athletes. Be able to take part in a relevant business game, perform strengthening exercises and creative tasks. Be able to arrange appropriate own conversational situations and dialogues-discussions appropriate to the topic in an extended form with a larger number of participants, cues and visibility after the first Module 4 theme perception. We expect student to update knowledge about the lexical and grammatical features of the text regarding overcoming negative psychological phenomena-precautions for physical activity, to identify anatomical changes during physical activity. be able to take part in a relevant business game, perform strengthening exercises and creative tasks or to able to compose appropriate own conversational situations and dialogues appropriate to the topic in an extended form with a larger number of participants, cues and clarity after the second Module 4 theme perception. Besides, the studying results it is in need now the lexical and grammatical features of the text regarding the stages of development of a coaching career in the field of physical culture and sports, be able to perform reinforcing exercises and creative tasks. Be able to arrange appropriate own conversational situations and dialogue-discussions on the specified topic after the third Module 4 theme perception must be. The fourth Module 4 theme predicts the results now the lexical and grammatical features of the text regarding the responsibilities and duties of a specialist in the field of physical culture and sports, be able to perform reinforcing exercises and creative tasks. Be able to arrange appropriate own conversational situations and dialogue-discussions on the specified topic. Moreover, the students' abilities after the fifth Module 4 theme perception must know how and be able to present additional material, learned words in a crossword puzzle, questions, analysis of video dialogues regarding the topics of the fourth module. To be able to work in the Moodle system of Module 4, to carry out automatic testing, to analyze errors for the next attempts To be able to present the results of independent work during an oral survey on the topics of Module 2, to be able to react to comments and to work on errors in pronunciation, when writing and constructing own sentences in English, the ability

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

to formulate statements from memory without supporting materials in written forms as well as it is predicted to after the sixth Module 4 theme studying.

The predicted time for studying Module 4 five themes within every theme equals 2 hours (one period) either for class or individual work without exceptions. Either the first or second Module 4 themes are evaluated as 10 points for class work and 2 points for individual work as well as 2 points for individual and 25 points for class work go either to the third Module 4 theme or the fourth Module 2 theme, only the fifth Module 2 theme is evaluated separately for class work in 20 points staying on the previous 2 points level evaluating grade for individual work. In general, this module studying demands 10 hours (five periods) for class material perception and 10 hours (five periods) for individual work while studying five topics.

The second (the fifth) semester Module 5 “Daily physical education” includes theme 5.1. “Teaching and coaching in general”, theme 5.2 “Psychomotor development in educational curriculum”, theme 5.3 “Issues and challenges of daily physical education” and theme 5.4 “Module 5 review in testing and communication”. This module predicted such results as to know the lexical-grammatical features of the text regarding the features of organizational and teaching work in the field of physical education and sports in general, be able to perform reinforcing exercises and creative tasks. Be able to arrange appropriate own conversational situations and dialogue-discussions on the specified topic after the first Module 5 theme perception. We expect student to know the lexical and grammatical features of the text regarding the stages and schedule of the formation of psychomotor improvement of the human organism, to be able to perform reinforcing exercises and creative tasks. To be able to arrange appropriate own conversational situations and dialogues- after the second Module 5 theme perception. Besides, the studying results after the third Module 5 theme perception must know the lexical and grammatical features of the text regarding the challenges in the work of a specialist in the field of physical culture and sports in relation to the organization of daily regular physical education, to be able to perform strengthening exercises and creative tasks. Be able to arrange appropriate own conversational situations and dialogue-discussions on the specified topic. The fourth

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Module 5 theme predicts the results Know how and be able to present additional material, learned words in the crossword puzzle, questions, analysis of video dialogues regarding the topics of the fifth module. To be able to work in the Moodle system of Module 5, to carry out automatic testing, to analyze errors for the implementation of subsequent attempts. To be able to present the results of independent work during an oral survey on the topics of Module 2, to be able to react to comments and carry out work on errors in pronunciation, writing and constructing own sentences in English, the ability to formulate statements from memory without supporting materials in written form. Moreover the students' abilities after the fifth Module 5 theme perception must be as well as it is predicted to after the sixth Module 5 theme studying.

The predicted time for studying Module 5 four themes within every theme equals 2 hours (one period) either for class or individual work without exceptions. The first Module 5 theme is evaluated as 22 points for class and 2 points for individual work, the second Module 5 theme is evaluated as 23 points for class and 2 points for individual work, 2 points go for individual and 25 points go for class work concerning the third Module 5 theme, the fourth Module 5 theme is evaluated as 20 points for class work and 2 points for individual work. In general this module studying demands 8 hours (four periods) for class material perception and 8 hours (four periods) for individual work while studying four topics.

The second (fifth) semester according to Module 6 “ Physical trainer’s working communicative needs includes theme 6.1 “Sports communication. Telephone conversation, advertising, letter, interview, CV concluding, annotating, scientific theses writing demands ”, theme 6.2“The review of English terms to be undoubtedly used in practical real life situations concerning physical culture and sports”, theme 6.3. “The samples of practical different grammar rules usage while composing topical conversation concerning physical culture and sport” together with theme 6.4“ Module 6 review in testing and communication”, theme 6.5 “General second the fourth semester review, preparation to credit passing 2. The received personal level of students’ English knowledge definition”.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

It's worth to note that the abovenamed module predicted such results as to know the lexical and grammatical features of the text regarding business communication in the field of physical culture and sports as well as to know and to use in practice the basic clichés for writing a script for a telephone conversation, conducting an interview, annotating scientific articles, defining types and writing a business letter in the field of physical culture and sports, be able to perform strengthening exercises and creative tasks. after the first Module6 theme perception. We expect student to know and be able to present in one's own words the main terms of the field of physical culture and sports, which are directly related to the majority of concluded communicative situations and real-life stories of the topics studied during the year. Improve and expand the relevant synopsis for the past year after the second Module 6 theme perception . Besides, the studying results after the third Module 6 theme perception must be Know how and be able to highlight the most important grammatical rules and colloquial clichés, different types of questions for formulating one's own statements, give examples of the use of grammatical rules and clichés, be able to recognize by ear the foreign language speech of a fellow group member, participate in the game "Which grammatical rule did I use and which term and colloquial cliché at the same time" in an expanded and improved forma. The fourth Module 6theme predics the results Know how and be able to work in the Moodle system of Module 6, carry out automatic testing, analyze errors for the purpose of self-improvement, when writing and constructing your own sentences in English, the ability to formulate statements from memory without auxiliary materials in writing . Moreover, the students' abilities after the fifth Module 6 theme perception must beTo be able to present the results of independent work during an oral survey related to the topics of Module 6, to be able to respond to comments and to work on errors in pronunciation, when writing and constructing one's own sentences in English, to be able to formulate statements from memory without auxiliary materials in writing. Know the main questions and answers related to the content of the semester, know the structure of the answer sheet, know the stages of assessment, be able to apply the acquired knowledge in practice through the

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

performance of a mock test, be able to archive the results of the work in the appropriate folder as well as it is predicted to after the sixth Module 6 theme studying.

The predicted time for studying Module 6 five themes within every theme equals 2 hours (one period) either for class or individual work excepting the third theme 6.3. “The samples of practical different grammar rules usage while composing topical conversation concerning physical culture and sport” with twice more planned time for studying. Either the first or second Module 6 themes are evaluated as 10 points for class work and 2 points for individual work as well as 2 points for individual and 25 points for class work go either to the third Module 6 theme or the fourth Module 2 theme, only the fifth Module 6 theme is evaluated separately for class work in 20 points staying on the previous 2 points level evaluating grade for individual work. In general this module studying demands 12 hours (six periods) for class material perception and 12 hours (six periods) for individual work while studying six topics.

Now it’s time to inform audience about the assessment policy deadlines and rescheduling policy which predict that works that are submitted late without good reason will be assigned a lower grade. Modules can be rearranged with the permission of the lecturer if there are good reasons (for example, sick leave). Academic Integrity Policy: Copying during tests and exams is prohibited (including using mobile devices). Term papers and essays must have correct text references to the literature used.

The items to be noted include such parameters as the topics timing loading, predicted students’ results after familiarization with the concrete topic, the topical tasks content and the mark topical awards.

In the end of our investigation we’d like to share audience with our five conclusions.

The first conclusion deals with the statement that the most time perception is focused especially on the first introductory Module 1 and Module 2 themes as well as Module 2 and Module 4 themes reviewing the material about students’ personal data, University, profession , the role of English in the life of specialist in physical culture.business trip abroad, organization of sport competition, understanding physical

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

and psychological aspects to avoid physical training as well as overcoming these gaps being varying in five types works:

- a) type 1 work: compiling a dictionary and synopsis, working with audio- video material, Internet sources, participating in a business game. handing in practical work, performing independent work exempling crosswords, presentations etc. ;
- b) type 2 work: presentation, oral defense of the dictionary and synopsis for the academic year, writing a dictionary dictation;
- c) type 3 work: presentation, oral defense of the learned grammar synopsis for the academic year, writing a grammar test, participation in the business game;
- d) type 4 work: passing the test in the Moodle system, carrying out independent work, writing an essay, working in subgroups;
- e) type 5 work: carrying out independent work, writing a mock test, compiling a folder-archive of completed works;

The second conclusion deals with the information that according to the thematic content with emotional perception similar feature of all themes is similar features are in such studying results prediction as involving business game into their content as well as predicting the ability to take part in a relevant business game, performing knowledge fixing exercises and creative tasks or ability to arrange appropriate own conversational situations and dialogue-discussions appropriate to the topic, dissimilar features are in detailed each topic different lexical units loading and focusing on different conversational cliches and grammar rules.

The third conclusion deals with the sentence that according to the development of Moodle platform testing skills the involvement is more – less equal concerning passing practical or individual works but the most loading is on the last Modules and semester lessons taking into account the development of organizing soft skills being important for professional mobility the work in subgroups, the

The fourth conclusion states that the most attention is paid to develop skills and area of specialized knowledge concerning Main sport equipment Basketball. Running. Wrestling” and theme 3.1. “Soccer, its importance and rules. Soccer match announcing. The sport gymnastics, boxing and power lifting Skating. Skiing

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Swimming. Sports orienteering Physical state of different people categories improvement, human body parts, the means of prevention of sportsman's body systems overstrain, overcoming negative mental processes, states and properties of a person during physical training, the samples of practical different grammar rules usage while conducting topical conversation concerning physical culture and sport or module in testing and communication as well as general second semester review, preparation to credit passing.

The fifth conclusion states that the mentioned investigation deals with most flexible activity combining the activities of future specialist in physical culture etc. regarding professional speech to be closely related to the development of soft communicative skills for interaction with group-mates, tolerance, understanding within the environment of respect, reliance to combine professional and social mobility involving some linguistic studies on the lessons of professionally oriented English according to the algorithm: 1) divide the terms into blocks; 2) choose a review question, for the answers of which you need to use the terms of a certain block; 3) to select overview answers that can be used when creating questions with the terms of a certain block; 4) narrow the range of terms to the most relevant; 5) present a practical conversational situation with terms; 6) explain the meaning of the terms used in the situation in Ukrainian and English; 7) compose a dialogue according to the general scheme: - *Hi, nice to meet you too. Can I help you? - Yes, you can. Let's discuss Block ...terms.-What may be the main questions and answers applying these terms? - There may be question like "... " or "... " and there may be answer like "... " or "... " - What are the main terms to be applied in practical situation? - They are "... " to be translated as "...", "... " to be translated as "...", "... " to be translated as "...", "... " to be translated as "... " and "... " to be translated as "...".- What do some of them mean?- For example, "... " means "...", "... " means "... " and "... " means "...". - What practical situation may be pericted in this case? - Well,once upon a time.... - You are well done. Thanks for your answers.*

The sixth conclusion states that besides, description of the practical experience of work with freshmen- future specialist in physical culture on English

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

lessons it's worth to mention even five main features to organize freshmen's professional physical training purpose English studying: 1) combining communicative orientation, content and emotional saturation with taking into account the indicators of the development of vocationally oriented foreign language communication for students of agrobiological specialties in short; 2) the appropriateness to carry out the adaptation preliminary stage either through the expressions for self-introduction, representing features of the native region, hobbies, dreams or through gradual acquaintance with the title of the university, faculty, specialty and basic terms of agronomy to be used in own sentences with basic grammar structures to be applied while playing games, short conversating, discussing songs, etc; 3) expediency of work of future specialist in physical culture into small groups - teams with parallel training of team spirit; 4) giving the opportunity to feel how to be conditional teacher with the ability to evaluate the achievements of a classmate as well as to leave a comment and to certify it by own signature. 5) clear planning, modification of forms, methods and techniques at each session, proper preparation for the final certification, as additional but necessary while organizing freshmen's professional physical training purpose English studying.

To our mind, all abovenamed conclusions are important. The prospect of research is to analyze adequate features to organize master's business English language studying.

2.4 Formation of undergraduate students' intercultural communicative competence

Introduction. Recent events regarding Ukraine's EU candidacy have demonstrated the importance of reconsidering the role of intercultural communicative competence formation, especially in the process of English for Specific Purposes (ESP) teaching in the course of future professionals' training.

Contemporary socio-economic and cultural trends of the Ukrainian social development, accession of Ukraine to the European educational system state new problems and challenges for future professionals. In particular, a foreign language proficiency is one of the prerequisites for successful professional communication of future specialists. Knowledge of a foreign language enhances the competitiveness and mobility of future professionals, giving them the opportunity to feel more confident in the job market, which is constantly placing new requirements for the specialists.

The phenomenon of culture and communication in their inextricable connection was considered in the works of philosophers L. Wittgenstein, Y. Habermas, H. Gadamer, I. Kant, F. Nietzsche, I. Fichte, Z. Freud, F. Schleiermacher, O. Spengler, and others in the XVII–XX c. The concept of intercultural communication appeared in the middle of the 20th century, and it is associated with the names of such scientists as M. Byram, E. Hall, K. Klakhon, A. Kreber, R. Porter, D. Trager, and L. Samovar. Western researchers K. Berger, S. Huntington, E. Hirsch, E. Hall, G. Hofstede, and S. Dahl developed further intercultural communication theories in an attempt to explain this phenomenon from various angles [113].

Recently, the attention of researchers to the topic of intercultural communication has significantly increased in Ukraine and is gaining popularity among native researchers. V. Andrushchenko, N. Borysko, N. Vysotska, O. Hrytsenko, L. Holovanchyk, O. Hryva, L. Huberskyk, V. Yevtukh, O. Kraskovska, L. Kuznetsova, I. Lytovchenko, O. Ogienko, A. Polupan, O. Tarnopolskyk, A. Sbrueva, H. Sotska, and others raise various aspects of the problem in their studies.

Thus, the researchers consider intercultural communication as a necessary condition for successful integration into the political society, which allows effective participation in the inter-ethnic process of communication in the realities of the globalised world.

The analysis of these publications reveals that there is a wide spectrum of scientific research devoted to the issue of intercultural communication competency development. However, the problem of developing undergraduate students' intercultural communicative competence has not been studied thoroughly and requires further investigation.

Main body. Because of continuing advancements in politics and economics on a global level, as well as the dramatic shifts brought on by the emergence of virtual cultures, our world and societies are changing. This is going to result in an increase in the number of individuals who live in, and commute between, many cultures and communities in both the actual world and the virtual world. Higher education institutions are now aware that they must meet these emerging social requirements and prepare graduates who can work both as global professionals and mindful citizens as a result of the changing global environment.

The word "communication" is descended from the Latin noun *communicatio*, which meant a sharing or imparting. From the root *communis* (common, public), it has no relation to terms such as *union* or *unity*, but rather is linked to the Latin *munus* (duty, gift), and thus has relatives in such terms as *common*, *immune*, *mad*, *mean*, *meaning*, *municipal*, *mutual*, and German terms such as *Gemeinschaft* (community) and *Meinung* (opinion). Its root senses have to do with change, exchange, and goods possessed by more than one person; the Latin verb *communicare* means to make common [114, p.12].

Thus, "communication" can refer to the process of exchanging ideas, thoughts or information with others through an accepted code of symbols. Though we frequently think of communication as talking, there is much more to it than just words. Our eyes, emotions on our faces, hand gestures, body language, and movements are all communication tools that contribute significantly to our speech. The need for communication is determined ultimately by the need for joint participation of people

in the production of material goods. And in the sphere of spiritual life, the central place is occupied by the individual's need to acquire social experience, to assimilate to cultural values, to master the principles and norms of behaviour in society and a specific social environment, and all this is impossible without contacts with other people.

D. Hymes (1971) coined the concept of “communicative competence” in the middle of the 1960s, and since then it has gained popularity among educators, academics, and other linguists. This concept was developed in opposition to N. Chomsky's idea of linguistic competence. Earlier before this, in 1965, N. Chomsky introduced the words “competence” (linguistic competence) and “performance”. These terms have theoretical differences: competence may be viewed as a presumptive underlying ability, whereas performance can be seen as the overt presentation of that ability. This suggests that “communicative competence” refers to the basic criteria of skills and knowledge required for communication.

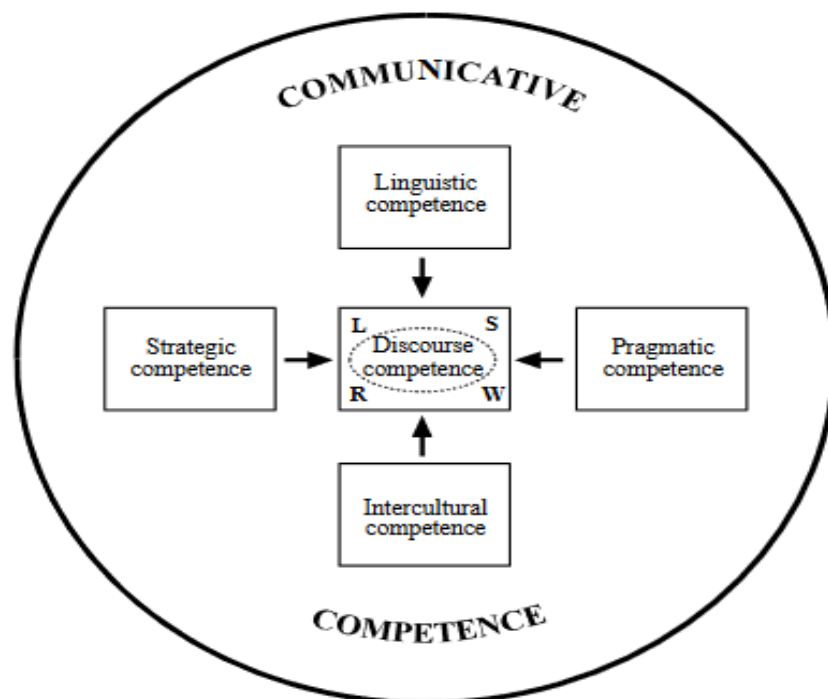
Communicative competence refers to an individual's ability to convey effectively their opinions, thoughts, and feelings. It involves the knowledge of language and an awareness about how to use the language appropriately in various settings and contexts.

Many competency models have been proposed in applied linguistics since the concept of communicative competence was introduced. It is common to distinguish such models, as: D. Hymes' model (1967, 1972), M. Canale and M. Swain's model (1980), M. Canale's model (1983), L. Bachman's model (1990), M. Celce-Murcia, Dornyei and Thurrell's model (1995), A. Palmer's model (1996), and W. Littlewood's model (2011). Although all these researchers designed their models in different ways, they all shared four major aspects: strategic competence, linguistic competence, pragmatic competence (covering both discourse and functional/actional competence), and sociocultural competence (including sociolinguistic competence).

Several critical assessments of theoretical frameworks of communicative ability in foreign language instruction have occurred during the last few decades. So far, the study has revealed that different models represent distinct viewpoints on the concept

of communicative competence. Nonetheless, the many competence models created in the early 1980s shared the four main structural components listed below: strategic, linguistic, pragmatic and intercultural competencies (see Figure 1). These components are always linked; they are not discrete “components” and cannot be detached from one another.

Figure 1: Components of communicative competence¹
(Usó-Juan and Martínez-Flor, 2006a: 16).

Discourse competence is defined as the selection and sequencing of utterances or sentences to achieve a cohesive and coherent spoken or written text given a particular purpose and situational context. *Linguistic competence* refers to all the elements of the linguistic system, such as aspects concerning phonology, grammar and vocabulary, which are needed to interpret or produce a spoken or written text. *Pragmatic competence* concerns the knowledge of the function or illocutionary force implied in the utterance that is intended to be understood or produced, as well as the contextual factors that affect its appropriacy. *Intercultural competence* refers to the knowledge of how to interpret and produce a spoken or written piece of discourse within a particular sociocultural context. Therefore, it involves knowledge of cultural factors such as the rules of behaviour that exist in the target language community as well as cross-cultural awareness, including differences and similarities in cross-cultural

communication. Finally, *strategic competence* is conceptualized as knowledge of both learning and communication strategies [115, p. 16].

The traditional model of communicative competence still has several drawbacks. Primarily, it focuses on the native speaker as a model. In 1994, M. Byram and G. Zarate suggested that the intercultural speaker should replace the native speaker as the learner of a foreign language. The idea is that foreign language learners are individuals who bring with them to their learning experience their sociocultural identity as members of their native culture, and even if they have acquired advanced levels of proficiency, what is conventionally called “native speaker fluency”, they are nonetheless “mediators” between two cultures [116, p.93].

The intercultural speaker can manage communication and interaction between people with different cultural identities and languages, and he may also take another perspective, which allows him to bring different interpretations of reality into the interaction.

That is why it is important to realize that intercultural competence is much broader than foreign language communicative competence. Undoubtedly, the language, which acts as a bridge of mutual understanding and interaction between representatives of different lingual-ethnic communities, plays a huge role in the implementation of successful intercultural communication [117, p. 205].

There are many different definitions of intercultural competencies. UNESCO’s 2013 publication entitled *Intercultural Competencies: Conceptual and Operational Framework* examined some of the emerging themes within intercultural competencies literature from different regions of the world. Based on that publication, the definition of intercultural competencies was broadly defined as adequate knowledge about particular cultures, as well as general knowledge about issues arising when members of different cultures interact, holding receptive attitudes that encourage establishing and maintaining contact with diverse others, as well as having the skills required for interacting with others from different cultures [118, p.19].

D. Deardorff’s definition (2009) of intercultural competence, as the first research-based definition and framework for intercultural competence, can be used as

a starting point as this definition refers to behavioural outcomes, highlights agreed upon essential elements of intercultural competence, and captures some of the complexity of what constitutes intercultural competence. Her study defined intercultural competence as behaving and communicating effectively and appropriately in intercultural situations as well as delineating agreed-upon aspects of such competence, i.e. specific intercultural knowledge, skills and attitudes, and combines these with relational/interactional aspects, i.e the intention being to achieve one's goals to some degree and also allowing others to achieve their goals to some degree. The intercultural competence elements in this framework can be used to create more concrete learning outcomes within specific contexts [119, p.72].

The term "intercultural communicative competence" broadens the concept of "communicative competence" to include "intercultural competence", where "inter" may refer to changes that affect how speakers interact as well as new knowledge that results from these changes. It may also refer to learning new cultural elements or values as well as re-evaluating ones that are already known. This process implies both self-awareness and others-awareness. Intercultural competence, which encompasses communication and a broader grasp of the world, is a word used to define the capacity to operate across cultures with awareness and comprehension of cultures on a general level.

According to K. Haburajova, "First study of intercultural communication has originated in the US in 1946 by establishing the Foreign Service Act by Foreign Service Institute, resident in Washington. It provides language and anthropological training for foreign diplomats. The courses prepare American diplomats and other professionals to develop their professional skills. It helps them to build their relations to other countries and cultures. Lastly it helps them to promote the capabilities of US foreign affair community" [120].

In the 1950s, the term intercultural emerged as a response to the need to increase dialogue and cooperation between members of different nations. "Intercultural communication" credit is often given to American anthropologist E. Hall, who used it for the first time in his book "The Silent Language" in 1959. He broadened the

anthropological viewpoint on culture, which included communication and defined culture as a communication process. Intercultural communication is considered as an interaction among people of different cultures. Moreover, the scientist pioneered the discovery of high- and low-context cultures [121, p.62].

The idea of preparing young people to live in a multicultural society is recognized as one of the fundamental goals of any educational institution in most documents of the United Nations, UNESCO, and Council of Europe. According to the Council of Europe (2018) “intercultural dialogue” may be defined as “an open exchange of views, on the basis of mutual understanding and respect, between individuals or groups who perceive themselves as having different cultural affiliations from each other” [122, p. 31]. This entails an ability to accept cultural differences between our interlocutors and ourselves.

Intercultural communication is a process of mutual communication and interaction between representatives of different cultures. This is a kind of subject-subject interaction in which bearers of various cultures exchange information, experience, abilities, and skills [123, p. 273].

Thus, intercultural communication is the interaction of two or more people from different cultures. It should be viewed as a multifunctional phenomenon that includes knowledge of the norms and principles of communicative behaviour in another sociocultural environment, as well as the ability to interpret existing differences in the context of intercultural relations; the formation of specific qualities; and, finally, empathy and self-esteem capacity. It is education and, most importantly, language. At the same time, education is considered the foundation for strengthening social subjects’ ability to engage in intercultural interaction based on democratic, equal-rights, and equal-opportunity values.

Each culture is the combination of behaviours and beliefs shared by members of a group that distinguishes them from other groups, and thus one culture stands out when compared to another with distinct traditions. However, cultures are so diverse that to foreigners, each group appears to be a hierarchical chain of progressively smaller groups whose members are all too mindful of differences among themselves. Cultures

are hardly ever the focus of discussions about intercultural competencies since cultures exist solely in the people who develop and demonstrate them. As a result, members of cultural groups may better serve as the centre of attention.

Intercultural competence is the ability to understand other people's behaviour, values, beliefs, and attitudes. Being interculturally competent, which is one of the most in-demand abilities in the global market, helps to avoid misunderstandings and intercultural conflicts and enables efficient cooperation between people from different cultures.

The analysis of resources has revealed the growing interest of researchers in the given issue in the last two decades of the XXth century, which resulted in the development of numerous models of intercultural competence. E. Reid profoundly analyses them, describes various types of intercultural competence models in her study. According to E. Reid, the intercultural models can be divided into the following types: *casual path*, *compositional*, *co-orientational*, *adaptational*, and *developmental* [124, p.44]. On the grounds of E. Reid's study, we have created table 1 that presents characteristics of each type of intercultural communicative competence models and provides examples of models.

Table 1.

Types of intercultural communicative competence models

Type of a model	Characteristics	Example of a model
Casual path	They are represented as a theoretically linear system and tend to produce variables downstream, which are influenced by moderating and mediating variables, which in turn influence the variables at the upstream level.	<i>The Model of Intercultural Communicative Competence</i> by Arasaratnam (2005)
Compositional	These models identify competency components without establishing relationships between them. They provide a list of key features, attributes, and abilities that are considered as the beneficial for successful intercultural interactions.	Deardorff's (2009) <i>Pyramid Model of Intercultural Competence</i>
Co-orientational	These models are concerned with conceptualizing the interactional achievement of intercultural understanding (perceptual accuracy, empathy, clarity, and overlap of meaning systems). They are focused primarily on communicative mutuality and shared meanings.	<i>Intercultural Competence Model</i> by Fantini (1995) <i>Intercultural Competence Model</i> by Byram (1997)

Continuation of Table 1.

Adaptational	Adaptation models either envision multiple interactants in the process, or emphasize the interdependence of multiple interactants by modelling the process of mutual adjustment.	<i>Attitude Acculturation Model</i> by Berry's (1998)
Developmental	Developmental models are concerned with the stages of progression or maturity in acquiring intercultural competence.	<i>Model of Intercultural Maturity</i> by King and Baxter Magolda (2005) the <i>U Curve Hypothesis Model</i> by Lysgaard's (1995), the extended <i>W Model of Acculturation and Re-acculturation</i> by Gullahorn and Gullahorn (1963) the <i>Developmental Model of Intercultural Sensitivity (DMIS)</i> by Bennett (1993)

M. Byram's (1997) model of intercultural communicative competence is perhaps the most significant model of intercultural competence in the field of foreign language teaching methodology. This framework consists of five components, which indicate to a set of skills, attitudes, and behaviours that intercultural speakers must develop in order to interact successfully with persons from diverse cultural backgrounds. Furthermore, the model is designed on a concept of language learning as a communicative, interactive, and meaningful activity (see Table 2).

Table 2.

Byram's model of intercultural communication competence [125]

	Skills interpret and relate (<i>savoir comprendre</i>)	
Knowledge of self and other; of interaction: individual and societal (<i>savoirs</i>)	Education political education critical cultural awareness (<i>savoir s'engager</i>)	Attitudes relativizing self valuing other (<i>savoir être</i>)
	Skills discover and/or interact (<i>savoir apprendre/faire</i>)	

M. Byram combined intercultural competence with communicative competence to create intercultural communicative competence. He also extended the 'savoirs' from the initial four to five in the model of intercultural communicative competence for teaching and assessing. Although emerging from the discipline of languages, these concepts are applicable beyond that field:

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

1. Knowing ('Savoirs') – knowledge of aspects of culture, beliefs and reference points which are familiar to cultural natives;
2. Being or empathising ('Savoirtre') – understanding and dealing with cultural difference with curiosity, openness and without ethnocentrism;
3. Learning ('Savoir apprendre') – interpreting how others live, think, feel and communicate;
4. Understanding ('Savoir comprendre') – gaining insight into cultural meanings, beliefs and practices in comparison with one's own culture;
5. Engaging ('Savoir s'engager') – making informed critical evaluations of aspects of one's own and other cultures [125].

In adding the fifth 'savoir', M. Byram (1997) asserts that 'the inclusion in Intercultural Communicative Competence of savoir (s'engager/critical cultural awareness) as an educational aim for foreign language teaching is crucial [118, p.6].

Many academics believe that developing intercultural competence is a developmental process (L. Beamer, 1992; M. Bennett, 1986; M. Hammer, M. Bennett, & R. Wiseman, 2003). That is, people can learn things that contribute to intercultural competence with time, experiences, and conscious thought. Evidence also shows that collaborative learning promotes intercultural competency development (F. Helm, 2009; H. Zhang, 2012). [126].

L. Holubnycha, I. Kostikova, and T. Soroka et.al. distinguish two different approaches in the process of foreign language teaching. "The first approach is based on teaching country, regional studies, a discipline that is traditionally associated with the study of any foreign language, namely, history, literature, geography, economics, art, etc. of the target language country. The second approach is philological one; the main object is not a country, but the background knowledge of native speakers. These approaches differ in classes, as country, regional studies are not always associated with language learning or with it at all. It means that they can be presented in the native language to the audience, and may be available for people who do not learn a foreign language. As for the philological approach, it is possible only within the framework of

studying a foreign language, which serves as a source of information about the history and culture of a language country” [117, p. 207].

Many modern universities in Ukraine expand their campuses with overseas students in an effort to improve their students’ intercultural understanding, awareness, and abilities to function in this multilingual world. Student mobility, domestic internationalisation, and curriculum internationalisation are the three most important techniques for the development of intercultural competency. Learning about other cultures promotes avoiding negative preconceptions and individual prejudices regarding other groups, as well as contributing to better awareness of various views within the society in which we live. As we interact with others, cultural variety facilitates our ability to recognise and appreciate “ways of being” that are not always similar to our own, enabling us to build bridges for mutual trust, respect, and understanding. Furthermore, when people from other cultures provide language skills, innovative ideas, the latest knowledge, and unique experiences, this variety makes our country a more exciting place to live.

On a practical level, this suggests that undergraduates are required to be able to interpret and act simultaneously both inside and outside of a local environment. They must be competent to collaborate in a way that is sensitive to local culture while making moral and ethical decisions that are grounded on a thorough grasp of culture.

Since English has become an international lingua franca, its usage is no longer limited to interacting with people whose mother tongue is not English but is being used increasingly to communicate with people from many different cultures. Thus, the role of English as a foreign language in these circumstances is not only that of a collaborative communication platform; in these contexts, English works as a way of negotiating meaning across cultures as well as negotiating meaning between cultures. The specificity of intercultural competence development in Ukrainian universities is that teaching foreign languages is carried out outside the real language environment, far from the real native culture. Teachers of English are not native speakers, but they are the only communicators representing the target country's culture and language to students, and they acknowledge them with foreign customs, traditions, and beliefs.

In order to achieve the effectiveness of intercultural competence development, L. Holubnycha, I. Kostikova, and T. Soroka et al. point out the following components: 1) language and culture knowledge, competences, and skills; 2) sufficient background knowledge development about the country culture of a target language; and 3) the development of universal soft skills such as tolerance, a sense of responsibility for one's actions, the ability to empathise, understand, and accept a foreign culture, the ability and desire to understand the difference and unity of one's culture and the country culture of a target language, a sense of adequate and friendly perception of a foreign language and its realities. [117, p. 210].

Intercultural communication should become a compulsory discipline in future professionals' training rather than being as a component of foreign language teaching because foreign language teaching focuses mainly on the development of four basic skills: speaking, listening, reading, and writing. Foreign languages teaching involves application of certain classroom activities that include an intercultural approach. Due to such activities as reading on social and cultural topics with further discussions and comparing foreign and native traditions and customs; listening to audio recordings and watching videos with accompanying assignments; role-playing, gaming, project work, and surveys, etc., the undergraduate students' outlook is expanding, and they begin to realise the existence of cultural differences and learn to respect them. A variety of similar activities are used for intercultural training: lectures, discussions, self-assessment instruments, case studies, simulation role-plays and videos, etc. As a result, it appears that teaching intercultural communicative competence is quite appropriate through English language teaching activities. Furthermore, since intercultural communicative competence education entails developing practical skills and attitudes, they cannot be formed by lectures alone, they must be developed through dialogues and interactive activities.

The interactive activities develop dialogic speech and promote interaction between interlocutors and their mutual understanding through the problem solving that is important to each student. These technologies also include information and communication technologies, project technologies, cooperative learning (working in

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

pairs or small groups), creating presentations, situational learning, language portfolio technologies, gaming activities, mind mapping, etc. The educational process has been significantly activated as a result of such technology and students' desire to get the required skills.

To sum up, intercultural communication competence is currently an urgent problem in English Language Teaching since undergraduate students are expected to communicate in English with representatives from many linguistic and cultural backgrounds. Developing intercultural communication ability involves resolving not just a language barrier but, more importantly, a cultural barrier. Intercultural competence is much broader than foreign language communicative competence. Undoubtedly, foreign languages (particularly English) act as bridges of mutual understanding and interaction between representatives of different lingual and ethnic communities and play a huge role in the implementation of successful intercultural communication. Although foreign languages teaching involves application of certain classroom activities that include an intercultural approach, intercultural communication should become a compulsory discipline in future professionals' training. The development of intercultural communicative competence is regarded as a component of English language teaching that can be acquired through application of various interactive activities and cooperative learning.

SECTION 3. LINGUISTICS

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.PED.2.3.1

3.1 Text as a representative of invariant structures of composition-linguistic communicative forms

The complexity, multidimensionality of the “text” phenomenon, the diversity of approaches to determine the diversity of definitions of this concept, because, giving a definition, the author not only determines the scope and content of the concept, but also indicates from what positions he analyzes this concept. To approach a text from sociolinguistic positions, the following definition can be taken as a basis: “A text as a complex sign and an integral unit of communication is a system of semantic elements that are functionally combined into a single closed hierarchical communicative-cognitive structure by a common concept or plan” [127], and add - characterized by a certain verbal formality and compositional construction.

Along with the general features inherent in any text, the educational text has a number of distinctive features that are due to the specifics of educational communication. The educational text: 1) is an organic component of the system of texts of a textbook in a certain discipline, designed in accordance with program requirements, for a certain stage of training; 2) focused on people of a certain group: social, national, age, etc.; 3) is intended not only for comprehension, but also, as a rule, for the integral development of the information contained in it, which is characterized by a high degree of novelty; 4) has content content, structural and linguistic organization, which are optimal for the implementation of the goals and objectives of a certain stage of learning.

If we briefly define the concept of educational text, then this is a text used for educational purposes. As a more detailed one, we can offer the following definition: this is a text organized for didactic purposes in semantic, linguistic and compositional relations into a single system, on the basis of which a system of knowledge is given in a certain discipline, certain skills and abilities are instilled in people of a certain group (age, nationality). etc.) at a certain stage of learning.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Let us highlight the important distinguishing features of the educational text in a foreign language. Assimilation in it is subject to both plans of the text - meaningful and formal. The content information of the message is expressed by means of the foreign language to be taught; it is framed in accordance with specific compositional norms characteristic of a certain style, genre, compositional-speech type in a given language, and the content of the message, as a rule, reflects the uniqueness of the worldview, the mental warehouse of representatives of a certain nationality, native speakers of a given language. The didactic tasks facing the authors of the educational text and teachers of a foreign language, on the one hand, and students, on the other hand, can be qualified in some cases as different in volume, content, purposefulness and other parameters, and some of the tasks that the compiler is called upon to implement text and teacher, can and should be hidden from the student.

We point out that the last moment does not at all contradict the modern principle of individualization of the learning process and is not “forgetting the active and central role of the student in mastering a foreign language”, which V.M. Vyatyutnev [128], arguing with I.L. Beam [129], since the student's attention cannot be evenly distributed within the complex of specific methodological tasks solved at this stage of learning, one of which will be in the center of attention, and the other will be on the periphery in the zone of the poorly conscious or completely unconscious.

Obviously, in order to define the concept of "educational text in a foreign language", the above definition of the concept of "educational text" should be added: this is a speech message in a foreign language to be studied, which is a typical educational text with a certain step of ready-made speech and compositional forms as a representative of invariant structures of a certain style, genre, compositional-speech type. It is intended for the formation of textual activity, the development of types of speech activity, the consolidation of aspect knowledge, differentiated by their feasibility for the corresponding stage in the general system of teaching a given foreign language, serving in its content basis both as educational goals and as a means of expanding general and special knowledge.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

The analysis of any text in the semiosocial-psychological and psycholinguistic aspects allows us to explore it as a phenomenon represented by a categorical trinity, namely, the text as a product - an object - a means of communication of social subjects in the process of their material-practical and communicative-cognitive activity: this leads us to an approach to the text as a unit of specific textual activity, which forms the basis of sign communication as a way of exchanging “semantic information organized in a special, textual way” [130].

It is expedient to speak not about separate links of the communicative chain, but about a closed cycle in which the author is both the reader, the person who generates the text, is the person who perceives it, and the reader-author, the person who perceives the text, is the person who generates it. The link "text" in the process of textual activity splits into the text of the author and the text of the reader, because, although the material form of the text remains the same, the mental images of the generated and perceived text differ.

When considering text-forming features, another plane of analysis is also interesting: what part of the polyalphabetism reflected in the mind is actualized, highlighted in connection with the author's intentions, program or system of expectations of the recipient, as well as in connection with the denotative basis of the text. Therefore, text-forming features are combined in the work into two groups: 1) specific, actually text-forming, which, in turn, are divided into verbal and non-verbal - extralinguistic and paralinguistic; 2) general background, including the verbal beginning and extralinguistic parameters, encyclopedic knowledge.

In connection with the processes of speech and thought activity, speaking about a person's knowledge system, researchers usually distinguish primarily two types of knowledge, contrasting linguistic (linguistic) and encyclopedic knowledge (knowledge about the world).

When raising the question of text-forming invariants, it is important to take into account that they, like any other standards, are conditioned by a fundamental feature of the surrounding world - the essential properties of objects and the laws of phenomena, which are determined by constant, stable connections and relationships between them;

these standards are deposited in long-term memory as a "trace" of the past impact, in which these essential and stable properties and patterns of the object are captured in reality.

The basic concept of "text image" is introduced along with some other new concepts in connection with the presented triune interpretation of the "text" phenomenon, which prompts a new interpretation of a number of traditional concepts.

When analyzing the image of a text, we should talk, on the one hand, about the formation of both mental and material images of the text; on the other hand, the image of the form, material and mental, is represented by two types of images - verbal and compositional. Both moments, as a rule, escape from the field of view of researchers. The image of a text is a complex multidimensional phenomenon, a product, a means and an object of text communication, text activity, a carrier of invariant (models and variable features presented in the text), which manifests itself in the form of a material image of a particular text and its ideal mental image that arises as a result of the process of reflection in the mind. Communicants of reality replaced by signs and the text itself as a product of a sign system.

This system performs three instrumental functions: cognition, communication and regulation, it replaces the objects of reality.

Analysis of the image of the text in the communicative-activity aspect allows us to outline a multi-link model of the image of the text with a different number of links, accompanying the open elementary cycle of text communication.

We can talk about several organically linked and interdependent types of text image, representing a three-, four-, five-link model (depending on the attitude facing the recipient), the individual links of which, in turn, are multi-link models of sublevels.

Firstly, it is the ideal mental image of the text, which is formed in the mind of the author in the process of materializing this image when a specific text is generated.

The psychic author's image of the text is a dynamic image; the process of its formation as a concomitant phenomenon takes place in parallel and inextricably linked with the main process - the generation of a material text.

The process of formation of the mental image of the recipient's text is outwardly in general terms similar to the process of formation of the author's mental image of the text,

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

where there is an unfolding of the folded one. There is an essential difference between them: the mental image of the recipient's text is a secondary formation and, consequently, the free creativity of generation is absent here; creativity is manifested in the individuality, originality of the very act of comprehension, and in this case there is a new secondary product, in contrast to the new primary product described above, and the degree of its correspondence to the latter is determined by the degree of adequacy of the recipient's understanding of the thoughts of the author's text, as well as the degree of significance and novelty for the recipient text information.

So, the described three-link model combines the types of images that arise during a unidirectional act of text communication, which is closed on the internal processing of speech production by the recipient.

When set on a verbal act, on the recipient's output into external speech in two possible situations: when implementing feedback by generating a response statement, a four-link or five-link model can take place. This is due to the time interval between the recipient's perception of the author's text and the setting for the generation of his own response message and is explained by the diverse connection to mental activity of two departments of memory: operational and long-term.

When set to a continuous connection in the "stimulus-response" chain, that is, when a secondary text is generated immediately after the perceiver of the primary one, a four-link model takes place. The first two links are represented by images of the text - mental and material author's, described above. In turn, the mental image of the recipient's text is formed differently than the described image of the third link, and is a more complex, complex formation. This is a dynamic image, the formation of which goes through several stages, divided into two groups in accordance with the thought processes that accompany a certain type of image; this is a group representing a partial collapse of an expanded one, and a group showing a partial or full expansion of a collapsed one.

In other words, this image carries some of the features of the images described above - the mental image of the recipient's text and the author's mental image of the text. The types of images of different stages depend on the attitude towards the genre and the type of secondary text being generated. When set to create a secondary text based on

compressive reproduction, we can talk about the following types of images: an image of a reflection; an image of a generalized compression, accompanied by a background image of the internal code and then replaced by an image of the generated secondary text and, finally, a captured image of the secondary text.

To create a new secondary text on the basis of the primary text, the above stages are supplemented with the image of the intention and the image of the concretizing expansion, superimposed on the group of images of the level of reception.

As can be seen, in this case, a large proportion falls on the share of RAM, long-term memory is used mainly to update the existing images of invariant structures, and then to add new recoded information - code images - to your data bank.

In the case of delayed production of a secondary text based on the primary one, the images of the level of reception and the level of production are stratified into two independent links, the first of which completely coincides in its characteristics with the initially described mental image of the recipient's text; the second part, with the author's mental image of the text described above, the difference here is due to the fact that the mental image of the secondary text unfolds not only from the intent, but also based on the already formed folded mental image of the recipient's text (code image) and, accordingly, on the original material image of the author's text (primary).

In this case, long-term memory works both in the direction of updating the existing images of invariant structures, and in the direction of updating the image of the internal code of the perceived specific text, as well as in the direction of adding new recoded information - code images - to its data bank.

Finally, the image of the text of the fourth or fifth link (in accordance with the gradation outlined above) is the material image of the secondary text. This is an outwardly static image, which is a product of the analytical and synthetic mental activity of its author-recipient of the primary text, the result of the reflection of images of previous stages and stages - images of the reception level superimposed on the level of images of the production of the primary text and causing the formation of images of the level of generation of the secondary text.

The dynamic beginning is also embedded in this image and is represented by the characteristics of movement, the development of thoughts, united by the ideological and thematic basis of the secondary text and its logical and compositional framework. At the same time, depending on the genre of the secondary text, these parameters in the secondary text may correspond to the parameters of the primary message, or be different, which is due to the evaluative beginning, which expresses different types of attitude of the text creator to the components of the communication act.

Since textual activity, for all its specifics, is based on speech activity, it is natural that the proposed classification of the types of text image and the models in which these types are combined is organically related to speech production models. These models were already developed by well-known psycholinguistics at the end of the 20th century (Vygotsky L.S., Leontiev A.A., Zimnyaya I.A., Akhutina T.V. and etc.) [131].

When considering text-forming features, another plane of analysis is also interesting: what part of the polyalphabetism reflected in the mind is actualized, highlighted in connection with the author's intentions, program or system of expectations of the recipient, as well as in connection with the denotative basis of the text. Therefore, text-forming features are combined in the work into two groups: 1) specific, actually text-forming, which, in turn, are divided into verbal and non-verbal - extralinguistic and paralinguistic; 2) general background, including the verbal beginning and extralinguistic parameters, encyclopedic knowledge.

In connection with the processes of speech and thought activity, speaking about a person's knowledge system, researchers usually distinguish primarily two types of knowledge, contrasting linguistic (linguistic) and encyclopedic knowledge (knowledge about the world).

When raising the question of text-forming invariants, it is important to take into account that they, like any other standards, are conditioned by a fundamental feature of the surrounding world - the essential properties of objects and the laws of phenomena, which are determined by constant, stable connections and relationships between them; these standards are deposited in long-term memory as a "trace" of the past impact, in which these essential and stable properties and patterns of the object are captured in reality.

Considering textual activity as complex, specific, having its own goals, objectives, means of implementation, we believe that the programming of the speech (“big program”) [133] includes the entire quantitative complex of “small programs”, pouring them into a qualitatively new education. This is the solution of specific tasks of textual activity, in particular, those related to the implementation of communicative-targeted programs for the generation and reception of text, involving the use of verbal and extralinguistic factors, verbal and non-linguistic signs.

The actualization of knowledge is a complex, hidden, intimate process that depends on many components and demonstrates a different ratio of the conscious and the unconscious. Thus, taking A. A. Zalevskaya’s conclusion that the storage of knowledge and its actualization are two independent problems as a very productive conclusion, we must not forget that these processes are organically connected. Moreover, the dependence of the actualization process on the process of storing knowledge should be emphasized: the clarity of its actualization directly depends on the clear recording of information in the memory block, because the signs of objects reflected by consciousness as background, in relation to the conditions of the situation when the recording was made, under changed conditions and the need for them direct reading in normal (not extreme) cases, “highlighted” is not so bright [132].

The foregoing confirms the fundamental importance of the orientation of the modern school towards the development of the student's creative activity in the process of mastering new knowledge, directs the methodological thought towards finding ways to maximize the individualization of the educational process. The student must acquire two main types of knowledge: “knowledge of facts” and “knowledge of operations” because, according to A. Cleland, “no knowledge is the result of pure perception, since perception is always directed and structured by action schemes” [135]. It is the “knowledge of operations” that the student lacks, in particular, in the process of developing textual activity when learning to work with text, which is especially noticeable when reading a foreign language text and when it is produced. This often escapes the sight of both methodologists and practical teachers, and without this it is impossible to carry out the planned intensification of the educational process.

3.2 Specificity of ethnic stereotypes in American, British and Ukrainian national cultures

Introduction

Today, intercultural communication, its translation and interpretation are gaining more weight and importance as we live in a world that is becoming more open, accessible and global. In the conditions of modern social, information and economic globalization, there is an increased interest in the issues of interaction of language, culture and psychology of ethnic communities, which are components of any nation and without taking into account which it is impossible to create a cultural picture of the nation.

Communication and mutual relations with other cultures, communities, and individuals depend on the degree of depth of understanding of the peculiarities of ethnic cultures as integral components of national culture and respect for representatives of ethnic communities. Each representative of another culture in the global space has its own worldview. The perception of the surrounding world, culture and behavior of representatives of both their society and other communities, countries and nations is reflected in the language picture of the corresponding language community, one of the elements of which is a stereotype, as a form of perception not only of one's own culture, traditions, forms of behavior, but also about the culture and behavior of representatives of other nations.

As our research shows, each language interprets the world in its own way, has its own way of conceptualizing it. Each people, each nation has its own ideas about the surrounding world, about people, about representatives of another culture. Certain stereotypes are formed in a society - about societies as they are, about behavior and traditions within their cultural space, and about representatives of other language and ethno-cultural spaces.

Scientists emphasize the need to study linguistic mechanisms that serve to transmit national stereotypes. The analysis of scientific sources shows that such mechanisms

include phraseological units and catchphrases, language clichés that create and express linguistic national stereotypes of each nation, and their equivalent translation in the language of each other culture.

The study analyzed lexicographic reference books, phraseological dictionaries, scientific papers, fiction, and national folklore.

The concept of "stereotype" is the subject of study in many sciences and is considered in the works of cognitologists, sociologists, ethnographers, psychologists, linguists, and ethnopsycholinguists. The proposed research is based on the works of such scientists as U. Lippman, A.K. Baiburin, E. Bartminsky, R. Brown, O. A. Gapchenko, L. V. Zavhorodnya, A. Ivchenko, I. S. Kon, O. П. Левченко, C. McCarty. Ethnic stereotypes are of particular interest because in many cases they express not only social relations, but also psychological characteristics of a certain community. Such stereotypes include ethnic stereotypes based on skin color, natural features and economic activity, ethnic labels based on national cultural artifacts, ethnic stereotypes based on the gastronomic symbols of nations, ethnic jokes and anecdotes as sources of stereotypes. The purpose of the research is to investigate the concept of stereotypes, analyze stereotypes kinds, sources, peculiarities and functions of ethnic stereotypes and describe the linguistic means of expressing ethnic stereotypes in American, British and Ukrainian language cultures.

The concept of a stereotype and its characteristics are studied in linguistics and cultural studies, cognitive linguistics and ethnolinguistics. Special attention is paid to the research of classifications, the role and functions of a stereotype in language and cultural communities. general linguistic methods of expressing a stereotype in cross-cultural discourse.

3.2.1 Stereotypes as an object of scientific research

We live in a world that is becoming more and more open, accessible and global, and therefore intercultural communication, its translation and interpretation today are gaining more and more weight and importance. Communication and relationships with other cultures, communities, and individuals depend on the degree of effectiveness of understanding them. Each representative of another culture in the global space

possesses his/her own worldview. The perception of the surrounding world, culture and behavior of representatives of both the society they live in and other communities, countries, nations, is reflected in the language picture of the corresponding language community, one of the elements of which is the stereotype, viewed as a form of perception not only of one's own culture, traditions, forms behavior, but also about the culture and behavior of representatives of other nations.

Understanding of national and ethnic stereotypes plays a significant role in the dialogue of cultures, in the exchange of cultural and spiritual values.

In the process of intercultural communication, individuals, as a rule, perceive and evaluate each other from the standpoint of their own culture and its internal standards, that is, from the standpoint of "ethnocentrism." This concept means that representatives of one culture tend to overestimate the characteristic features of their own cultures and underestimate the same characteristic features of other cultures. This process is called attributive in psychology. It has been proven that it is characteristic of all people to consider what happens in their culture as natural and correct, as well as to consider the customs of their group as universal, to consider their norms and values as absolutely correct and what happens in other cultures as incorrect, unusual or whimsical [138, p.56].

Native speakers understand that foreigner's grammatical or lexical errors are caused by insufficient knowledge of the foreign language they are speaking. However, errors of the cultural plan are most often associated not with "ignorance", lack of knowledge and experience in a given culture, but with psychological, personal, as well as positive/negative qualities of a person himself/herself. So, for example, the frequent use of imperative constructions in English, which is characteristic of Ukrainians, is perceived by English speakers as a manifestation of anger or aggression [139, p. 16]. Englishmen try not to use the modal verb *must*, as it provides no choice.

Thus, the assertion of one's own integrity as a national-cultural community, in addition to other ways, also occurs is realised through the denial of the "alien", which is considered as negative, incorrect, harmful, as it can represent a threat to the stability of their usual way of life. As a result, what is stereotypically regarded as positive in

one culture is also stereotypically understood negatively by representatives of another culture, which is the subject of interest and study of many scientific disciplines and, first of all, linguistic and cultural studies [139, p. 16].

The very word stereotype, originating from the Greek Στερεός - voluminous and τύπος - impression, came into the language circulation from the printing business, where the stereotype is a monolithic printed form of a copy of a typographic set, used for printing machines. In modern scientific thought, there exist different definitions of the concept of stereotype, depending on the methodological direction and principles of the scientific school. In general, a stereotype is used as a metaphor for a mental cliché and is a persistent, simplified, schematic representation of any phenomenon, or event [155, p. 9].

The concept of "stereotype" is the subject of study in many sciences and is considered in the works of cognitology researchers, sociologists, historians, philosophers, political scientists, linguists, ethnographers, psychologists, and ethnopsycholinguists. Within these disciplines, there exist different conceptualizations and theories of stereotypes that sometimes share commonalities and sometimes contain contradictory elements. Accordingly, different fields of science highlight different aspects of stereotypes: psychological, mental, social, communicative, cultural, ethnic. In the scientific literature, various concepts of stereotypes are presented: "national stereotypes", "ethnic stereotypes", "social stereotypes", "cultural stereotypes" and others, which denote the phenomenon of stereotyping from the position of various shades of intercultural communication, but have common features of reduction to a common denominator of the phenomenon of stereotyping itself .

Ethnic stereotypes represent a simplified, often emotionally colored prejudiced attitude of one people to another or one ethnic group to another. National and ethnic stereotypes were formed historically in the process of the development of inter-ethnic and international relations, reflecting the desire of people to preserve their own cultural or national identity, as a factor of consolidation and fixation of an ethnic group or nationality, clearly delineating its borders [161, c. 115]. The social stereotype also acts as a simplified universal tool for recognizing, reproducing and transmitting socially

significant information codes in the processes of interaction of members of societies with the surrounding social and natural environment and with each other, regulating the processes of identification and formation of the social identity of an individual. In a social context, an individual begins to learn stereotypes from the moment he begins to identify himself as a member of a certain society, cultural center or social group [152, c. 111].

Thus, the national stereotype is a conglomerate of mental, social, communicative, cultural and ethnic kinds of stereotypes, combining all their characteristics and forming the unity.

An independent interdisciplinary direction, "imagology", investigates the origin, functioning and influence of historical, cultural, sociological, psychological and political aspects of stereotypical representations of communication participants, through which the individual imagines himself and his partner. Analyzing data from various sources, imagology seeks to generalize the information and reveal within the national consciousness general ideas about the external and internal objects of its consciousness. Another similar term "imagology" is also used by sociologists in a narrower sense, to denote a scientific discipline that studies artificially constructed images, that is, imaginary stereotypes [162, p.9-10].

However, the issue of defining the concept of "stereotype" is still being discussed in scientific literature and attempts are being made to identify ways of forming and spreading stereotypes in society, discussing the issue of their impact on relations not only among members of their own society, but also among different peoples. There is no agreement among researchers about a single definition of the term "stereotype" [148, p.17].

The very term "stereotype" gained widespread popularity thanks to the American scientist U. Lippman and his book "Public Opinion", published in 1922. U. Lippman defined a stereotype as an ordered, schematic, culturally determined "picture of the world" in the imagination of an individual, which saves his efforts when perceiving other more complex objects of the world to describe the subjective images of different ethnic groups ("People trust pictures in their heads "). This is "a special form of

perception of the surrounding world that affects information about our feelings before this information reaches our consciousness" [153, p.33]

O.V. Tkachyk, in the works on stereotypes in English folklore, interprets the concept of "stereotype" as a schematic, standardized image or representation of a social phenomenon or object, usually emotionally colored and enduring. A stereotype is an acceptable idea of a person about any phenomenon that was formed under the influence of social conditions and previous life experience [144, p. 12].

Lexicographic scientific papers give similar definitions of the stereotype phenomenon. In particular, Longman's dictionary gives the definition treating a stereotype as a stable mental representation, a fixed pattern, which is considered to be a representation of a type of person or event [154, p. 902].

According to U. Lippman, only a very small number of surrounding facts enter our consciousness from the outside, while the majority of them are constructed by us. Any message is a synthesis of the one who knows with that which is known, where the significant role of the observer always remains selective. The facts we observe depend on our location and our own worldview [153, p.41]

According to U. Lippman's observations, a person, aiming to learn about the contradictory world around him, creates a "picture in his imagination" about the phenomena he directly observed. An individual has a clear idea about most things even before he has directly encountered them in life. In addition, similar representations-stereotypes are formed under the influence of the cultural environment of this individual [137, p. 56].

H. Wallace points out that there is no scientific data proving that people are born with already acquired national or political views of their native country. No, the knowledge about national, social, political views people receive due to the principles of upbringing in the family and school, but not in social consciousness or national spirit, until we learn to analyze the traditions inherited from parents, teachers and mentors [163, p.17-18.]

Stereotypes allow a person to form an idea about the world as a whole, to go beyond his social, geographical and political environment. Thus, U. Lippman notes that

stereotypes are so persistently transmitted from generation to generation that they are often perceived as a given, as a reality or a biological fact.

If the individual's personal experience contradicts the stereotype, this can often lead to one of two subjective conclusions: a person, who is disinterested for some reason, does not notice these contradictions, or considers them an exception that confirms the rule and he/she usually forgets about them. An inquisitive person, when a stereotype collides with reality, can change his stereotypical perception of the world around him. However, U. Lippman does not consider stereotypes to be unequivocally false ideas. In his opinion, a stereotype can be: a) true, b) partially true, c) false [142, p. 12].

U.Lippman highlights the following important features of a stereotype - determinism by culture and the possibility of being a means of saving labor efforts, and, accordingly, language means [153, p. 23].

As for cognitive linguistics and ethnolinguistics, the term "stereotype" refers to the meaningful side of language and culture, that is, it is understood as a mental stereotype that correlates with the picture of the world. A language picture of the world and a language stereotype are interrelated as a part and a whole, while a language stereotype is understood as a judgment or several judgments related to a certain object of the non-verbal world, a subjectively determined representation of the object in which descriptive and evaluative features coexist and which is the result of the interpretation of reality within the framework of socially developed cognitive models [136, p. 6–8]. But a language stereotype can be considered not only as a judgment or several judgments, but also as any expression consisting of several words, for example, a stable comparison and a cliché. For example: a person of Caucasian nationality, gray as a harrier.

There also exist another point of view, considering a stereotype as a certain process and result of communication or behavior according to certain semiotic models, the list of which is closed due to certain semiotic-technological principles adopted in a certain society. We can assume that stereotyping, as a result, is perceived by a person in the form of such concepts as standard and norm (the concept of stereotype is generic in this case), and the standard is the implementation of a certain semiotic and/or

technological model on social and socio-psychological levels, and the norm is the implementation of such a model at the linguistic and psychological levels.

In our opinion, this understanding of the concepts allows us to distinguish between linguistic and non-linguistic behavior, and on the basis of this we can conclude that a standard is a non-linguistic, socio-psychological reality existing at the linguistic level expressed by a norm, and a stereotype is a general concept that includes itself and the norm and standard.

The main reasons for the appearance of stereotypes are analyzed in cognitive theories, as well as in the framework of social psychology. These branches of science study the extent to which our thoughts depend on the immediate social context and, in turn, influence our behavior in society. Cognitive theories emphasize our need to classify people, because this simplifies the way we perceive the world around us. People have the ability to process information about the surrounding world, so they use cognitive generalizations to reduce the load on thinking as much as possible. People develop schemas that reflect their knowledge of themselves, others, and their social roles. When these schemas become established, they determine the way we process information and form judgments about ourselves and others.

Renato Taguiri believes that a stereotype is an individual's tendency to easily and quickly put certain phenomena of the surrounding reality into certain categories, depending on age, gender, ethnicity and profession, and attribute to them qualities that are considered typical for people of this social group [159, p.395]. In social psychology, a stereotype is any generally accepted opinion about specific types of people or about certain ways of behavior, intended to represent an entire group of these individuals or behavior as a whole, although these opinions or beliefs do not quite accurately reflect reality [155, p. 8]

From the point of view of translation strategies, we are interested in all types of stereotypes, but first of all communicative cultural-ethnic, or general "social stereotypes", since they can most often manifest themselves in intercultural communication as a result of social interaction, and therefore have a place in translation practice .

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Yes, there are stereotypes formed on the basis of age ("young people prefer only novelties"), gender ("a woman drives"), race ("all British are mannered"), religion ("Islam is the religion of terrorism"), profession ("fraudulent lawyers") and nationality ("Swiss are punctual"), geographical location ("rural life"), material ("only Japanese cars are of the highest quality"). These stereotypes carry a specific code for the translator, because depending on the interpretation of each of the ethno-cultural stereotype phenomena, they have a positive or negative color, which the translator should have in mind (Nachbar, Lause, 1992).

Modern international cooperation and conflicts give an impetus to the in-depth study of ethnic stereotypes as one of the kinds of stereotypes, since it is ethnic stereotypes that demonstrate the great role played by the traditional persistent ideas of peoples about each other, and how important it is to study the ways of formation and influence of such phenomena.

Among the many problems arising from the definition of the concept of a "stereotype", we can single out a number of the most important and controversial ones, which are of undoubted interest for researchers dealing with this issue.

One of the main problems is the degree of credibility in stereotypes. There is no unanimous opinion on this issue. At the everyday level, stereotypes are perceived as objective reality, although from a philosophical point of view "objective" reality cannot exist at all, since any judgment about any reality, event, situation is made by a subject or a group of subjects and, accordingly, will always remain only subjective, which leads to the fact that diametrically opposed theories are always present in scientific thought. Therefore, a number of scientists emphasize the fact that the basis of any ideas, including ideas about stereotypes, lies in subjective world perception [136, c. 5-7].

The issue of their stability is inextricably linked to the problem of resolving the unanimous credibility of stereotypes. If the basis of the stereotype is reliable information, then it should be relatively stable; if it is entirely and completely false, then the stereotype should change depending on the historical, international and even domestic political situation in one or another country. In accordance with this provision, most authors insist on the variability of stereotypes or partial reliability.

Most scientists consider stereotypes to be an inevitable and dangerous phenomenon. Even positive stereotypes can be dangerous, because they create the impression of objectivity and thus support the entire system of stereotypes as a whole. Most dictionaries note that the word "stereotype" has a negative meaning. If we analyze a stereotype as a representation based on superstitions, then through the prism of the latter, a stereotype can be defined as a prejudiced attitude towards anyone or anything based on their belonging to a specific group or category. Here we understand the presence of a categorical assessment - whether positive or negative, but in psychological literature, negative attitudes towards a certain person or group of people are usually meant [136, p. 6-8]. Thus, having analyzed the meaning of the term "stereotype", in our study we can draw some general conclusions:

1) each person has an individual personal experience, a special form of perception of the surrounding world, on the basis of which a so-called "picture of the world" is created in his thinking, which includes an objective (invariant) part and a subjective assessment of reality by an individual, and a stereotype is part of this picture;

2) the majority of scientists studying this problem note that the main feature of stereotypes is their being determined by culture - a person's ideas about the world are formed under the influence of the cultural environment in which he lives, the education he receives, the practical experience of being in the cultural space of other nations;

3) stereotypes are shared by the majority of people, however, they may change depending on the historical, international, as well as domestic political situation in one or another country;

4) many linguists note that stereotypes are in most cases false or only partially reliable;

5) a stereotype is not only a mental image, but also its verbal shell, that is, stereotypes can also exist at the linguistic level - in the form of a norm. Thus, on the basis of the conclusions made, it is possible to formulate the definition of the concept of "stereotype":

6) a stereotype is a relatively stable, generalizing image or a number of characteristics (often false), which, according to most people, are characteristic of

representatives of their own cultural and linguistic space, or of representatives of other nations;

7) a stereotype is a person's idea of the world, which is formed under the influence of the cultural environment (in other words, it is a culturally determined idea), which exists both in the form of a mental image and in the form of a verbal shell, a stereotype is a process and result of communication or behavior according to certain semiotic models. Stereotype, as a generic concept, includes a standard, which is a non-linguistic reality, and a norm existing at the linguistic level. Stereotypes can be both the characteristics of other people and everything related to the ideas of one nation about the culture of another nation as a whole: general concepts, norms of speech communication, behavior, categories, mental analogies, superstitions, moral and etiquette norms, traditions and customs .

To understand stereotypes, it is useful to consider their role and main functional meanings: (a) stereotypes are auxiliary means for explaining the surrounding reality and understanding the situation, (b) stereotypes are energy-saving devices that must be reduced to the mental capacity of the perceiver, and (c) stereotypes are common ideas that are formed in accordance with the accepted views or norms of the social groups to which one belongs [136, p.5-7]

Each of the above functional meanings requires a detailed study to enable their reliable interpretations in intercultural communication [155, p. 8].

Any society in the process of interaction with the external environment accumulates certain experience, which acts as the basis on which the very possibility of the existence of the collective in time is based. It is natural that the community is interested in preserving, accumulating and passing on this experience to the next generations. It is also known that the transfer of accumulated information occurs in two ways: genetic and non-genetic. The transfer of hereditary information is carried out in the process of socialization and is entirely based on education. Collection, transmission and storage of social information involves its organization and selection of the most significant fragments. The mechanism of stereotyping is aimed at performing these functions. With its help, the accumulated information is not just a sum of useful

knowledge, but also an experience organized in a certain way, which, thanks to the presence of a structure, can be transferred over time. At the same time, collective memory cannot contain all experience. Stereotyping of the most significant information allows not only to carry out selection, but also to preserve its working volume in conditions of constant updating.

The structuring property of stereotypes is directly related to their introverted focus on internal mechanisms of self-organization. The introverted, regulative nature of stereotypes brings them closer to the concept of a social norm - the basic category of social control. Stereotyping applies to any behavior in any sphere of human activity, where a social norm regulates the social behavior of people. Norms can be understood as historically formed rules of behavior, and then they are synonymous with standards of behavior. But the concept of norm always contains an evaluative content. In this case, the norm acts as an expression of some external point of view, according to which any act can be characterized as "right" or "wrong", "good" or "bad", "high" or "low", etc. The natural correlate of the norm in this sense will be a violation. In addition, the norm exists only against the background of violations [144, p. 14].

In principle, the complete dominance of the norm is impossible, because this concept loses its meaning. Meanwhile, stereotypes of behavior exist not only to express the norm, its observance, but also for its violations, that is, "wrong" behavior that has its own standards. This is indicated by a wide class of phenomena characteristic of each ethnic culture. Yu. Lotman's opinion that the norm and its violation are not opposed as dead facts is valid for our research. They are constantly changing into each other. Rules arise for breaking the rules and anomalies are necessary for the norm. Real human behavior will oscillate between these poles.

Orientation to violation of the norm does not necessarily refer only to the sphere of individual behavior. Entire sections and groups of society have their own models of both "correct" and "wrong" behavior. At the same time, the second type of behavior is not an innovation in historical terms, because it has much deeper roots. In any society and at all times, the first type of behavior inevitably alternated with the second one, the vivid expression of which was the holiday. It is important that the ratio of norms and

stereotypes of behavior is not reduced to their identification. In addition, the norms and stereotypes of behavior in some cases overlap, and in others they differ significantly.

Therefore, stereotypes exist in any society, but the set of stereotypes for each of societies is purely specific. A number of scientists put forward the hypothesis that intercultural contacts strengthen people's existing stereotypes of perception of other cultures, as well as increase their confidence in the existence of insurmountable differences between them [143, p. 101].

Stereotypes can deepen the feeling of persistent understanding or misunderstanding in reference to other cultures. Moreover, stereotypes help encode and decode information in the process of communication, as well as to minimize the effort of processing information coming from extraverbal reality, as it is a generalization of the experience of knowing the world by a person and are assimilated by the individual in the process of his socialization from the moment he begins to fully realize himself as a member of this society [152, c. 111].

U. Lippman, having subjected to analysis the mass role of the press in the formation of public opinion regarding various population groups, came to the conclusion that the process of perception of the "other" is governed by biased positive, negative, or neutral stereotyped opinions.

"Stereotypes, no matter what they are, positive, negative or neutral - regulate the interaction of communicators both in intercultural communication and in communication within a culture" [137, p. 15]. However, as noted above, a negative feature of stereotyping is that a non-existent feature can often be used as a basis for generalization, which leads not only to incorrect judgments and conclusions, but also to a distorted perception of this or that phenomenon [137, p. 15].

Social psychologists tend to call stereotypes a "flow of misinformation" that creates false rather than correct ideas about one another in societies. Faced with reality, stereotypes often hyperbolize its features and attribute to it phenomena that do not exist in reality. As a result, the stereotypical image of reality is distorted, it can be more or less adequate, more or less complete, but most often erroneous. Although stereotypes do not always meet the requirement of accuracy and differentiation of the subject's

perception of social reality, their presence plays a significant role in a person's assessment of the surrounding world, as it allows to speed up the process of cognition, and performs an important function of saving time for deep thinking.

At the same time, arising in the conditions of unlimited false information, the stereotype can perform a conservative and even reactionary role, significantly deforming the process of interpersonal interaction, leading to radical actions. The truth or falsity of stereotypes should be based on the analysis of a specific situation, which is manifested in the adaptive function of stereotypes, since any stereotype that is true in one case may turn out to be false in another, being ineffective for solving the tasks of personal orientation in the surrounding world [152, c. 113].

Stereotypes also make it possible to identify individual internal conflicts and project them onto other people as a way of solving one's own internal problems, influencing perception, thinking, learning, and interpersonal relationships. Stereotypes contain ideas about action programs, stable expectations, motives, stereotyped forms of behavior that are presented as natural or self-explanatory.

Stereotype systems can serve as the traditional core of protecting our personal position in society and an orderly self-image of the world in which our likes and abilities, fears and hopes are located. A stereotypical picture of the world may not be complete, but it is the picture of the very world to which we have adapted. We are a part of it [153, chapter 7]

So, in a number of social sciences, stereotypes are ascribed the following list of functions:

- a cognitive function that divides subjective reality into imaginary categories;
- an orientation function allows you to orient yourself in the surrounding chaotic disordered world;
- a cumulative function, which provides the passing of experience from generation to generation;
- a communicative function, which provides using stereotypes for personal communication purposes;

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

- a mobilization function of preserving and protecting a positive ethnic, national or any other group identity;
- an adaptive function, which provides determining the truth or falsity of a stereotype based on the analysis of a certain situation;
- a conflict-separation function of expressing one's own internal conflicts and projecting them onto other individuals;
- the function of saving deep thinking for the sake of saving time.

The existence of numerous functions of stereotypes is explained by the fact that other cultures represent the surrounding reality in the opposition "own - foreign", "positive - negative". The positive functions performed by stereotypes include, firstly, the categorization of the surrounding reality according to certain features essential for this culture. Secondly, the implementation of a protective function in the event when a person encounters an incomprehensible phenomenon. As disadvantages of stereotyping one can consider a simplification of the approach to representatives of other cultures and social phenomena, conservative thinking, and sometimes a generally hostile attitude towards representatives of other (especially neighboring) peoples. However, due to the listed factors, the phenomenon of stereotyping cannot be unequivocally viewed as negative. Henry Tajfel, a British social psychologist, in his work "Social Identity and Intergroup Behavior" highlights the main points of his research in the field of stereotypes:

- 1) representatives of any social community are willing to characterize social groups with undifferentiated and biased features;
- 2) such categorization can remain stable for a long period of time, from several years to a lifetime;
- 3) stereotypes can change, depending on social, political or economic changes, but this process usually happens too slowly;
- 4) stereotypes are learned in childhood and are used long before a child acquires and formulates his own judgments concerning those groups about which his stereotypes have already been formed;

5) stereotypes do not present a big problem when there is no clear hostility in the relations of groups, but they become more "expressive" and hostile when there is social tension between groups and it is extremely difficult to modify them in conditions of conflict [160, p. 165].

3.2.2 Ethnic stereotypes in British, American and Ukrainian Cultures

In linguistics, ethnic stereotypes are considered within the framework of their belonging to social stereotypes, and are typified by their group designation of ethnonyms and sociolinguistic functions.

In foreign linguistics, there is no clear distinction between the concepts of "ethnic epithet", "ethnic label" or "ethnic/racial image" - ethnic/racial slur. Moreover, in Western sociolinguistics, such definitions as "ethnophaulism", "ectronym and actronym" - ecthronym and achthronym are used to denote ethnic stereotypes. In one of the fundamental studies on ethnic sociolinguistics "On The Nature of Prejudice: Fifty Years after Allport" edited by J. Dovidio, the terms antilocutions, ethnonyms, ethnophaulisms, ethnic speech, ethnic slurs are used in the sense of "ethnic stereotype" [149, c. 175-181].

An ethnic stereotype is a name of a persistent nature, which is given to a single representative of an ethnic group, a people, a nation or the whole group as a whole and reflects the fictional or real characteristics of the bearer of this stereotype, acting as a direct result of the process of ethnic stereotyping [147, c. 492].

Ethnic stereotypes related to immigrants and foreigners reflect an assessment of a culture foreign to the host country. However, reverse stereotyping is also possible. Immigrants and foreigners also create their own stereotypes about the nation, people, ethnic group, which they join in case of emigration. Researchers of ethnic relations state that peoples and ethnic groups actually impose stereotypes on each other and pay much less attention to reality, trying to defend and exaggerate their value determination in relation to other communities [147, c. 493].

Sociologist Howard Beller put forward the "labeling theory" in order to show why people perceive others as different from themselves and less valuable beings. People invent labels and treat those who are stereotyped in a special way. Ethnic stereotypes

are often based on anthropological features of a person's appearance - skin color, shape, texture and color of hair, the shape of the eyes, the shape of the nose, lips, face and head as a whole. As a result, ethnic stereotypes appear, characterizing representatives of one or another ethnic group anthropologically, from the point of view of physical features, characteristic of other ethnic groups and races [151, link].

Skin color and ethnic stereotypes.

Objectively evaluating the races by skin color, we can say that black skin is characteristic of the Negroid race, white is characteristic of the Caucasian race, and yellow is characteristic of the Mongoloid race. Thus, ethnic stereotypes for the white race that appeared in the 1990s are found in the slang language *as cave and caveboy*, for which the stereotype serves that the original cavemen were white-skinned, and black-skinned Africans lived on the plains. In the language of the Negroid race population of America in the 1970s and 1980s, there was a metaphorical ethnic label "*chalk*", based on the comparison of a person with white skin to a white chalk. Metaphorical ethnic label *spook "ghost"*, which can be used in ironic contexts. In the same vein, the ethnic "gastronomic" labels vanilla, saltine, soda cracker were formed as a comparison with white vanilla sugar, salty cream and white cookies, which became widespread in the student environment of the USA in the 1990s.

The most numerous system of ethnic labels characterizes the black population since the 17-18th centuries, when the south of the United States was slave-owning. Thus, black slaves were called *blackbird*, "*black thrush*", as well as *blue*, *dark*, *inky*, *tar* as part of complex ethnic labels, which to varying degrees indicated the shades of black skin of Africans depending on their origin, because in African countries there are a large number different shades of black skin, from bright red to dark black.

In relation to mulattoes and Asians, the ethnic labels *beige*, *bright*, *brown polish*, *brunette*, *cheese*, because different varieties of cheese have a different yellowish shade, *chocolate drop*, *cocoa*, *headlight*, *high yellow*, *peola*, *pinky*, *tush*, *yellow*, are widespread. Yes, *pinky*, *lemon*, *brown sugar*, *chocolate deluxe* can be said about an attractive fair-skinned Negro people. The label *brown sugar* is considered harmless,

since the negative meaning of "brown" skin color is softened by the positive characteristic of the word "sugar".

Ethnic labels in relation to the black population also appeared in Great Britain in the 18th century. One of them is a patronizing and condescending description of a black person, *darky*, which spread throughout the British colonial empire and was first used in relation to the aborigines of Australia, Maori and American blacks, and later also for the entire black population.

The translation of some ethnic stereotypes requires background knowledge, political, cultural and historical realities. Thus, the terms "*day and martin*" and "*Enoch*" in the UK carry a negative connotation in the reference to a black-skinned person, as they originate in the 1970s from a wax called "Day and Martin's shoe blacking" and on behalf of the scandalously famous politician John Enoch Powell (1912-1998), who was an ardent opponent of racial integration.

Native Americans, the indigenous inhabitants of North America, can be identified as "*red-skinned*" in racial slang stereotypical identification. It was the red color of their skin that formed the basis of such ethnic labels that were spread in the USA from the end of the 18th-19th centuries, such as *copper*, *copperhide*, *copperskin* - literally translated as "copper-skinned", *copperhead* - after the name of a poisonous snake whose habitat is in the USA.

Ethnic stereotypes based on natural features and economic activity.

Existing ethnic labels provide valuable cultural information about the typical work activities sometimes of an entire ethnic group. Among the variety of ethnic stereotypes, stereotypes based on natural landscape and geographical features that indicate the place of residence of the ethnic group, a typical landscape or economic activity due to natural and climatic conditions, and typical animals or plants that can symbolize this ethnic group stand out. [147, c. 495].

Thus, ethnic stereotypes based on natural and climatic features include the synonymous humorous, ironic, and sometimes mocking stereotypical nicknames of the Irish *bogger*, *boghopper*, *bog-lander*, *bograt*, *bog-trotter*, since there are many peat bogs and bogs in Ireland, especially in its central part, which served as the basis for the

emergence of stereotypical nicknames characterizing the Irish as *swamp dwellers*. Another stereotypical nickname for the Irish, which is included in the wide range, is "*cork*" and originated in the United States to refer to immigrants from Ireland. This stereotypical nickname originates from the name of a port city in Ireland, from which immigrants came to the United States. In the American version, the derivatives *corktown* and *cork hill* appeared to characterize urban areas inhabited by the Irish.

Natural and climatic conditions of the American South and cheap slave labor led to the creation of cotton and tobacco plantations in the 17th century already . And today, cotton still occupies a leading place in the economy of the southern states, which in the eyes of the black population who moved to the north of the USA in the 50s and 60s of the 20th century, remained a country of cotton and were called *the cotton curtain*. The Americans of the 1970s called the southerners themselves "*cotton-chopper*".

For Ukrainians, a vivid natural stereotypical nickname is "*Hutsul, Hutsulka, Lemka, Vuyki*" as representatives of the Ukrainian nation living in the territory of Hutsul region, Lemkiv region and Polonyna, where male people related to "uncle" are called "*Vuyka*" [Vechirko, link].

Ethnic labels based on national cultural artifacts.

Often, ethnic labels are based on the names of household and cultural objects, artifacts typical for a certain ethnic culture. It is believed that the folk instrument of the Irish is the harp. In the American variant of the English language, there is a nickname for the Irishman, motivated by the musical preferences of the Irish, - *harp*. It has been known since the end of the 19th century. On St. Patrick's Day, the patron saint of Ireland, on March 17, the Irish traditionally attach shamrock leaves to their clothes, because the shamrock is the national symbol of Ireland. In America, the *shamrock* became the basis for the nickname of an American of Irish origin [150, c. 12].

Often, nicknames are based on stereotypes associated with items of national or typical clothing. English immigrants who moved to Australia at the beginning of the 20th century received the stereotypical label *tweed-capper* based on a typical headdress - a tweed cap. The Indians of North America have a number of stereotypical nicknames

that contain the blanket component in their composition: *blanket-head*, *blanket-buck*, because Indians cannot be imagined without blankets: in the mass consciousness, a blanket and an Indian are, as it were, inseparable [156, c. 61].

For Ukrainian stereotypes, two historical milestones of domestic culture determine two types of Ukrainian stereotyping: *Zemlerob* and *Cossack*. The *Zemlerob* type goes back to the deep roots of Ukrainianisms, the origins of which go back to the Indo-European culture of pastoralists. The *Cossack* type was formed on the basis of the formation of the Cossacks, which had their predecessors even in the days of Kyivan Rus in the form of *bagatyr*s and *wanderers*. Therefore, the *Cossack*, the *farmer* and all their derivatives are based on everyday Ukrainian stereotypes [Vechirko, link].

Gastronomic symbols of nations and peoples, which are the basis of national and ethnic stereotypes.

As mentioned above, stereotypical ideas about races, peoples and nationalities, as well as stereotypical ideas about countries and regions, include opinions that exist in the mass consciousness about typical features of the national character, typical cultural artifacts, language etiquette, models of everyday behavior of representatives of other people and culture, forms, methods and methods of labor activity, etc. Stereotypical representations are also created thanks to certain elements of culture, which are attributed a certain ethnic meaning. In restaurants, we are served *Viennese schnitzel*, *Ukrainian borscht*, *Czech dumplings*, *Italian spaghetti*, *Hungarian goulash*, *French cheeses*.

Culinary symbols of certain ethnic groups have become national, such as "*oatmeal*" for the English, "*spaghetti*" for the Italians, "*beer and sausage*" for the Germans, "*bagels*" and "*matzah*" for the Jews, "*borscht*" for the Ukrainians, etc. In the everyday mass consciousness of foreigners, there is, for example, a gastronomic stereotype that the common and democratic food of the English is fish with fried potatoes, *fish and chips* [158,p. 55].

The diet of the English has long included smoked herring kipper, a herring which, after processing, has become "two-faced with no guts". Smoked herring was usually

eaten with butter for breakfast or dinner. In the Australian version, the word *kipper* began to be used as an ethnic nickname for immigrants from England [158,p. 55-56].

In the USA, in relation to immigrants from Mexico and other "*Latinos*", stereotypical nicknames *bean*, *beaner*, *beanbag*, *bean choker*, *bean eater* are used, which emphasize the poverty of Mexicans in comparison with Americans.

At the end of the 18th century the French have a dubious reputation for eating frogs. Derogatory nicknames *frog-eater*, *frog*, *froggy*/*froggie*/*frogger* appeared, which were later joined by new nicknames such as *crappo* from Fr. *crappaud*, *toad*, *cropoh*, *crawfish*.

For Ukrainians, characteristic gastronomic stereotypes are the "*herring*" hairstyle and the world-renowned "*borscht*" as a national dish, which is usually not translated, but transliterated.

Ethnic anecdotes and jokes as sources of studying stereotyping.

Perhaps, the most popular source of stereotypical ideas about national characters are the so-called international ethnic jokes, in which they make fun of stereotypical images associated with representatives of a certain ethnic group. Usually, this kind of jokes is formed on a template plot: representatives of different nationalities or ethnic groups, having found themselves in the same situation, react to it according to their stereotypical national characters, which are attributed to them in the joke's homeland. At the same time, the main purpose of ethnic jokes is primarily laughter.

Let's give an example of the simplest joke, how representatives of different nationalities react, namely a German, a Frenchman, a Ukrainian, an American, a Chinese and a Jew, if they discover a fly in their own glass of beer. A German as a representative of the stereotype of a practical nation throws away a fly and calmly drinks beer. A French, representing a stereotype of a sentimental nation, pulls out a fly, blows on it, spreads its wings, and, moved by this event, does not even drink beer. A Ukrainian, as a representative of an undemanding, patient and ready nation, drinks beer without even noticing a fly. An American, as a stereotypical defender of his rights, calls the waiter, starts up a scandal and demands another mug of beer. A Chinese as a stereotypical representative of Chinese culture, including Chinese cuisine, which

includes the most unexpected dishes, even with insects, takes out a fly, drinks beer and eats a fly. A Jew, as a typical representative of a mercantile, cunning and entrepreneurial nation, drinks beer and sells a fly to a Chinese. It is an offensive

comparison for Jews, but it has been cherished for thousands of centuries within the adherents of other religions.

The most popular source of stereotypical ideas about national characters are the so-called international jokes, that is, jokes built on a template plot. Representatives of different nations, when they find themselves in the same situation, react to it differently, according to those features of their national character that are attributed to them in their homeland.

Among other sources of stereotypical ideas, we can single out national classic fiction with confidence. The concept of "classic" in this context is not accidental, because the literature that has this rank has passed the test of time. Her works have earned recognition, influenced the minds and feelings of representatives of a given people, a given culture.

The strategy of hyperbolizing the ethnic stereotype is observed in ethnic jokes. One or another anthropological, social, cultural and other differences of the victim ethnos (the object of stereotyping) are regarded as shortcomings and are described in jokes and anecdotes in an excessive and inconsistent manner.

Peculiarities of ethnic stereotyping in the USA, Great Britain and Ukraine.

During the period of its formation, the USA was traditionally perceived as a "melting pot" of different ethnicities and cultures (Mexican, Native American, Spanish, English, Irish, Japanese, Korean, Indian, Chinese, and many others), in which the process of integration of many cultures took place. The American "melting pot" model assumed that the American value system would replace any immigrant's own national culture. However, as it turned out, each ethnic group tries to live within its cultural code and even speaking its language. In addition, the population of America is territorially restructured: wealthy Americans leave the cities and settle in the suburbs in fenced "communities" (a suburban community).

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

American researchers are concerned about the segmental nature of the assimilation of racial and ethnic immigrant groups today, since most immigrants bypass the traditional "melting pot" and merge into related communities with a unique culture that differs significantly in the life attitudes from the national standard. Accordingly, in the multinational society of the United States, individual cultures are not assimilated into a single culture, but rather retain their individuality against the background of the general national color. Already in the 1990s, it became clear that in the USA there are not only "Chinatowns" populated by Chinese, with Chinese shops and restaurants, but there are also New York's South Bronx, where only Spanish is spoken, and Brighton Beach, where inhabitants speak only Russian. In California, there are enterprises privately owned by the Chinese and only Chinese people, who do not even speak English, work for them.

In the country, self-contained racial and ethnic communities are developing and growing, which are alien to the West in terms of worldview, as they preserve the traditional roots of their ancestral homeland.

Speaking about the ethnic composition of America, the population of the United States consists of all three main races of mankind - Mongoloid, Caucasian and Negroid. During the US census, even several ethnic categories are distinguished, which are called "races": 1) white, 2) black (or African American), 3) Native American (Indian or Eskimo, American Indian and Alaskan), 4) Asian (Americans of Asian origin), 5) Native Hawaiians or Oceania, 6) "other races". The coexistence of such a large number of different races and ethnic groups in one territory, in turn, affects the formation of hetero stereotypes regarding different cultures, ethnic groups, and races within one "American" culture.

Thus, representatives of the same ethnic group have several groups of stereotypes regarding the ethnic groups about which they have any information or with whom they communicate directly. Over time, on the basis of an already existing attitude towards a certain ethnic group, new stereotypes about the same group can be formed. Most of the groups of stereotypes that refer to well-known ethnic groups are diverse. An ethnic

stereotype is believed to be closer to reality when there is direct contact with the ethnic group which the stereotype belongs to [Vechirko, link].

As for Great Britain, at various historical times, the British had close contacts and conflicts with many ethnic groups in Europe: the Irish, Scots, French, Dutch, Spanish, Germans, and due to colonial expansion - with Indians and other numerous colonial peoples, about whom certain stereotypes were formed and ethnic labels arose. In addition, in recent decades, as a result of a significant influx of immigrants, Great Britain has gradually turned into a community of ethnic communities. A few decades ago, the word "Englishman" meant a person with white skin, but today Great Britain is rapidly changing not only its color, but also its ethnic cartography.

London as the capital remains the most multi-ethnic city of Great Britain. About a third of London's population is from ethnic minorities. But unlike, say, New York, where each ethnic community prefers to settle within the boundaries of one district, in London there is not a single block where one ethnic group exceeds 25% of the total number of residents. In London, all areas of the city, except for the City, Richmond and Havering, according to the national statistics of Great Britain, are represented by a population that speaks more than 100 languages. The most multilingual areas of London are Hillingdon with 107 languages and Newham with 103 languages [ONS, Ethnicity]. One of the results of the process of multiculturalism was the fact that Polish became the second language of Great Britain after English, since Poles currently make up approximately 1% of the population of England and Wales. The number of Polish speakers in England and Wales exceeds the number of Welsh-speaking Britons in Wales. Citizens of the Republic of Lithuania are in the second place of migration to Great Britain, following Poles. Whole generations of Poles and Lithuanians who were born in Great Britain are growing up, fluent in two languages, having changed their ethnic identity from Polish and Lithuanian to British. Using their example, British experts note that migrants from the countries of Central and Eastern Europe integrate into British society much better than representatives of the peoples of Africa and Asia.

After Polish, the most spoken languages in the UK are South Asian languages: Punjabi, one of the official languages of India and Pakistan, Urdu, one of the official

languages of Pakistan, Bengali, the language of Bangladesh and one of the official languages of India, Gujarati, one of the languages of India, Arabic, French, Chinese and Portuguese. In total, speakers of 49 major world languages and 100 minor languages are found among the population of Great Britain, not taking into account the significant number of dialects of each of these languages.

As for religious minorities, in the big cities of Great Britain, such as London or Manchester, Muslims, not Christians, are currently growing in number, accounting for about 14% of the population, and in some cities almost 50% [NSO, Ethnicity]. Representatives of these ethnocultures are not actually assimilated into the local community, except on economic grounds.

In addition, in a general trend, if the first generations of immigrants sought to lose their ethnic identity and culturally merge with the local population, the new generations, on the contrary, focus on their own nationality or religion and do not seek to be involved in Western values. Thus, many Muslims who arrived from India, East Africa, and the Middle East do not consider themselves citizens of Great Britain, but consider themselves representatives of a single Islamic nation - the Ummah. In Great Britain, Islamist organizations are active, and the lack of rapprochement between "distant" cultures is felt more and more clearly.

The existing cultural, religious and worldview inter-ethnic differences serve as the reason for the emergence of new ethnic stereotypes about the moral, mental and other characteristics of the ethnic communities of Great Britain. The study of this problem is a promising direction in ethnolinguistics, sociolinguistics, and linguistic and cultural studies.

The analysis of the features of the reproduction of realities that reflect the stereotypes of American, British and Ukrainian society showed that the following translation transformations are used during translation: transcription / transliteration and tracing, as well as approximate translation, which includes such translation techniques as hyponymic translation, functional analogue, contextual analogue and descriptive translation. As the analysis of actual material showed, when translating realities as units of non-equivalent vocabulary, the main task for the translator was to

reproduce not only the denotative meaning of the linguistic unit, but also to preserve its imagery to reflect the national, cultural and historical flavor.

Conclusions.

Each person has an individual personal experience, a special form of perception of the surrounding world, on the basis of which his so-called "picture of the world" is created. It includes an objective (invariant) part and a subjective assessment of reality by an individual, and a stereotype is part of this picture.

The vast majority of linguists studying this problem note that the main feature of stereotypes is their determination by culture - a person's ideas about the world are formed under the influence of the cultural environment in which he lives.

Many scientists note that stereotypes are often wrong. In addition, they note that stereotypes can change depending on the historical, international, as well as domestic political situation in a particular country.

As the analysis of the research question showed, a stereotype is not only a mental image, but also its verbal shell, that is, stereotypes can exist at the linguistic level, namely in the form of a norm.

Thus, on the basis of the conclusions made, we can formulate the following definition of the concept of "stereotype":

1) a stereotype is a relatively stable, generalizing image or a number of characteristics (often erroneous), which, according to most people, are characteristic of representatives of their own cultural and linguistic space, or of representatives of other nations;

2) a stereotype is a person's idea of the world, which is formed under the influence of the cultural environment (in other words, it is a culturally determined idea), which exists both in the form of a mental image and in the form of a verbal shell, a stereotype is the process and result of communication (behavior) according to certain semiotic models. Stereotype (as a generic concept) includes a standard, which is a non-linguistic reality, and a norm existing at the linguistic level. Stereotypes can be both the characteristics of another people and everything related to the ideas of one nation about the culture of another nation as a whole: general concepts, norms of speech

communication, behavior, categories, mental analogies, superstitions, moral and etiquette norms, traditions, customs etc. The existence of numerous stereotypes is explained by the fact that other cultures represent the surrounding reality in the opposition "own - foreign", "positive - negative". The positive functions performed by stereotypes include, firstly, the categorization of the surrounding reality according to certain features essential for this culture; secondly, the implementation of a protective function in the event that a person encounters an incomprehensible phenomenon. A disadvantage of stereotyping can be considered a simplification of the approach to representatives of other cultures and social phenomena, as well as some conservatism of thinking. As a result of the listed factors, the phenomenon of stereotyping cannot be unequivocally viewed as negative.

The behavior of each person is individual and diverse, but despite this, it can be confidently stated that the behavior of a person in any society is typified, that is, it is subject to the norms developed in this society.

Stereotypes exist in any society, but it is especially important to emphasize that the set of stereotypes for each of them is purely specific. The regulation of a person's behavior within the native cultural and linguistic space is greatly influenced by cultural stereotypes, which begin to be assimilated precisely from the moment when a person begins to realize himself as a part of a certain ethnic group, a part of a certain culture.

So, in our research, we singled out two forms of behavior in one or another socio-cultural space: free, variable behavior (individual for each person) and regulated behavior that obeys existing stereotypes of behavior in a given society.

Every language has a universal (universal) and national-cultural content that reflects the similarities and differences in the worldview of peoples. National-cultural distinctiveness is determined by belonging to different cultures, lifestyle, mindset, national psychology and historical development of a particular nation. Despite the universal nature of human thinking, the development of the surrounding reality is carried out in a specific way, peculiar to this national-cultural community, which is fixed by linguistic means.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Each language interprets the world in its own way, has its own way of conceptualizing it. Each people, each nation has its own ideas about the surrounding world, about people, about representatives of another culture. Certain stereotypes are formed in society - both about themselves, about behavior and traditions within their cultural space, and about representatives of other linguistic and ethno-cultural spaces. The most popular source of stereotypical ideas about national characters are the so-called international jokes, that is, jokes built on a template plot: representatives of different nations, having fallen into the same situation, react to it differently, according to those features of their national character, which a joke is attributed to them in their homeland.

Another source can be considered national classical fiction. The word classic in this context is not accidental, because the literature that has this rank has passed the test of time: its works have earned recognition, influenced the minds and feelings of representatives of a given people, a given culture.

3.3 Intercultural dialogue while studying foreign languages

Актуальність обраної теми дослідження полягає у висвітленні необхідності мовної підготовки іноземних студентів та гуманітарної освіти зокрема. Здобування іноземними студентами освіти в Україні є однією з важливих характеристик університету світового рівня, і одним із найбільш важливих чинників становлення української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору. Підготовка іноземних студентів у ЗВО України є важливою складовою економічної політики країни. А практичне володіння іноземною мовою сприяє «формуванню всебічно розвиненої, соціально активної особистості іноземного студента, культурно обізнаного у реаліях, українського суспільства, культури тощо» [164, с. 48]. Студенти з різних країн світу виявляють бажання отримати вищу освіту у ЗВО України. Це громадяни азіатських та африканських країн, такі як Китай, Індія, Марокко та ін., європейських – Туреччина, Болгарія та країни СНД. Особливої значущості при цьому набуває формування іншомовної комунікації, міжкультурної компетенції, як спосіб уникнення непорозумінь на культурному ґрунті у спілкуванні із іноземцями. Формування міжкультурної компетенції дозволяє глибоко проникнути у повсякденне життя під час перебування студентів-іноземців на навчанні в Україні. Освіта, як фактор формування гармонійної особистості, «здатної до міжкультурного діалогу», повинна базуватися на принципах, які враховують той факт, що іноземна мова стає в повній мірі засобом міжкультурної комунікації, важливим та дієвим інструментом навчального процесу в цілому, міжособистісних стосунків викладачів зі студентами-іноземцями, та студентів-іноземців в іншомовному середовищі [164, с. 46]. Концепція мовної освіти українських ЗВО ґрунтується на основних положеннях Конституції України, законах України «Про вищу освіту», «Про засади державної мовної політики», Державної національної програми «Освіта: Україна ХХІ століття», Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, Європейської хартії

регіональних мов або мов меншин, Загальноєвропейських Рекомендацій із мовної освіти, окремих положеннях Проекту Концепції мовної освіти у вищих навчальних закладах України й враховує потреби іноземних здобувачів в отриманні якісної освіти, що сприятиме подальшому особистісному зростанню, а також підвищенню престижу українських вищих навчальних закладів, української системи освіти.

Теоретико-методологічну основу досліджень у навчанні нерідній мові студентів-іноземців складають праці вітчизняних та іноземних вчених (Р. Міньяр-Белоручев, Л. Щерба, І. Дрига, Р. Клоуз, Т. Хатчінсон, Р. Оксфорд, В. Манакін, О. Застровській Л. Пасик, Т. Шмідт). В сучасних умовах єдиного інформаційного простору людства, наявності високо розвинутих інформаційних технологій, що надають можливості спілкування людям різних національностей, культурних традицій та віросповідань, актуальною стає теорія діалогу культур як спосіб порозуміння між націями та здобування якісної освіти. Вивчення нерідної мови допомагає у сприйнятті мовної картини світу очима носіїв мови – мови країни, в якій навчається іноземний студент. Оскільки картина світу студентів з інших континентів, інших мовних груп та релігійних, політичних систем різко відрізняється від картини світу нашої країни, то на цій підставі виникає багато труднощів, які можуть бути подолані через вивчення не тільки мови, але й засвоєння нової культури, нових правил соціальної поведінки. Знані авторитети-лінгвісти: Л. В. Щерба, Є. Д. Поливанов, О. О. Реформатський та ін., які будували систему навчання іноземній мові на базі особливостей рідної мови студентів, починаючи з оволодінням абеткою й надалі наголошували на тому, що звучання нерідної мови людина сприймає «крізь призму» звукової системи рідної мови, вони вважали, що це стосується усіх рівнів, усіх явищ мови, що лунає. Фахівці стверджували, що для гарантованого оволодіння нерідною вимовою необхідно, перш за все свідомо відштовхнутися від рідної вимови, системи рідної мови. Тому обрана тема дослідження діалогу культур вважається нами актуальною і такою, що заслуговує на увагу викладацького складу сучасного національного університету.

Метою навчання нерідній мові іноземців, що бажають отримати якісну професійну освіту в нашій країні є формування у студентів-іноземців міжкультурної компетенції, яка надасть у майбутньому можливість оволодіти вмінням співставляти рідну культуру та культуру країни навчання, а задачею викладачів буде впроваджувати у процес навчання метод діалогу культур, порівнювати та протиставити культури, для глибшого пізнання студентами нерідної мови та нової для себе культури на «культурно-контрастній основі». Метою цього дослідження є обґрунтувати необхідність впровадження в навчальний процес студентів-іноземців метод діалогу культур. Ми намагаємось продемонструвати способи формування в них міжкультурної компетенції для, перш за все: оволодіння мовою країни навчання у порівнянні рідної та нерідної мови, рідної культури – з культурою країни, мова якої вивчається, по-друге, здобути висококласну професійну освіту. Важливими принципами, що використовуються у формуванні міжкультурної мовленнєвої особистості при вивченні нерідної мови, є принципи, закладені в теорії діалогу культур. «Зміст мовної освіти іноземних здобувачів вищої освіти, що навчаються в Україні, визначається комунікативними потребами іноземців, варіюється залежно від етапу, рівня навчання й спеціалізації та поєднує чотири взаємопов'язані складники: лінгвістичний, мовленнєвий, фаховий, соціокультурний» [165]. Дослідники питань викладання української як іноземної звертали увагу на чотири групи принципів навчання іноземних слухачів – лінгвістичні, психологічні, дидактичні та методичні, тому що створення систем навчання базується на провідних для методики наук – педагогіці, психології та лінгвістиці.

Згідно з Загальною мовною концепцією підготовки здобувачів вищої України її реалізація полягає у виконанні наступних завдань:

- 1) засвоєння мовних і мовленнєвих знань, формування вмінь і навичок комунікативно доцільно користуватися засобами мови у процесі спілкування;

- 2) формування умінь і навичок самостійної навчальної діяльності, вміння навчатися, удосконалювати когнітивно-операційний компонент мовленнєвої діяльності як засіб усебічного розвитку особистості;
- 3) становлення гуманістичного світогляду, формування навичок міжкультурного спілкування, виховання толерантного ставлення до представників інших культур і релігійних переконань;
- 4) виховання поваги до української держави, українського народу, української культури;
- 5) формування здатності критично осмислювати соціальні проблеми, усвідомлювати життєві цінності.

Мовна підготовка здобувачів вищої освіти ґрунтується на загальнодидактичних принципах гуманізму, єдності навчання, особистісного розвитку й виховання, науковості, системності та послідовності, усвідомленості й доступності, спадковості й перспективності, зв'язку теорії з практикою, диференціації та індивідуалізації, міжкультурного діалогу, застосування різних форм навчальної діяльності, реалізації міжпредметних зв'язків.

Формування міжкультурної компетенції на початковому етапі здійснюється завдяки мові й мовним засобам, зокрема її лексико-понятійному арсеналу. Оволодіння нерідною мовою студентів-іноземців відбувається в декілька етапів. По-перше, оволодіння рівнем мовної правильності. Такий рівень досягають завдяки вивченню правил користування мовою, її лексикою, граматичними формами, елементами текстотворення. На цьому етапі студенти набувають вміння будувати речення, нескладні типові тексти і виконувати післятекстові вправи до них. По-друге, вміння реалізовувати себе у висловленнях відповідно до власного внутрішнього стану; вміння творити і виражати себе засобами мови. На цьому етапі студенти вчаться володіти основними формами усного і писемного спілкування (монолог, діалог, опис, розповідь, міркування). Цей рівень повинен продемонструвати певну виразність мови і комунікативну достатність. По-третє: продемонструвати рівень насиченості мовою. Мова студента характеризується логічністю, предметністю,

точністю, виразністю, образністю, багатством мовних засобів. Студент стає здатним до самостійного викладання письмово та усно текстів, що потребують вміння аналізувати й робити висновки, що надає можливість долучати такого рівня студентів до наукової діяльності. Шлях співставлення рідної мови з мовою, що вивчається дозволяє оптимізувати навчальний процес, що дає можливість мінімізувати коментарі викладача, і в той самий час, спрощує психологічні процеси засвоєння нової інформації з боку студента та прискорює навчання. Мовленнєва компетенція формується системно під час навчання, завдяки поступовому введенню відповідних знань з фонетики нерідної мови, граматичних конструкцій, лексичних одиниць та лексичних тем. Й на практиці відпрацьовується шляхом аудіювання, виконанням післятекстових завдань протягом аудиторної роботи та діалогу з носіями мови підчас поза аудиторної роботи. Студенти-іноземці за підсумком навчання українській мові як іноземній отримують навички, уміння, отримують знання, які формують їх міжкультурну компетенцію. Такі знання потрібні студентам, як правило з іншого континенту, оскільки вони перебувають на навчанні в іншій країні не один рік. Вони у повсякденному житті стикаються з проблемами, що потребують знання лексики, яка пов'язана з винаймом житла, користуванням громадським транспортом, отриманням різновиду довідок, отриманням медичної та іншої допомоги, спілкуванням зі своїми однолітками.

Кожне заняття з вивчення нерідної мови – це перехрестя культур – це тренування міжкультурної комунікації, і в кінцевому випадку відпрацювання та закріплення накопичених мовних навичок та здобутків у навчанні. Кожне слово відображає інший світ, іншу культуру, інше уявлення про світ у якому перебуває людина. Методичні прийоми, які використовуються під час навчання націлені на активізацію та удосконалення практичних навичок та умінь студентів у таких сферах мовленнєвої діяльності, як читання, аудіювання (сприйняття та розуміння текстів соціально-культурного, соціально-політичного характеру), мовлення (формування навичок діалогічного й монологічного відповідно до ситуативних моделей комунікації); письмо (формування вмінь та навичок, необхідних для

виконання різноманітних письмових завдань у процесі навчального й побутового спілкування). Навчальна програма складається з урахуванням особливостей іноземної аудиторії: рідної мови студентів, етнічних та культурних відмінностей, темпераменту, базової мовної підготовки. У виборі навчального матеріалу викладач керується необхідністю якомога простіше ввести студента в нерідну для нього мову, супроводжуючі свій виклад прозорими прикладами, що легко запам'ятовуються. У викладанні широко використовуються презентації, фільми, методи комп'ютерної «симуляції» та моделювання, ділові ігри тощо. Начально-методичні матеріали розробляється таким чином, що обов'язково містять відомості про країну навчання, її географічне положення, політичний устрій, відомості про столицю та найбільші міста, відомості про структуру етнічного, релігійного складу населення. При цьому відбувається порівняння рідної й нерідної країни, мови, акцентується увага на схожості й розбіжностях культурних, етнічних, соціальних норм двох країн. Усвідомлене й глибоке знання про мову або мови з'являється найчастіше у процесі порівняння. Метод порівняння рідної мови студентів з мовою навчання – один з ефективних методів, що використовується у викладанні УМІ. Ефективним в аудиторній роботі бачиться застосування евристичних методів, які передбачають включення в процес навчання аналізу надбаних знань, образного мислення, фантазування, діалогу з партнером тощо. На початковому етапі здобувачі опановують усталені мовні звороти, що застосовуються у відповідному мовному середовищі. Дуже корисним виявляється повторення цих мовних конструкцій за викладачем хором, відпрацювання парами (діалоги). Згодом, навчившись шляхом аудіювання сприймати на слух нерідну мову і читати та розуміти написане, починається накопичення лексичного матеріалу, мовних кліше, студенти-іноземці навчаються усвідомлювати прочитане, відповідати на питання; у складанні розповіді про свою культуру, або нову культуру, з якою вони знайомляться – виокремлювати головне від похідного, навчаються вступати в діалог, дискусію. Під час занять студентам пропонується, наприклад текст до прочитання, набір лексем, приклади використання сукупності граматичних конструкцій за

загальною лексичною темою тексту. Як допоміжний матеріал, пропонуються відповідні презентації, фільми, для контролю засвоєних знань – індивідуальні післятекстові завдання. У ЗВО діалог культур реалізується через міжкультурний компонент нерідної мови, що створює найкращі умови для здобуття іноземцями освіти в Україні [166, с.107]. Міжкультурний компонент іноземної мови сприяє формуванню у студентів уявлення про діалог культур як про єдину можливу в сучасних полікультурних спільнотах філософію існування [167, с. 4]. За підсумком навчання студенти-іноземці повинні набути міжкультурну компетенцію та загально предметні, фахові знання.

Ідея діалогу культур, що була висунута М. М. Бахтіним, який писав: «...Ми ставимо чужій культурі нові питання, яких вона сама собі не ставила, ми шукаємо в ній відповіді на ці наші запитання, нові смислові глибини. Без цих питань не можна творчо зрозуміти нічого іншого і чужого...» [168]. Продовжив цю ідею В. С. Біблер, реалізувавши її в освіті, розробивши психолого-педагогічну концепцію, принципи і елементи якої можуть бути задіяні у навчанні нерідної мови студентів-іноземців. Не дивно, що ми продовжуємо впроваджувати метод саме діалогу культур в початковий процес іноземців, що вивчають нерідну мову, бо «поняття «культура» яке має безліч смислових відтінків та використовується в різних контекстах належить до фундаментальних понять суспільних та гуманітарних наук. В освітньому процесі, культура як сукупність матеріальних цінностей, об'єктів, ідей, образів, що були створені людиною протягом усієї історії людства в цієї інтерпретації являє себе як «друга природа», що створена самою людиною, що є, власне, світ живих людей, на відміну від дикої природи. Тоді, як мова, що теж частина культури, породжена самою культурою і є засобом її відображення. Оволодіння іноземною мовою – важливий і необхідний компонент навчального процесу студентів-іноземців за будь-якою спеціальністю. Протягом навчання вони долучаються до іншої культури, що наповнена новим для них, соціокультурним змістом. І в такому контексті навчання нерідній мові розглядається як діалог двох культур (рідної та нерідної). Головний компонент методу діалогу культур, що використовується у

освітньому процесі студентів-іноземців базується, як було зазначено вище, на порівнянні рідної мови студентів з нерідною мовою, яка вивчається. Викладач формує відбір та послідовність презентації навчального матеріалу, пояснення з урахуванням наявності категорії безеквівалентності, розбіжності фонових знань та асоціативного мислення. В роботі з іноземними студентами важливо враховувати відмінну їх картини світу від нашої етнокультурної картини світу. Вивчення нерідної мови це вторгнення у інший культурний вимір та засвоєння чогось більшого ніж набір слів та граматичних правил, і тому безперечно, вивчення нерідної мови не можливе у відриві від культурного змісту. У порівнянні, у виявленні відмінностей, а саме у діалозі культур, мова, що вивчається наповнює культурним змістом, осмисленням процес навчання та перебування в іншомовному та інокультурному просторі. Елементи теорії діалогу культур у навчанні нерідній мові поєднуються з мовними явищами, що виявляються не тільки як засоби комунікації, але й як спосіб ознайомлення слухачів-іноземців з новою для них дійсністю. Нерідна мова виступає при цьому як охоронець та транслятор культури. Цей підхід обумовив появу у 90-х роках минулого сторіччя появу такої дисципліни як лінгвокультурологія. Дисципліна лінгвокультурологія досліджувала культури народів, що відбиваються та зберігаються в мові, взаємозв'язок та взаємодію культури та мови.

Важливу роль у підготовці іноземних студентів та засвоєння ними нерідної мови відіграє стимулювання позитивного сприйняття навчального процесу, мотивації їх до особистісного, професійного та культурного саморозвитку до набування комунікативної, соціальної та лінгвістичної компетенції. Цей чинник підштовхує здобувача вищої освіти до саморозвитку в іншомовному спілкуванні, до активної взаємодії з носіями, нової для них культури. Реалізація методу діалогу культур формує у студентів важливі здібності щодо міжкультурного спілкування та співіснування – взаємну культурну толерантність, соціокультурну чутливість, взаємне культурне єднання, мовленнєву та соціокультурну тактовність та ввічливість. На наш погляд, навчання нерідній мові повинно починатися з пояснень та візуальної демонстрації навчального

матеріалу. Надалі, після знайомства та засвоєння, звикання до нових категорій та понять слід здійснювати тренування, відпрацювання, доведення до автоматизму набутих знань та навичок використання мовленнєвих та граматичних моделей. Відтворення та активне використання засвоєної інформації відбувається швидше у ситуації, що супроводжується високим рівнем мотивації. Мотивація у будь-якому творчому процесі є незаперечним фактором успішності навчання, особливо у вивченні нерідної мови, яка можливо в подальшому «відкриє шлях» до обраної професії, нових досягнень у житті молодої людини. Мотив спонукає до діяльності, пов'язаної із задоволенням особистісних потреб. До стимулювання навчальної діяльності можливо віднести створення партнерських стосунків між викладачами та студентами, не виходячи за рамки професійної етики. Такі стосунки викликають інтерес до спілкування з кваліфікованими носіями мови, які можуть професійно донести до слухачів навчальний матеріал. Процес навчання повинен бути забезпечений аутентичними матеріалами, які б відтворили соціокультурний фон країни навчання в умовах практичного заняття, що впливає на повноцінне засвоєння граматичних та лексичних реалій.

Розглянемо, як відбувається на практиці впровадження методу діалогу культур та формування міжкультурної комунікативної компетенції іноземних студентів під час мовної підготовки на початковому етапі на прикладі лексичних тем: «Україна», «Свята в Україні». Звернемо увагу на те, що під час навчання студентів-іноземців нерідній мові відсутні лекції, тобто монолог викладача й пасивне сприйняття слухача. Заняття спрямовано на організацію ефективного діалогу між викладачем та студентом, де щодалі промова викладача повинна стати найменшою. А також у студентів-іноземців повинна бути сформована міжкультурна мовна компетенція, яка буде корисною в подальшому засвоєнні навчального матеріалу та перебуванні в Україні. У контексті лексичної теми розглядається історія країни, політичний та суспільний устрій, національні свята, історичні пам'ятки країни та міст перебування студентів під час навчання. Під час заняття в студентів-іноземців відбувається відпрацювання здобутих знань, навичок використання мовних та мовленнєвих моделей. Починаючи нову

лексичну тему, викладач презентує нові слова та словосполучення за темою, ілюструючи їх за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій: слайдів, відео- та аудіо- навчальних матеріалів. Як показав досвід організації навчальної роботи в умовах пандемії, заняття можуть відбуватися і у дистанційному форматі відео конференції, з демонстрацією таблиць, схем мовлення, що супроводжуються коментарями викладача мовою, яка вивчається або мовою-посередником. Наприклад: Лексична тема: «Україна»; демонструємо карту України, викладач пояснює: «Україна – унітарна держава і що це означає (цільна, неподільна), столиця України – місто Київ, великі міста України: Харків, Львів, Київ, Дніпро, Голова держави – Президент, не король, не шейх, не прем'єр-міністр». Таким чином, відбувається презентація та «ілюстрування понять» за темою, далі здійснюється пошук еквівалентних поняття у рідній мові, пояснення безеквівалентних понять, порівняння поняття з рідними країнами та культурами. На цьому етапі здійснюється введення нових слів з наступним їх озвучуванням та перекладом на рідну мову студента, або на мову-посередник. Ретельне ставлення до вибору слів, їх значення, кількість та правильність промови, а також переклад, в подальшому спрощує самостійну роботу студента у вивченні та засвоєнні студентами нових лексичних одиниць. Навчальний матеріал подається у динаміки з використанням слухового та зорового каналів сприйняття інформації. Текстовий матеріал, практичні завдання, методичне забезпечення, контрольні питання поточного та підсумкового контролю студенти отримують у роздрукованому вигляді (зошити), або зі сторінок сайту у відповідності із структурою курсу та методичними рекомендаціями до окремих елементів. Наступний етап – самостійна робота студента, що містить читання тексту з метою закріплення лексичного та граматичного матеріалів, виконання післятекстових завдань. Особливо важливим, на наш погляд, здається чітке формулювання завдань, які надаються мовою, що вивчається та дублювання мовою-посередником для полегшення відпрацювання, засвоєння навчального матеріалу самостійно. Як показав досвід дистанційного навчання під час пандемії, системи дистанційного навчання: Zoom та інші, значно полегшують

організацію взаємодії між викладачем та студентами завдяки наступним характеристикам: легкому обміну аудіо- та відео-файлами; встановленню обмеження часу на виконання завдань з аудіювання; оперативній організації навчального обговорення завдань; зручній автоматичній системі оцінки виконаних студентом завдань; індивідуальній комунікації між викладачем та студентом (обговорення певних індивідуальних проблем у навчанні, чи граматичних тем на форумі); можливості збереження загальної картини успішності та виконаних робіт кожного студента; контролю «відвідуваності», активності студентів, часу їх навчальної діяльності в мережі. Має важливе значення підбір навчального матеріалу: структурованість курсу, завдяки застосуванню тематичних блоків (окремо винесені в блоки: навчальна програма, рейтингова система оцінювання, граматичний, лексичний, лінгвокраїнознавчий матеріал, питання на іспит/залік, тести тощо). Досвід дистанційної роботи може бути використано для вдосконалення системи навчання іноземних студентів та розширення сфери самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

За допомогою різних видів комунікації стає можливим навчання студентів, що належать до різних світоглядів та культур. Інформаційні технології не тільки скорочують та допомагають долати кордони, а й стають ефективною допомогою у навчальному процесі: починаючи від можливостей демонстрації навчального матеріалу: відео та презентації, перевірки правильності виконання самостійної роботи студентами один у другого, обмін завданнями, використовуючи університетські сайти, закінчуючи он-лайн перевірки правильності виконання аудиторних та перевірки домашніх завдань, їх виправлення у разі невірного виконання безпосередньо на занятті. Такі види робіт покращують засвоєння навчального матеріалу та привчають до самостійної роботи. Виконані практичні завдання, що демонструють ступень оволодіння навчальним матеріалом студенти надають, або надсилають на перевірку. При необхідності викладач супроводжує виконане завдання коментарями в паперовому, або в електронному вигляді, за допомогою усіх можливих засобів комунікації. Здобуті під час навчання знання про культуру, звичаї, систему правил та норм в українському

суспільстві надає студенту бути спроможним до міжкультурного спілкування, взаємодіяти з представниками культури країни навчання засобами нерідної мови. Важливо звернути увагу до загальних та більш розповсюджених проблем, що виникають протягом навчального процесу в студентів-іноземців із різних країн світу. Доведено, що під час навчання нерідній мові студентів-іноземців, які як і викладачі стикаються з труднощами, що пов'язані з іншим менталітетом, культурними та історичним традиціями. Ці проблеми впливають на сприйняття та засвоєння мовленнєвих та граматичних моделей. Більшість проблем іноземців під час набування мовної, мовленнєвої та міжкультурної компетенції виникає завдяки приналежності рідної та нерідної мови до різних морфологічних систем (наприклад: аглютинативні – турецька, флективні – українська), й докорінних відмінностей поведінкових моделей, у зв'язку з розбіжностями культурних, етнічних, релігійних традицій. Такі та інші проблеми вирішуються викладачами за допомогою сталих методів та прийомів викладання нерідної мови. Безсумнівно, що коли студенти під час вивчення фонетико-лексичного мінімуму мають реакцію впізнавання, наприклад, із введенням такої лексики як тюркізми та слів іншомовного походження. Впізнавання таких прикладів вимови окремих звуків та слів викликає у студентів позитивний емоційний заряд радості впізнавання та впевненості у тому, що вони впораються з такою складною, як їм здається задачею – оволодіння нерідною мовою. Використання в навчальному процесі ролевих ігор, вивчення пісень викликають зацікавленість та прискорюють засвоєння нерідної мови. Позааудиторна, виховна та профорієнтаційна робота сприяє тренуванню та відпрацюванню отриманих знань для глибшого їх засвоєння та запам'ятовування. Досвід нашої роботи та досвід наших колег свідчить про можливість подолання проблеми оволодіння нерідною мовою через мотивацію, яка спрямовується на яскраву подачу матеріалу, що вивчається, заглиблення в іншомовне середовище завдяки не тільки аудиторній роботі, а й позааудиторній роботі: екскурсіям, тематичним бесідам, участі у наукових конференціях та «круглих столах», підготовці театралізованих вистав та концертів. Участь у таких заходах сприяє

удосконаленню мовних навичок наших студентів, дозволяє заглибитися у іншомовне середовище університету, в якому вони навчаються, надихає їх на вивчення нерідної мови для здобуття освіти за своєю основною спеціальністю. Під час загально університетських заходів українські студенти мають можливість познайомити студентів-іноземців зі своєю культурою та мовою. Враховуючи надані вище специфічні особливості опанування іноземними студентами української мови, психологічні моменти в роботі з іноземною аудиторією ставиться на чільне місце легкість та доступність подачі матеріалу для вивчення нерідної мови. Важливо, щоб кожен зі студентів був охоплений увагою, залучений до навчального процесу. Для забезпечення цього, вимагає ретельної підготовки структура та порядок введення навчального матеріалу, підготовка наочного супроводження (мультимедійні засоби та ін.). Теоретичний матеріал подається спрощено, лаконічно та супроводжується «прозорими» прикладами, що легко запам'ятовуються. А якість подачі підготовленого матеріалу цілком залежить від творчості та особистого вміння кожного з викладачів. В цьому контексті, доцільним здається звернути увагу на відомі, але дуже ефективні методи вивчення іноземної мови – використання пісень. Відомо, що чим більш сенсорні органи включені у процес навчання, більш ефективний процес вивчення мови. Музика та пісні позитивно впливають на процес сприйняття та вивчення мовного матеріалу слухачами, а «ритм та рими дозволяють використовувати поетичні тексти як «ілюстрацію лінгвістичного феномену», що є ефективною вправою, яка містить повторення звуків, слів, часток речення, граматичних конструкцій. Вивчення національних пісень та поетичних текстів безумовно впливають на створення сприятливих умов для міжнаціонального діалогу та стимулюють до навчання. Профорієнтаційна, виховна, та наукова робота є невід'ємною частиною навчального процесу студентів-іноземців. Викладачі ЗВО проводять тематичні бесіди, просвітницькі лекції, екскурсії до цікавих міст. Саме під час проведення таких заходів в студентів-іноземців відбувається, безпосередньо на практиці міжкультурна комунікація та діалог культур. Студенти «вживу» стикаються з іншою

культурою, з іншими законами існування, нормами та правилами, що існують в Україні. Улюбленим заходами студентів-іноземців є екскурсії, лекції та бесіди про родинні стосунки та традиції (весілля, поховання), що дуже різняться в Україні, Марокко, Китаї, Туреччині, про державні символи України. На відповідних заходах розглядаються історичні, культурні та релігійні традиції рідної країни та України («Схожість та розбіжності між арабською та українською культурами», «Святкування Нового року за китайським календарем», «Свята «вишиванки» та «хіджабу» у жіночому одязі», національні свята рідних країн, національні свята новітньої України). Під час виховних заходів та участі у наукових конференціях, до яких залучаються студенти відбувається, безпосередньо на практиці, міжкультурна комунікація та діалог культур. Аналізуючи, порівнюючи та співвідносячи культуру, мову, звичаї, традиції своєї країни, своєї рідної культури зі знаннями, що здобуваються під час навчання в іншій культурі, іншою мовою, в іншому соціумі здобувач освіти швидше опановує, глибше засвоює нову для себе мову, стимулюється та мотивується до навчання. Досвід нашої роботи з іноземною аудиторією на різних стадіях навчання, під час опанування нерідної мови зокрема, дозволяє зробити наступні висновки: 1) прийняття нерідної мови відбувається із прийняттям іншої культури, «оскільки культурні моделі, звичаї, спосіб життя виражаються мовними засобами й мова виступає як носій й передавач культури» [169, с. 1]; 2) основою для «формування міжкультурної свідомості є визнання як схожих, так і відмінних рис різних національних культур. Культура є невідривною частиною взаємодії між мовою й думкою» [169, с. 1], соціокультурні моделі, звичаї, спосіб життя та міжкультурний світогляд відображається в мові та впливає на розвиток особистості.

У порівнянні мов та культур завдяки реакції впізнавання, відштовхуючись від своєї рідної мови відбувається міжкультурна комунікація та набувається міжкультурна компетенція. Такій підхід викликає інтерес та задоволення, мотивує студентів-іноземців до подальшого заглиблення у навчальний матеріал й іншомовне середовище, викликає інтерес до культури, звичаїв, традицій країни

навчання. У процесі обговорення проблем, обміну ідеями й міркуванням щодо ціннісних категорій і поведінкових моделей, притаманних іншим народам, студенти-іноземці навчаються розуміти й толерантно приймати їх. Аналізуючи загальні труднощі засвоєння нерідної мови іноземними слухачами, типові проблеми, які зустрічаються у слухачів різних національностей й культур, шляхи подолання цих труднощів, необхідно звернути увагу на важливість позааудиторної роботи (наукової, виховної, організаційної), як засобу формування в слухачів зацікавленості в освіті та самоосвіті, що сприятиме їх культурному розвитку та адаптації й соціалізації. Привертається увага до поширення використання нових інформаційних технологій в процесі навчання з метою введення, відпрацювання та повторення навчального матеріалу. На початковому етапі здобування вищої освіти у ЗВО України, саме на викладачів мови, в першу чергу покладається відповідальність за досягнення такого рівня викладання, на якому культурологічні знання служать допомогою у засвоєнні мови та, у підсумку, отримання високого рівня фахової освіти. Враховуючи особливості опанування іноземною аудиторією нерідної мови, психологічні моменти в роботі з нею, ставиться на чільне місце легкість та доступність подачі матеріалу для вивчення іноземної мови. Важливо, щоб кожен зі студентів був охоплений увагою, залучений до навчального процесу. Для забезпечення цього, вимагає ретельної підготовки структура та порядок введення навчального матеріалу, підготовка наочного супроводження (мультимедійні засоби та ін.). Теоретичний матеріал подається спрощено, лаконічно та супроводжується «прозорими» прикладами, що легко запам'ятовуються. А якість подачі підготовленого матеріалу цілком залежить від творчості та особистого вміння кожного з викладачів. Перспективи подальшого дослідження проблеми полягає у впровадженні інноваційних технологій, які значно збагачують не тільки традиційні освітні процеси, а й надають всеохоплюючі можливості у заглибленні в процес опанування нерідної мови, традиції, закони та культуру іншої країни.

3.4 The linguistic exercises to develop professional speech of future engineers in agricultural sphere

Nowadays it's important to share practical experience concerning the proposals of linguistic exercises to develop professional speech of all future specialists in general and concerning professional speech of engineers to be dealt with different branches of machine building industry [170], [171], [172].

Our aim is to represent a range of linguistic exercises to be involved into practice of future engineers' English language studying within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine during 2022/2023 studying year.

Methodical guidelines and offer a set of supporting materials for the electronic manual on the English language for the first academic year of the training engineering bachelors in agricultural sphere according to the approved educational calendar plan of the introductory and basic electronic course, which disseminates information and systematizes the main provisions with additions in remote mode of studying the discipline. Each grammar and vocabulary topic contains key words and self-test questions. At the end of each module - summarizing questions and tests for self-preparation for writing module papers, credit and examination papers. The presentation of each module is also accompanied by catchphrases for the general development of students. The publication also reasonably developed a glossary of additional or generalizing lexical and grammatical concepts, assessment journal forms for coordinating independent work under the guidance of the teacher of each freshman separately. Methodical instructions also contain elements of students' initial study of professional English related to general scientific vocabulary, mechanization, transport and elements of business communication

There are several times of exercises to develop professional speech of future engineers exempling two practical works obtaining five exercises type of every practical work among them.

The first exercise dealing with the part-time practical work number one proposes the task to connect English and Ukrainian variants as well as to use some chosen

linguistic units to compose the statements concerning different *to be* forms taking into account such English variants list as «1 fast», «2 slow», «1 warranty», «2 reliable», «3 bore», «4 bulk», «5 rear», «6 to break», «7 to brake», «8 tyre (=tire)», «9 volume», «10 insurance», «11 wheel», «12 steering wheel», «13 flywheel», «14 front» as well as some Ukrainian forms exemplifying «А швидкий», «В надійний», «С гарантійний», «D розбивати», «E страховка», «F повільний», «G кермо (руль)», «H марка машини», «I маховик», «G місткість машини (об'єм)», «K гальмувати», «L передній», «M шина», «N колесо», «O задній», «P?»»

The second exercise dealing with the part-time practical work number one proposes the task to connect English and Ukrainian variants as well as to use some chosen linguistic units to compose the statements concerning different *to have* forms taking into account such English variants list as «1 convenient», «2 consumes», «3 powerful», «4 purpose», «5 quality», «6 expensive», «7 cheap», «8 gear», «9 gearbox», «10 boot», «11 tank», «12 to overtake», «13 to reverse», «14 to accelerate», «15 success» to find coordinance with such range of Ukrainian linguistic units like «А потужний», «В призначення», «С споживає», «D зручний», «E шестерня», «F багажник», «G якість», «H коробка передач», «I обігнати», «G затратний (дорогий)», «K здавати назад», «L пришивидишити хід», «M дешевий», «N успіх», «O 15?»».

The third exercise dealing with the part-time practical work number one proposes the task to connect English and Ukrainian variants as well as to use some chosen linguistic units to compose the statements concerning different pronouns forms taking into account such English variants range as «1 combustion», «2 wear», «3 engine», «4 fuel», «5 stationary», «6 rotary», «7 reciprocating», «8 part», «9 stroke», «10 exhaust», «11 chamber» to be associated with several Ukrainian variants exemplifying «В паливо», «С камера», «D деталь», «E вихлоп», «F згоряння», «G рухомий», «H двигун», «I зворотньо- поступальний», «Gнерухомий», «K?»».

The fourth exercise dealing with the part-time practical work number one proposes the task to connect English and Ukrainian variants as well as to use some chosen linguistic units to compose the statements concerning different adjectives degrees of

comparison taking into account such English equivalents as to be compared in meaning to «1 to link», «2 to reduce», «3 to cause», «4 connecting rod», «5 camshaft», «6 flywheel», «7 valve», «8 gasoline», «9 crankshaft», «10 lubricating», «11 cooling» as well as searching Ukrainian equivalents within such Ukrainian equivalents obtaining such range of terms like «А шатун», «В змащення», «С клапан», «D охолодження», «E маховик», «F з'єднати», «G спричинити», «H кулачковий вал», «I знизити», «G бензин» and « K?»

The fifth exercise differs from the previously mentioned ones in demand to read, to translate and add the gaps answering the Ukrainian questions taking into account following professional text abstract: *There are different types of (чозо): internal combustion gins, external combustion gins, hybrid, steam or jet ones. Let us describe the internal combustion one. Internal combustion is the process of burning the fuel within the engine combustion chambers. Stationary engine parts are the cylinder block, the crankcase and the cylinder head. The cylinder block is one of the basic (що) of the engine. Rotary engine (що) are the crankshaft, the flywheel and the camshaft. The crankshaft changes reciprocating motion of pistons to rotary motion. The camshaft opens the valves of the engine. Reciprocating engine (що) are pistons, valves, rings and connecting rods. These (що) cause engine vibration. The piston moves up and down within the cylinder. The rings provide good compression for the piston. The valves open and close the combustion chamber where the burning of fuel takes place. The connecting rod links the pistons and the crankshaft. There are four separate (що) of engine: electrical, fuel, lubricating and cooling. The gasoline engine has no pump but carburator to transmit mixture of fuel and air to the combustion chamber. Oil pumps of three kinds provide lubrication. The oil filters reduce engine wear. The strokes of (чозо) are intake, compression, power and exhaust. All these processes are to be studied at the (назва Вашого факультету) to become Bachelor or Master. Our faculty was founded in 1929. It has some equipment in workshops, laboratories and scientific data from scholars' chairs or libraries to develop all necessary skills of future (назва Вашої професії) as well as the own school to train drivers. There are many levers and buttons to order the engine, to accelerate or to slow down, to brake, to switch front or*

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

rear speed or lights to open and to close boot or side (чозо). You need to have spare tyre and to pump up or to change the damaged wheel. To order the vehicle, to fill up the tank, cool the gin with liquid to avoid (уо). Every gin has its own volume according to adequate bulk and bore. As a rule, operating costs for foreign bores are more expensive but they are more reliable. Mention the quality of inner (native) fuel which is enough high and its price is (яка) Steering wheel is related to gearbox. Do not try to overtake somebody near pavement verge. Check warranty and post warranty maintenance and insurance state for your vehicle. Check your safety belts and first-aid- kit too.

The sixth exercise dealing with the part-time practical work number one demands to define the extra word for the first four items exempling «1. A cylinder block B crankcase C cylinder head D crankshaft», «2 A crankshaft B engine stroke C flywheel D camshaft», «3 A pistons B valves C camshaft D connecting rods», «4. A fuel B lubricating C cooling D heating» as well as to write generalized word for the last for issues mentioning «5. cooling, lubricating, fuel», «6. Intake, compression, exhaust», «7 with external combustion, with internal combustion, hybrid, steam and jet», «8 the process of burning the fuel within the engine».

The seventh exercise dealing with the part-time practical work number one requires to observe the representative images-photos of urban and agricultural machinery in order to coordinate them with the attributes among the following ones: «...is faster and... is the fastest...», «...is slower and is the slowest...», «... is the most expensive and...is the least expensive», «... is the most comfortable and ...is least comfortable for passengers», «... is more comfortable and...is less comfortable for driver», «... is more powerful and...is the less powerful», «... is old-fashioned and... is new-created», «... is used for agricultural purpose...», «...consumes more fuel».

The eighth exercise dealing with the part-time practical work number one requires to compose questions according to its concrete type paying attention on tense indicator and pronoun. The part-time students had to compose subjective and disjunctive questions for the sentence «This driver will become bachelor», the special and alternative questions for the sentence «The

gasoline engine has no pump», general and special questions for the sentence «*Steering wheels are is related to gearbox*» as well as subjective and alternative questions for the sentence «*That scientific data from scholars' chairs brought success*» or special and disjunctive question for the sentence «*There were many levers and buttons to order the engine*» or general and disjunctive questions for the sentence «*The oil filter always reduces engine wear*».

The ninth exercise dealing with the part-time practical work number one demand to analyze some dialogues sample to compose own one using such replicas to hire a car like «A. Good morning. You would hire something, would not you? M. Hello, Yes, I would like to hire a car for two days. A. OK. I just need to see your passport, driving license and proof of insurance. M Here's the passport, driving license and my insurance card. A. Whose are the documents? They are mine. A. You can have a small car for two days at £ 68. That price includes unlimited mileage, insurance and VAT. M. That's OK. Can we drive to Brighton without any problem? A. Yes, you can. The mileage is unlimited. I need you to fill in these forms, sir. In the meantime, I'll get a car ready for you. M. May I borrow your pen, please? A Yes, you may. Here you are. Are you finished? M. Yes, I am. A Here's our card with a toll-free phone number. If the car should break down, call us immediately. It is a toll-free number of our call centre. We have offices all over the UK, and they 'll see that you get a replacement car as quickly as it possible. M. That's nice to know. A When you go to a petrol station be sure to use unleaded petrol not diesel. M Unleaded petrol. A Yes. And whenever you fill up with petrol, check the oil level. M. OK. A Any questions then? M. No, I think we're fine. A. Good. Have a safe journey and remember we drive on the left side of the road» taking into account three blocks of the basic replicas. The first block deals with the linguistic units to meet road troubles using such elements as «1 fine, penalty», «2 overtaking», «3 cross-walk», «4 glazed frost», «5 pillar», «6 pedestrian», «7 bobby, US cop» , «8 road junction» , «9 traffic light», «10 pavement», «11 verge» specifying meaning among «A перехід пішохідний», «B ожеледиця», «C штраф», «D даїшник (полицейський)», «E об'єм двигуна», «F обгон», «G перехрестя», «H світлофор», «K тротуар», «L узбіччя», «M пішохід». The second block deals with the linguistic

units to discuss road troubles using such elements «1 to block the road», «2 to tow», «3 to get out of the car», «4 to lose control of the car», «5 to call the police», «6 to call the ambulance», «7 to crash into», «8 to brake», «9 to accelerate», «10 roadworks», «11 dangerous bend» being adequate to such Ukrainian terms database as «А небезпечний поворот», «В ремонт дороги», «С втратити контроль над машиною», «D втаранитися (врізатись в)», «Е викликати швидку допомогу», «F гальмувати», «G блокувати рух», «H газувати», «I викликати поліцію», «K буксувати», «L вийти з машини». The third block deals with the linguistic units to discuss road troubles using such linguistic units as «1 no entry», «2 slow down», «3 passing prohibited», «4 Am I on the right road to?», «5 at what speed can I drive here», «6 turn left(right) at the traffic light», «7 go straight on», «8 is there any...along the road», «9 where does this road go to?», «10 show me (on the map) where we are», «11 safety belts and first-aid kit» being specified among such Ukrainian statements as «А обгін заборонено», «В з якою швидкістю тут можна їхати?», «С їдьте прямо», «D в'їзд заборонено», «Е по цій дорозі є...?», «F поверніть на світлофорі наліво (направо)», «G чи я правильно їду до...?», «H куди веде ця дорога?», «I їхати повільно», «K ремені безпеки та аптечка», «L покажіть(на карті), де ми знаходимось».

To our minds, the kinds of tasks concerning practical work two are worth to be analyzed too .

The first exercise dealing with the part-time practical work number two proposes the task to connect English and Ukrainian variants as well as to use some chosen linguistic units to compose the statements concerning different simple tenses forms taking into account such English variants list as «1 pipeline», «2 increasing», «3 traffic safety of vehicles», «4 application», «5 warehouse», «6 the part of road», «7 between», «8 urban route», «9 international automobile route», «10 traffic safety of pedestrians», «11 suburban route», «12 improvement», «13 traffic safety on crossroad», «14 elaboration» to be connected to «А удосконалення», «В застосування», «С міжнародний маршрут», «D приміський маршрут», «Е міський маршрут», «F підвищення», «G розробка», «H безпека руху».

транспортних засобів», «I безпека руху пішоходів», «G ділянка дороги», «K безпека руху на перехресті», «L робота з профілактики ДТП», «M товарний склад», «N трубопровід», «O сполучення» obtaining the fact that some Ukrainian variants may be extra.

The second exercise dealing with the part-time practical work number two proposes the task to connect English and Ukrainian variants as well as to use some chosen linguistic units to compose the statements concerning different forms of Continuous tenses taking into account such English variants list as «1 to remove fuel and lubricating matters», «2 to remove overall size agricultural machinery», «3 to remove remade agricultural raw materials», «4 to remove drinkable water», «5 to remove poultry products», «6 process to harvest maize corn», «7 to remove saw timber», «G перевозити паливно-мастильні матеріали», «8 large scale loading hookers », «9 to remove bakery products» , «10 to remove passenger cars», «11 to remove foodstuffs », «12 to remove dairy products», «13 to remove sweet-shop products», «14 arrivals», «15 departures» to be mostly correlated with «А транспортно-виробничий процес», «В перевозити великогабаритну сільськогосподарську техніку», «С перевозити пиломатеріали», «D перевозити продукцію птахівництва», «Е перевозити молочні вироби», «F перевозити, хлібобулочні вироби», «G перевозити паливно-мастильні матеріали», «H перевозити товари продовольчої групи», «I перевозити легкові автомобілі», «G перевозити питну воду», «К перевозити продукти переробки сільськогосподарської сировини», «L технологія для кукурудзи на зерно», «M причепи високої вантажопід'ємності», «N прибуття», «15 departures».

The third exercise dealing with the part-time practical work number two proposes the task to connect English and Ukrainian variants as well as to use some chosen linguistic units to compose the statements concerning different irregular verbs forms taking into account such English variants list as «1 to nose after», «2 penalty», «3 to specify», «4 the load to be removed», «5 to fill up the invoice», «6 to review», «7to avoid», «8 measurement», «9 violation», «10 over norm losses» , «11 processing enterprises», «12 the term of storage», «13 environmental pollution», «А уточнити»,

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

«В понаднормові витрати», «С переробні підприємства», «D термін зберігання», «E товар для перевезення», «F слідкувати», «G забруднення докільця», «H порушення», «I штраф», «G учасник дорожнього руху», «K габарити», «L запобігти», «M заповнити рахунок- фактуру», «N переглянути на правильність».

The fourth exercise differs from the previously mentioned ones in demand to read, to translate and add the gaps answering the Ukrainian questions taking into account such text as *«Transport is the removal of passengers or goods from (якого) location to another destination according to schedule. Transport infrastructure includes public or private roads, railways, air(що), water(що) pipelines, warehouses, petrol stations, bus stops, custom areas and ports. There are such (що) of transport as plane, ship, train, shuttle bus, tour-bus, car, truck, elevator, crawler, crane, wheeled tractor, harvester etc. The bachelor in traffic technologies must be able to elaborate the improvement of transporting and industrial process to harvest maize corn, to remove passengers, saw timber or overall size agricultural machinery, to (що побуми) poultry, dairy products and passenger cars, to (що побуми) fuel and lubricating matters, to (що побуми) sweet-shop products, foodstuffs or agricultural loads (pressed skins, sunflower seeds), to (що побуми) drinkable water, bakery products or remade agricultural raw materials. The bachelor in traffic technologies must be able to elaborate the improvement of traffic organization and increasing of (якої) safety for vehicles and pedestrians on the crossroads between the streets or on the part of road along some streets, improvement of suburban passengers transportation ,as well as bus movement for the suburban and urban routes, opening of international irregular bus route between cities, elaboration of international automobile routes, improvement of work to prevent (яких) accidents. The elaboration of maize corn picking transporting technology applying large scale loading hookers is among bachelor's duties too. (Назва Вашої професії) must nose after traffic participants to avoid accidents, traffic jam or over norm (якого) pollution using the system of penalties for violations. He must make agreements, specify the bore, the measurement of the (чого) and the kind of the load to be removed. He must predict the optimal route to avoid*

(яких) fuel or time losses. He must fill up and review all invoices and (чиїх) documents for custom area too. He applies technological skills to deal with the (чим) of storage and temperature regime or density to place or to fix products of crop growing or animal (уо)(=livestock raising) for remaking (чозо). He may work in shelter too to provide connection (arrivals and departures) according the schedule».

The fifth exercise dealing with the part-time practical work number two proposes the task to note the concept according to defining phrase like «1. The removal of goods and passengers», «2. Roads, warehouses, petrol stations, bus stops, custom areas and ports», «3. Shuttle bus, tour-bus, car, truck, elevator, crawler».

The sixth exercise deals with transforming active voice into passive after reviewing such sample as «Engineers apply large scale loading hookers→ Large scale loading hookers are applied by engineers» taking into account such sentence previous versions as «1. The driver prevents traffic accident», «2. The shelter will open new international irregular bus route», «3. The government increased the safety for vehicles and pedestrians on the crossroads» and «4. Foresters saw their timber».

The seventh exercise dealing with the part-time practical work number two proposes the task to connect English and Ukrainian variants as well as to use some chosen linguistic units to compose the statements concerning different perfect tenses verbs forms taking into account such English variants list as «1 wide range», «2 several», «3 agreement», «4 to purchase», «5 to sell», «6 to order», «7 to send», «8 to receive», «9 to sign», «10 statement», «11 delivery», «12 to post», «13 to propose» to be correlated with «А купувати», «В замовляти», «С продавати», «D відіслати поштою», «E отримати», «F підписати», «G домовленість», «H асортимент», «I положення(позиція)», «G пропонувати», «К декілька(невні)», «L доставка».

The eighth exercise dealing with the part-time practical work number two proposes the task to connect English and Ukrainian variants as well as to use some chosen linguistic units to compose the statements concerning different conditional verbs forms taking into account such English variants list as «1 conversation», «2 Go ahead», «3 Hold the line», «4 duties», «5 to establish», «6 congratulations», «7 wealth», «8 flourishing», «9 success», «10 to invite», «11 to continue», «12 to meet»,

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

«*I3 is held (= takes place)*» to be mostly relevant to Ukrainian variants exempling «*A проводиться*», «*В процвітання*», «*С успіх*», «*Д говоріть*», «*Е достаток*», «*F не вішайте слухавку(трубку)*», «*G запросити*», «*Н продовжити*», «*І зустріти*», «*J встановити*», «*К обов'язки*», «*L ділова розмова*».

The ninth exercise concerning practical work 2 for part-time students in engineering technologies proposes to add and translate the text: *There are (скільки яких) phrases to be used for contract agreements to fill the proforma-invoice or to sign the contract like «I'd like...», «Would you like?..», «to buy=to purchase», «to sell», «to order», «to send». «to receive», «to pay», «equipment=machinery», «We have a wide range of», «Here is the list of good», «statement», «How much is delivery, «What is your post address/e-mail?», There are (скільки яких) phrases to be used for (якої) conversation like «Answer the phone, please», «There is no answer», «Go ahead», «May I speak to», «Hold the line», «He is out now», «What is your message to...?», «Would you try again later?», «May I ask who is speaking», «He will call you later», «What is your number?», «Thanks for conversation». There are (скільки яких) phrases to be used for (якого) day on work like «Could you show me my working place?», «How long does the working day last?», «When do you start working?», «When do you finish working?», «When do you have a break?», «What are my duties?». There are (скільки яких) phrases to be used to establish (які) contacts with foreign colleague like «Dear Mr», «It's your colleagues from Ukraine», «Congratulations!», «We wish you», «joy, happiness», «business success», «wealth and flourishing», «We'd like to invite you to conference (exhibition)», «It will be held», «We hope to continue our cooperation», «We hope to meet you soon», «Sincerely yours», «to book accommodation», «beforehand».*

The tenth exercise concerning practical work 2 for part-time students in traffic technologies proposes the sample of business letter to compose own one after having reviewed the abstracts to take information for composing business letter concerning transport enterprises exempling the abstract about O. Parhomenko's engineering vehicle producing plant which ranks with Ukraine's largest manufacturers of ore-mining and processing equipment: *its production facilities answer the latest world*

standards and its products are always of top quality. Basically, it manufactures screens, jogging machines, electromagnetic heavy media separators, centrifuges, elevators, conveyers, iron separators, pressure regulators, to mention but a few. It works on individual and small-lot commissions, and its assortment is constantly modernized, totaling some 70 types of equipment. Among its consumers are numerous industrial branches (e.g., coal-mining, byproduct coke, power engineering, construction, wood-pulp and paper, ferrous and non-ferrous, and farming). Apart from the CIS, its products are exported to some three dozen countries elsewhere on the globe, including Bulgaria, Cuba, Mongolia, Vietnam, former Yugoslavia, Egypt, Iran, Algeria, China, Yemen and Ethiopia. Its dynamic progress, in close collaboration with the Hipromashvuhlezbahachennya Design Institute secures good prospects, and there is every reason to expect that before long this enterprise will expand, alongside mastering even more progressive technologies, putting out goods of still better quality. This enterprise harmoniously combines past experience with modern accomplishments and looks ahead with confidence to produce complicated technique as well as simple machines. Simple machines are basic mechanical devices that can help to make work easier by changing the direction or magnitude of a force. In Ukraine, simple machines are used in a variety of industries, including agriculture, manufacturing, and transportation. One common use of simple machines in Ukraine is in agriculture. Farmers use simple machines such as plows, which are essentially wedges, to break up soil and prepare it for planting. They also use pulleys and other machines to move heavy loads and transport crops. In manufacturing, simple machines are used to perform repetitive tasks quickly and efficiently. For example, a conveyor belt, which is a type of inclined plane, can be used to move materials or products along a production line. Machines such as presses and lathes use levers and other simple machines to shape and cut materials. In transportation, simple machines are used in the construction of vehicles such as cars and trucks. Wheels and axles are used to reduce friction and allow vehicles to move more easily. Pulleys and levers are also used in the construction of engines and other components.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Another variant of such practical work for future specialists in traffic technologies deals with Kremenchuk autoworks is the leading Ukrainian transporting enterprise « *It produces a wide range of transporting goods and services. The company's main target is to keep customers supplied with reliable cargo vehicles, spare parts, accessories, and engineering services. To this end, Kremenchuk autoworks operates along the following lines: development, testing, manufacture and supply of: 6x4 15-ton dump trucks; 6x6 18 t dump trucks; 6x6 and 6x4 drop side trucks; 6x6, 6x4 and 4x2 prime movers; special equipment chassis (e.g., cranes, excavators, mixers, concrete pumps, tanks, etc.); spare parts, cabins and axles, development and modification of auxiliary services to most effective! utilize the company's products and keep them ticking with minimum time spent on maintenance. At present, the company is mastering the output of small and medium-capacity trucks. There are powerful pressing, mechanical and mechanical assembly facilities and a purchase department. KrAZ trucks are effectively exploited in every climatic zone of the CI. The partners range from the Far North to the southernmost latitudes, from the Bio Sea to the Pacific Ocean. They know this enterprise in Africa, the Middle East, Indochina and Latin America too.*

The third variant of the text abstract to fulfill analyzing of transport technologies content in order to compose adequate thematic business letter deals with Lviv bus works as the leading bus-manufacturing enterprise of Ukraine, the CIS, and it ranks with major such companies in Europe: *Its production capacities ensure an output of almost 10,000 different models and diesel-driven modifications. LAZ buses mount power plants and other equipment made by leading domestic and foreign companies, such as RENAULT, MAN, RABA, DETROIT DIESEL, CUMMINS, ANDORIA, and WEBASTO and TUERMO KING air conditioners. Rich assortment, reliability and moderate prices, complemented by enviable performance characteristics and comfortable interiors, keep these passenger vehicles in steady market demand and provide good sales in various climatic zones, ranging from the Far North to Middle Asia to the Far East. In pursuance of the company's policy, LAZ auto service sells buses, spare parts and provides warranty and postwarranty maintenance via a network*

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT
OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

of regional bus service centers in Ukraine and elsewhere in the CIS. It was founded in 1871 and became known as ASCO. In June 1993 it was reorganized as a leasehold enterprise and has since been known to mariners and businessmen as AZSCO. It is a member of the Baltic and International Maritime Council (BIMCO), Intercargo, and the Baltic Exchange. Its independent status and policy make AZSCO even more competitive in the shipping business. AZSCO expands its market, reinforces its finance system, and modernizes its fleet. AZSCO is a well-established and reputed business venture with many domestic and international contacts. The fleet numbers of AZSCO are almost 1 00 vessels capable to all types.

BUSINESS LETTER

Dear Cristian Eberle,

Having read your previous message, I would like to invite you to a seminar «Innovative Technologies».

It is known to be dealt with innovation in transport logistics. This seminar will be held at the Kyiv Centre on November 28, 2023. Some outstanding key programmers and designers in the field of 3D modeling have already agreed to represent their achievements in lectures.

Enclosing 3 tickets for you. I hope you to attend it and I am looking forward to seeing you there.

You are expected to arrive by November, 25. Your accommodations and previous excursion have been just booked beforehand.

Best regards,

Oleksandra T. Simonova,

Managing Director

Ltd. The company «Center»

Tel: +80930032

August, 7, 2024

P.S. Sorry so early

Besides abovenamed practical works to be proposed to the part-time students in traffic technologies the scholars from the English Department of Technical and Agrobiological Specialties elaborated a range of adequate individual tasks in 12 variants to avoid the cases of similar fulfillment exempling the first individual task «ENGINE 1» within four options. The first option demands to determine 10-15 the most important words concerning engines (*A angled–китовий; B blade– лопасть*

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

boiling– кипіння *burnt* – спалений; *C coal* – вугілля *combustion*– згоряння *current*– течія/ поточний/ струм; *D degree* –градус *to depend upon* –залежати від; *F faster* – швидче; *flat* – плаский; *fuel* – паливо; *furnace*- ніч (тонка); *E to enable* – пристосовувати, полегшувати; *I ignited* – запалений *imperfection* – недолік; *J jet* – реактивний; *M mel* – плавка, розчинялись; *L layout* – устаткування; *O opposite* – супротив; *P powerful* – потужний; *Q quality* – якість; *R resistant*– стійкий; *row* – ряд; *S slant* – похилість; *sound* – звук; *speed* – швидкість; *steam* – пар; *T thousand* – тисяча; *turn* – оберт; *W wheel* – колесо; *wind- powered* – вітряний; *without* – без; *wooden*– дерев'яний) as well as to explain the choice while introducing own thoughts on the basis of phrase «*I chose such words as...because I consider them to be ...*» either to fill the gaps to continue the proposed sentence with the studied previous ones or with additional lexical units on free student's scientific and lexical choice after reviewing such blocks as «*1. The first engines...2....3. The history of engine varieties....4... 5. Engine block geometry 6... 7...8...*» as well as concerns retelling and specifying remarkable moments of the following text focusing on the types of engines to be in need on the mentioned bellow enterprises: *Production of machinery and equipment for agriculture and forestry. One of the oldest industries in Ukraine, agricultural machinery manufacturing, emerged in the nineteenth century and has always been focused on agricultural production areas, and its location is linked to the zonal specialization of agriculture. In Ukraine, specialized enterprises have developed to manufacture simple agricultural machines: tillage machines (plows, cultivators), seeders, loaders, trailers, and equipment for feed and livestock production. Ukraine, which has developed grain farming (wheat and corn) and sugar beet production, has always had a need for sophisticated agricultural machinery, such as combine harvesters The method of harvesting is determined by the characteristics of the culture, the state of the stem, meteorological conditions, and the availability of equipment. Tractor construction in Ukraine is mainly focused on the consumer factor. Kharkiv is the largest center producing tractors and tractor units. Kharkiv region produces parts and assemblies for tractors. They are assembled at the Kharkiv Tractor Plant (KhTP), the country's largest enterprise for the production of general-purpose*

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

tracked and wheeled agricultural tractors of various capacities, which are combined with more than 250 types of agricultural machinery and implements. In recent decades, the company has mastered the production of arable tractors designed for processing and harvesting sugar beets, corn, sunflower, potatoes, buckwheat, soybeans and other crops. The power of the electric tractor makes it possible to move trailers weighing up to 2 tons at a speed of 40 km/h. In addition to tractors, the plant produces road construction equipment, caterpillar tractors, consumer goods, and spare parts on their basis. KhTZ is privately owned. Much of the equipment is exported. In Dnipro, the plant manufactures both its own wheeled tractors and assembles Chinese brands. Tractor units are produced in Vinnytsia. Companies producing tractor parts and spare parts are located in Kremenchuk, Odesa, and Bila Tserkva.

The second individual task «ENGINE 2» deals with three items namely the first as the demand to read and compose the vocabulary of unknown terms while reading or completing chronological table «Time - Invention-Author» and separate translation or finding additional information about the noted researches after analyzing such abstract as «*The first engine was called as «water wheel» which blades were being turned by river to irrigate fields. Then a wind-powered engine (wheel with wooden blades) was invented. These engines were very economical without the fuel but they depend upon the weather. After many years people invented the large and heavy engine operated by steam. The more steam there is the faster a train or boat was moving. Notice that the first airplane built by A. Mozhaisky also had a steam engine. The imperfections of the steam engines led to design more powerful, smaller and lighter internal combustion engine because of its better- quality fuel ignited. It burnt inside the engine and not in furnace. The internal combustion engine is used in cars, diesel locomotives and motor ships. But to enable aeroplanes to fly faster than the speed of sound another, more powerful engine was in need. So one was invented and it was given the name «jet engine» driven by gases of over a thousand degrees. Such engine is made of a very resistant metal so that it will not melt. In the late 1700's, James Watt had developed a practical steam engine that was able to save a lot of physical work and even led the way to power steamboats and locomotives. The steam engine had its drawbacks*

though. They were big, cumbersome things and required constant tending to keep them operating, hence the term engineer. By the mid 1800's, Otto in Germany, as well as several others had developed crude internal combustion engines. These early engines used city gas, illuminating gas, or producer gas. Gasoline and kerosene fuels came in a little later. Even as crude as these early engines were, they were a lot easier to use than steam engines. By the turn of the century, nearly every city big enough to have an iron foundry and machining facilities had someone building engines. These engines were a boon to farmers and industrialists alike. The farmer with the purchase of just one small engine could now run his cream separator, wood saw, butter churn, corn sheller, feed grinder, gristmill and pump water. Everything from small shops to factories could be run on engines now. Here in the South, large heavy oil (semi-diesel) engines were often used to power cotton gins. These engines could usually be started in just a few minutes time, without waiting for a head of steam to build up before operating machinery. The heyday of these heavy single cylinder engines was not to last forever, though. In 1935, the Rural Electrification Administration was created to bring electricity to the countryside lessening the need for engines. Industry was turning to more efficient multi cylinder engines as well as electric power. Companies such as Briggs & Stratton and Wisconsin were producing lightweight high speed air cooled engines for portable machinery. Some of the old engines continued to give service for many years to come running wood saws, water pumps and so on. Except for some of the big engines still in use in the oil fields, most have become collectors items. Nothing today sounds quite like a Hit & Miss popping along at a show. Let's hope these relics of the past will be here for future generations to enjoy».

The third individual task «ENGINE 3» deals with three items namely the first as the demand to read and compose the vocabulary of unknown terms as well as composing own questions while reading or noting the role of abbreviation or shortening in English technical texts after reviewing the following text abstract as «*Most "Kerosene" engines use this type of governor, they just have an extra metering screw in the mixer. The engine is started on gasoline, then switched over to kerosene after it is warmed up. Throttle engines run warmer than Hit and Miss, this helps to vaporize*

the kerosene. This method is used on engines of today such as lawnmowers, tractors and so on. When running, throttle engines have a steady putt putt putt sound. The Hit & Miss uses flyballs too, but instead of closing a butterfly, the engine stops firing until it slows down to a certain speed, then begins to fire again. This is done in a number of different ways, the most common being a detent lever that moves into place and keeps the exhaust valve from closing. Some oilfield engines do just the opposite, not opening the exhaust valve when the engine is up to speed. Other methods include stopping the fuel or cutting off the ignition to stop the engine from firing. Collectors enjoy tinkering with their engines to see just how long they can get them to go between firing impulses. When running the Hit & Miss will have a putt sound. There are a few types of engine block geometry: V-type, inline, horizontally opposed, slant and W-type. Each refers to the layout of the cylinders as viewed from the front or back of the engine. A V-type has two angled rows of cylinders, which form a "V." This formation is typically used in V6, V8, V10 and V12 configurations. An inline engine arranges the cylinders vertically in a row, and is the most common configuration in a 3, 4, 5 or 6 cylinder car engine. The horizontally opposed engine has the cylinders laid horizontally and opposite each other. This may also be called a Boxer engine, or a flat engine, and is a less common configuration. A slant design is one row of angled cylinders forming a half "V." A W-type configuration is composed of two V-type formations side by side.

The fourth individual task «CULTIVATORS 1» includes four issues to be done meaning the first one as the demand to determine 10-15 the most important words concerning cultivators admitting technical ones or common spread words with the additional determining of the everyday used lexical units within technical texts reviewing such words range as «A attached – прикріплений; B blades – леза; C centuries – сторіччя; common – розповсюджений; conditions – умови; conventional – стандартний; covering – загортання; coulter – різак; cut – перетинати; D to depend – залежати; destruction – руйнація; different – різноманітний; digger – копач deep – глибокий; I implement – знаряддя; F fertilizes – добрива; fully – повністю; frame – рама; frog – стійка-башимак(плуга); furrow – борозна; G general-purpose – загального призначення; H harrow – борона;

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

hydraulic- гідравлічний; heavy – важкий; K kind – тип; L level – рівень ; M mix – змішувати ; medium mouldboard – полиця плуга; N number- кількість, ряд; P plough - плуг, орати ; to prepare - готувати; to produce – виробляти; R rarely- рідко; reversible – зворотній; right-handed – правосторонній; rigid – застарілий, стійкий; S seed – насіння; seedbed – рілля; size – розмір ; share – лемех; soil – ґрунт; supported – підтриманий; T tine – зубець; to turn – повертати; V various – різноманітний ; to vary – різнитись; W wide – широкий; weeds – бур'яни; U used – використаний. Besides, this task also demands to explain own choice to while this task previous fulfillment using the phrase « I chose such words as... because I consider them to be ...»

The fifth individual task «CULTIVATORS 2» includes four issues to be done meaning the first one as the demand to determine the main idea in Ukrainian and English versions to be compared focusing on translating special features as well as to prepare additional information about practical usage of agricultural technical equipment admitting the fact that «A cultivator is a farm implement for stirring and pulverizing the soil, either before planting or to remove weeds and to aerate and loosen the soil after the crop has begun to grow. It is powered by a tractor and stirs the soil, usually to a greater depth than does the harrow (which is usually unpowered). Similar but much smaller machines are used for gardening. Small cultivators are used for gardening, powered by small motors, and controlled by an operator walking behind. Garden cultivators can be used to mix soils with manures and fertilizers in preparation for planting. They till the soil and convert soil lumps to a tilth. Different attachments can be used to plough the soil or cut vegetation. Field cultivators are used to complete tillage operations in many types of arable crop fields. The main function of the field cultivator is to prepare a proper seedbed for the crop to be planted into, to bury crop residue in the soil (helping to warm the soil before planting), to control weeds, and to mix and incorporate the soil to ensure the growing crop has enough water and nutrients to grow well during the growing season. The implement has many shanks mounted on the underside of a metal frame, and small narrow rods at the rear of the machine that smooth out the soil surface for easier travel later when planting. In most

field cultivators one to many hydraulic cylinders raise and lower the implement and control its depth. The main function of the row crop cultivator is weed control between the rows of an established crop. Row crop cultivators are usually raised and lowered by a three-point hitch and the depth is controlled by gauge wheels. Cultivators are used either for farm works or for horticulture. Most rotary cultivators being used in Britain have L-shaped blades. Field tests show better results than those produced by either plows or tined cultivators for primary cultivation in a wide range of soil conditions. The increase in use of rotary cultivators in the world is an indication of their usefulness for many kinds of cultivation».

The sixth individual task «PLOUGHS» includes four issues to be done meaning the first one as the demand to review the text, propose its plan and focus linguistic studies on grammar phenomena determination and the special features of pronunciation determination as well as determination of order of agricultural processes or modern role of ploughs: *The plough (American spelling: plow; both pronounced /plaʊ/) is a tool used in farming for initial cultivation of soil in preparation for sowing seed or planting. It has been a basic instrument for most of recorded history, and represents one of the major advances in agriculture. The primary purpose of ploughing is to turn over the upper layer of the soil, bringing fresh nutrients to the surface, while burying weeds and the remains of previous crops, allowing them to break down. It also aerates the soil, and allows it to hold moisture better. In modern use, a ploughed field is typically left to dry out, and is then harrowed before planting. Ploughs were initially pulled by oxen or horses. In industrial countries, the first mechanical means of pulling a plough used steam-power (ploughing engines or steam tractors), but these were gradually superseded by internal-combustion-powered tractors. In the past two decades plough use has reduced in some areas (where soil damage and erosion are problems), in favour of shallower ploughing and other less invasive tillage techniques. Ploughs are even used under the sea, for the laying of cables, as well as preparing the earth for side-scan sonar in a process used in oil exploration. The plough has been used in its different forms for many centuries. It has become the main implement to prepare the seedbeds. It is an implement with*

some mouldboards to cut and turn the soil. Modern tractors are fully mounted on the tractor hydraulic system. The number of mouldboards will depend on a type of soil and the tractor size. There are three main kinds of ploughs exemplifying conventional, reversible and disc ones. Conventional ploughs have right-handed mouldboards. Reversible ones can plough up and down in the same furrow and they produce a very level finish. Disc ploughs are rarely used in Great Britain. They have large rotating discs in the place of the mouldboards. The main parts of ploughs are soil engaging parts, disc coulter, the frog attached to frame and the share. The main common in Great Britain types of plough are general-purpose type (for the general ploughing work) and digger type (for deep root crops ploughing).

The seventh individual task «ENGINE POWER CONCEPTS 1» The first option requires to determine 10-15 the most important words concerning engine power concepts exemplifying such words as A *applied* – застосований; B *bore buying* – покупка марки (машини); C *to cause* – спричиняти; *compression connecting rod* – шатун; *concepts* – поняття; *curve* – крива, графік; D *definition* – визначення; *displacement*; *to deal with* – пов'язуватись з; F *flywheel* – маховик; *force* – сила; H *horsepower* – кінська сила; E *evaporated* – згущений; L *lug* – виступ; M *maintaining* – технічне обслуговування; *to measure* – вимірювати; *mixture* – суміш; P *performance* – представлення; *power* – потужність; *pressure* – тиск; O *operating* – запуск, робота; R *ratio* – коефіцієнт *relationship* – відношення-зв'язок; *reliability* – надійність *required* – необхідний; *rpm* (*revolutions per minute*) – оберти за хвилину; S *selling* – продаж; *speed* – швидкість; *stroke* – робочий хід; *successful* – успішний; T *torque* – обертовий момент; *twisting* – згинання, перекручення; U *unit* – блок *as well as to analyze the frequency to apply these words within the text abstract* «The most engine power concepts deal with engine power to watch engine reliability and performance. For the active engines selling, buying, operating, maintaining you must know speed, bore, stroke, displacement, compression ratio, horsepower, torque, BMEP, lug and pressure- time curve. Bore is the diameter of each cylinder in engine. Engine speed is measured in rpm (revolutions per minute). Stroke is a distance which a piston travels up and down within a cylinder.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Displacement is the volume of air which the piston displaces for one stroke. Compression ratio is relationship between minimum and maximum volumes. Horsepower is to measure engine power. Torque is the twisting force engines produce. Its units are force (pounds) times distance from the center of the rotating feet. In an engine pressure is applied to the top of the piston from expansion of an ignited air and fuel mixture. BMEP is short title for the Break Mean Effective Pressure. This is a pressure required to produce the same horsepower at the flywheel as actually exists. Note that in the engine pressure applied to the top of the piston from expansion of an ignited air and fuel mixture. This pressure results in a force from the piston applied at the crank radius through the connecting rod. The resulting torque causes the crankshaft to rotate. Lug is a slowing when the load is greater than can support. One mechanical horsepower of 550 foot-pounds per second is equivalent to 745.7 watts. A metric horsepower of 75 kgf-m per second is equivalent to 735.499 watts. One horsepower for rating electric motors is equal to 746 watts. Where units of horsepower are used for marketing consumer products, often measurement methods are designed by advertisers to maximize the size of the number produced for any product, even if this may not reflect realistic capacity of the product to do work when used in normal conditions.

The eighth individual task «Tractors» is aimed to analyze some unknown lexical individual phenomena as the items to be involved into some technical texts about tractors (*The word tractor was taken from Latin, "to pull". The first meaning was "an engine or vehicle for pulling wagons or ploughs" occurred in 1901. The term, "tractor unit", describes the power unit of a semi-trailer truck (articulated lorry). The first tractors were steam-powered ploughing engines. We know a farm tractor is a multipurpose power unit adapted for many other field works. There are various types of farm tractors: wheeled and tracklaying tractors(crawlers), general-purpose tractors, large field tractors and garden tractors. The main components of a tractor are engine, clutch and transmission. Crawlers have tracks with a grip. The tractor may have tyres. The tractor drawbar is used to pull various implement. The power-take-off shaft can drive irrigation pumps and cultivators or is able to operate belt*

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

pulley. Some tractors have a belt pulley mounted on the gear-box. The three-point linkage transmits much of the tractor implement. The hydraulic system provides the power for hydraulic motors and is used to control of both rear and front-mounted implements. Agricultural producers use modern tractors to operate the equipment that is used to till, to plant, to fertilize and to harvest crops at once. Modern farm tractors can do various jobs very effectively. They can pull or push machines operate implements mounted upon it by means of the three-point linkage. Also they can transmit power by means of its PTO-shaft, drive machines by belt pulley, supply power and generate electricity. Modern tractors range in size from 10 to 16 horsepower (7,5 to 11 kilowatts) to over 400 hp (over 300 kw). New and improved three- and four- cylinder tractors have been developed by the tractor manufacturing Massey-Ferguson company in Great Britain as well Canadian VERSATILE 1150 or American John Deere 8550 tractors. All makes and models are welcome: Case/IH, John Deere, Kubota, Massey Ferguson, Deutz, Ford, Versatile.) as well as to compose some adequate questions or plan on personal students' choice basing upon adequate words range (B background – підґрунтя by means – через, завдяки belt pulley – ремінний шків; C capable – здатний; clutch – муфта; condition – умова, стан; crop – сільськогосподарська культура (рослина); crawler – гусеничний трактор; cultivation – обробка; D different – різний; drawbar – тяговий брус; to drive – управляти; F to fertilize – вносити добрива; field – поле; four-wheel-drive – чотирьохприводний; E equally – sized – однакового розміру ; engine – двигун; G general-purpose – загального призначення; grip – зчеплення; H to harvest – збирати врожай; heavy – важкий; high-growing – високорослий horsepower = hp – кінська сила; I implement – знаряддя ; improved – вдосконалений; L load – вантаж low-growing – низькорослий; M mounted – прикріплений; multipurpose – багатофункціональний; N necessary – необхідний; numerous – чисельний; O to operate – керувати, працювати; orchard – город, присадибна ділянка; P to plant – саджати ; plant – рослина, завод; power unit – агрегат; power-take-off shaft – вал відбору потужності; to plough – орати; producer – виробник; to pull – тягти; to push – штовхати ; R rear- задній row crops – рядкові культури; S to sow – сіяти; U

supplying -постачаючий; *T three-point linkage*– трьохточковий навісний пристрій; *tracklaying* – гусеничний; *track*–гусениця; *tyre* – шина; *V various* – різний; *vehicle* –транспортний засіб ; *country* –сільська місцевість *seedbed-рілля* ; *W winter wheat* - озима пшениця *wheeled* – колісний; *wheel* – колесо; *width between rows* – міжряддя).

The ninth individual task «Hybrid engines» is aimed to analyze some unknown lexical individual phenomena as the items to be involved into some technical texts about hybrid engines (*Hybrid vehicle is a vehicle that uses two or more distinct power sources to move the vehicle. Hybrid Engines are typically described as engines with two power sources. The most common today is a hybrid gas-electric engine that combines the low pollution output of an electric engine, with the high power output of a gas engine. There are as many gas-electric engines as there are hybrid cars. Each engine is designed to allow the gas engine and the electric engine to connect to the drive train to power the engine. There are some principles of of hybrids work. The gas engine and the brakes are used to recharge the battery for the electric engine eliminating the need to plug in overnight, as is necessary for a plug in electric only engine. When braking, some of the energy being expended to stop a car is collected by the regenerative brakes in an electric engine. Typically, in a full hybrid, the electric engine takes control when the car is cruising, at stop, or when slowly accelerating. When extra power is needed, the gas engine kicks in to give the acceleration expected from today's cars. By allowing the electric engine to take over, hybrids are able to get higher mpg than their sister cars with gas only engines. But since most of the energy is collected/saved when the car is stopped or in braking, hybrid cars tend to get better mileage in city driving. Which is opposite what gas only cars should expect, as gas engines are most efficient at high speeds (highway). Hybrid engines have not only eliminated the need for plugging in, they have also increased the range that is possible. The term most commonly refers to hybrid electric vehicles (HEVs), which combine an internal combustion engine and one or more electric motors. Hybrid engines combine features of reciprocating and rotating engines. Examples of hybrids include free-piston, rotary piston, rankine and stirling engines. Free Piston is gas producing*

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

engine has a long cylinder closed on both ends. When the pistons are on the compression cycle near the middle of the cylinder, fuel is injected into the air compressed between them. Then the compressed air burns, creating hot gas. The gas is fed through a turbine) involving adequate list of the sprad technical and common everyday used terms (A accelerating – прискорення; to allow – дозволяти; B brake – гальмо; C to connect – пов'язувати; to combine – поєднувати; E eliminating – відсівання; engines – двигуни; F features – риси; K kick – удар, віддача; I injected – введений; H highway – швидкісна траса; L low – низький; O output – вихід, випуск; P plug – штепсель, свічка запалювання; pollution – забруднення; power – енергія, потужність; R reciprocating – зворотньо- поступальний; to recharge – перезаряджати; rotating – обертальний to recharge – перезаряджати; regenerative – покращений, відновлений; S saved – збережений; slowly – уповільнено; source – джерело; V vehicle – транспортний засіб; U used – використаний).

The tenth individual task variant «Combine harvester» follows the same purpose aiming to compose real life story from the technician's life taking into account such range of lexical units as «A according to – згідно з; auger – конвеєр, шнек; B beater – бітер, цін; C combine harvester – комбайн; concave – підбарабання, дека; to cut – зрізати; cutter – різець, подрібнювач; cutter bar – різальний апарат; chaff – полова; crop – сільськогосподарська культура; capacity – ємність; D divider – розподілювач drum – барабан; E elevator – підйомник; expensive – дорогий по вартості; F fan – вентилятор; to flow – протікати; forward – вперед; front – передній; H to harvest – збирати врожай; G grain – зерно; K to keep – зберігати, утримувати; L to lift – піднімати; M maintenence – догляд, експлуатація; P rap – піддон; to provide – забезпечувати; R reel – мотовило; rear – задній; rising – підйом, зростання; S self-propelled – самохідний; set – встановлювати; to separate – відділяти; sieve – сито, решето; speed – швидкість; straw – солома; straw walker – клавішній соломотряс; T to thresh – молотити; tine – зубець; U unit – агрегат, вузол; used – використаний; V various – різноманітний; W widely – широко» being used for block 1 text «The combine harvester, or simply combine, is

a machine that harvests grain crops. The waste straw left behind on the field is the remaining dried stems and leaves of the crop with limited nutrients which is either chopped and spread on the field or baled for feed and bedding for livestock. Combines are farm machines widely used in agriculture. There are many types of combines at present. Most of them are self-propelled machines which have a large variation in forward speed and may work effectively with various crops. The main parts of the cutting unit are the reel, the divider, the cutter bar and the auger. The combine harvester is a very expensive machine which works for a limited period. Correct maintenance will provide efficient operation and keep corrosion to a minimum. The first combine harvester was invented in 1838 by Hiram Moore. It took many decades for the combine to become popular. George Stockton Berry joined the combine into a single machine using straw to heat the boiler. The header was over 40 feet (12 m) long, cutting over 100 acres (0.40 km²) per day Old Style Australian Harvesters were drawn by mule or horse teams and used a bull wheel to provide power. In 1902, a combine could harvest enough grain in one hour to make 10 loaves of bread¹. Tractor-drawn, PTO-powered combines were used for a time. These combines used a shaker to separate the grain from the chaff and straw-walkers (grates with small teeth on an eccentric shaft) to eject the straw while retaining the grain. Tractor drawn combines evolved to have separate gas or diesel engines to power the grain separation. Newer kinds of combines are self-propelled and use diesel or gasoline engines for power. A significant advance in the design of combines was the rotary design. Straw and grain were separated by use of a powerful fan. "Axial-Flow" rotary combines were introduced by International Harvester "IH" in 1977. In about the 1980s on-board electronics were introduced to measure threshing efficiency. This new instrumentation allowed operators to get better grain yields by optimizing ground speed and other operating parameters » focusing on pronunciation of dates and searching other different remarkable events concerning history of mechanics or on the basis of the similar block 2 text about combine harvester (Some wheat headers, called "draper" headers, use a fabric or rubber apron instead of a cross auger. Draper headers allow faster feeding than cross augers, leading to higher throughputs due to lower power

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

requirements. On many farms, platform headers are used to cut wheat, instead of separate wheat headers, so as to reduce overall costs. Dummy heads or pick-up headers feature spring-tined pickups, usually attached to a heavy rubber belt. They are used for crops that have already been cut and placed in windrows or swaths. This is particularly useful in northern climates exemplifying western Canada where swathing kills weeds resulting in a faster dry down. Combine harvesters are used to harvest various crops. The combine cuts the crop, threshes it, separates the grain from the straw and chaff. According to these functions there are three sections of the combine mechanism. The main usage of combine harvester is to harvest crops. To cut the crop a reciprocating type cutter bar with deviders at each its side is used. The crop is cut while held against the cutter bar by the reel - one of the main parts of combine with tines. The threshing mechanism consists of a front beater, a heavy rotating drum, a concave and a rear beater. The main elevator is used to lift the crop to the front beater which delivers the crop to the drum and concave. The front beater increases the speed of the crop moving. Threshing takes place at the cylinder and concave between the drum and concave. The distance should be controlled. The separating mechanism consists of two parts: the straw walkers and the grain sieves. The grain is separated from the straw by the rising and falling action of the straw walkers. They are driven by two crankshafts. The grain separated from the straw moves through the srtraw walkers and is directed to the grain pan. The separating unit is used to sort the grain and chaff on the grain pan. The unit consists of two vibrating sieves and a fan to flow the air to keep the sieves clean. Grain tank capacities vary from 1 to 50 tonnes. A high capacity anger is used to deliver the threshed grain from the grain into a trailer) being focused on the practical situation to attend the plant which produces combine harvesters and get acquainted with the process of their modern production stages.

The eleventh individual task variant «Instrumental construction» follows the same purpose aiming to analyze adequate text abstract (*Instrumental construction is a branch of mechanical engineering that produces means of measurement, analisis, processing and presentation of information, regulation devices, automatic and*

automated control systems; branch of science and technology, developing means of automatic and control systems. The leading place in instrument construction in terms of the number and variety of devices produced is occupied by measuring equipment. Created methods and devices for measuring mechanical, electrical, magnetic, thermal, optical, radiation, etc. Values Measuring devices in combination with regulatory computing and monitoring devices make up the technical base of automated technological process control systems. The leading place in instrumentalal construction in terms of the number and variety of devices produced is occupied by measuring equipment. Created methods and devices for measuring mechanical, electrical, magnetic, thermal, optical, radiation, etc. Values Measuring devices in combination with regulatory computing and monitoring devices make up the technical base of automated technological process control systems. The place of mechanical engineering in the economy of Ukraine is significant because mechanical engineering is an important component of the national economy of Ukraine. It employs almost a third of all workers in the industry. There are about 1,000 machine-building enterprises of various purposes in Ukraine. The main production, that form the main part of the cost of products are aircraft and automobile construction, agricultural, energy and heavy engineering. There are also tractor, machine tool, shipbuilding, and railway engineering enterprises. Ukranian presion engineering almost completely ceased to exist. Almost 2/3 of enterprises are in collective ownership, about a quarter – in state ownship. There are few private anterprises in the mechanical engineering of Ukraine – only about 5%. Mechanical engineering did not escape the crisis phenomena that led to a significant reduction in output, an imbalance in production, as well as the deterioration of industrial relations, which were formed over the years as a result of specialization and cooperation. Some of the enterprises switched to the production of other products or changed the form of their activity. Others, unable to withstand competition with foreign manufacturers, ceased to exist altogether. A significant part of machine-building products, the demand for which was previously met at the expense of domestic production, now comes from abroad. This applies primarily to cars and household appliances. Due to the reduction of funding for the

work of scientific and design organizations, the newest technologies aimed at saving resources and reducing the amount of waste are not sufficiently introduced), compose its plan in order to continue linguistic studies while finding the answers to a range of questions exemplifying such questions as «What is instrumental construction?», «What are Values Measuring devices?», «What takes the leading role instrumentalal construction?», «How to overcome crisis in mechanical engineering?» or other similar ones on own students' choice to be further involved into real life situation as the machine building directors' meeting.

The twelfth individual task variant «Nanotechnologies» follows the same purpose aiming to analyze adequate text abstract (*In recent years, instrument building has been developing very actively in the world, and the achievements in this field are impressive with their possibilities. Here are some of them: development of nanodevices. Nanotechnology makes it possible to create devices with sizes from a few nanometers to a few micrometers that can be used in biomedicine, electronics, energy and other fields. The relevant field of biomedical devices achievements include the development of devices for the diagnosis and treatment of various diseases, including oncology, cardiovascular diseases and others. Development of artificial intelligence devices deals with producing the devices with artificial intelligence being used in various industries, including automation of industrial processes, security systems and others. Development of devices for production and storage of hydrogen as one of the most important achievements in the field of instrumentation deals with the development of devices for the production and storage of hydrogen, which can be used as an energy source as well as the development of devices for implementation of quantum computing deals with quantum computers as a new type of computer to provide much faster data processing speed compared to traditional computers reminding audience that computers were developed in the 20th century and have come a long way from large and expensive devices to powerful and miniature devices that are an integral part of our daily lives as well as the Global Positioning System (GPS) was developed in the 1970s and now its update version is used for location and navigation in a variety of industries, including aviation, marine and automotive vehicles. Moreover, it's worth*

to know that modern technical service is called maintenance to provide the agro-industrial complex with technical means and maintaining them in a technically sound condition during the entire period of operation, studying demand, advertising, technical and commercial and economic information, delivery, pre-sale preparation, warranty service of new and repaired technical means. Besides, there are a lot of relations being arisen while the process of formation and functioning of the engineering and technical support system, namely: 1) development, creation, testing, production, implementation, use of technical means, technical and technological service; 2) implementation of state supervision over the quality, technical condition, conditions of operation and storage of technical equipment, as well as the quality of fuel and lubricants; 3) scientific and technical and information service of the subjects of the system of engineering and technical support of the agro-industrial complex; 4) training and retraining of engineering and technical personnel. Ensuring the performance of equipment, there are no eternal machines. Machines of any technical level and quality start working, get old, and break down. That is, not only planned, but also unplanned repairs and maintenance are inevitable. Depending on the quality, technical level, intensity, conditions and qualification level, 80-120% of the initial price for foreign equipment and 200-300% for domestic equipment should be spent to maintain their efficiency during the period of operation. According to approximate calculations, 10-15% of its book value, which amounts to UAH 8-9 billion, is spent on the repair of equipment every year. Therefore, it is difficult to overestimate the importance of technical service as well as to specify the components of technical service research as the most influential factors affecting the technical condition of machinery exempling quality of maintenance (TO) and current repair (PR), quality of fuel and lubricants (PM), training (qualification) of mechanics (KT) or storage of machinery (ZT). It's worth to know that each of the abovenamed nanotechnologies parameters is ensured by the following factors: quality of maintenance - compliance with the periodicity of its implementation and execution of the list of operations, the composition of performers, the equipment used; quality of fuel and lubricants - compliance with storage rules, refueling mechanization, quality control, compliance

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

with fuel grades, etc.; qualification of machine operators - class, professional training, work experience; the quality of storage of machines - the availability of a storage base, compliance with storage rules) in order to express the main idea in a short way and get information to answer such questions as «What are the achievements of nanotechnologies?», «What does the process of formation and functioning of the engineering and technical support system predict?», «What are the main abbreviations to represent technical condition of machinery?», «Are the computers and GPS system still in need despite of their comparatively old origin?»

The questions to summarize the known material obtain several kinds of questions exempling « *What is the title of your specialty?*», «*What is infrastructure of transport?*», «*What are the kinds of vehicles?*», « *What are the goods to be removed after improvement of transporting and industrial process?*», «*What must the bachelor in traffic technologies increase?*», «*What routes must the bachelor in traffic technologies improve?*»,«*How can the bachelor in traffic technologies apply large scale loading hookers?*»,«*What must the bachelor in traffic technologies nose after?*», «*What must the bachelor in traffic technologies specify?*», «*What must the bachelor in traffic technologies predict?*», «*What must the bachelor in traffic technologies fill up and review?*», «*How does the bachelor in traffic technologies apply technological skills?*», «*What may bachelor in traffic technologies do in shelter?*», «*What are the kinds of engines?*», «*What are the main parts of internal combustion engine in general?*»,«*What is internal combustion?*»,«*What are strokes of internal combustion gin?*», «*What are systems of internal combustion gin?*»,«*What do oil filters do?*»,«*What are the titles of various engine parts?*», «*What has your faculty to train specialists in traffic and vehicle technologies ?*», «*What must driver be able to do ?*», «*What must the driver check?*», «*What are the phrases to be used for contract agreements?*», «*What are the phrases to be used for telephone conversation?*», «*What are the phrases to be used for the first day on work?*», «*What are the phrases to establish personal business contacts?*», «*What are the components of resume?*», «*What is your native regioan famous for?*», «*How can you introduce yourself?*» etc.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Thus, there are many types of linguistic exercises basing on the purpose to develop critical thinking, explanation of own choice, introducing studied technical lexical units in practical use concerning engineers' real life situations, selecting necessary facts etc. to be involved into practice of future engineers' English language studying within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine during 2022/2023 studying year.

The perspectives of investigation are in further detailed report of students' studying achievements success to select for fulfillment the most favourite and the most understandable linguistic exercises for concrete group taking into account current professional and conversational needs of future engineers in the sphere agriculture.

3.5 Фразеологічна репрезентація емоцій людини у сучасній українській мові (на матеріалі словника фразеологізмів української мови)

Розвиток сучасної лінгвістики позначився розвитком досліджень людського фактору у мові, а також інтересом до емоційної сфери людини. Особливої актуальності набуває вивчення емотивності, пов'язаної з мовним вираженням почуттів та емоцій людини, а також з рефлексією останніх у мовному просторі. У зв'язку з цим логічним є звернення до опису та аналізу ролі емотивності у процесі творення фразеологічних одиниць, які, завдяки потужному емотивному компоненту, можна вважати ядром лінгвістики емоцій. Фразеологічна система характеризується значною кількістю та різноманітністю сталих висловів на позначення емоційних станів і переживань людини. На думку Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова, фразеологічні одиниці формуються особливий рівень мови: рівень фразеологічних (чи сталих) одиниць. Саме цей рівень мовної системи, поряд із лексичним, найбільше пов'язаний з культурою та менталітетом нації, оскільки саме фразеологія характеризує людину, її почуття, емоційний стан та виражає увесь спектр людських емоцій, переживань та почуттів (1990). Емотивні фразеологізми виступають носіями образного значення, можуть характеризувати інтенсивність емоційних станів, виражають специфіку національного сприйняття дійсності окремим соціумом.

Дослідженням проблеми емоційної семантики присвячено праці таких лінгвістів, як П. Екман, Ю. Д. Апресян, А. Вежбицька, В. Н.Телія, С. Г. Воркачов, М. В. Гамзюк, А. А. Залізник, В. І. Кононенко, Н.Ф. Грозян, М.І. Лазаріди , П. О. Селігей, В. А. Тесля О. Г. Лозинська , С. А. Торба, О. В. Трофімова, Ю. Ф. Прадід, І. Кушнір, О. О. Селіванова, В. Станкевич-Іванова та інші.

Існує велика кількість класифікацій емоцій у психологічній та лінгвістичній науковій літературі. Наприклад, можемо відзначити класифікації К.Ізарда, П.Екмана, Є.П.Ільїна, В.І.Шаховського, Б.І.Додонова, П.К.Анохіна та інших вчених. Однак загальноприйнятої класифікації не існує. У своєму дослідженні ми

спиратимемося на класифікації К.Ізарда, П.Екмана та українського лінгвіста Ю.Ф.Прадіда (Изард, 2000; Изард, 2008; Ekman, Scherer, 1982; Прадид, 1994).

Матеріалом для дослідження слугував «Словнику фразеологізмів української мови» (2003), який містить загалом 7922 фразеологічні одиниці. Саме з цього словника ми вичленили фразеологізми, що позначають емоції людини. Наше дослідження покликане дослідити особливості репрезентації емоцій людини засобами української фразеології.

Всього у «Словнику фразеологізмів української мови» (2003) було виділено 611 фразеологічних об'єктивацій емоційних станів людини.

Аналіз матеріалів «Словника фразеологізмів української мови» показав, що серед виявлених фразеологічних одиниць, які виражають емоційні стани, домінують деструктивні емоції гніву та люті (сюди ж відносимо злість, незадоволення, обурення) (152 об'єктивації), тривоги, хвилювання, переживання (101 об'єктивація), страху, переляку (67 об'єктивацій), страждання, муки (65 об'єктивацій), відчаю, розпачу, безвиході, досади (42 об'єктивацій). Крім зазначених базових емоцій у словнику достатня кількість фразеологічних одиниць, які позначають задоволення, радість (36 об'єктивацій), захоплення, інтерес (35 об'єктивацій), подив, здивування (26 об'єктивацій), сором (25 об'єктивацій), любов, пристрасть (25 об'єктивацій), сум, печаль, тугу (21 об'єктивація), і, насамкінець, огиду, відразу, зневагу, презирство (16 об'єктивацій).

Аналіз «Словника фразеологізмів української мови» демонструє, що емотивні фраземи української мови позначають як негативні, так і позитивні емоційні стани.

Дослідники відзначають, що негативні емоції потужніші за позитивні. Саме тому мовні засоби вираження негативних емоцій багатші та різноманітніші. Цей факт підтверджено як медичними та психологічними даними, так і мовними, оскільки суспільне життя та людські почуття знаходять своє пряме відображення у мові, зокрема, у таких мовних одиницях, як слова та фразеологізми. Можемо відзначити, що у словнику представлено 7 негативних емоційних проявів (гнів,

лють; тривога, хвилювання, переживання; страх, переляк; відчай, розпач, безвихідь, досада; сум, печаль, туга; огида, відраза) і нараховують лише 3 позитивні емоційні стани людини (задоволення, радість; захоплення, інтерес; любов, пристрасть), а також фразеологізми, що виражають амбівалентну емоцію здивування.

Лідером у «Словнику фразеологізмів української мови» є емоція гніву, люті, злості, незадоволення та обурення. Ця емоція об'єктивується найбільшою кількістю фразеологічних одиниць в словнику. Емоційний стан гніву та люті представлено такими українськими фразеологізмами: блиснути очима, вергати (кидати) громи, виводити/ вивести із рівноваги, виводити/ вивести з себе, виливати/ вилити жовч, все кипить всередині, бодай тебе взяла лиха година, хай (нехай) воно/він, вона [ясним вогнем (полум'ям)] горить/ згорить (загориться), грати на нервах, аж вогню давати, давати/ дати волю серцю, держати камінь за пазухою, дивитися бісом, вогнем (полум'ям, пеклом) дихати, кипить (закипає) душа (серце), (аж) іскри з очей сиплються (летять, скачуть), бісів син, вражий син, [аж] сипати вогнем, сипати іскрами [з очей], скреготати зубами, як (мов, ніби) скупали в окропі тощо.

Тривога, хвилювання та переживання представлено у словнику такими фразеологізмами, як боліти душею, брати/ взяти за душу (за серце), брати/ взяти за живе, брати/взяти (прийняти) (близько) до серця, брати/ хапати/ взяти за серце (за душу), братися/ хапатися/ вхопитися за голову, аж за голову взятися, душу вибирати, вивертати/ вивернути душу, аж у землю вкипіти, як громом вражений, врости в землю, як на [гарячій] вугіллі, як на вулкані, гадюка (гадина) ссе коло серця, до глибини душі (серця), як на голках (на шпильках, на колючках, на терню) сидіти, стояти, почувати, де (куди) дівати/ діти (подіти) себе, доходити/ дійти до серця (до душі), дух займається (забивається, запинається), душа (серце) не на місці, [аж] снігом сипле за шкуру, скаламутити всю душу (нутро), скапувати кров'ю, слова застряють (застигають) в горлі (у грудях), [як (мов, ніби)] скам'яніти (на місці), скапувати кров'ю, як (мов, ніби) скапувати свічкою, скрутитися, як муха на окропі, слова застрягають в горлі (у грудях) та багато інших.

MODERN CONCEPTUAL MODELS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION AND PHILOLOGY

Одна з базових емоцій страху, переляку ілюструється у словнику фразеологічними одиницями типу бере на дрижаки, бере з-за плечей, боятися своєї тіні, і духу боятися, вбирати/ втягнути голову в плечі, вибивати зубами чечітку (третяка), волос/волосся дибом встає, [аж] волосся піднімається, врости в землю, все (щось) обривається/ обірвалося всередині (в грудях) дзвонити зубами, дрижаки пробирають, дрижаки пробігають по спині (по шкірі, по тілу), дрож пробігає по спині (по тілу, поза спиною), дух у п'яти ховається, душа в п'яти тікає (опускається, ховається), мишача душа, заяча душа, [аж] снігом сипле за шкуру, [аж] морозом сипнуло [за (поза) спиною (шкірою), по спині] та інші.

Емоційний стан страждання, муки, горя виражається в аналізованому словнику за допомогою фразеологізмів не бачити світу/ білого/ Божого, виймати/ вийняти душу (серце), вимотувати жили, вимотувати (всю) душу, випити гірку (повну) чашу/ повний ківш (лиха) [до краю, до дна], виточити сльози з очей, витрясти душу, терновий вінок, як у вогні, вражати [в саме] серце, хоч під греблю, дорога, вкрита (устелена) тернами, душа болить, душа перетліла (перемліла), душа обливається кров'ю, душа рветься, скніти душею, спопеляти серце та інших одиниць.

Відчай, розпач, досада, безвихідь втілюються в українських фразеологізмах хоч лобом (головою) бийся, битися/ бити [себе] об поли [руками], битися головою об стіни, братися/ хапатися за голову, хоч з шапки вбийся, аж за голову взялися, хоч вовком вий, вішати/ повісити носа (ніс), хоч у воду/ хоч у воду скачи, бідна голівонька, на голову, дідько б тебе взяв/ забрав, дій його знає, сісти на міліну, сісти, як рак на міліні, хоч у воду скачи тощо.

У «Словнику фразеологізмів української мови» репрезентовано фразеологічні одиниці української мови, що оформлюють такі базові емоції, як задоволення, радість, захоплення, інтерес, подив, здивування, любов, пристрасть, сором, сум, печаль, туга, а також огида, відраза, зневага, презирство.

Наведемо деякі приклади. Отже, позитивний емоційний стан задоволення та радості описано за допомогою таких фразеологізмів, як, наприклад, бісики грають в очах, блиснути очима (оком), вибрикувати гопки, все співає, [аж] душа (серце)

радіє (радується), від [усієї] душі, з відкритою душею, залоскотало коло серця, [аж] іскорки в очах замиготіли, скільки літ, скільки зим! тощо.

Базова амбівалентна емоція подиву, здивування, що може передавати як позитивні, так і негативні емоційні прояви, об'єктивується в словнику фразеологічними одиницями як баран (теля, козел) на нові ворота/ дивитися, втелющиться, витріщатися, битися/ бити [себе] об поли руками, брови полізли на лоба, братися/ хапатися/ вхопитися за голову, де [ж] таки (пак, це, таке) видано, витріщити / вивалити, вирячити, вилупити та ін. очі (баньки), відбирати (віднімати) мову, не взяв ворог (враг), великим (дивним) дивом, дідько б тебе взяв/ забрав тощо.

Кохання та пристрасть представлено у словнику такими фразеологізмами, як відкривати/ розкривати душу (серце), віддавати серце, [і] за вуха не відтягнеш, вкладати серце, дама серця, душа (серце) пристало, як свою душу, запаморочити голову, закрутили світ, схилити серце тощо.

Емоція сорому виражається за допомогою фразеологічних одиниць вбирати/ втягувати голову в плечі, згоряти від (з) сорому, не знати, куди дівати/ подіти очі [від сорому], не знати, на який стілець сісти тощо.

Сум, печаль та туга втілюються за допомогою таких українських фразеологізмів, як битися як горлиця, аж за голову взятися, душа несе тягар, душа перетліла (перемліла), душа огортається (проймається) жалем (тугою), гірко на серці (на душі), як (мов, ніби) скупаний у мертвій воді, сором їсть очі та ін.

Емоційний стан людини, яка відчуває огиду, відразу, зневагу та презирство, знаходить своє утілення у фразеологізмах [аж] з душі верне, вивертати нутроці (нутро, кишки), і глянути гидко, щоб [тобі] дихати не дало, чорне діло, чорна справа, душа (серце) перевертається тощо.

Емотивні фраземи, що демонструють емоцію гніву, люті, злості, незадоволення та обурення мають такі стрижневі компоненти, як очі, громи, жовч, полум'я, вогонь, серце, душа, іскри, син, зуби. В центрі фразеологізмів на позначення тривоги, хвилювання та переживання домінують компоненти душа, серце, голова, нутро. Емоцію страху, переляку оформлюють фразеологізми,

базовими компонентами яких є зуби, дрижаки/ дроз, волосся, душа/ дух, спина/ шкіра, мороз. Емоційний стан страждання, муки, горя представлено фразеологізмами з центральними компонентами душа, сльози, серце. Ще одну з частотних емоцій – емоцію відчаю, розпачу, досади, безвиході – об'єктивують фраземи з компонентами голова, ніс, вода. Емоційні стани суму, печалі, туги, а також огиди, відрази оформлюються фраземами, в центрі яких знаходяться компоненти душа/дух і серце.

Аналіз матеріалів «Словника фразеологізмів української мови» показав, що найчастотнішими компонентами для усіх емотивних фразеологічних одиниць є компоненти «душа»/ «нутро» та «серце», оскільки вони входять до складу фразем, що описують різні емоції, а саме: гнів, лють, злість, незадоволення; тривога, хвилювання, переживання; страх, переляк; страждання, мука, горе; а також відчай, розпач, досада, безвихідь. Зауважимо, що компоненти «душа» та «серце» є центральними також для фразеологізмів, що виражають позитивні емоційні стани задоволення та радості, а також кохання та пристрасті. Компонентний аналіз емотивних фразеологізмів дозволяє стверджувати, що серце зосереджує в собі людські почуття та переживання, а душа являє собою внутрішній психічний світ людини, наповнений почуттями, переживаннями та настроями.

Результати дослідження фразеологічних одиниць у «Словнику фразеологізмів української мови» свідчать про те, що емоції змушують рухатися усе тіло людини. Цей факт підтверджується наявністю у складі емотивних фразем різноманітних дієслів та стрижневих компонентів. Наведемо приклади дієслів, що входять до складу емоційних фразеологізмів: блиснути, кидати, кипить, горить, дивитися, дихати, сипати, скреготати, брати/ братися, хапати/ хапатися, вивертати, врости, скаламутити, скапувати, боятися, ховатися, вибивати, бачити, вийняти, вимотувати, виточити, витрясти душу, вражати боліти, обливатися, рватися, скніти, битися, вити, скакати, співати, радіти, грати, витріщити / вивалити, вирячити, вилупити, відкривати/ розкривати запаморочити, закрутили, вбирати/ втягувати, згоряти, сісти, нести, перетліти тощо.

Емоційність та оціночність української фразеології підсилюється наявністю у складі фразеологічних одиниць конотативних слів, зокрема, дієслів та іменників. Наприклад, втелюється, витріщатися, вивалити, вирячити, вилупити, вибрикувати; баньки, враг, гадина, голівонька, дідько тощо.

Емотивні фразеологізми часто мають у своєму складі підсилювальні частки (аж, буквально, все, навіть, просто, прямо тощо) і займенники (весь, самий, такий), які виконують експресивну функцію: [аж] іскри з очей сиплються (летять, скачуть), [аж] за голову взятися, [аж] снігом сипле за шкуру, скаламутити всю душу (нутро), вимотувати жили, вимотувати (всю) душу, вражати [в саме] серце, де [ж] таки (пак, це, таке) видано, скаламутити (всю) душу (нутро) тощо.

Аналіз емотивних фразеологізмів показав, що обурення, роздратування, відчай, ненависть можна озвучити у формі гнівної лайки, виразів із побажанням негараздів чи смерті, тобто за допомогою прокляття. На підтвердження цієї думки наведемо такі приклади: бодай тебе взяла лиха година, хай (нехай) воно/він, вона [ясним вогнем (полум'ям)] горить/ згорить (загориться), бісів син, вражий син, дідько б тебе взяв/ забрав, щоб [тобі] дихати не дало, трясця його матері тощо.

Досліджуючи емотивні фраземи української мови, слід окреслити випадки, коли один і той самий фразеологізм використовується для характеристики різних (іноді полярних) емоційних станів. У таких випадках можна говорити про дифузність семантики фразеологізма. Наприклад, фразеологізми битися/ бити [себе] об поли [руками], братися/ хапатися/ вхопитися за голову, аж за голову взятися описують одночасно емоційні стани розпачу, обурення та здивування; фразеологізм блиснути очима (оком) виражає полярні емоції злості та радості; фразеологізм брати (приймати) близько до (свого) серця означає і переживання, і інтерес; емоційні стани страху та сорому представлено фразеологізмом вбирати/ втягувати голову в плечі; фразеологізм відбирати (віднімати) мову виражає цілий спектр емоцій: здивування, хвилювання, переляк, гнів; страх, гнів та подив ілюструє фразеологізм волос (волосся) дибом/ дубом, дуба стає; емоційний стан хвилювання і страху описує фразеологізм вроси в землю; емотивний фразеологізм хоч під греблю слугує для виразу емоцій досади, страждання,

відчаю, безвиході; фразеологізм дивитися косо (криво, боком) описує емоційні стани незадоволення та відрази, а фразеологізм дідько б тебе взяв охоплює полярні емоції обурення, невдоволення, досади, здивування та захоплення.

Емотивні фразеологічні одиниці у «Словнику фразеологізмів української мови» демонструють здатність утворювати антонімічні пари на позначення опозиційних емоційних станів та почуттів людини. Зокрема, цей факт стосується емоцій гніву, страху, хвилювання, переживання, задоволення, радості і сорому. Наведемо деякі приклади до поданих вище фразеологізмів. Фразеологізм таких (уже) бачив/ бачили уживається у значенні «не боюся, не страшно», фразеологізм відлягло (відійшло) від серця (від душі) – «хто-небудь відчув полегшення, спокій, перестав хвилюватися тривожитися», фразеологізм відтанути/ відійти серцем (душею) використовується в значенні «перестати сердитися, гніватися, ображатися», фразеологізм хай (нехай, бодай) йому всячина означає «не боятися, не лякатися», фразеологізм відкрито глянути у вічі передає значення «не соромитися».

Емотивні фразеологізми виражають душевні стани людини та торкаються глибинних пластів свідомості людини і цілої нації. Цей факт ілюструється зв'язком емотивних фразеологізмів з архетиповими символами першоелементів буття. Саме фразеологічні одиниці, що виражають гнів, пристрасть, кохання, відчай, муку, страждання, сум, печаль, страх своєю структурою демонструють архетиповий зв'язок людини та природи, людини і стихій. Так, наприклад, стійкі сполуки, що об'єктивують емоцію суму, печалі, відчаю пов'язані зі стихією води (наприклад, скупаний у мертвій воді, хоч у воду скачи, сісти на мілину), фразеологізми, що виражають гнів, лють, пристрасть, кохання, задоволення – зі стихією вогню (наприклад, все кипить всередині, вогнем дихати, сипати вогнем, кипить (закипає) душа (серце)), а фразеологізми, які позначають тривогу, страх, страждання демонструють символічний зв'язок як з вогнем, так і з водою (наприклад, як громом вражений, скапувати кров'ю, скапувати свічкою, [аж] снігом сипле за шкуру, [аж] морозом сипонуло, виточити сльози з очей, як у вогні, перетліла душа, спелити серце). Цю теорію ми розвивали у одній зі своїх

наукових праць (Ковтун, 2008). Крім того, особливості символічних значень першоелементів буття детально описано у інших наших публікаціях (Ковтун, 2002, 2003, 2004, 2005).

Отже, «Словник фразеологізмів української мови» демонструє широкий спектр людських емоцій. Ось вони: гнів та лють (сюди ж відносимо злість, незадоволення, обурення) (152 ФО), тривога, хвилювання, переживання (101 ФО), страх, переляк (67 ФО), страждання, мука (65 ФО), відчай, розпач, безвихідь, досада (42 ФО), задоволення, радість (36 ФО), захоплення, інтерес (35 ФО), подив, здивування (26 ФО), сором (25 ФО), любов, пристрасть (25 ФО), сум, печаль, туга (21 ФО), огида, відраза, зневага, презирство (16 ФО).

Домінують негативні емоційні прояви (гнів, лють; тривога, хвилювання, переживання; страх, переляк; відчай, розпач, безвихідь, досада; сум, печаль, туга; огида, відраза), а також амбівалентна емоція здивування. З-поміж позитивних емоційних станів людини засобами фразеології виражено задоволення, радість, захоплення, інтерес та любов, пристрасть.

Найчастотнішими компонентами для усіх емотивних фразеологічних одиниць є компоненти «душа»/ «нутро» та «серце», оскільки вони входять до складу фразем, що описують як негативні, так і позитивні емоції. Емоційність, експресивність та оціночність української фразеології підсилюється наявністю у складі фразеологічних одиниць конотативних слів, підсилювальних часток або займенників, а також виразів-проклять.

Аналіз «Словника фразеологізмів української мови» показав, що українським фразеологізмам притаманна дифузність семантики. Йдеться про випадки, коли один і той самий фразеологізм використовується для характеристики різних емоційних станів. Крім того, емотивні фраземи демонструють стійкий зв'язок з символікою першоелементів буття, зокрема, з водою та вогнем.

3.6 Формування фахової компетентності студентів на заняттях з іноземної мови: когнітивно-комунікативний аспект

Глобальні зміни у світовому співтоваристві призводять до змін у змісті та організації освіти, у тому числі іншомовної у вищій професійній школі, внаслідок чого все більше високі вимоги пред'являються загальній культурі та професійній компетентності людини. Інтеграція світової економіки призводить до не бачених раніше масштабів зростання міжнародної комунікації у всіх сферах людської діяльності.

У зв'язку з цим особливого значення набуває професійно орієнтоване навчання мабутніх фахівців, спрямоване на формування професійних компетенцій студентів, включаючи іншомовну комунікативну компетенцію як невід'ємну характеристику конкурентоспроможності. Дотепер формування таких компетенцій засобами іноземної мови розглядалося переважно в мовному та комунікативному ракурсах і не було пов'язано з аналізом когнітивних аспектів організації навчання професійної комунікації. Метою нашої наукової розвідки є характеристика фахової компетентності студентів через призму когнітивно-комунікативного підходу.

Проблемою використання цього підходу для іншомовної професійної компетентності займалися багато вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Т.Балихіна, Г.Барабанова, І.Бім, М.Бородуліна, І.Зимня, С.Зонтова, І.Ігнатова, С.Ніколаєва, Я.Проскуркіна, Т.Самосенкова, Ю.Ситнов, С.Шатілов, А.Щепілова, А.Chamot, A.Johns, W.M.Rivers та інші.

Сформованість міжкультурної професійної комунікації, на нашу думку, буде в багато в чому визначатися тим, наскільки комунікативні аспекти іншомовної діяльності, релевантні для взаємодії на основі професійного дискурсу, та когнітивні ресурси суб'єктів комунікації, корелюючи з особистісним феноменом, враховуватимуться при організації освітнього

процесу, а також тим, які умови необхідно моделювати у навчальному процесі для їхньої інтеграції.

Важливо, що наразі концептуальним ядром освітніх стандартів третього покоління є компетентнісний підхід, у якому провідне значення надається метаумінням.

Для формування професійної компетентності використовуються основні положення когнітивної психології та когнітивної лінгвістики. Завдяки появі в останні десятиліття нової міждисциплінарної галузі – когнітивної науки, яку І.Б.Штерн визначив як «напрямок у науці, об'єктом вивчення якого є людський розум, мислення і ті ментальні процеси та стани, які з ними пов'язані» [182, с. 76], у психології та педагогіці також стали активно досліджуватися когнітивні процеси як можливі шляхи оптимізації розвитку професійної компетентності студентів.

Як справедливо зауважує Н.В. Коч: «Когнітивна лінгвістика досліджує когнітивні механізми та структури людської свідомості через мовні явища, розглядає проблему співвідношення форм свідомості з мовними категоріями, визначає роль мови в категоризації та концептуалізації світу тощо» [183, с.100].

Професійна компетентність студентів будується на основі моделювання принципу пізнання. Мова не просто передає в актах комунікації ті чи інші знання, вона відіграє важливу роль у накопиченні знань та їх зберіганні в пам'яті, сприяючи їх упорядкуванню та систематизації, що забезпечує пізнавальну діяльність людини. У цьому проявляється інша значима функція мови – когнітивна.

О.І. Вовк висуває такі основні принципи комунікативно-когнітивного підходу: 1) навчання іноземної мови (далі ІМ) у процесі когнітивно-комунікативної діяльності; 2) стимулювання мовленнєво-розумової активності суб'єктів пізнання; 3) створення автентичних умов їхньої соціалізації; 4) урахування індивідуальних пізнавальних стилів і навчальних стратегій; 5) розвиток і розширення простору знання; 6) становлення мовної особистості; 7) формування картини світу; 8) розвиток множинного інтелекту; 9)

контекстуальність комунікативно-когнітивної діяльності; 10) розвиток критичного мислення; 11) становлення здатності до концептуального структурування інформації [184, с.164].

Визнання тісного взаємозв'язку когнітивного та комунікативного аспектів у мовній діяльності базується на єдності двох основних функцій людської мови. У цьому слід зазначити, що якщо спочатку у лінгвістичній традиції пріоритетна роль відводилася комунікативній функції мови як найважливішого засобу людського спілкування, то останні десятиліття, відзначені розвитком когнітивістики, на перший план висувається дослідження мови як засобу вивчення, пізнання, ментальної діяльності, тобто. діяльності людської свідомості.

Ми визначаємо когнітивно-комунікативний підхід для професійної компетентності як підхід, що ґрунтується на аксіомах сучасної науки, представляє не лише як систему знаків, як засіб спілкування, а й як психіки і нейрофізіології людини, оскільки мова є засобом регуляції (організації) вищих психічних процесів людини. Когнітивний рівень - це смисловий рівень свідомості, який представляє мовну діяльність як набору умінь як узагальнених образів дій. Комунікативний рівень – це постановка мети спілкування, наміри мовця, готовність суб'єкта до вибору мовних одиниць у співвідповідальності із ситуацією спілкування [185].

Прагнення до пізнання та розуміння є когнітивною потребою. Реалізація когнітивної потреби не зводиться лише до придбання нової інформації, вона має відношення і до розуміння, і до систематизації, і до аналізу фактів та виявлення взаємозв'язків між ними, і до побудови якоїсь упорядкованої системи, в якій прагнення до пізнання завжди передують прагненню розуміння. У нашому дослідженні ми дотримуємося думки, що когнітивні аспекти мають пріоритет над комунікативними, оскільки такі когнітивні процеси, як пам'ять, увага, мислення та уява, активізують іншомовну мовну діяльність та забезпечують функціонування компонентів мовної системи суб'єктів спілкування.

Таким чином, говорячи про когнітивний аспект формування професійної компетентності, ми акцентуємо увагу на когнітивному розвитку студентів, що включає сферу таких категорій, як знання, мислення та процеси сприйняття, запам'ятовування, розуміння, структурування отриманих знань. Однією з домінант при когнітивно-комунікативному навчанні є формування, вдосконалення та розвиток «бази знань», необхідної для свідомого оволодіння структурно-системними та функціонально-семантичними характеристиками мовних одиниць, що вивчаються, правил їх вживання у своїх мовних висловлюваннях – дискурсі. Тому професійна компетентність студентів активізується знаннями, що зберігаються в когнітивній системі людини.

Пізнання будується на основі розуміння і пов'язане зі свідомістю, виборковою увагою людини, яка сприймає інформацію. Пріоритет когнітивного аспекту щодо комунікативного при формуванні професійної компетентності пов'язаний з розвитком у студентів здатності гнучкого використання різних видів інформації, умінь коректно інтерпретувати її та ефективно заповнювати відсутні блоки інформації.

Крім об'єктивних труднощів під час формування професійної компетентності, ми також маємо справу з особистістю, яка володіє своєю індивідуальною цілісною інформаційно-когнітивною системою, яку утворюють тісно взаємопов'язані один з одним свідомість, мислення, пам'ять та мова. Знання як результати роботи мислення впорядковуються свідомістю, організуються в когнітивні (пізнавальні) структури, які поміщаються на згадку.

Можливості робочої пам'яті обмежені, і, отже, лише частина інформації зберігається у ній. Відібрана інформація піддається подальшому аналізу, завдяки якому здається більш стійка репрезентація. Професійна компетентність базується на комунікативних механізмах, які виявляє студент під час навчання. У свою чергу, комунікативний процес бере свій початок у сприйнятті інформації, потім – обробці її завдяки когнітивним чинникам. Як бачимо, ці поняття взаємопов'язані та залежать одне від одного..

Необхідно пам'ятати, що швидкість переробки інформації іноземною мовою повільніша, ніж рідною. Тому цифра, що характеризує її обсяг у вербальних одиницях, експериментально встановлена Міллером ($7+/-2$), може насправді виявитися значно меншою. Вербалізація представляє збір - перекодування результатів роботи мислення засобами конкретної етнічної звукової мови.

Отже, у пам'яті, у її довготривалому сховищі, на момент комунікативного акта вже повинні перебувати ті слова, які беруть участь у вербалізації думки в умовах міжкультурної комунікації.

При когнітивно-комунікативному підході у центрі уваги виявляється не тільки мова, а й її комунікативний контекст, який присутній у свідомості комунікантів як елемент картини світу соціуму. Знання про світ фіксується та передається в текстах, змістовна інформація яких структурується на основі певних фреймів, які також є засобами організації досвіду та інструментами пізнання.

Дискурс за такого підходу виступає носієм інформації та одиницею комунікації. Як справедливо зазначає В.С. Лісовий, «дискурс (від лат. *discursus* – бігання, колообіг) – термін філософії та гуманітарних досліджень, з допомогою якого позначають аргументоване усне чи письмове обговорення будь-якої теми, в якому предметом дискусії стають і самі способи аргументації; будь-яке мовлення, розмова, дискусія, особливості яких характеризують мовця» [186]. З позицій сучасних підходів, дискурс – це складне комунікативне явище, що включає, окрім текстів, ще й екстралінгвістичні фактори (знання про світ, думки, установки, цілі адресата), необхідні розуміння тексту. Взаємодія з ним передбачає специфічний метод його пізнання – його адекватне розуміння, яке досягається, якщо інтерпретатор оволодіє як мовними, а й соціопсихологічними, поведінковими, культурологічними знаннями відправника, що маркують ту чи іншу сферу спілкування. Тому для успішного ведення міжкультурного діалогу необхідне оволодіння як мовної, а й концептуальної системою, що включає

уявлення, навички, цінності та норми як спеціальної, так і повсякденної соціокультурної галузей, у тому числі знання і правил спілкування

Зважаючи на те, що «об'єктом когнітивної бази виступає когніція (англ. cognition – 1) «знання, пізнання»; 2) «пізнавальна здатність») – сукупність психічних структур і процесів, що охоплює всю людську пізнавальну діяльність [187], суть професійної компетентності полягає у побудові в студентів когнітивної системи знань, які співвідносилися б зі знанням про світ соціокультурної спільності.

Переконані, що опанування професійною компетентністю неможливе без формування соціокультурної компетенції. Загальноприйнято вважати, що соціокультурна компетенція – це «здатність індивідуума усвідомлювати свою культурну належність, її основні складові, можливість розпізнавати шляхи та встановлювати способи, якими належність до тієї чи іншої культури впливає на поведінку людей» [188, с.35]. П. Бех зазначає, що соціокультурна компетенція включає знання, навички та вміння критично орієнтуватися в основних відмінностях, особливостях, перевагах та досягненнях культур країн, мова яких вивчається як іноземна, та культур народів України, висловлювати свою обґрунтовану думку щодо нової культури і порівнюваних культур у цілому, розуміти реалії культури, що вивчається, толерантно, з повагою ставитися до інших культур. Соціолінгвістична компетенція розглядається вченим як знання, навички і вміння інтерпретувати та використовувати мовні й мовленнєві одиниці, тексти та ситуації з урахуванням лінгвокраїнознавчих реалій і соціолінгвістичних родових, вікових, професійних, національних та територіальних особливостей тих, хто спілкується. Вивчення іноземної мови відбувається у межах певного культурного середовища. Студенти проходять процес інкультуризації – входження до нової культури через вивчення мови. Загальновідомо, що мова є продуктом культури народу. Тому культура мови відображає, в свою чергу, культуру спілкування в суспільстві. Культура будь-якого суспільства відображається у мові. Ось чому вивчення іноземної мови формує розуміння моделі суспільства, прискорює обмін культурними

здобутками між країнами. Слід зауважити, що як це не прикро, але деякі абітурієнти, а потім і студенти демонструють обмеженість у культурі висловлювання думки, низький рівень знання культури країн, мови яких вивчаються, відсутність вміння презентувати продукт виконаної роботи. Все це призводить до того, що назриває необхідність вдаватися не лише до викладання лінгвістичних аспектів мови (граматики, лексики), але й звертатись до соціокультурних понять в процесі вивчення іноземної мови.

Розглянемо реалізацію когнітивно-комунікативного підходу під час навчання письма.

Як зазначається у Державному освітньому стандарті з іноземних мов, володіння письмом передбачає досягнення елементарної комунікативної компетенції, яка забезпечує учням вміння реалізувати навички писемного мовлення в найбільш типових ситуаціях повсякденного спілкування [189, с.18].

Безперечно, навчання іноземної мови розпочалося студентами ще у школі. Наголосимо на його цілях відповідно до навчальної та комунікативної функцій:

отримання знань про графічну систему іноземної мови та вміння швидкої каліграфічної реалізації нового звучання в міру засвоєння нового алфавіту;

навчання диференціації знаків, котрі при однаковій формі представляють різні значення в двох мовах;

придбання звички з'єднувати збереження мовних знань з письмом, досягаючи цим більш високого ефекту закріплення матеріалу;

демонстрація в диктантах наскільки правильно учні можуть записати почуте;

складання письмового повідомлення на основі власного досвіду й оформлення його в вигляді листа;

опис картини, речі, порядку, дій;

записування почутого або прочитаного у тексті, застосовуючи це як основу для послідовних усних чи письмових переказів, відповідей на питання та ін.;

виконання нотаток до докладів та дискусій.

Виконання зазначених вправ учнями сприяє формуванню у їхній свідомості такої мовної картини світу, яку вони формують на підставі когнітивного сприйняття. Зважаючи на те, що кожен із нас є унікальною та єдиною особою саме з таким добром відповідних знань, умінь, навичок, засвоєння фонетичного, лексичного та граматичного матеріалу буде відбуватися по-різному. Саме тому для кращого засвоєння тем потрібно застосовувати індивідуальний підхід до кожного учня.

У нашій розвідці, опираючись на здобуті знання студентами в школі, наведемо принципи послідовного та поетапного засвоєння матеріалу під час навчання письма. При цьому варто врахувати, що іноді заклади вищої освіти пропонують студентам, які вивчали, скажімо, інші іноземні мови, окрім англійської, долучитися до групи з вивчення англійської мови. Це вони пояснюють браком спеціалістів з, наприклад, іспанської, французької мов тощо. Звичайно, такій категорії студентів дуже важко адаптуватися до загальних умов навчального процесу. Тому викладач для таких студентів повинен подати «ази» фонетичної, лексичної, граматичної структури англійської мови:

для повідомлення ще невідомої системи письма окремі графічні знаки слід давати по черзі, з урахуванням певної градації складностей. Необхідно застосовувати спеціальні вправи для розвитку рухомоторних навичок;

орфографічні та лексичні знання слід давати одночасно, щоб у студентів вироблялась асоціативна єдність компонентів: значення – звукова форма – форма написання;

закріплення; тренування для засвоєння іншомовних знань повинні тісно пов'язуватись з повторенням орфографічних знань (переписування, письмове виконання завдань);

правила орфографії необхідно пояснювати шляхом систематизації та пояснення ними спільних ознак даного класу явищ;

письмові вправи повинні супроводжуватися їх повною перевіркою;

короткі письмові роботи – як правило, для контролю граматичних та лексичних знань, не повинні перевищувати 10 хвилин;

ретельно підібрані диктанти (слова, вибіркові й короткі) є додатні форми вправ для закріплення і контролю орфографічних знань;

для системних та епізодичних прийомів закріплення орфографічних знань використовуються вправи в підборі та протиставленні слів з однаковими та різними орфографічними елементами. Це сприяє поясненню орфографічних категорій та систематизації словникового запасу;

необхідною передумовою того, щоб письмові вправи сприяли подальшому розвитку орфографічних навичок, є контроль та корекція.

У навчанні письма дослідники виділяють три етапи: 1. оволодіння графікою/орфографією із залученням матеріалу, опрацьованого усно; 2. засвоєння структурних моделей речень, властивих усній та письмовій формам спілкування комбінування їх у мовленні; 3. оволодіння писемним мовленням як засобом спілкування [190, с. 5].

Для кожного з етапів характерні різні типи і види вправ. Так, на етапі формування орфографічних навичок використовуються вправи на ідентифікацію та диференціацію: звуко-буквений аналіз слова; групування слів з однаковими звуками; групування слів на основні протиставлень; диференціація подібних, але не тотожних букв; списування за зразком; списування з різними завданнями (підкреслити букву, буквосполучення, слова з однією і тією ж орфограмою); групування слів із використанням схем; написання слів за заданими першими літерами.

Основною метою другого етапу, поряд з орфографічними навичками, є формування лексико-граматичної правильності письма. На цьому етапі найбільш поширеними визначаються такі види вправ: вправи на запитання - відповіді з частковою зміною мовного матеріалу; на трансформацію мовного зразка; на підстановку; на розширення та скорочення; диктанти.

На середньому етапі навчання, крім зазначених, проводяться ускладнені диктанти, а саме: диктант із самоконтролем, пояснювальний диктант, диктант, вивчений напам'ять (уривок прози, вірш), диктант -переклад.

Мета третього етапу в навчанні письма і писемного мовлення - формування дій, що забезпечують виклад мовного матеріалу в письмовій формі навчання. Характерними видами вправ на цьому етапі можуть бути: відповіді на запитання, складання запитань до тексту; складання плану до прочитаного тексту; переказ за планом; складання листа другу за зразком; резюме до тексту; розповідь з придуманим початком (кінцем); переказ тексту; написання розгорнутого плану, тез для усного висловлювання [190, с.6].

Когнітивно-комунікативний підхід варто застосовувати під час навчання творчого письма. Творчо використовуючи іноземну мову, студенти перетворюють її на власну, а творчі завдання допомагають відчувати впевненість у своїх вміннях. Творче письмо має такі види: виконання проєктів; складання діалогів; переказ; написання реферату; складання описів; написання творів; написання віршів; ведення записів.

На середньому етапі навчання можуть мати місце всі види творчого письма, але питома вага їх повинна бути різною. Незалежно від запропонованого різновиду творчого письма, існує конкретний алгоритм написання творчої роботи, а саме:

Створення необхідної мотивації.

Акумуляція ідей.

Планування.

Занотовування.

Складання чорнового матеріалу.

Коректування чорнового матеріалу.

Написання кінцевого матеріалу [191, с. 120].

Саме творча робота поглиблює розвиток когнітивних можливостей та комунікативних навичок у студентів. Створена у свідомості картина світу про мову, що вивчається, у школі, набуває нових «штрихів» і формує пізнавальний контекст фахового спрямування. Такий підхід акумулює усі особистісні та професійні «резерви» мовної особистості. Написання текстів різних жанрів спрямований на генерування ідей. Він може здійснюватись різноманітними

шляхами: через інтерв'ю, усний твір, застосування малюнків, дебатів, екскурсій тощо.

Для практики навчання письма доречними для здобувачів вищої освіти будуть такі форми роботи для засвоєння орфографії:

1. Переписування. Одразу зауважимо, що його слід пропонувати тільки тим студентам, які не вивчали англійську мову в школі, але змушені розпочати її опановувати у виші. Спочатку списують окремі букви з поданих викладачем зразків та друкованих знаків, потім переходять до переписування слів, словосполучень, речень і текстів. При цьому слід домагатись, щоб студенти спочатку сприймали, аналізували й утримували в пам'яті цілісний образ слова чи словосполучення, а потім записували його по пам'яті. Вони повинні подолати в собі звичку сприймати кожен букву окремо і писати її фактично без зв'язку з контекстом. Слово і словосполучення при цьому проговорюються, що сприяє кращому запам'ятовуванню їх графічного образу. При переписуванні текстів короткі речення також доцільно прочитати, затримати в оперативній пам'яті і потім записати. Такі завдання бажано давати додому.

2. Тренувальні диктанти. Ці диктанти є ефективним засобом засвоєння орфографії також на початку вивчення мови. Розрізняють кілька видів тренувальних диктантів:

а) Зоровий диктант. Викладач читає речення, записує його на дошці, підкреслює важкі орфограми і пояснює їх. Щоб полегшити сприймання, один з студентів може прочитати його ще раз. Потім речення стирають і диктують знову. Іноді пропонують записати речення по пам'яті.

б) Попереджувальний диктант. Цей вид роботи можна використовувати для студентів різних рівнів знання іноземної мови. Викладач читає речення. Студенти аналізують правопис окремих слів. Найважчі слова можна написати на дошці і проаналізувати. Після цього викладач читає речення ще раз і пропонує студентам записати його в свої зошити.

в) Пояснювальний диктант. Викладач диктує речення, студенти записують його в зошити. Одночасно один з них записує це речення на дошці. Допущені на

дощі помилки тут же виправляються. Речення на дощі служить для решти студентів орієнтиром при виправленні помилок.

У засвоєнні правопису ефективною може бути робота в парах, коли один студент виконує завдання, а інший його перевіряє. Так застосовують взаємні диктанти: студенти диктують один одному окремі речення і тут же звіряють правильність написання. За даними психологів, такі форми роботи можуть забезпечувати високий результат. Взаємному диктанту може передувати настанова на засвоєння правопису певних слів, словоформ тощо.

Як бачимо, навчання письма на заняттях з іноземної мови базується на особистісних чинниках та сформованих професійних компетентностях. Застосування когнітивно-комунікативного підходу в процесі навчання письма розкриває студентам широкі можливості оволодіння іноземною мовою на різних її рівнях.⁰

Велика кількість різних факторів, що впливають на навчання іноземної мови, їхній взаємозв'язок і взаємозумовленість призводить до об'єктивної необхідності розглядати навчання іноземної мови як складну систему, що вимагає більш повного виявлення цих факторів і послідовного їх обліку. Оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування має забезпечити студентам безпосередній доступ до культури інших народів, запропонувати в процесі навчання діалог культур, сприяти вихованню, всебічному розвитку студентів, підвищити якість підготовки їх до діяльності в різних сферах життя - у професійній, побутовій, соціально-культурній і т.ін. Володіння іноземною мовою відкриває більш широкі можливості для науково-технічного прогресу, тобто тут йдеться про підвищення результативності навчання іноземної мови. Як відомо, основна мета навчання іноземних мов – формування комунікативної компетенції. Всі інші цілі (освітня, виховна, розвивальна) реалізуються в процесі досягнення цієї мети. Комунікативна компетенція в сучасному її розумінні передбачає формування здатності до міжкультурної взаємодії. Інтернет наразі надає унікальну можливість для тих, хто вивчає іноземну мову, користуватися автентичними текстами, слухати і спілкуватися з носіями мови, тобто він

створює природне мовне середовище. Інтернет стає усе більш необхідним джерелом одержання і передачі інформації з будь-якої спеціальності. Сучасні засоби зв'язку з партнерами, доступ до інформаційних ресурсів мережі Інтернет передбачають досить вільне володіння не тільки комп'ютерними технологіями, але й іноземною мовою. Це реальність, яку ми повинні прийняти, та, очевидно, одна з причин, через яку ЮНЕСКО оголосив наступне сторіччя століттям поліглотів. Пріоритетна цінність у століття інформатизації – інформація. Шлях до успіху в багатьох галузях – доступ до інформації й уміння працювати з нею, зрозуміло, не тільки рідною мовою. Що стосується Інтернету, наведемо нижче приклади, з якою метою ми можемо використовувати його можливості в процесі навчання: для включення матеріалів мережі в зміст занять (інтегрувати їх у програму навчання); для самостійного вивчення, поглиблення знань з іноземної мови, ліквідації прогалин у знаннях, уміннях, навичках; для самостійного пошуку інформації студентами в рамках роботи над проектами; для самостійної підготовки до складання кваліфікаційного екзамену екстерном; для систематичного вивчення курсу іноземної мови дистанційно під керівництвом викладача.

Проведення вебінару може стати апогеєм готовності студентів до використання безмежних ресурсів Інтернету. Підготовка до проведення вебінару не залишить байдужими жодного учасника, оскільки це цікаво, це відповідально та результативно. Навіть комунікативно пасивні студенти із задоволенням виконують доручення з підготовки та проведенню вебінару, маючи можливість використання своїх базових знань з іноземної мови. Якщо студент хоче обмінятися думками з тієї чи іншої проблеми з громадянами країни, мову якої він вивчає, до його послуг є безліч «чатів», чи телеконференцій електронною поштою, і він може обговорити на занятті різні точки зору на ту саму проблему (наприклад, вибори Президента країни, події в різних куточках світу, думки про прочитану книгу, особливості національної кухні, традиції святкування свят). Можна при цьому підібрати дуже цікаві ілюстрації.

Для того, щоб навчальне мовленнєве спілкування сприяло формуванню, удосконаленню та подальшому розвитку комунікативних навичок та умінь професійного спілкування, необхідно забезпечити вище названі умови, що сприяють взаємному позитивному впливу когнітивних та комунікативних аспектів мовної діяльності, а саме: 1) створювати на занятті ситуації, в яких студенти могли б виявляти свою індивідуальність, тобто. можливість для оптимального функціонування когнітивної сфери кожного студента; потреба вступити до комунікативної взаємодії з викладачем, студентами групи та іншими партнерами зі спілкування; 2) моделювати всі функції спілкування, виступаючого та каналом пізнання, і засобом (мовного/мовного) розвитку, та інструментом виховання, а також адекватним середовищем навчання іншомовному професійному спілкуванню з урахуванням особливостей інокультурної реальності.

Висновки. Таким чином, когнітивно-комунікативний підхід до формування професійної компетентності студентів репрезентує знання, професійний тезаурус як важливий складник бази знань майбутнього спеціаліста. Зокрема, ми довели, що для професійної комунікації важливими є саме комунікативні аспекти діяльності, релевантні для взаємодії на основі професійного дискурсу, а також когнітивні ресурси суб'єктів комунікації. Викладачі ЗВО організують навчальний процес таким чином, щоб врахувати й індивідуальні когнітивні та комунікативні можливості студентів. Ми переконані, що саме високий професіоналізм надавачів освітніх послуг, у яких також сформований «глибокий сучасний когнітивно-комунікативний «корінь», може «дати нове життя». Під цим ми розуміємо підготовку конкурентоздатних фахівців, у яких сформовано професійну компетентність через призму когнітивно-комунікативної площини.

REFERENCES

1. Проект Концепції розвитку юридичної освіти. URL: http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html (дата звернення 27.11.2020).
2. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України : наказ М-ва оборони України від 20.07.2015 № 346. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1126-15>
3. Інструкція про порядок організації і проведення військового стажування та інших видів практики курсантів (слухачів, студентів) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів у 2006-2011 роках Наказ Міністра оборони України 09.03.2006 N 137. Офіційний вісник України від 12.04.2006 – 2006 р., № 13, стор. 312, стаття 923, код акта 35704/2006. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0306-06/print/sp:max50:nav7:font>
4. Мудрук С. О. Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань. К.: Ваіте, 2018. – 168 с.
5. Радченко К.А. Спрямованість освітнього процесу на набуття досвіду практичної діяльності як умова формування професійної компетентності майбутніх військових юристів. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2017. № 12 (67). С. 44-47.
6. Івашкевич І.В. Особливості професійної діяльності юриста та структура його професійної компетентності. Наукові записки Національного ун-ту Острозька академія. Серія: Психологія. зб. наук. пр.Острог: Вид-во Нац. ун-ту. Осрозька академія,2016. Вип. 3. С.79–93. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2016_3_93.
7. Буданов М.П. Професійна підготовка майбутніх військових юристів для діяльності в екстремальних умовах. Інноваційна педагогіка. 2022. No44. С.98–104. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/1.20>
8. Харченко І., Шищенко І. Інформаційно-освітнє середовище закладу вищої освіти як підґрунтя для формування інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців. Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». 2021. № 13(45). С.78–84.
9. Типова програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників із розвитку цифрової компетентності 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uhvaleno-tipovu-programu-pidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-iz-rozvitku-cifrovoyi-kompetentnosti> (дата звернення 02.09.2022).

10. Портян М. О. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх вихователів та вчителів початкових класів / М. О. Портян // Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі : матеріали наук.-практ. конф. молодих учених, Харків, 15–16 квітня. 2019 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за ред. Н. О. Пономарьової, О. А. Жерновникової]. – Харків : ХНПУ, 2019. – С. 146–149. URI <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3240>
11. Романовський О. Г., Гриньова В. М., Жерновникова О. А., Штефан Л. А., Фазан В. В. Формування цифрової компетентності майбутніх учителів математики: констатувальний етап. *Information Technologies and Learning Tools*, 2018. Вип. 65. №3. С. 27-39. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v65i3.2412>
12. Atamanchuk P., Nikolaev O., Tkachenko A., Kulyk L. Didactic Features of Modeling Professional Competence of the Physics Education Students. *American Journal of Educational Research*. 2014. Vol. 2, No.12B. Pp. 28–32.
13. Atamanchuk, V., & Atamanchuk, P. (2021). Modelling the personage’s fictional consciousness in the play by Igor Kostetskyi “The twins will meet again”. *Amazonia Investiga*, 10(45),42-51. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.45.09.4>. DOI: https://doi.org/10.54929/conf_ped_12_2022.
14. Atamanchuk, V., & Atamanchuk, P. (2023). Digital Humanities Projects in Educational Process. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 15(1), 00-00. <https://doi.org/10.18662/rrem/15.1/> – (Web of Science – публікація).
15. Атаманчук В.П., Атаманчук П.С. Навчально-пізнавальна діяльність майбутніх педагогів крізь призму світоглядних параметрів (категорія Б). DOI Педагогічні науки: теорія та практика : Запорізький національний університет <https://doi.org/10.26661/2786-5622>; DOI № 2/2022 <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-2> Педагогічні науки: теорія та практика. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 2 (42). 190 с. С. 139–146. DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-2-21>.
16. Атаманчук П. С., Атаманчук В. П. Бінарність цільових орієнтацій в навчанні майбутнього педагога (категорія Б). IV Міжнародна науково-практична конференція “MODERN RESEARCH IN WORLD SCIENCE”, Львів, Україна. Архів. The 4 th International scientific and practical conference — Modern research in world science (July 10-12, 2022) SPC — Sci-conf.com.ua, Lviv, Ukraine. 2022. 1161 p. С. 447–457.
17. Атаманчук П., Атаманчук В. Інноваційні технології формування фахівця в умовах природничо-наукової системи освіти. *Modern teaching methods in pedagogy and philology: collective monograph / Azarenkov V. – etc. – International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2023. 580 p. Available at : DOI – 10.46299/ISG.2023.MONO.PED.1*
18. Бургун І.В. Формування наукового світогляду учнів основної школи у навчанні фізики: дис...канд. пед. наук: 13.00.02 / Бургун Ірина Василівна; Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 2001. – К., 2001. – 304 с.

19. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
20. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник / [П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, О.Г. Чорна] – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 276 с.
21. Коберник О.М. Проектування на уроках трудового навчання / Олександр Миколайович Коберник // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. – №4. – С.23–26.
22. Іванюк Т. STEM як освітній ресурс XXI століття. STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес. Тернопіль, 2017. С. 14–18.
23. Кириленко С., Кіян О. Проблема підготовки вчителя у системі STEM-освіти: розвиток та формування його професійної компетентності. STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 9–10 листопада 2017 р., м. Київ. Київ : ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2017. 160 с.
24. Барна О., Балик Н., Шмигер Г. Підходи до підготовки майбутніх педагогів до впровадження STEM-освіти. STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку: матеріали III Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 9–10 листоп. 2017 р.). Київ: Ін-т модерн. змісту освіти, 2017. С. 18–22.
25. Активна реабілітація. URL : <https://naiu.org.ua/ogoloshennya-pro-provedennya-taboriv-aktyvnoyi-reabilitatsiyi/>
26. Активні парки: матеріально-технічна база системи фізкультурно-спортивних послуг для осіб з ознаками травми внаслідок війни (2022) / О.В. Юденко, О.А. Романюк та ін. Science and practice, actual problems, innovations. Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference. Milan, Italy. Pp. 185-194. DOI:10.46299/ISG.2022.1.28. 2022/7/19.
27. Арт-терапія на засадах етнопедагогіки для осіб, з ознаками травми особистості внаслідок війни в Україні (2022) / О.В. Юденко, А.С. Білоус, К.В. Вінніченко. Trends in science and practice of today. Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden. Pp. 211-221. DOI: 10.46299/ISG.2022.1.29.
28. Башавець Н. А. Здоров'язбережувальна компетентність майбутнього фахівця як основа його культури. Наука і освіта. №1-2, 2013. С. 120-122: <http://www.dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6923/1/Bashavets.pdf>
29. Белікова Н.О. Термінологія напряму підготовки "Здоров'я людини": [навч. посібник] / Н.О. Белікова, Л.П. Сущенко. К.: ТОВ "Козарі", 2009. 182 с.
30. Візитів Ю. М. Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період : [монографія] / Ю. М. Візитів. Рівне : Волин. обереги, 2008. 180 с.

31. Візитів Ю. М. Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період: Автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Ю. М. Візитів; Нац. ун-т «Львівська політехніка». Л., 2006. 20 с.
32. Воронін Д.Є. Здоров'язберігаюча компетентність студента в соціально-педагогічному аспекті (2006). Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХПІ). № 2. С. 25-28.
33. Дорофеева, Т. І. Розвиток фізичної культури і спорту в умовах громад з використанням стандарту управління якістю фізкультурно-спортивних послуг (2022). Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (ФКіС). (3(148), 40-45. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3\(148\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3(148).10)
34. Енциклопедія сучасної України : <https://esu.com.ua/article-18067>
35. Жданович Ю. М. Організаційно-педагогічні засади виховного процесу у скаутській організації «Пласт» : Автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ю. М. Жданович; АПН України. Ін-т пробл. виховання. К., 2004. 21 с.
36. Закон України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2020, № 15, ст. 94. (док. 385-IX, поточ. ред. – 17.12.2019). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-20#Text>
37. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 2-3. С. 36. (док. 2961-IV, пот. ред. – від 01.07.2022, підст. – 1848-IX, 1962-IX) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
38. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2021. № 8. С. 59. (док. 1053-IX, пот.ред. – 01.07.2022, підст. – 1962-IX) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>
39. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 14. С. 80 (док. 3808-XII, пот. ред. – 17.06.2022, підст. – 2048-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#top>
40. Змагання «Race Nation» як складова сучасної системи фізкультурно-спортивних послуг для військовослужбовців з наслідками бойової травми. / О.В. Юденко, С.С. Партика, Ю.В. Муштатов. Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України: тези V Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25 листопада 2021 р.). НУОУ імені Івана Черняхівського. Київ : НУОУ, 2021. С. 330-335.

41. Інноваційні технології (освітні кейси) у системі фізкультурно-спортивної реабілітації учасників військових конфліктів з ознаками бойової травми (2022) / О. Юденко, Д. Оленев, О. Романюк, Н. Пеценко. Theoretical foundations of pedagogy and education: collective monograph. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch. Pp. 395-410. DOI 10.46299/ISG.2022.MONO.PED.2.7.1.
42. Легка атлетика та прискорене пересування: навч. посіб. / [О. Корнієнко, О. Петрачков, В. Шемчук та ін.]. К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2023. С. 177-212.
43. Луцький В. Я. Активний туризм у діяльності молодіжних пластунських організацій Західної України (20-30 рр. ХХ ст.) / В. Я. Луцький. Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я у сучас. сусп-ві. 2010. № 1. С. 21-26.
44. Огірко І., Огірко О. Духовно-моральні аспекти фізичного виховання. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. № 2 (18). С. 21-27.
45. Офіційний сайт Пласту: «Пластовий портал». URL : <https://www.plast.org.ua/>
46. «Пласт»: роль, місце та компетнтності фахівців, які важливі для системи надання фізкультурно-спортивних і реабілітаційних послуг особам, що зазнали травматичного впливу подій війни (2022) / О. Юденко, М. Сербін. Innovative trends of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference. Athens, Greece. Pp. 391-400. DOI: 10.46299/ISG.2022.1.25.
47. Спорт заради розвитку («Щаслива та захищена дитина – активна та здорова родина і нація»): Навч.-метод. посіб. / О.В. Погонцева, В.В. Деревянко та ін. Київ: «Феникс». 2017. 268 с.
48. Субтельний О. та ін. Пласт. Унікальна історія українського скаутського руху. Торонто : Plast Publishing Inc., 2019. 440 с. ISBN 978-1-64606-784-8.
49. Указ Президента України № 342/2020 «Питання розвитку національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3422020-34757>
50. Указ Президента України № 574 / 2020 «Про започаткування соціального проекту «Активні парки – локації здорової України»» URL : <https://www.president.gov.ua/documents/5742020-36049>
51. Якимович, Б. З. Пласт, Український пластовий улад. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2011. Т. 8: С. 267. ISBN 978-966-00-1142-7.
52. Dzulynsky Tanya. Plast Handbook. Toronto : The Basilian Press, 2000. 230 с. ISBN 0-9684902-0-4. (Пластовий довідник / Т. Джулинська)

53. Башавець, Н.А. (2013) Здоров'язбережувальна компетентність майбутнього фахівця як основа його культури. Наука і освіта. №1-2. С. 120-122: <http://www.dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6923/1/Bashavets.pdf>
54. Белікова, Н.О. Термінологія напряму підготовки "Здоров'я людини": [навч. посібник] / Н.О. Белікова, Л.П. Сущенко. К.: ТОВ "Козарі", 2009. 182 с.
55. Воронін, Д.Є. (2006). Здоров'язберігаюча компетентність студента в соціально-педагогічному аспекті Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. С.С. Єрмакова Харків: ХДАДМ (ХХІІ). № 2. С. 25-28.
56. Інноваційні технології (освітні кейси) у системі фізкультурно-спортивної реабілітації учасників військових конфліктів з ознаками бойової травми. / О. Юденко, Д. Оленєв, О. Романюк, Н. Пеценко. Theoretical foundations of pedagogy and education: collective monograph. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2022. Pp. 395-410. URL : DOI 10.46299/ISG.2022.MONO.PED.2.7.1.
57. Кальниш В. В. (2017) Професійна діяльність в екстремальних умовах середовища: визначення, класифікація. Український журнал з проблем медицини праці. № 3(52). С. 23-37. URL : <https://doi.org/10.33573/ujoh2017.03.023>
58. Козак Л. В. Кейс-метод у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності. Освітологічний дискурс, 2015, № 3 (11). 153-162. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/33692866.pdf>
59. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання : Умови застосування. Дистанційний курс : навч. посіб. / В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко 3-є вид. Харків : Торсінг, 2002. 320 с.
60. Литвинова, С., Тебенко, О. (2013) Хмарні технології. Соціальне середовище програмування TouchDeveloper. Комп'ютер у школі та сім'ї. № 5 (109). С. 26–31.
61. Отрошко, О. Юденко, О. & Путров, С. (2021). Погляд науково-педагогічних працівників на особливості формування в умовах пандемії COVID-19 здоров'язбережувальної компетенції у бакалаврів гуманітарно-педагогічних факультетів. НЧ НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури, (12 (144), 107-113. URL: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.12\(144\).22](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.12(144).22)
62. Психологія надзвичайних ситуацій. Професійна діяльність лікаря-психолога в екстремальних умовах та ситуаціях. Кафедра медицини катастроф та військової медицини. URL: https://emergency.vnmu.edu.ua/wp-content/_compressed.pdf
63. Сучасні вимоги до освіти дорослих / Т.К. Андрющенко. URL: http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/ped/2010_183_1/N183-1p012-016.pdf

64. Технологія організації самостійної роботи в системі безперервного навчання педагогічних працівників / Н. В. Василенко. Народна освіта: Електр. наук. фах. вид. URL: <https://www.narodnaosvita.kiev.ua>
65. Kirkcaldy B. Occupational stress, work satisfaction and health among the helping professions / B. Kirkcaldy, R. J. Shephard. Eur. Rev. Appl. Psihol. 2004. V. 51. P. 243–253.
66. Борисенко Н. Професійна підготовка майбутніх учителів технологій в умовах сучасного освітнього простору / Н. Борисенко // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 4. – Ч. 2. – С. 295–301.
67. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / авт.-укладач Н. П. Новолокова. – Харків: Основа, 2011. – 176 с.
68. Коберник О. Сутнісна характеристика проектування педагогічного процесу / О. Коберник // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред.: М. Т. Мартинюк. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2012. – Ч. 2. – С. 101–110.
69. Оршанський Л. Структурна модель ступеневої підготовки сучасного вчителя трудового навчання / Л. Оршанський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2007. – № 8 – С. 36–40.
70. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія / [О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова]. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 192 с.
71. Виготський Л. С. Зб. тв. В 6 т. Педагогіка, 1984. Т.3. 328 с.
72. Бех І. Д. Психологічні механізми сходження особистості до духовних цінностей // Педагогіка і психологія. Київ, Педагогічна преса. 2011. №2. 159 с.
73. Мирошник О. Г. Педагогічна рефлексія як чинник вияву творчого потенціалу особистості вчителя // Естетика і етика педагогічної дії: збірник наукових праць. м. Київ – м. Полтава : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН та ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2011. Вип. 2. С. 47–57.
74. Бабаян Ю. О., Нор К. Ф. Формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів /Формування професійної компетентності майбутнього вчителя: науковий посібник. За заг. ред. професора С. І. Якименко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2011. С. 231 – 266.
75. Reflective Teaching /D. Cruickshank, S. Holton, D. Fay, S. Williams, S. Kennedy, B. Myers, S. Hough. - Distributed by Phi Delta Kappa 8th and Union Sts., Box 789 Bloomington, A. № 47402.1989.

76. Марусинець М. М. Розвиток рефлексивної позиції майбутнього вчителя початкової школи в умовах освітніх змін // Професійна освіта: методологія, теорія та технології: зб. наук. праць: Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Переяслав, 2018. №7/1. С.152 – 166.
77. Wallace M. Action research: How to do it // Paper presented at the 2nd international conference of the Malaysian English language teaching association, 24–27 May 2007 (mimeo).
78. Корець, О.М. Роль фізико-математичних дисциплін у формуванні технічної компетентності майбутніх учителів технологій. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. – 2014. – С. 277-279.
79. Марущак, О.В. (2015) Формування професійної компетентності майбутнього вчителя технологій. Наукові записки, №7. – 2015. – С. 88-92.
80. Ягупов, В. В. (2007). Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. Наукові записки НаУКМА, №71. – 2007. – С. 3-8.
81. Федорова, О.В. (2021). Технологічна компетентність як предметна компетентність вчителя трудового навчання та технологій. The VIII International Science Conference “Problems and tasks of modernity and approaches to their solution”, Tokyo, Japan. – 2021. – P. 169-173.
82. Makarov R., Drobotun N., Ivanov (1998) Basics of physical training of flight crew in civil aviation. Osnovy fizicheskoy podgotovki letnogo sostava grazhdanskoy aviatsii. 166 p. [in Ukrainian]
83. Piven M. (2022) Competently oriented physical and psychophysiological training of Pilot-Cadets. Kompetentnisno oriientovana fizychna i psykhofiziolohichna pidhotovka kursantiv-pilotiv. Navchalnyi posibnyk. Kropyvnytskyi. 100 p. [in Ukrainian]
84. Boryshevskyi M. (2010) Way to himself: From the foundations of subjectivity to the heights of spirituality: a monograph. Doroha do sebe: Vid osnov subiektnosti do vershyn dukhovnosti: monohrafiia. K.: Akademydav. 416 p. [in Ukrainian]
85. Man. Subject. Act.: Philosophical and psychological studies.(2006) Liudyna. Subiekt. Vchynok.: Filosofska-psykholohichni studii / za red.. V.O. Tatenka. K.: Lybid,. 360 p. [in Ukrainian]
86. Ponomarenko V. (2007) Пономаренко В.А. Profession - the psychology of labor. Professyia – psykholohyia truda. M.: Izd-vo «Instytut psykholohy RAN». 400 p.
87. Piven M. (2021) Search-and-conversion stage of development of sports and health-improving competencies for Pilot-Cadets. Poshukovo-peretvoriuvalnyi etap rozvytku fizkulturno-ozdorovchych kompetentsii u kursantiv-pilotiv. Visnyk KrNU. 6(131). С.17-22 [in Ukrainian]

88. Marchenko O. (2011) Personality in the educational space of Modernity: priorities and vectors of development. *Osobystist v osvithnomu prostori Modernu: prioritytety ta vektory rozvytku*. Skhid № 2. P. 123-127. [in Ukrainian]
89. Tsymbalaru A. (2016) Educational space: the essence, structure and mechanisms of creation. *Osvitnii prostir: sutnist, struktura i mekhanizmy stvorennia*. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. № 1. P. 41–50. [in Ukrainian]
90. Furman A. (2001) Theory of educational activity as a metasystem. *Teoriia osvithnoi diialnosti yak metasystema*. *Psykhohohiia i suspilstvo*. №3. P. 105–144. [in Ukrainian]
91. Franchuk T. (2008) Holistic educational space: pedagogical foundations of its formation: monograph. *Tsilisnyi osvithni prostir: pedahohichni osnovy yoho formuvannia: monohrafiia*. Kamianets-Podilskyi nats. un-tet. 155 p. [in Ukrainian]
92. Serdyuk L. (2015) Psychological and pedagogical foundations of the process of self-creation of personality: monograph. *Psykhohoho-pedahohichni osnovy protsesu samotvorennia osobystosti: monohrafiia*. K.: Pedahohichna dumka. 197 p. URL: http://lib.iitta.gov.ua/10211/ISBN_978-966-644-410-6[in Ukrainian]
93. Ziaziun I.A. (2008) Philosophy of pedagogical action: monograph. *Filosofiia pedahohichnoi dii: monohrafiia*. Cherkasy: vyd. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho. 608 p. [in Ukrainian]
94. Kurynskyi O. (2006) Ukrainian post-psychological didactics: lectures. *Ukrainska postpsykhohichna dydaktyka: leksii*. K.:ZAT «Vipol». 484 p. [in Ukrainian]
95. Kurynskyi V. (2017) Postpsychological philosophy of health: lectures. *Postpsykhohycheskaia fylosofiia zdorovia: leksyy*. K. 496 p. [in Ukrainian]
96. Romenets V. (2004) Psychology of creativity: tutorial. Manual. *Psykhohohiia tvorchosti: navch. posibnyk*. 3-tie vyd. K.: Lybid. 288 p. [in Ukrainian]
97. Boichuk Yu. (2017) General Theory of Health and Health Preservation: A Collective Monograph. *Zahalna teoriia zdorov'ia ta zdorov'iazberezhennia: kolektyvna monohrafiia / za zah. red. prof..* Kharkiv: Vyd. Rozhko S. 488 p. [in Ukrainian]
98. Національний класифікатор України, "Класифікатор професій" ДК 003:2010: Постанови Кабінету Міністрів України від 04.05.93 року N 326 "Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики"; затверджено та надано чинності Наказом Держспоживстандарту України 28.07.2010 № 327. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>.
99. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1235>.
100. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

101. Лазарєв О. В., Фернос Ю. І. Проблема формування професійної компетентності майбутнього фахівця на засадах особистісно зорієнтованого підходу Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова Випуск 80(т.2) 2021 ст 5-9
102. Рудніцька К.В. Сутність понять “компетентністний підхід”, “компетентність”, “компетенція”, “професійна компетентність” у світлі сучасної освітньої парадигми. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2016. Випуск 1 (38). С. 241–244.
103. Kulik, A. A., Lazareva, P. V., Ippolitova, N. V., Egorova, A. E., & Nedorezova, O. Y. (2020). Competency-based approach and competencies in higher education: a theoretical review. *Propósitos Y Representaciones*, 8(SPE2), e645.
104. Reza R. Collaborative, Individualized, and Competitive Learning [Електронний ресурс] / Rainhan Reza // AMLE. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.amle.org/collaborative-individualized-and-competitive-learning/>.
105. Elviza Abiltarova. Essence and contents of professional competence of labor protection specialists. - *Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy*/1(18)'2019, pp. 82-88
106. Moderní aspekty vedy: XXIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Ceska republika: Mezinárodní Ekonomický Institut -r.o., 2023. str. 602 - str192-203.
107. Innovative and modern foundations of pedagogy: collective monograph / Blavt O., Gurtova T., Stadnyk V. – etc.– International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2022. 374 p.- pp.31-45.
108. Bilichenko A.M. Foreign language for professional direction FCS 1, II: electronic training course. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/enrol/index.php?id=4172>
109. Department of physical education. URL: <https://nubip.edu.ua/node/4695>
110. Educational and professional program of specialty 017 of the Department of Physical Education of NUBiP of Ukraine. URL: <https://nubip.edu.ua/node/1001973>.
111. Methodical materials of the Department of English for technical and agrobiological specialties of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <https://nubip.edu.ua/node/1438>
112. Protsenko U., Romanchuk O. Study guide on English language for students of the 1st year of the faculties of physical education and sports: Lviv: Lviv State University of Physical Culture, 2008. 67 p. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/6630/1/%d0%b0%d0%bd%d0%b3%d0%bb.%d0%bc%d0%be%d0%b2%d0%b0.pdf>

113. Палько І. М. (2011). Міжкультурна комунікація як чинник формування міжкультурної толерантності. Освітні та інформаційні аспекти формування толерантності і навичок. Серія: Міжкультурний діалог: історія і сучасність. – 276-283р. Available at: http://eprints.zu.edu.ua/5402/1/стаття_4.PDF
114. Durham P.J. (1999). *Speaking into the Air: A History of the Idea of Communication*. Chicago and London: University of Chicago Press. – 293 p.
115. Usó-Juan, Esther and Martínez-Flor, Alicia (2006) Approaches to language learning and teaching: Towards acquiring communicative competence through the four skills. In E.Usó-Juan and A. Martínez-Flor, eds., *Current Trends in the Development and Teaching of the Four Language Skills*. Berlin: Mouton de Gruyter, 3-26.
116. Coperías-Aguilar, María José (2002). Intercultural Communicative Competence: A Step Beyond Communicative Competence. *ELIA*. 3: 85–102 pp.
117. Holubnycha, L., Kostikova, I., Soroka, N., Shchokina, T., & Golopych, I. (2021). Intercultural Competence Development at Universities. *Postmodern Openings*, 12(1Sup1), 200-214 p. Available at: <https://doi.org/10.18662/po/12.1Sup1/279>
118. Deardorff, D. K. (2020). *Manual for Developing Intercultural Competencies: Story Circles. – Focus on Environment and Sustainability*. Routledge. – 116 p. Available at: <file:///C:/Users/klient/Downloads/370336eng.pdf>
119. Gregersen-Hermans J. (2017). Intercultural competence development in higher education. In Deardorff D., Asarathanam-Smith L. (Eds.), *Intercultural competence in higher education, international approaches, assessment and applications*. Internationalization in Higher Education series. Routledge. – 67-82 p.
120. Haburajova K. (2016) Intercultural Communication and Edward T. Hall approach to it. *Translit*. Available at: <https://www.translit.ie/blog/intercultural-communication>
121. Dypedahl, M. (2020). Culture studies for intercultural learning. In M. Dypedahl, & R.E. Lund (Eds.), *Teaching and learning English interculturally* (pp. 58–68). Cappelen Damm Akademisk.
122. Council of Europe. (2018). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture*. Available at: <https://rm.coe.int/prems-008318-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-1-8573-co/16807bc66c>
123. Подольська Є. А. (2006) Кредитно-модульний курс культурології : навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури. – 368 с.
124. Eva Reid, *Models of Intercultural Competences in Practice*. *International Journal of Language and Linguistics*. Vol. 1, No. 2, 2013, pp. 44-53. Available from: https://www.researchgate.net/publication/262638779_Models_of_Intercultural_Competences_in_Practice

125. Shashini R. Tennekoon (2015). Crossing the Cultural Boundaries: Developing Intercultural Competence of Prospective Teachers of English. *International Journal of Scientific and Research Publications*. Volume 5, Issue 4. Available at: <https://www.ijsrp.org/research-paper-0415/ijsrp-p4082.pdf>
126. Arasaratnam, L. A. (2016) Intercultural Competence. Available at: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.68>
127. Введенська Т. Стилістичний аналіз (сучасні зарубіжні методики) / Т. Введенська // Слово і час. – 2011. – № 9. – С. 61–66.
128. Дудик П. С. Методологія, методи й методика стилістики / П. С. Дудик // Стилістика української мови: навч. посібник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2005. – С. 43–46.
129. Єрмоленко С. Я. Методи стилістичних досліджень / С. Я. Єрмоленко // Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела / за ред. д-ра філол. наук, проф. С. Я. Єрмоленко. – К.: Грамота, 2017. – С. 13–17.
130. Короткий словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2011. – 224 с.
131. Мацько Л. І. Методологія і методи стилістики / Л. І. Мацько // Стилістика української мови: підручник / О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К.: Вища шк. 2013. – С. 11–20.
132. Селіванова О. Лінгвометодологія – наукова парадигма – епістема / Олена Селіванова // Науковий вісник Чернівецького національного університету: зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2009. – Вип. 475–477: слов’янська філологія. – С. 200–206.
133. Bock K. (1995). Sentence production: from mind to mouth In Miller J. & Eimas P. (eds.) *Handbook of perception and cognition: Speech, language, and communication*. Orlando F.: Academic Press. 181 –216.
134. Bock J. (1996). Language production: methods and methodologies. *Psychonomic Bulletin & Review* 3, 395–421.
135. Cleland A. & Pickering M. (2003). The use of lexical and syntactic information in language production: evidence from the priming of noun-phrase structure. *Journal of Memory and Language* 49, 214 –230.
136. Головач Т. М. Гетерогенні елементи в контексті міжкультурної комунікації / Т. М. Головач // Лінгвістика. – 2012. – № 2. – С. 5-11.
137. Захарченко І. Г. Лінгвокультурні концепти в мовній свідомості і дискурсі : зб. наук. пр. за матеріалами Міжнар. наук. конф., 16 - 17 верес. 2011 р. / І. Г. Захарченко, І. Г. Мисик, Т. І. Койчева; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – Одеса : Астропринт, 2011.

138. Коцюк Л. М. Міжкультурна комунікація: мова - культура - особистість / уклад.: Л. М. Коцюк, Н. А. Семенова / Наук. зап. Нац. ун-ту «Остроз. акад.». Сер. Філол.; Вип. 8. – Острог, 2007. – 422 с.
139. Ларіна Н. Б. Міжкультурна комунікація й особливості її проявів / Н. Б. Ларіна // Держава та регіони. Сер. Держ. упр.. – 2013. – Вип. 2. – С. 15-18.
140. Лук'янова Т. В. Вільні атрибутивні словосполучення як засіб об'єктивації гендерних стереотипів (на матеріалі сучасного британського газетного дискурсу): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Тетяна Геннадіївна Лукьянова ; Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2009. – 20 с.
141. Міжкультурна комунікація в європейському мовному вимірі : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 12 черв. 2014 р., Чернівці / ред.: В. В. Михайленко, В. В. Бебих; Буков. держ. фін.-екон. ун-т. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 187 с.
142. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально- філософський аналіз): автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Ірина Юріївна М'язова ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2008.
143. Рудик І. М. Культурна специфіка невербального коду в міжкультурній комунікації / І. М. Рудик // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – Вип. 23. – С. 101-103.
144. Ткачик О. В. Гендерні стереотипи в англomовному фольклорі: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Олена Володимирівна Ткачик ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 200
145. Шкурко Т. А. Роль реалій у міжкультурній комунікації / Т. А. Шкурко // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Сер. Філол. науки. – 2004. – № 4. – С. 227-230.
146. Щербина В. М. Міжкультурна комунікація у сучасному соціокультурному просторі / В. М. Щербина // Вісн. Нац. техн. ун-ту України «КПІ»: Політологія. Соціологія. Право. – 2013. – № 2. – С. 70-75.
147. Bar-Tal D. Formation and change of ethnic and national stereotypes: An integrative model / Daniel Bar-Tal. // International Journal of Intercultural Relations. – 2017. – №4. – С. 491–523.
148. Beller M. Imagology: the cultural construction and literary representation of national characters: a critical survey / M. Beller, J. Leerssen. – Amsterdam - New York: Rodopi, 2007. – 475 с.
149. Dovidio J. On the Nature of Prejudice: Fifty Years After Allport / John F. Dovidio. – Oxford: Blackwell, 2008. – 482 с.
150. Eagleton T. The Truth About the Irish / Terry Eagleton. – New York: St. Martin's Griffin, 2001. – 192 с.

151. Howard Becker Studies in the Sociology of Deviance [Электронный ресурс] // UK Essays.. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ukessays.com/essays/criminology/howard-becker-studies-in-the-sociology-of-deviance-criminology-essay.php>.
152. Judd C. Definition and Assessment of Accuracy in Social Stereotypes. / C. Judd, B. Park. // Psychological Review. – 2003. – С. 10
153. Lippmann W. Public Opinion [Электронный ресурс] / Walter Lippmann. – 1922. – Режим доступа до ресурсу: https://wwnorton.com/college/history/america-essential-learning/docs/WLippmann-Public_Opinion-1922.pdf.
154. Longman Dictionary of Contemporary English / Managing Editor Stephen Bullon. – Harlow: Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.
155. McCarty C. Stereotypes as explanations: The formation of meaningful beliefs about social groups. [Электронный ресурс] / C. McCarty, V. Yzerbyt, R. Spears. – 2002. – Режим доступа до ресурсу: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam033/2002073438.pdf>.
156. Mihsuah D. American Indians: Stereotypes & Realities / Devon A. Mihsuah. – Atlanta: Clarity Press, 2015. – 100 с.
157. ONS. Research Outputs: Ethnicity estimates from survey and administrative data, 2017 [Электронный ресурс] / ONS // Office for National Statistics. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ons.gov.uk/census/censustransformationprogramme/administratedata/censusproject/administratedata/censusresearchoutputs/pulationcharacteristics/researchoutputsethnicityestimatesfromsurveyandadministratedata2015>.
158. Spencer C. British Food: An Extraordinary Thousand Years of History / Colin Spencer. – London: Grub Street, 2011. – 400 с.
159. Taguiri R. Person Perception / The Handbook of Social Psychology / Lindsay J., Aronson E. Vol. 3. N. Y., 1999. с. 395–449.
160. Tajfel H. Social stereotypes and social groups. – Intergroup behaviour / Ed. by J.C. Turner, H. Giles. Oxford, «Basil Blackwell», 1991. – 144-167 p.
161. Valota B. National Stereotypes: Correct Images and Distorted Images / Bianca Valota. – Alessandria: Edizioni dell'Orso, 2007. – 141 с.
162. Van Doorslaer L. Interconnecting Translation Studies and Imagology / Luc Van Doorslaer. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company/Google books, 2016. – 333 с.
163. Wallas C. Our Social Heritage. New Haven: Yale University Press, 1921. – [Электронный ресурс]. URL: <https://ia800200.us.archive.org/18/items/cu31924032416616/cu31924032416616.pdf>

164. Вдовіна О. О. Особливості формування комунікативної компетенції іноземних студентів. Х.: Молодий вчений, 2019. № 5.1 (69.1). С. 47–50.
165. Концепція мовної освіти в Україні. URL: [https://osvita.ua > news > Concept_L_education](https://osvita.ua/news/Concept_L_education) (Дата звернення 20.04.2023).
166. Камишова Н. В. Методичні стратегії формування міжкультурної комунікативної компетенції школярів на уроках іноземної мови. Одеса: Мова, № 30. 2018. С. 106–111.
167. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
168. Бахтин М. М. URL: http://library.lgaki.info:404/2017/Бахтин_Эстетика%20словесного.pdf (Дата звернення 20.04.2023).
169. Чикало І. Українська мова для іноземних студентів. Країнознавство. навч.-метод. посібн. для іноземних студентів підгот. від. Львів: НМУ ім. Данила Галицького, 2019. 30 с.
170. Ponomarenko O.H., Berezova L.V., Yakushko K.H., Mudra S.V., Ivanova O.V., Tsymbal S.V. Integrated technical English course.Part 1 :Bachelor's course. Kyiv, 2018. 362 p.
171. Yakushko K.H. Methodical instructions «Collection of individual tasks in English for students of the 1st year of the Faculty of Agrobiosystems Engineering». Kyiv: "Tu-Print" Publishing House, 2011. 112 p.
172. Yakushko K.H. English for agroengineers. P.1: electronic studying course. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=723>
173. Верещагин, Е. М., Костомаров, В. Г. (1990). Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Москва: Русский язык.
174. Изард К. (2000). Психология эмоций. Спб.: Питер.
175. Изард К. (2008). Эмоции человека. Москва: Директ-Медиа.
176. Ковтун, Т. В. (2002). Символіка першоелементів буття та її відображення в казковому дискурсі східних слов'ян. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Вип.1, 82-86.
177. Ковтун, Т. В. (2003). Парадигма образів землі в дискурсі російської казки. Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 9, 371-375.
178. Ковтун, Т. В. (2004). Парадигмы образов первоэлементов бытия в текстах русских сказок. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах, 35-37.

179. Ковтун, Т. В. (2005). Словесні символи першоелементів буття у тексті російської казки та внутрішньому лексиконі людини. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Київ.
180. Ковтун, Т. В. (2009). Фразеологічні одиниці зі значенням емоційного стану людини у сучасній російській мові. Система і структура східнослов'янських мов. До 175-річчя Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 135–139.
181. Ekman P., Scherer R. (1982). Metodological issues in studying nonverbal behavior. Handbook of methods in nonverbal behavior research. (P. 1-44). Cambridge: Cambridge University Press.
182. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: Енцикл. словник для фахівців. К.: Арттек, 1998. 336 с.
183. Коч Н. В. Когнітивна лінгвістика: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв: Іліон, 2021. 132 с.
184. Вовк О.І. Комунікативно-когнітивна компетентність майбутніх філологів: нова парадигма сучасної освіти. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2013. 500 с.
185. Калюжний А.С. Психологія міжособистісного спілкування, 2004. URL: <http://medbib.in.ua/kommunikativnaya-funktsiya-obscheniya-39101.html>
186. Енциклопедія сучасної України: Дискурс. Том 7. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=24374
187. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : Харк. нац.ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2011.
188. Бех П. З позицій комунікативної орієнтації. Іноземні мови в навчальних закладах. 2002. № 1-2. С. 34 -40.000
189. Малигіна М. Культура і мова ... співіснування чи взаємопроникнення? Іноземні мови в навчальних закладах. 2003. №1. С. 31-32.
190. Литвин С.В. Система вправ для навчання писемного спілкування учнів старших класів середньої загальноосвітньої школи. Іноземні мови. 2001. №1 С. 4-9.
191. Калініна Л.В., Самойлюкевич І.В. Навчання творчого письма іноземною мовою у старших класах середньої школи. Іноземні мови. 1996. №3-4. С.118-123.
192. Плахотник В.М. Навчання іноземних мов у середній школі: концепція та її реалізація . Іноземні мови.1995. №1. С. 9-16.